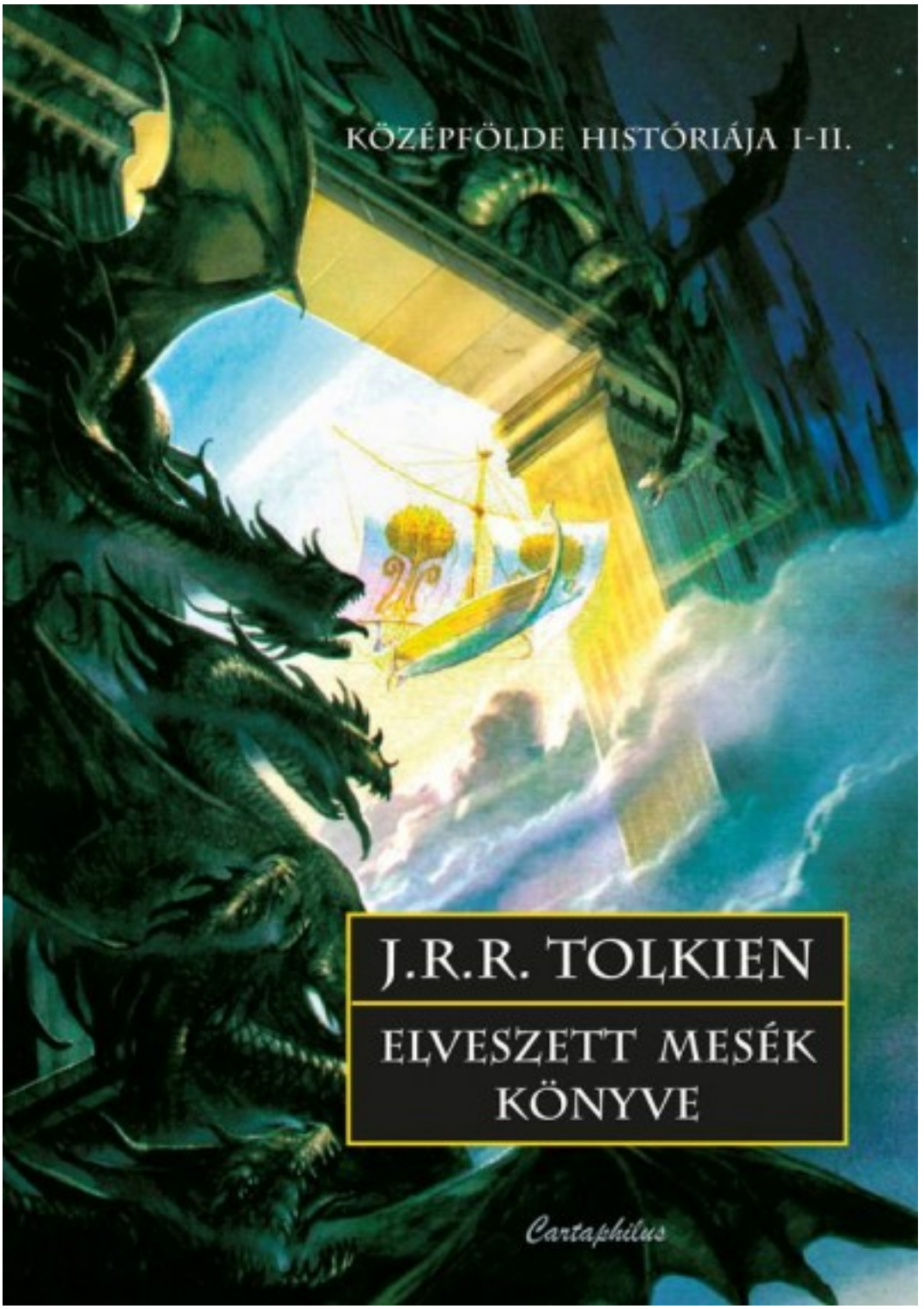
KÖZÉPFÖLDE HISTÓRIÁJA I-II.
J.R.R. TOLKIEN
ELVESZETT MESÉK KÖNYVE
Cartaphilus

J. R. R. TOLKIEN

ELVESZETT MESÉK KÖNYVE

Hungarian translation © Tandori Dezső, 1996
Copyright © George Allen & Unwin (Publishers) Ltd 1984, 1986
Minden jog fenntartva. All rights reserved.
A fordítás a Grafton (an imrint of Harper Collins Publisers) kiadó 1991-es kiadása alapján készült.
Kiadja a Holló és Társa Könyvkiadó, 1996
Felelős szerkesztő: Gspann Veronika
Borító: Marksz Pál és Lukács Zoltán
Tördelő szerkesztő: Csere Tamás
Felelős kiadó: a Holló és Társa Könyvkiadó ügyvezetője
TM © 1991 Frank Richard Williamson ® and Christopher Reuel Tolkien, executors of the estate of the late John Ronald Reuel Tolkien

ISBN 963 8380 43 8

ELŐSZÓ

Az elveszett mesék könyve, ahogy úgy nyolcvan éve belefogott, J. R. R. Tolkien fantáziavilágának első jelentős alkotása: itt bukkannak fel először a valák, llúvatar Gyermekei, a tündék és az emberek, a törpök s az orkok; és a honok, melyekben történeteik játszódnak: Valinor (a Nyugati Óceánon túl), Középföld, a "Nagy Földek" a keleti és a nyugati tengerek közt. Vagy hatvan évvel azután, hogy apám abbahagyta az *Elveszett mesék* írását, megjelent *A szilmarilok,* a korai előfutár alaposan átdolgozott változata. Ez az előszó él az alkalommal, hogy rámutathat a két mű közötti összefüggésekre.

A szilmarilokat A Gyűrűk Urával ellentétben "bonyolult" könyvnek tartják, amelyet csak magyarázatok segítségével lehet megközelíteni. *The Road to Middle-earth* (Út Középföldéhez) című könyvének 7. fejezetében T. A. Shippey professzor is így vélekedik: "A*szilmarilok* a mű lényegéből következően nehéz olvasmány", és kifejti, hogy nézete szerint miért. Bonyolult gondolatmeneteket nem illik kivonatolva ismertetni, mégis: álljon itt a professzor két sarkalatos tétele. Az első alapján *A szilmarilok-ból* hiányzik a hobbit "közvetítés" (A *hobbitban*[1] "Bilbó mintegy a modern idők s az archaikus világ, a törpök és sárkányok világának összekötője".)

Apám maga is tisztában volt vele, hogy a hobbitok hiányoznak majd A *szilmarilokból,* és nemcsak azoknak az olvasóknak, akik különösen megkedvelték őket. Nem sokkal A *Gyűrűk Ura* megjelenése után, 1956-ban írt levele is erről tanúskodik:

Nem hiszem, hogy eléri a Gy. U. sikerét - nincsenek hobbitjai! Csupa mitológia és tündéskedés, meg "magasb stíl" (ahogy Chaucer mondaná); amitől a kritikusok nem lesznek elragadtatva.

A szilmarilok tisztán és vegyítetlen "adagolja" anyagát; az olvasó világnyi távolságra érezheti magát az olyasféle "közvetítésektől", szándékolt összeütköztetésektől - és itt nem egyszerűen stílusról van szó -, mint amilyen például Théoden király, Pippin és Trufa találkozása Vasudvar romjainál:

"Ég veletek, hobbitok! Találkozunk az én hazámban. Ott majd odaültök mellém, és elmondtok mindent, amit a szívetek kíván; őseitek tetteit, ameddig csak számontartjátok őket;...

1 Magyarul A babó címmel jelent meg a Móra Kiadónál.

A hobbitok mélyen meghajoltak. - Szóval, ez volt Rohan királya! -jegyezte meg halkan Pippin. - Derék öreg fickó. És igen udvarias."

(A második tétel szerint) *A szilmarilok* abban is különbözik Tolkien korábbi műveitől, hogy nem fogadja el a regényírás konvencióit. A legtöbb regény (köztük A *hobbit* és a A *Gyűrűk Ura* is) kiragad - mintegy az előtérbe állít - egy főhőst, lásd Frodó Bilbó, s a történetet ő köré fonja. A regényíró természetesen maga találja ki történetét, megmagyarázza mi is a lényeg, mi történik "valójában", s mindentudását szembehelyezi hősének korlátozott látókörével.

Itt, nem is vitás, úgynevezett irodalmi "ízlések" vagy "habitusok" vitájáról van szó, alkalmasint irodalmi csalódásról is. Azok, akik mint Shippey professzor rámutat - második *Gyűrűk Urát* vártak, nyilván csalódtak. Egyeseket kifejezetten fel is dühített, s én nem tudtam mit válaszolni az elítélő megjegyzésre, amit egy olvasó a fejemhez vágott: "Akár az *Ótestamentum!" A szilmarilok* célja az volt, hogy megindítsa a szívet s a képzeletet, de a maga belső erejével, nem pedig járulékos elemek igyekvő felvonultatásával; és igen kétséges, hogy bármiféle "magyarázat" elvezérelheti lényegéhez azt, akit a mű nem szólít meg.

Van egy harmadik szempont is (Shippey professzor nem ebben az összefüggésben veti fel):

A Gyűrűk Ura beowulfi mélységet érzékeltet, s ezt a hatást ugyanazokkal az elemekkel éri el, mint az ősi eposz: énekekkel, kitérőkkel; mint például Aragorné Tinúvielről, Csavardi Samué, mikor a szilmarilra utal, meg a Vas Koronára, vagy nézhetjük Elrond beszámolóját Celebrimborról, és sok egyebet. E hatás mindazonáltal magáé A *Gyűrűk Uráé.* és nem a részleteké. Súlyos hibát követne el az, aki ezeket külön, önmagukban mondaná el, s közben azt várná, hogy széles horizontjuk nélkül is megőrzik szépségüket. Senki sem tudta ezt jobban Tolkiennél. Ahogy 1963. szeptember 20-án kelt levelében írta:

Kételyeim vannak e vállalkozással kapcsolatban (ti. ami A *szilmarilokat* illeti).A Gy. U. vonzerejét, gondolom, az is adja, hogy a háttérben ott sejlik egy nagyobb történet; akár egy távolban felködlő sziget körvonala, vagy mintha napfény ködén át derengeni látnánk egy távoli város tornyait. Odamenni? Ha odamegyünk, szertefoszlik a varázslat, s új, meghódítatlan távlatokat kell ismét teremtenünk.

"Ha odamegyünk, szertefoszlik a varázslat." Ami az "új, meghódítatlan távlatokat" illeti, Tolkien számára az volt a probléma, hogy A *Gyűrűk Ura* Középföldéje már régi volt, és számos ódon történet tapadt hozzá.*A szilmarilok* hosszabb változata kénytelen volt mindent a kezdet kezdetén kezdeni. Hogyan lehet a "mélység" érzetét felkelteni az olvasóban, ha nincs hová visszanyúlni?

Az idézett levél kétségkívül megmutatja, mennyire foglalkoztatta apámat ez a gondolat, pontosabban fogalmazva, időnként nagyon is fontosnak érezte. Nem mintha csak most jutott volna eszébe; 1945-ben, A*Gyűrűk Ura* írásakor egyik levelében kifejtette nekem:

A történetet el kell mesélni rendjén, különben nincs történet, és mégis épp az el nem mondott történetek a legmegindítóbbak. Gondolom *Celebrimbor* azért olyan megindító neked, mert az el nem mondott történetek végtelen képzetét kelti fel benned: messzi hegyeket, melyekre sohasem kapaszkodhatsz fel, távoli, elérhetetlen fákat...

Ezt az érzést fejezi ki az én számomra Gimli éneke a Moriában, ahol az ősi világ nagy nevei a messzi távolba nyúlnak:

Szép volt a föld, a hegyek magasok,
ősidőkön, mielőtt bukott
Sok nagy király Nargothronodt,
Gondolinban, és ott van, ott,
Hol tűnnek Nyugati Tengerek...

"De szép!" - mondta Samu. "De megtanulnám! *A Moriában, a Khazad dűmban.* De mintha súlyosabb lenne a sötét, ha arra a sok lámpára gondolok." Lelkes kiáltásával Samu nemcsak "közvetít" (mondjuk stílszerűen: csavardi módon!), hogy közelebb kerüljön hozzánk a "sok hatalmas nargothrondi és gondolini király", Durin a faragott trónján; ugyanakkor még nagyobb távlatba is helyezi őket, mágikus messziségbe, úgy, hogy (abban a pillanatban) azt érezzük: nem szabad közelebb merészkednünk hozzájuk.

Shippey professzor szerint: "Súlyos hibát követne el az, aki ezeket (a történeteket) külön, önmagukban mondaná el, s közben azt várná, hogy széles horizontjuk nélkül is megőrzik szépségüket. A "hiba" forrása alkalmasint az efféle elvárás, nem maga a történetmesélés; nyilvánvaló, hogy Shippey professzor úgy véli, apám azon tétovázott 1963-ban, hogy egyáltalán tollat ragadjon-e - "Kételyeim vannak e vállakozással kapcsolatban" -, vagyis megírja-e A *szilmarilokat.*

Apám viszont a leghatározottabban nem magára a műre gondolt, mely akkor már egyébként készen is állt, sőt, számos részét addigra újraírta, átdolgozta: a kérdés az ő számára, mint levelében leszögezte, az volt, *hogyan mutassa be* a művet, tehát milyen hatása lesz, ha A *Gyűrűk Ura* megjelenése *után* publikálja, amikor a legalkalmasabb pillanat már elszállt.

Félek, hogy a megformálás igen sok munkát követel még, s én igen lassan haladok. A legendákat át kell dolgoznom (különböző időkben íródtak, némelyik sok-sok ével, összefüggéseket kell teremtenem köztük, és összhangba ke(1 hoznom őket a Gy. U.-val is, hogy formájuk előremutasson. Az olyan egyszerű megoldások, mint az "utazás" vagy a "keresés" motívuma itt nem áll rendelkezésre. Kételyeim vannak e vállalkozással kapcsolatban...

Amikor apám halála után *A szilmarilok* kiadásának kérdése felmerült, nem tulajdonítottam különösebb jelentőséget ezeknek az aggályoknak. Nem vitás és rendkívül fontos, hogy A *Gvűrűk Ura* "hátterében ott sejlik egy nagyobb történet", de azt hiszem, hogy az ott oly mesteri "sejtetés" nélkül is kibontakozhat "egy nagyobb történet".

Ami a "mélység" érzetét illeti, s hogy ezt énekekkel és kitérőkkel teremti meg; nem hiszem, hogy ez a megoldás mércévé, mérvadóvá tehető egy egészen másféle mű számára. Ha így gondolkoznánk, az Óidők története elsősorban és kizárólag csak a A *Gyűrűk Ura* szempontjából lenne jelentős. Nem lenne szabad gépiesen értelmeznünk azt a technikát sem, amikor az elképzelt időben csupán homályosan felködlő eseményekre tekint vissza, melyek szépségét épp az adja, hogy homályban maradnak; a nargothrondi vagy gondolini nagy királyok teljesebb bemutatása még nem jelentené azt, hogy megfogyatkozna a "mélység", mert "nincs hová visszanyúlni".

Nem így működnek a dolgok, vagy legalábbis nem kell feltétlenül így működniük. A "mélység" ebben az értelemben feltételezi, hogy kapcsolat áll fenn ugyanannak a világnak időben egymástól távoli rétegei, tartományai között. Ila van egy olyan szilárd pont, ahol az olvasó - hangsúlyozzuk, a képzelt időben - megvetheti a lábát, s ahonnét visszanézhet, folyamatosan érzékelheti a nagyon régi ősrégi mivoltát. *A Gyűrűk Ura* (túl minden időrendi táblán, rendezőeszközön) létrehozza ezt a valós időérzetet és időképzetet, s ezzel megfelelő támpontot ad a kiinduláshoz. *A szilmarilok* olvasásához mindössze oda kell helyeznünk magunkat képzeletben a Harmadkor végére - a helyszín Középföld, itt kiáltja Samu, hogy "De szép ez! ' -, s hozzáteszi, hogy "De szeretnék többet is tudni erről!" Mi több, *A szilmarilok* összefoglaló jellegű, kivonatos formája, ahogy mindezek mögött egy ködösebb "előkor" dereng, valóban megteremti a sejtelmek feszültségpólusait, sőt, az "el nem mondott mesék" hangulatát, akkor is, ha valami "mégis" elmondásra kerül - a "távolság", úgy érzem, sosem tűnik el. Semmi sem sürgeti az elbeszélés menetét, nem nyomaszt, nem kelt félelmet semminémű közvetlen, azonnali történés. *A szilmarilokat* nem úgy látjuk, mint a *Gyűrűt. A szilmarilok* írója, mint a *Beowulf* szerzőjéről mondja, "máris rég volt dolgokról mesél, melyekhez bánat súlya tapad, és művészete a szívig ér, ott is azokat a szomorúságokat érinti meg, melyek - bármi hasogatóak voltak is - immáron távoliak".

Ma már tudjuk, apám igenis A *Gyűrűk Urával* együtt akarta volna kiadatni *A szilmarilokat.* Találgatni sem akarom, mi lett volna egy ily terjedelmű tetralógia (quadrilógia) sorsa. De posztumusz publikációjával*A szilmarilok* kétségkívül fordított egyet a természetes időrenden, már ahogy "Középföld dolgait" megismerhetjük belőle. És való igaz, az is vitatható, helyes volt-e 1977-ben úgy megjelentetni az eredeti legendakört, mintha ekképpen önérvényűen, önmagában megállhatna a lábán. A történet nem ágyazódott "keretbe", s semmi sem utalt rá, hogy a képzeletvilágon belül honnan eredt és merre tart; magam is úgy érzem már, ez hiba volt.

Az idézett 1963-as levél tanúsítja apám kétségeit, vívódásait az Óidők legendáinak közzétételével kapcsolatosan. Mert fokról fokra odalett *Az elveszett mesék könyvének* elbeszélési módja, vagyis

hogy egy ember, Eriol nagy út után az óceánon át elérkezik a szigetre, ahol a tündék lakoznak, és saját ajkukról ismeri meg történetüket. Mikor apám 1973-ban meghalt, *A szilmarilok a* széthulltság jellegzetes állapotában leledzett: a legkorábbi részek sokszorosan átírva, újra meg újra átdolgozva, a későbbiek meg úgy, ahogy apám jó húsz éve hagyta a dolgot; de a legújabb változatban sincs nyoma valamiféle "kerettörténetnek" vagy hasonló megoldásnak, amely megmutatná, hogy a darabok mibe is illeszkednek. Gondolom a végén apám ott tartott, hogy semmi se igazán megfelelő e célnak, és csak annyit fog majd elmondani, hogy az elképzelt világon belül mi hogyan jött létre.
A Gyűrűk Ura eredeti kiadásában Bilbó Völgyzugolyban búcsúajándékul "némely könyveket ád (Frodónak), miket maga írt különb-különb korokban, reszketeg-pókos kézzel, s melyeknek piros gerincén-borítóján ez áll: *Fordította tündéből B. B." A* második kiadásban (1966) a "némely" szó helyett ez áll: "három... könyvet" adott Bilbó, és *a Prológushoz* toldott kis fejezetben *(Néhány szó a megyei krónikákról)* apám három nagy kötetről beszél ("piros bőrbe kötve"), s hogy amit ezek tartalmaztak, az megőrződött a Nyugatvégi Piros Könyvben, melyet Gondorban készített a Király íródeákja, Findegil (172-ben, a Negyedkorban); valamint hogy

"Ezeknek három kötete igen nagy tehetségről és műveltségről tanúskodik; a fordító (Bilbó) felhasznált benne minden élő vagy írott forrást, amelyhez 1403 és 1418 között Völgyzugolyban hozzá tudott férni. De mivel szinte kizárólag az Óidőkkel foglalkoznak, és Frodó ezért nemigen vette hasznukat, több szót mi sem ejtünk róluk.

Robert Foster *The Complete Guide to Middle-earth;* (Bevezető Középföldéhez) című művében így fogalmaz: *A " Quenta .Silmarillion* - semmi kétség, Bilbó egyik fordítása tünde nyelvből, amit a Nyugatvégi Piros Könyv őrzött meg." Magam így feltételeztem: a könyvek, melyeket Bilbó Frodónak adott, meg is adták végül a megoldást: a három könyv maga *A szilmarilok.* Ám eltekintve az itt idézett bizonyságtól, tudomásom szerint sehol másutt nincs utalás e tárgyban apám írásai közt; és akkortájt - ma már bánom - nem volt elég merszem határozottan körvonalazni ezeket a sejtéseket.
Ami *A szilmarilokat* illeti, három lehetőség közül választhattam. Dönthettem volna úgy, hogy egyáltalán nem adom ki az anyagot, mondván, hogy befejezetlen, és az egyes részek között hiányoznak az összefüggések. A másik lehetőség, hogy elfogadom a művet olyannak, amilyen, s hogy a könyvhöz írt előszómat idézzem, megkíséreltem " *A szilmarilokat* annak mutatni, ami valójában, úgy fél évszázadon át folyamatosan alakuló alkotásnak"; és mint a *Bevégzetlen mesékben* mondtam, kommentárokkal teremtettem volna meg a kapcsolatot a különböző részek között; és ez sokkal nagyobb, keservesebb munka lett volna, mint az ember először gondolná. Végeredményben a harmadik megoldást választottam, vagyis úgy alakítottam ki a szövegváltozatot, úgy válogattam hozzá az elrendezendő anyagot, hogy minél inkább összefüggő, önlétű meseegyüttes jöjjön létre. És hogy ezt végül eldöntöttem, a továbbiakban már - segítő szerkesztőmmel, Guy Kayjel - azon kellett lennem csupán, hogy kövessem, amit apám abban az 1963as levélben leszögezett: "A legendákat át kell dolgoznom... összefüggéseket kell teremtenem köztük, és összhangba kell hoznom őket *A Gyűrűk Urával".* Mivel a feladat az volt, hogy *A szilmarilokat* (amennyire egyáltalán lehetséges) "összefiiggő egészként" tegyük az olvasó asztalára, keletkezéstörténetének bonyolultságára nem hivatkozhattunk.
Bármit gondoljunk is a dologról, az eredmény az lett - s ezt nem láttam előre -, hogy *A szilmarilok* még ködösebbé vált - nem derült ki, hogy "korainak" vagy "késeinek" tekintsük - s a szerkesztői beavatkozás, változtatási szándék is visszatetszést keltett, félreértésekhez vezetett. Randel Helms professzor ezt így summázza *Tolkien és A szilmarilok* című írásában:

Akit (mint engem is) izgat *A szilmarilok* keletkezéstörténete, azt a *Bevégzetlen mesék* is érdekel, és nem pusztán önnön értékc miatt, hanem mert *A szilmarilokkal* való kapcsolata klasszikusan rávilágít egy irodalomelméleti kérdésre is: *mi* is hát az irodalmi mű? Az, aminek a szerző szánta (vagy szánni szerette volna), avagy netán amit szerkesztő, kiadó, sajtó alá rendező stb. gyárt belőle? A kérdés a gyakorlati kritika szempontjából roppant sarkalatos, fóleg egy ilyen esetben, mint *A szilmarilokkal* kapcsolatban, amikor is a szerző meghal, mielőtt művét befejezte volna, és némely résznek több publikált változata marad fenn utána. Vajon melyik változatot tekintheti a kritikus "az igazi" történetnek?

Ám ő maga mondja ezt is: "Ebben az esetben Christopher Tolkien becsülettel segített nekünk, nem titkolva, hogy A *szilmarilok* - abban az alakjában, ahogy elébünk került-a fiú műve és nem az apáé." Ez ellen a félreértés ellen fel kell emelnem a szavam.
Ami Shippey professzort illeti, noha elismeri, hogy A *szilmarilok* 1937-es szövege "igen nagy mértékben" megmaradt a kiadott változatban, másutt csakígy kitart nézete mellett, miszerint ez a szerző "kései" műve, sőt, a legeslegkéseibb. *"A hobbit* szövege: avagy Tolkien jegyzeteinek gondozása" című dolgozatában Constance B. Hieatt arra a következtetésre jut, hogy "valóban igen kicsi az esélyünk, hogy láthassuk most már, mint haladt A *szilmarilok* anyagát alakító szerzői szándék s gondolat".
Ám ami mind e bizonytalanságokon és nehézségeken túl feltétlenül biztos és igen nyilvánvaló az az, hogy Középföld s Valinor szülőatyja számára a műveiben megteremtett idők, helyek, történések mindig is szorosan és szervesen összefüggtek, egy belsőbb egészet alkottak, csakígy az irodalmi kifejezési módok, bármily próteuszian változtatgatott is alakot hosszú élete, munkássága során. Ő maga nagyon is jól tudta, hogy sokan, akik élvezettel olvassák A *Gyűrűk Urát,* sosem óhajtják egyébnek tudni Középföldét, mint a "sztori" mise-en-scéne-jének, és bármilyen élvezettel merülnek is meg a "mélység" érzetében, nem kívánnának lemerülni bele. De a mélység persze nem egyszerűen illúzió, mint egy sor üres könyv, melyeknek csak fedelük és gerincük van. És quenya és sindarin hasonló átfogó struktúrák. Lehet felfedezőutakat tenni ebbe a világba irodalmi-kritikai megfontolások nélkül is, mégpedig teljes joggal, és meg lehet kísérelni a mű teljes szerkezetének megértését egészen a teremtődésükig visszamenőleg. Az elképzelt világ minden szereplője, minden jegye - ha egyszer a szerző számára érdekes volt - már önmaga miatt is megérdemli ezt a figyelmet. Manwë vagy Fëanor csakúgy, mint Gandalf vagy Galadriel, a szilmarilok semmivel sem kevésbé, mint *a Gyűrűk.* És a Nagy Zene, az isten, rangok és rendek, a valák lakhelyei, Ilúvatar Gyermekeinek sorsa, igen - mindez az egésznek elemien fontos része. Elvben az efféle érdeklődés egy csöppet sem jogtalan, és abból fakad, hogy az elképzelt világot éppen olyan alkalmas tárgynak gondoljuk megismerésünk számára, mint a túlságosan is képzelettelen világot, a realitások tárgyait. Ez az elgondolás volt a vezérlőm - s ebben mások egyetértése is támogatott -, melynek jegyében a *BevégzetIen mesék* összeálltak.
De lassan, fokozatosan a szerző elképzelése is megváltozott a saját látomásairól, hol szűkült, hol tágult a perspektíva: élete során csak A *hobbit* és a *Gyűrűk* lapjain rögzültek véglegessé ennek részletei. Középföld és Valinor tanulmányozása igen komplex folyamat; hiszen tárgya nem állócsillagszerűen állandó, hanem eleven, létező, változó; nemcsak "visszamenőlegesen" létezik, mint végleges, kinyomtatott könyv, hanem "hosszanti" irányban is kíséri szerzője életét. *A szilmarilok* esetében mi történt hát? A lineáris, hosszanti folyamatot egy adott pillanatban "transzverzálisan", átmetszetként rögzítettük, véglegesítettük, és ezzel az anyag elnyerte végleges formáját.

*

Ez az eléggé kuszán csapongó taglalás azt szeretné megvilágítani, hogy mi késztetett *Az elveszett mesék könyvének* kiadására. Ez az első állomás, amely hosszanti képet ad Középföldéről és Valinorról. Ekkor még a messzi jövőben rejlett, nem is sejlett az a nagy geográfiai terjeszkedés, amelynek révén Beleriand a középpontból nyugatra gyűrődött; amikor még nem voltak Óidők, melyek Beleriand vízvesztén végződtek, hiszen még más világkorok sem léteztek; amikor a tündék még csak tündérek voltak, és Rúmil, a tanult noldó is messze volt apám utolsó éveinek magiszteri "tudománykútfőitől". *Az elveszett mesék könyvében* a noldók hercegei alig jelentek még meg, Beleriand szürke-tündéi sem nagyon mutatkoztak. Beren egy tünde, nem ember, és aki foglyul ejti, Szauron első előhírnöke e szerepben, egy az ellenség által megszállt hatalmas macska. A törpök népe itt gonosz nép; és a quenyák és sindák történelmi kapcsolatai is másként alakultak. Csupán néhány jellemző jegyet emeltünk ki, még sokáig sorolhatnánk a példákat. Másrészt, megvolt már a szilárd alapszerkezet, s teherbírónak ígérkezett. Mi több, Középföld történelmének történetében az események alakulása ritkán volt határvonásos - inkább lassú, tettenérhetetlen változások sorából állt össze, így a legendák kialakulása-sarjadása (például ahogy Nargothrond története kapcsolatba kerül Berenével és Lúthienével, amire *az Elveszett mesék* nem is utal, holott mindkét elem jelen volt)

végül arra a folyamatra hasonlít, ahogy emberek közt terjed a szájhagyomány, módosul a történet, a sok nemzedéken át új hangsúlyt, más értelmezést kapnak a dolgok.
.*4z elveszett mesék könyvét* apám 1916-17-ben kezdte, az I. Világháború idején, huszonöt évesen, és pár év múlva félbe is hagyta. Ez, mint mondtuk már, a kezdőpont: innen indul Valinor és Középföld története, innen bontakozik, teljesül ki aztán a mese; de mielőtt a *Mesék* meglettek volna, szerzőjük újabb vállalkozásba kezdett, hosszabb versek írásába: megszületett a coupletekben írt *Lay of Leithian* (Leithian éneke), Beren és Lúthien története és az alliterációs *The Children of Húrin* (Húrin gyermekei). A "mitológia" prózai formája új kezdőpontról indult,[2] egy igen rövid, 1926-os szinopszis vagy "Vázlat" révén, ahogy apám nevezte; s kifejezetten az volt a célja, hogy megteremtse a szükséges hátteret az "alliterációs költemény" megértéséhez. A prózai forma további írásos alakulása ebből a "Vázlat"-ból indul, s egyenes vonalban jut el *A szilmarilokhoz,* vagyis az 1937 vége felé a kiteljesedést megközelítő változathoz; akkor apám abbahagyta munkálatait, s az év novemberében az egészet elküldte úgy, ahogy volt, *Allen and Unwinnek,* a kiadónak. De még más, fontos mellékágak, mellé- és alárendelt szövegek is keletkeztek a 30-as években, például az *Annals of Valinor* (Valinor évkönyvei), az *Annals of Beleriand* (Beleriand évkönyvei), töredékek, melyek fennmaradtak az AEIfwine (Eriol) által készített óangol fordításokban is; azután az *Ambarkanta* címet viselő kozmológiai beszámoló, Rúmiltól "A világ alakja", meg *a Lhammas,* vagy "A nyelvek számadása", gondolini Pengolod műve. Ezt követően az Első Kor története sok évig pihen, míg A *Gyűrűk Ura* ki nem teljesült, de a megjelenés előtti években apám visszatért megint *A szilmarilokhoz,* meg az ezzel kapcsolatos munkálatokhoz - és nagy kedvvel dolgozott a tárgyon.
Az elveszett meséknek ez a kétrészes kiadása, reményem szerint, csak a kezdete egy sorozatnak, ekképp folytatódna e kései írásokon át versben és prózában a történet; s ezt tartva szem előtt adtam gyűjtőcímet a vállalkozásnak: "Középföld Története". Talán túl merész az elképzelés, hiszen - bárhogyan nézzük - nem a szó hagyományos értelmében vett történiáról van szó, a szándékom az, hogy teljes, mondjuk nagyjából teljes szövegeket tegyek közzé, így a kötetek inkább kiadványsorozatot alkotnak. Nem tettem fő feladatommá szálak tisztázását, egymástól független fonalak bogozását, inkább azt szeretném, ha önálló egészként olvasható műveket adhatnék az olvasó kezébe.
Roppant érdekes a számomra e hosszú folyamat nyomon követése, és remélem, még sokan mások is kedvelni fogják ezt a fajta kutatást, legyen szó akár a történetfűzés vagy a kozmológiai elméIet nagyobb átalakulásairól, akár olyan részletekről, amilyen például az éleslátó Zöldlombi Legolas előrevetülése a*Gondolin bukása* című mesében. Ám ezek a régi kéziratok nem csupán az eredetek tanulmányozásának lehetőségét kínálják. Sok minden lelhető itt, amit apám (tudomásunk szerint) soha nem "ejtett el egészen", és nem szabad felednünk, hogy A *szilmarilok - az* 1926-os "Vázlat"-tól kezdve - úgy íródott, hogy kisebb terjedelemben magába sűrítsen, mintegy kivonatoljon hosszabb műveket (léteztek-e vagy sem, itt egyre megy). Az erre a célra kialakított igen erős archaizálás nem volt öncélú mutatvány: ereje volt, elevensége, s különösen alkalmasnak bizonyult, hogy a korai tündék földöntúli jellegét kifejezze, ám ugyanily könnyeden fordult maró gúnyba is, amikor Melkó viselt dolgai kerültek tollhegyre, vagy Ulmó és Ossë ténykedése.
Az utóbbiak olykor a komikum határát súrolják, felfogásban is, és igen fürgén-pergőn alakul hozzájuk a kifejező nyelv. (Ez a kifejezési mód nem él tovább apám ünnepélyesebb "szilmariloki" prózájában.) Ossë "ügy-baj habjain el-tovahuppog", mikor a szigeteket a tengerágy-fenékhez horgonyozta már, Tol Eressëa szirtjei újratelnek az első tengeri madarakkal, "toll-ereszek alakultak sűrűn, és volt csivaj és zsivaj és csevej, legkevesebb a hely, szállt a halszag, s röppentek a zsinatos madárbölcselmek", és amikor a tengerföldi tündék végül Valinorba jutnak a nagy vízen át, Ulmó csudásan "halszekerének farán feszítve trombitál, hogy Ossënak csaknem siketülnie sikerül".
Az elveszett mesék sosem öltött olyan alakot - meg sem közelített afféle formát -, amelyben apám a kiadásra gondolhatott volna; abba is hagyta a velük való munkát. Kísérleti művek voltak ezek, ideiglenes jellegűek, s így is maradtak meg; s az ütött-kopott füzetek, melyekbe szövegük íródott,

2 Csupán *Az ainuk muzsikája* esetében találunk közvetlen kibontakozást, kéziratról kéziratra haladván, *Az elveszett mesék könyvétől* a későbbi formákig; mert *Az ainuk muzsikája* később független művé önállósult.

kötegben hányódtak, porosodtak, ahogy múltak az évek. Hogy nyomtatásban, könyvben láthassanak napvilágot, megannyi fogas, kiadással kapcsolatos kérdést eredményezett. Először is, a kéziratok eléggé kuszák, nehezen olvashatók; részben, mert ceruzával rótt sorokról van szó, melyeket gyors kézzel, sebtében vetettek oda, itt-ott nagyító kell hozzájuk és sok türelem, de még akkor sem biztos a siker. Ráadásul a *Mesék* némely helyén apám kiradírozta az eredeti ceruzaírást, tintával írta oda az új változatot - és mert abban az időben inkább füzetekbe rótta sorait, nem különálló papírlapokra, hamar elkövetkezhetett, hogy nem maradt "helye": így némely mesék adott részei más mesék közepébe íródtak bele. Ami ekképpen létrejött, kirakójátékra emlékeztetett.
Továbbá: *az Elveszett mesék* nem szabályos egymásutánban születtek, nem íródtak egy elbeszélés részeiként, s apám (mint az így elkerülhetetlen is volt) már akkor elkezdte újjárendezésüket és átdolgozásukat, mikor az egész még kész sem volt. A *Gondolin bukása* volt az első Eriol-mese a kompozíciós sorban, és a *Tinúviel meséje* a második, holott az események, melyekről ezekben szó van, a történet végén jönnek csak elő; másrészt a fennmaradt szövegek későbbi átdolgozások. Más esetekben csak a végső, átdolgozott forma ismeretes; van, ahol mindkét forma megmaradt, néhol az egyiknek csak egy része; van, ahol csak ideiglenes a kidolgozás; és akad, ahol kidolgozott elbeszélés nincs is, merő jegyzet és tervanyag az egész. Sok próbálgatás után rá kellett jönnöm, hogy semmiféle más módszer nem hiteles, kizárólag az, hogy *a Meséket* az elbeszélés sorrendjében rakjam egymás mellé.
Végezetül, ahogy *a Mesék* írása előrehaladt, változtak bennük a viszonyok, új elgondolások kezdtek érvényesülni, és a nyelvezet fejlődése *pari passu* az elbeszéléssel, nevek szüntelen átírásához vezetett.
Ha egy kiadás ennyi bonyolult elemet tartalmaz, s nem törekszik az egyenetlenségek művi elsimítására, félő, zsúfolt kuszaság lesz belőle, s az olvasónak egy pillanatnyi nyugta sem remélhető. Megpróbáltam magukat a *Meséket* előtérbe helyezni, hozzáférhetővé tenni, ám eközben (az érdeklődők számára) a szövegek teljességét is adni, ezért drasztikusan lecsökkentettem a járulékelemek számát - a névváltoztatásokat például mindig a mese végén, tömörítve adtam, s nem az adott helyen utaltam rá. Minden a tartalomra vonatkozó megjegyzés fellelhető a mesék után következő kommentárban, rövid esszében, és csaknem valamennyi nyelvészeti (névetimológiai) megjegyzést, adalékot tartalmaz a*Függelék.* Itt igen sok utalás található a "tünde" nyelvek legkorábbi állapotára. Ily módon a számozott jegyzetek semmiképp sem uralkodhattak el, és főként csak más szövegekben előforduló eltérésekre, variánsokra vonatkoznak - az olvasó, ha ezeket nem akarja figyelembe venni, zavartalanul olvashatja a*Meséket,* tudva, hogy mást nem mulaszt vele.
A kommentárok sem terjengősek, s tartalmukat tekintve arra szorítkoznak, ami *a Mesék* szövegében foglaltatik (utalások, vonatkozások), s összevetik ezeket a korábban megjelent művel, A *szilmarilokkal.*Kerültem azonban a hasonlítgatásokat, a források, hatások megjelölését, és óvakodtam belebonyolódni az *Elveszett mesék* és az említett mű közötti "fejlődési" fokozatok, vonalak elemzésébe (az ilyesmi, ha csak jelzésszerű is, már elterelheti a figyelmet); a kérdést a lehető legegyszerűbben kezeltem tehát, akárha két "rögzített" pontról lenne szó. Persze egyetlen pillanatig sem gondolom, hogy elemzésem minden szempontból helyes vagy pontos, s hogy ne lennének olyan meghökkentő vonatkozásai *a Mesék*"kirakósának", melyeket egyszerűen észre sem vettem.
A szövegeket magukat az eredeti kéziratbéliekhez szinte a végsőkig híven közlöm, parányi félresiklásokat, "elnézéseket" javítok csak; ám ahol a mondatok csupán egy kicsit ügyetlenek, vagy ahol a nyelvtani összefiiggés hiányos (a*Mesék* oly részein találkozunk ilyesmivel, ahol a szerző aztán nem nézte át egyszer sem az első változatot, vázlatot), ezeken a helyeken meghagytam az eredetit. Már több szabadságot engedélyeztem magamnak az interpunkció tekintetében, lévén hogy apám, amikor írt, vagy teljességgel mellőzte az írásjeleket, vagy pontatlanul használta őket. A kis- és nagybetűzés kérdésében ugyanígy következetességre törekedtem. Eleinte tétováztam, de aztán a tünde nevek következetes rendszerét alakltottam ki. Apám például váltogatta a következőket: *Palûrien, Palúrien, Palurien; Õnen, Onen; Kőr, Kor.* Magam a járulékos jelek hangkifejező szempontjait vettem figyelembe, így lett: *Palúrien, Ónen, Kőr.* Ugyanaz a rendszer, már a szemnek legalábbis, mint a későbbi sindarinban.

Legvégül: hogy ez a kiadás két kötetbe foglalja a *Meséket, ez cs*upán hosszuk okán történik így. A kiadást egy összefüggő egésznek tekintjük, s nagyon remélem, a második rész az elsőt egy éven belül követheti. De mindkét rész végén külön ott áll *a Függelék. A* második rész tartalmazza - több szempontból is - a *Mesék* érdekesebbjét: itt szerepel majd a *Tinúviel, a Turambar* (Túrin), a *Gondolin bukása, A Nauglafring meséje* (a törpök nyakláncáé); körvonalazva ott *az Eärendel meséje,* a mű konklúziója; s végül az *Angliai tündebarát.*

I.
TŰNT JÁTÉK KIS HÁZA

Az igencsak viharvert iskolai füzet - benne *az Elveszett mesék* némelyike - borítójára apám ezt írta: *Tűnt játék kis háza - vagyis Az elveszett mesék könyvének nyitánya;* s ugyanezen a kopott füzetborítón anyám kézírásával, az ő nevének kezdőbetűi is ott állnak: E. M. T., és egy dátum, 1917. február 12. Ebbe a vastag füzetbe anyám tisztázta le ezt a mesét; szó szerint szép tiszta munka az írása, s a füzetben, különálló papírlapokon, ott lelhető apám igencsak összevissza ceruzás eredetije. A mese keletkezésének ideje tehát korábbi lehet, de nem valószínű, hogy 1916-17 telénél előbbi. A szép tisztázat híven követi az eredetit; ami változtatás előfordul benne, mind csak apróság (nem úgy, mint a nevek dolgában!), s utólag került a tisztázatba. A szöveget itt végső formájában tesszük közzé.

Történt mármost bizonyos időn, hogy egy utazó, messzi honokból, igen kíváncsi férfiú, vágyat érzett különös-idegen vidékekre, hogy miként is él egy fura nép, melyet hajó juttatott oly messzi nyugatra, mint a Magányos Sziget, Tol Eressëa tündéri szón a név, ám amelyet a gnomák[3] úgy hívnak, Dor Faidwen, Megváltás Földje, és nagy mese sora jár véle.

Mármost egy nap, sok utazás után ez az ember, hogy az estnek fényei lobbantak számos ablakban, elérkezett egy széles, erdős síkon valami kis domb tövéhez. Közel járt ő immáron a nagy sziget szívéhez, és rengeteg napja rótta útjait, éjre megidőzvén, hol egy kis faluban, hol egy nagyobb városban, ahol épp ott-lakozókat ért, mindig így, gyertyagyújtáskor. Hát ilyen alkonyi órán az új dolgok látására csekély már a vágy, legyen bármi nagy utazó is az ember, s fölfedező a szív; és még egy ilyen Eärendel-fia, ami ez utazónk volt, gondolatával inkább köröz a vacsora gőzét áhítva, meg az éji pihenőt, s hogy előtte még mesél egy sort, aztán jöjjön az igazak álma.

Hát ahogy ott állt a derék domb tövében, enyhe szellő támadt, és emberünk feje fölött varjúraj rebbent, el valahova a tiszta-híg fénybe. A nap közben a szilfák sziluettje alá szállt, s amerre a szem ellátott a síkon, itt-ott villant csak résen átszökkenő aranysugár, de az is mintha becsusszant volna a gyökerek alá, hogy ott aludjon hajnalig.

Mármost ezek a varjak hazatérő rikogatásokat hallattak a feje fölött, és hamar be is vették magukat a szilfák közé; a domb hajlatán. Eriol (mert a szigetlakók aztán így nevezték őt, s azt jelenti e szó, hogy "aki magányosan álmodozik") ezt gondolta: "Ím, itt a nyugalomra az óra, s bár nem is sejtem, mi e takarosnak tetsző városka neve, e kis dombon bizonnyal kapok szállást, míg holnap hajnalvást tovább nem állok megint - és a hely maga igen barátságos, és a szellő jó illattal száll. Úgy érzem, édes-gazdag titkokat őriz, csodás és szépséges dolgokét, tele velük e nemes hely kincstárai és lakóinak szíve, kik e falak közt élnek." Így az utas, kinek Eriolon kívül egyéb nevét nem említi a krónika.

Már akkor Eriol, hadd tudjuk, dél felől jött, s előtte egyenes út futott, egyik felől nagy szürke kőfal szegélyezte, tetejiben sok virággal, és helyenként sötét tiszafa-lombok borultak alá. E lombokon keresztül, ahogy az út magasára kapaszkodott, látta utasunk a meghunyorgó első csillagokat, és e fény nem múlt el, mert ő szép dalt szerzett a szép városnak, el is dalolta aztán.

3 Gnomák: Másodsarjadottak, a noldol név is jelöli őket.

Hát ott járt a dombgerincen, házak közt ment, érzés szerint befordult egy kanyargós sorra, mígnem a lejtőn, a nyugati ereszkedőn szeme megakadt egy kicsi házon, melynek apró ablakait függönyök fedték bentről, féltőn, de oly melengető-kedves fény szüremlett rajtuk át, hogy szíve megint dobbant egyet. Dobbant, s nyomban barátságos társaságra kezdett vágyakozni. Elhalt nyugtalan úti vágya, és így történt, hogy ott állt már a kis ház útján, küszöbén, s bekopogott. És aki jött e koppantásra, ajtót nyitni, utasunk attól megkérdezte, mi is volna a neve e kedves hajléknak itten, s azt hallhatta: Mar Vanwa Tyaliéva, vagyis hogy Tűnt Játék Kis Háza, és ő igencsak elámult ezen a néven. S hogy itt lakik Lindó s Vairë, sok éve e lakot ők építették, s velük van nem is kevés házuk népe, jó barátok, gyermekek. Ezen az utas még jobban elámult-bámult, látván a kis ház méretét, ám aki ajtót nyitott néki, mintha eszében olvasna, mondta máris: "Kicsi a hajlék, de még apróbbak, kik itt laknak - mert ki itt belép, bizony legyen igen apró, vagy szíve vágya szerint legalább az, mint a kis nép a küszöb túlján."
Erre Eriol azt mondta, néki tiszta szíve vágya, hogy Vairét s Lindót lássa, itt legyen szállása, s maga legyen olyan apró, amint az kell, itt e küszöbön ezennel. Erre a másik, az ajtónyitó szólt: "Tessék, lépj be", s erre Eriol belépett, s ím, mit látott, olyan tágas-fényes házat, hogy az hatalmas...! És mind e gyönyörűségben már jött a ház ura, Lindó, s asszonya, Vairë, hogy köszöntsék; s az ő szíve egyszeriben maga volt a boldogság, de akkora, hogy útján soha el nem bírta volna, már ama egy percet kivéve, mikor a magányos Szigetre lépett, kikötve partján.
És hogy Vairë üdvözlő szót szólt, s Lindó lelkesen kérdezte nevét, hogy honnét jött, mit keres, ha netán keres is bármit, az utazó azt mondta, hogy neve Idegen, aki a Nagy Földekről[4] jött, és hogy mindig azt keresi, ami utazós szíve vágya. A vacsora a ház asztalára került nyomban, s Eriolt asztalhoz hívták szépen. Mármost e tágas teremben, ott a kis házban a nagy nyáridő ellenére három jelentős tűz égett - az egyik a távoli sarokban lobogott, kettő meg az asztalnak két felénél, és ha azt a fényt nem számítjuk, ami Eriollal jött be, melegséges félhomály volt. Hanem akkor már tódult is sok nép a terembe, hoztak gyertyát, kicsit-nagyot, és bot volt vélük, mindegyikkel különös forma, faragott fa és fém bot, tündöklő s fényes, és e botokat odarakták a középső asztal mellé, vagy a terem szélső asztaIaira összevissza.
Ugyanakkor valahol messzi a házban édességes szavú gong zendült, s ezt mintha drága nevetések hangja követte volna összecsengve s visszacsengve, és e tömérdek csendülésbe lábak csosszanása-dobbanása surrant-koppant, rengeteg. Akkor Vairë Eriolnak, kinek arcáról sugárzott a boldog csudálat, ezt mondotta: "Ez Tombó hangja, a Gyermekek Gongja szól ekképp, kint áll a Visszanyert Játék Csarnokában, és azért szól, hogy mindenki ide gyűljön e csarnokba, enni-inni, ez történik egy gonghangra, háromra viszont, a Hasábfa Tűzláng Termébe szólíttatván, megy mindenki mesemondásra", s Lindó hozzátette: "Ha egy gonghangra már ily bongó kacagás csendül, a vidámság három szóra akkora mindig, hogy a falak beleremegnek, szinte szétreped a padló attól a nagy lábdobogástól minden este. És a háromszori gongatás Kisszív Gongőrnek, a gong őrének is legnagyobb boldogsága napra nap, pedig ahogy mondja, ismert örömet bőven, ősöreg ő, de a szíve vígságokra friss. Bizony, ama utolsó úton ott volt Wingilotban Eärendellel, amikor Kőrt keresték. Ennek a gongnak szavára ébredt az Árnyékok Tengerén a Gyöngy Tornyában az Alvó, mely künn messze magasul és tornyosul az Alkony Szigetek közt, nyugatabbra."
Mind e szavakra Eriol elméje szívesen hajlott, mert úgy érezte, ismeretlen szép világ nyílik meg előtte, s úgy elmerült gondolataiban, hogy nem is hallott, nem is látott semmi mást, mígnem aztán Vairë azt nem mondta, tessék, csüccsenjen le. Aztán fölnézett, s mit látott egyszeriben: a terem, az egész csarnok tele lett tarka gyereknéppel, volt ott apró, nagyobbacska, s köztük mindenféle korú és küllemű népek. Egy dologban hasonlítottak csak, hogy nagy boldogság sugárzott minden arcról, és valami várakozás, mely mintha egy még szebb jövőre, még több örömre lenne tárva. Ezt sugározták mind az arcok. És a gyertyák lángjainak puha fénye ott játszott a szőke fürtökön, sötét üstökökön, de az arany és a szurokszín mellett a galambszürke is halvány fényt kapott. S ahogy Eriol épp felnézett, mind talpra szökkentek, s egyként énekelni kezdték a "Hozzák a húsokat" dalát. Való igaz, hozták az étkeket, és az étekhozók, de a szakácsok is, a házigazda, háziasszony, a gyermekek s a

4 A "Nagy Földek": a Nagy Tengertől keletre eső vidékek. Az Elveszett mesék még sehol nem említ "Középföldét", ez a megnevezés csak a 30-as évektől bukkan fel.

vendég odatelepedtek az asztalhoz, s megvárták, míg Lindó áldása el nem hangzott illőn. Evés közben Eriol társalgásba merült Lindóval és asszonyával, mesélt nekik mindenfélét a maga régnapjairól, kalandokat elevenített, főleg arról beszélt, hogyan vetődött el a Magányos Szigetre, s el nem mulasztotta volna, hogy cserébe ne kérdezzen, faggatózzon emez ország felől itt, meg a szép város felől, hol épp tanyázott.
Lindó akkor mondta néki: "Tudd meg hát, hova érkeztél e napon, vagy inkább tegnap, bizony átlépted határát Alalminórë tartománynak, «Szilországnak», melynek gnoma neve Gar Lossion, vagyis «Virághely». Ezt a tartományt a sziget szíve közepének tekintik, legszebb részének; ám Alalminórë minden városa-faluja közül Koromas, vagy ahogy némelyek nevezik, Kortirion áll a legnagyobb becsben, s ez az a hely, ahol te most vagy. Mert a sziget szíve közepén áll, s mert oly szép magas tornya van, akik szeretik, a Sziget Fellegvárának, vagy épp a Világénak nevezik. De még a mélységes szeretetnél is nagyobb itt az ész ereje, a tudásé, a dalok tudományáé és művészetéé; nemes az itt vezérlő szellem, s itt lakozik, szilfák nagy *korin*jában, Meril-i-Turinqi. *(A korin* nagy körkarám vagy sövény, hol kőből, hol tüskebozótból, netán fákból, mely zöld őspázsitot övez.) Meril Inwë vére, akit a gnomák úgy hívnak: Inwithiel, ki mind az eldák királya volt, s Kőrban Iakoztak, mikor még lnwë nem hallotta a világ panaszszavát, mely után elvezette őket az Emberek földjére: ám ezeket a roppant s szomorú dolgokat, valamint hogy az eIdák mint kerültek erre a szép és magányos szigetre, talán valami más alkalommal mondom el neked.
De aztán, sok nap után Inwë fia Ingil, látván, mily szépséges itt ez a hely, megpihent, körötte pedig összegyűltek a Iegtisztábbak és a legbölcsebbek, a legvígabbak s a legderekasabbak mind az eldák közül;. Itt, e számosak közt volt az én apám, Valwë is, aki Noldorinnal ment, hogy a gnomákra leljen, s ott volt feleségemnek, Vairënak atyja, Tulkastor. Volt pedig ő Aulë nemzetségéből, de hosszan lakozott a Parti Dudásokkal, a szoloszimpokkal, s ekképpen a legeslegelsők között érkezett erre a szigetre.
Akkor Ingil megépíttette a nagy tornyot[5], a várost így nevezte el: Koromas, vagy « Kőr Száműzötteinek Pihenője », ám a torony miatt többnyire csak Kortiriont mondanak."
Ekkorra már a vacsorának nagyjából a végén jártak; Lindó telitöltötte kupáját, s így tett Vairë, példájuk követték mind a jelenlévők, ám Eriolhoz Lindó így szólt: "Ez, mi kupáinkat tölti, a *limpë,* itala eldáknak, ha ifjak, ha vének, és ha ezt isszuk, szívünk, ha ifjú, ha vén, fiatal marad, s ajkunkról, akár zengő, akár néma, csak úgy árad a dal! Hanem én magam ez italt nem tölthetem néked, Turinqi szerencséltethet ezzel csak idegent itt, és olyat csak, aki aztán mindörökre köztünk marad, s elmenni csak akkor megy el, ha az elvesztett rokoncsaládok keresésére indul." Így szólt, s teletöltötte Eriol kupáját, de nem ezzel, hanem a gnomák ódon fonatú üvegéből arany borral, s akkor mind felálltak, ittak "a Nekiindulásra és a Bűvös Nap Újralobbantására". A Gyermekek gongja hármat bondult akkor, és víg zsivaj kélt az előcsarnokban odakint, a nagy tölgyajtók lendültek, nyíltak - a csarnok végén, hol kandalló nem díszelgett. És sokan megragadták a fatartókba tűzött szép gyertyákat, fényt lengettek, kacagva, víg szó közepette. Hanem a vidám gyülekezet rögvest szétvált, ahogy Lindó, Vairë s Eriol közibük ereszkedett, s ahogy kimentek az ajtón, a tömeg követte őket.
Eriol szeme előtt rövid, széles járat tárult fel, folyosó, fala fele magasságig tapétás, és ezeken a tapétákon történetek képei sorakoztak ékesen, de ő nem tudta mégse, mit lát, s amit lát, azt mire vélje. A tapétázat felett, még magasabban, képek függtek, ezeket azonban végképp nem látta szeme a félhomályban, lévén a gyertyahozók hátrább, előtte meg az egyetlen fény valami nyitott ajtón szüremlett, mintha tűzféle rőtje. "Ez ott", mondta Vairë máris, "a Mesetűz, mely Hasábok Termén világol; bizony, ott ég egész évben, mert ez bűvös tűz, segít a mesélőnek történetében -hanem épp oda igyekszünk most", és Eriol erre megőrült, s mondta, semmi egyébhez nem lenne nagyobb kedve.
S jött akkor a kompánia, jöttek mind a többiek, a vörös izzású terembe betüremkedtek vígan. Szép helyiség volt ez, tágassá tették a falain és alacsony mennyezetén táncoló visszfények, míg a sarkokban-zugokban árnyak lapultak. A nagy tűzhely körül tömérdek puha szőnyeg tarkállott, párnák hevertek szanaszét, pihenésre csábítón; és valamelyest arrébb, oldalt ott állt egy mély öblű

5 Az eredeti olvasat: "a nagy Tirion" változott így: "a nagy torony".

karszék, remekbe faragott karfájú-lábú. S ezért úgy érezte Eriol, mikor meseórán belépett, s később is ilyenkor, hogy az odatóduló sok gyerekkel, néppel együtt is a terem elég tágas, bár nem fenyegetően nagy, inkább kicsi, ha szépen benépesül, s akkor sem hat zsúfoltnak.
Akkor valamennyien helyet foglaltak, ki-ki ahol talált, öregje-fiatalja, Lindó meg az öblös székbe telepedett, Vairë a lábához, párnára, és Eriol örvendezve nézte az egészet, mert olyan volt ez, akárha maga a nyár terült volna oda a roppant kandalló lobogó lángfényébe.
Lindó akkor azt kérdezte: "S miről szóljon a mese ma este? A Nagy Földekről, az Emberek lakhelyeiről; vagy a valákról, Valinorról? A Nyugatról s rejtelmeiről, a Keletről s dicsfényéről, Délnek az ő láb nem járta vadon vidékeiről, vagy Északnak fenséges erejéről? Vagy a szigetről és népéről? Netán Kőr egykori napjairól - népünk múltjáról - mert ott laktunk egykoron? Ma este nagy utazó a vendégünk, hát szóljunk neki, aki - úgy sejtem - Eärendel fia, igazi nagy bolyongásokról, s repítse a képzeletet hajó, vitorladagasztó szélben a tengereken?"[6]
Erre nagy tanakodás következett, s Eriol végül így szólt: "Kérlek, kérlek, ha a többiek sem bánják, ez estén hadd halljak mesét erről a szigetről, és itt is e házról, melynek gyermekei máris oly kedvesek nekem, hogy azt érzem, szebb helyen, jobb helyen, vándorutamon még sosem időztem."
Erre Vairë így válaszolt: "Tudd meg hát, hogy hajdanán, még Inwë napjaiban[7] (és ennél messzebb nehéz visszakémlelnünk elda-történelmünkbe), volt egy szép kertes hely Valinorban, ezüstvíz partján. Nos, ez a hely nem volt messze a birodalom határaitól, de ha azt nézed, mennyire lehetett a Nap fájától, Lindelostól - az Éj Enyhítőjétől -, hát a világosság akkora volt, mint nyári estéken, már ha nem lobbantak kis ezüstlámpák fényei a dombon, alkonyattájban, mikor is aztán árnyak tánca perdült az ösvényeken, s a fák tövén.
Öröm ideje volt ez a gyermekeknek, mert többnyire ilyenkor várhatták, hogy új pajtás lejt le az úton, melynek neve Olórë Mallë volt, vagyis az Álmok Ösvénye. Mondották nekem, bár nem tudom, mennyire volt igaz, hogy ez az út, elágazva aztán, az Emberek honához vezetett el, bár mi magunk sosem próbáltuk meg. Mély árok szegélyezte ezt az utat, sövény ágboga borította széleit, s az alacsonyabb sűrűség fölött nagy fák magasodtak, lombkoronájukban mintha örök suttogás lakozott volna; ám az is gyakorta megesett, hogy jókora fénybogarak, úgynevezett lámpásférgek másztak ki peremére a dús fűbe.
Mármost ezen a kertes helyen egy magas rácskapu nyílt az Álmok Ösvényére, és ez a kapu szürkületkor aranyszínben tündökölt; s innen vezettek kanyargós, magas bokorszegélyes kis ösvények minden kertek legszebbikéhez, és ennek a legeslegközepén egy fehér kunyhó állt. Miből épült, hogyan épült, mikor emelték, senki se tudta, ma se tudjuk, de nékem azt mondták, azért oly sugárzó fehér olykor, mert gyöngyből van, s ennek fénye árad. Teteje zsúp volt, szalma, de aranyból.
Hát egyik felén sűrű orgona nyílott, a másikon roppant ébenfa állt. A gyerekek íjat készítettek az ágaiból, vagy felmásztak rá, s onnan a tetőre. Az orgona olyan volt, nagy fa ugyancsak, hogy benne minden madár, amelyik csak énekelt valaha édesen a földön, összegyűlt, s persze énekelt ott is. A kis ház falai az idők nyomán meggörbedtek már, s némelyik rács is csuda alakra hajlott és görbült. Senki, mondják, nem lakott e házban, az eldák mégis gonddal őrizték, óvták, ne rontsa senki - és hogy játszhassanak benne a gyerekek, felvigyázatlan szabadon. Ez volt a Gyermekek Kis Háza, vagy az Álom Játéka, s nem az Elveszett Játéké, ahogy az Emberek tévesen nevezték dalaikban, mert akkor még nem veszett el játék, csak mostanra lett a ház az elveszett Játék Háza.
Ez volt a legelső gyereknép - gyermekei az Emberek atyái atyáinak, kik is idejöttek; s az eldák puszta szánalomból mind gondját viselték annak, ki egyszer idetévedt, a kertbe s a házikóba; máskülönben Kőrba vetődtek volna, s Valinor dicsősége bűvöletbe ejtette volna őket, mert aki idejött, vagy maradt is itt örökkön, szüleinek nagy bánkódására, vagy ha visszament, szívét örökkön vágy emésztette, hogy jönne újra, s boldogtalanság lett az Emberek közt az ilyenek sorsa, örök idegenség. S bizony, még akik Eldamar sziklás pereméig bolyongtak, s ott fehér kagylók s tarka halacskák ámulatába estek, még őket is visszacsábították ide a kis házhoz, kedves árnyához,

6 Az eredeti kéziratban itt: "...Eärendel vándor sarja lesz, mert az Emberek fiai közül ugyan ki lenne ily nagy kapcsolatban a valákkal és a tündékkel, ki más látna tovább Taniquetilnél, ugyan ki hajózna így a látóhatáron?"
7 Eredetileg "napjai előtt", azután "első napjaiban", végül ez a szövegváltozat következett.

virágillatához. Azért ne feledjük: akik a partot járva a szoloszimpok édes fuvolázását meghallották, utána itt sem játszottak már a többi gyerekkel, csak vágyakozva bámultak magas ablakaikból, hátha az árnyak s falombok túlján megpillantják még a bűvös partot habtarajával - álmaik partját.
Persze a gyerekek legtöbbje nem is ment be a házba, maradt a kertben, vígan ott játszott, virágot szedett, futkosott aranyméhek nyomában, cakkos szárnyú lepkéket űzött -miket az eldák honosítottak meg itt a kertben, hogy örömük teljék bennük. Sok gyerek lett itt egy életre pajtás, baráti jó szív, hogy az Emberek honába később vissza- s megtérve, egymásnak élt csak, nagy szeretetben, hanem erről már ők tudnak beszélni. De voltak, mondom, akik a szolszimpok sípjának dallamát itták, vagy a kertből a telék hangját hallották, netán magát Kőrt is megláthatták, s hogy hazatértek, szívük tele volt csoda emlékekkel, visszavágyással. És ködös emlékezéseik nyomán legendák születtek, furcsa mesék, melyek az Emberek szívének örvendezésére voltak, s bizony, hogy lehettek is; nincs másképp ez ma sem, ilyesmiből támadott a Nagy Földek költészete, s lett sok nagy poéta arrafelé.[8]
Mármost hogy a tündérek elhagyták Kőrt, ezt az utat roppant sziklákkal eltorlaszolták, járhatatlan lett, és a kis ház is üresen áll ott azóta, elhagyatottan, s így is fog állni, míg el nem jön a Nekiindulás Napja, mikor, ha minden jól megy, az Emberek lányai-fiai áradni fognak Arvalin útjain mind Valinorba. Hanem mert egy naptól senki se jött, több gyerek nem keresett örömet s pihenést, játékot s társakat itt, szomorúság fogott el mindenkit, mert látszott, az emberek már elfeledték, alig hitték az eldák dicsőségét, Valinornak szépségét; míg egy napon a Nagy Földekről egy gyermek érkezett, s kért, oldjuk fel a homályt.
Bizony, nem volt már többé biztos útja gyereknek ide a Nagy Földekről, ám Meril-i-Turinqi hallgatott szavára, s férjemet, Lindót meghatalmazta, eszelne ki valamit mégis, ló tervet szőne. Lindó és én, Vairë, ketten ekképp vettük gondozásunkba ezt a gyereknépet, az ittmaradottakét, akik Kőrra leltek, s az eldáktól nem akartak válni; így építettük, jó varázslattal ezt a hajlékot, a Tűnt Játék Kis Házát, hallhassanak itt régi meséket, dalokat, tünde zenét. S gyermekeink útra is kelnek olykor megint, keresvén a Nagy földeket és ott magányos gyermekeknek suttogva mesélnek, főleg alkonytájt, gyertyafénynél, hogy megvigasztalják a sírókat. Meghallgatják a panaszkodókat, kiket igaztalanul megbüntettek, s ez derekas, vidám szolgálatnak tűnik.
Csakhogy akit ily szolgálatra küldünk, nem tér már vissza, s nekünk nagy bánat ez, mert az eldák nagy szeretettel fogadták, ki hozzájuk jött, s féltek, mi lesz, ha Emberföldre visszatérnek: mert ott, bizony, szintén van sok kedves hely, vígság színtere, csábító - így hát nem nagyon biztatjuk kis népünk ily kalandokra. De legtöbben mégis visszatérnek, s elmesélik utazásuk szomorú történeteit - s Iátod, ezzel be is végeztem, amit a Tűnt Játék Kis Házáról eIbeszélhettem."
Eriol erre így válaszolt: "Ezek szomorú dolgok, s mégis oly jó hallani róluk. És eszembe jut ez-az, amit apám mondott még kisfiú koromban. A mi nemzetségünknek, azt mondta, régi szokása, hogy valamely ősünk egy tündéri lakról és egy bűvös kertről beszél, valami csudás városról, egy csupa szépség, merő vágyódás muzsikáról... s hogy ezeket ő mind látta-hallotta, gyerekként, igaz, arról nem esik már szó, hogyan s mi módon. És egész életében nyugtalanság gyötörte, mint aki féligmeddig, talán a jobbik énjével, oly dolgok közé vágyódna vissza, melyek egykor bizonyossággal voltak és most nincsenek, és az én ősapám is, így mesélte apám, mesélt ilyesmit, és apám elmondta azt is, hogy ez az ősünk egy éjszaka valami magányos, sziklás parton halt meg, a vihar okozta vesztét - de nemcsak ő volt nyugtalan, hanem a gyermekei és az unokái és az ükunokái is, a mi egész nemzetségünknek hagyománya már ez. S én, az utazó mondom néktek: íme, most jöttem rá a dolog nyitjára."
Vairë erre azt mondta, hogy Eriolnak emez őse alkalmasint Eldamar sziklavidékeire lelt azokban a régi-régi napokban.

***

Nevek változása
a Tűnt játék kis házában

8 Ez az utolsó mondat a második kézirat toldaléka.

A nevek ez idő tájt igen képlékeny állapotban voltak, ezzel is tükrözve a nyelvek igen gyors változását. Az eredeti szöveg változtatásain túl a második kézirat módosításai is egymást érték. Részletekbe bocsátkozni itt, a jegyzetekben, úgy érzem nem szükséges. A nevek sorrendje megegyezik előfordulásuk sorrendjével. A jelek (> és <) jelentése: "ezzé alakult" s "ebből alakult".
Dor Faidwen - Tol Eressëa gnoma neve többször változott: *Gar Eglos <Dor Edloth >Dor Usgwen >Dor Uswen >Dor Faidwen.*
Mar Vanwa Tyaliéva - Az eredeti szövegben üresen maradt a hely a tünde névhasználatnak, majd kitöltődött így: *Mar Vanwa Taliéva.*
Nagy Földek - A Nagy Földek c. mesében *a Külső Földek* változata, mígnem ez utóbbi más jelentést kapott (a Nagy Tengertől nyugatra eső földek).
Wingilot < *Wingelot.*
Gar Lossion < Losgar. *Koromas* < Kormas.
Meril-i-Turinqi - Az első szövegben csak *Turinqi,* egy helyen kis köz kihagyva, a személynévnek.
Inwë < *Ing* minden előforduláskor
lnwithiel < *Gim Githil,* azaz < *Githil.*
Ingil < *Ingilmo.*
Valwë < *Manwé* Nagyon elképzelhető, hogy *Manwë* mint Lindó apjának neve csupán félreírás.
Noldorin (noldók) - Az eredetiben: *Noldorin,* kiket a gnomák így neveztek: *Goldriel.* A "Goldriel" változott: *Golthadriel,* azután a gnoma névre történő utalás eltűnt, csupán az maradt, hogy *Noldorin.*
Tulkastor < Tulkassë < Turenbor.
Szoloszimpi < Solosimpë mindkét változatban.
Lindelos < *Lindelokë* < *Lindeloktë Singing Cluster (Glingol),* azaz "glingalang" ("dalos").
Telelli < *Telellë.*
Arvalin < Harmalin < Harwalin.

***

Kommentárok
a Tűnt játék kis házához

Eriol, a tengerész története apám mitológia-alakításában központilag fontos mozzanat volt. Akkoriban, mint Milton Waldmannak sokkal később írt levelében beszámol róla, munkájának elsődleges célja az volt, hogy a "tündérmese" sajátosan *angol* irodalmi változatát megteremtse:
Kezdettől hiányoltam - fájlaltam! -, mennyire nincs nekünk efféle hagyományunk, ezt szegénységünknek tekintettem. Mert gondoljuk meg: a görögöknek, a keltáknak, a román nyelveknek, a németnek (germán), a skandinávoknak, a finneknek (nagy hatást tettek rám!) mind van efféle kincse. Az angolban, némi ponyvaszerűségektől eltekintve, semmi ilyesmi.
Korai írásaiban a mitológia Anglia ősi legendatörténetébe ágya- zódott, mi több, Anglia bizonyos helyeihez kötődött.
Eriol, igen közeli rokona Északnyugat-Európa híres legendaalakjainak, végezetül az óceánon nyugatnak hajózva jut el Tol Eressëába a Magányos Szigetre, ahol a tündék élnek; s tőlük ismeri meg a tündehoni legendakört, az "Elveszett tündérmeséket". Szerepe azonban eIeinte sokkal fontosabb lett volna a mű szerkezetében, mint –amivé később zsugorodott - hogy egyszerűen csak "valaki Tündér honba érkezik", s ott megismeri azt a Titkos Tudományt, melyet aztán a maga nyelvén tolmácsol: eleinte úgy látszott, Eriol maga is fontos része lesz a tündértörténetnek - tanúja a tünde Tol Eressëa pusztulásának. Az ősi angol história (vagy történelmi legenda) eleinte nemcsak keret volt itt, elkülönítve a Nagy Meséktől, melyek végezetül *A szilmarilok* könyvében álltak össze - Eriol szerves részese Iett volna mindennek. Hogy ezt megvilágítsuk (ha még egyáltalán Iehetséges), előlegeznünk kell a *Mesék*végződésének ismeretét, kezdenünk azonban Eriol históriájával kell, mi

történt vele, mielőtt Tol Eressëába érkezett, s mi volt eredetileg a Magányos Sziget jelenentése, jelentősége.
Az „Eriol-történet" valójában a legbonyolultabb, legrejtelmesebb história Középföld és Aman meséjében. Apám abbahagyta az *Elveszett mesék* írását, mielőtt a végükre ért volna, és ugyanakkor eredeti elképzeléséről is lemondott. Ezek az elképzelések érdem- ben csak jegyzeteiből hámozhatók ki; ám a jegyzeteket többnyire ceruzával - s iszonyú gyorsan - vetette papírra, sok a szövegben a radírozás, a hézag, a többi is nehezen betűzhető ki olykor, vagy apró cédulákon "lötyög" az anyag, összefüggéstelenül, rendezetlenül, keltezés, sorrendezés híján. (Vagy egy kis jegyzetfüzetben lelhető egy bizonyos része - ebbe a füzetkébe firkantotta fel apám az *Elveszett mesék* írása idején támadt ötleteit, a dologgal kapcsolatos elképzeléseit). Ezeknek az "Eriol" - vagy "angol" - anyagoknak szinte minden eleme igen kurtán, épp csak odavetve maradt ránk; az elbeszélés elemei gyakran összefüggéstelenül, lajstromszerűen állnak e füzetben; mi több, folyton ismétlődgetnek, módosulnak.
Bárhogy is, abban a kis füzetkében, melynek élén az "Eriol élettörténete" felírás áll, a tengerészt, aki Tol Eresséába érkezik, apám összefüggésbe hozza a brit föld Kr. e. az 5. században történt elözönlésével (Hengest és Horsa vezérlete alatt). Apám ezzel az elképzeléssel igen sokat bajlódott, nagyon fontosnak tartotta. Oxfordban is tartott ezzel kapcsolatos előadásokat, kialakított némely eredeti elképzelést (és elméletet), különösen ami Hengest előfordulását illeti a *Beowulf*ban.
E följegyzésekből tudjuk meg, hogy Eriol eredeti neve *Ottor* volt, ám ő így hívta magát: *Wa'efre* (ami óangolul azt jelenti: "nyughatatlan, bolyongó"), és hogy élete jószerén a tengereken telt. Apjának neve *Eoh* volt (az óangol költői jelentés: "ló"); és kiderül az is, hogy Eoh gyilkosság áldozata lett, fivére *Beorn* mészárolta le (a szó óangol jelentése: "harcos", ám eredetileg "medve", ahogy a *björn* szóé az ónorvégban, vö. Beorn az alakjaváltó *A hobbit* lapjain). Eoh és Beorn apja *Heden* volt, vagyis a "bőrt-prémet viselő", és ami származását (mint sok más északi legendahősét is) illeti, Heden *Wóden* istentől eredeztette magát. Más jegyzetek azonban más összefüggéseket, eredeztetéseket tartalmaznak, s mert semmiféle elbeszélés nem alakult ki köröttük, szerepük itt csupán annyi lehet, hogy apám gondolatmenetére utalnak; arra, hogy abban az időben eredetileg mit is tervezett, miket fontolgatott.
Ottor Wa'efre az Északi-tenger egyik szigetén, Heligolandon telepedett meg, feleségül vett egy *Cwén* nevű nőt (az óangolban: "nő", "asszony", "feleség"); két fiuk született, Ottor apja után a *Hengest* és *Horsa* nevet kapták. *(Hengest* az óangolban szintén azt jelenti: "ló").
Ottor Wa'efrét elragadta a tengerjárás vágya: *Eörendel* szülötte volt ő, napsugara jegyében született. S aki így születik, "Eärendel gyermeke" lesz, vagyis vándorszellem. (Lásd a *Tűnt játék kis ház*ában: Lindó - és a szerző - is így nevezi Eriolt.) Cwén halála után Ottor odahagyta két kisfiát. Hengest és Horsa megbosszulta Eoh halálát, nagy "törzs-főnök" lett mindkettejükből. Ám Ottor Wa'efre, a tengerek vándora, az örök kereső, kutató, valóban meglelte *Tol Eressëát,* s elnevezte "ismeretlen sziget"-nek. (Az óangolban: *se uncúpa holm.)*
A jegyzetfüzet sok mindent elmond Eriol Tol Eressëában való tartózkodásáról, amiről *Az elveszett mesék könyve* már nem szól; ám ezekre csak annyiban kell utalnom, hogy "Eriol felvette *az Angol* nevet", és hogy a gnomák "honának vidékei szerint" nevezték el így *(Angol).* Ez bizonnyal az óhazára utal, ahonnét az angolok *(English)* az Északi-tengeren át Britanniába hajóztak. (Az óangolban: *Angel, Angul,* a germánban *Angeln* - jelöli a dán félszigetnek azt a részét, mely a flensburgi fjord és a Schlei folyó között terül el, a mai dán határtól délre. A félsziget nyugati partjaitól nincs messze Heligoland szigete.)
Másutt az *Angol* mint az *Eriollo* gnoma megfelelője szerepel. Ezek a nevek, a jegyzetfüzet tanúsága szerint "a Nagy Földek északi részének egyik területét" jelölik, "a tengerek közti földet", ahonnét Eriol jött. (Ezekről a nevekről ld. az *Eriol* címszó alatt a *Függeléket).*
Ez a kurta kommentár korántsem számlálhatja elő mindazt, amit apám Eriol történetével tervezett, amikor a *Tűnt játék kis házát* írta - tény, hogy szándéka szerint az "Eriol" név ilyesmit jelentett volna: "aki magányosan álmodozik"; s hogy korábbi neveiről a történet sehol nem szól. Ami azonban fontosabb ennél (a legkorábbi elképzelésekről alkotott felfogásom szerint mindenesetre, s ez látszik a legjobb magyarázatnak is): hogy apám vezéreszméje a mese írásakor az volt, hogy *Eriol*

Tol Eressëába az Északi-tengertől keletre elterülő földről érkezett. Vagyis ama korból származott volna, mely megelőzi Britannia angolszász elözönlését. (Apám céljainak pontosan ez felelt volna meg akkor.)
Neve később így változott: *AElfwine* ("tündebarát"), a tengerész tehát az angol történelem "angolszász szakaszának" fia lett, szó szerint - a mai értelemben - angol, aki már Angliából hajózott el, nekivágva az Atlanti-óceánnak; és ez utóbbi elgondolásból eredeztethető az *AElfwine of England* (Angliai tündebarát) igen figyelemreméltó históriája, mely*Az elveszett mesék* végén áll. De a legkorábbi koncepció szerint nem volt még "Anglia angolja", hiszen Anglia, mint az angolok hona, akkor még nem létezett; hiszen apám elképzelésének az alapvető (jegyzetekben is hangsúlyozott) eleme az volt, hogy a *tünde sziget, ahová Eriol érkezett: Anglia volt;* tehát a történet végén Tol Eressëa "vált" volna Angliává, a mai angolok hazájává. Koromas - vagy Kortirion - a város Tol Eressëa közepén, ahová Eriol a *Tűnt játék kis háza* című mesében érkezik, később Warwick lett volna (etimológiailag a *Kor-* és a *War* előtagok egymás megfelelői.)[9] *Alalminorë,* a Szilfák Földje vált volna Warwickshire-ré, és Tavrobel, ahol Eriol Tol Eressëában egy darabig időzött, a későbbi staffordshire-i városka, Great Haywood.
Mindez nincs kifejtve a *Mesék* lapjain, mi több, csak e szövegektől merőben független jegyzetek őrzik az efféle utalásokat, bizonyosnak látszik azonban, hogy ez a felfogás nem halványult el egészen, amikor a *Tűnt játék kis háza* íródott (s szeretnék majd rámutatni, hogy végig jelen volt a *Mesék* születésekor is). Anyám tisztázott szövegváltozata, melyre utaltam már, 1917-es keltezésű (február). Anyám 1913-tól 1916-os házasságkötésükig (március) Warwickban lakott, s apám Oxfordból gyakran meglátogatta; házasságkötésük után anyám egy darabig Great Haywoodban élt (Staffordtól keletre), lévén hogy ez a helység közel volt a katonai táborhoz, ahol apám állomásozott. Miután apám Franciaországból hazatért, Great Haywoodban töltötte 1916/17 telét. Így Tol Eressöa "Tavrobel"-jének azonossága Great Haywooddal nem lehet korábbi 1916-nál, s a*Tűnt játék kis házának* tisztázata (de föltehetően az eredeti kézirat is) itt készült.
1915-ben apám verset írt *Kortirion a fák közt* címmel. Ezt a költeményt Warwicknak szentelte.[10] A vers első tisztázatát prózai bevezetés előzi meg, szövege a következő:
Mármost úgy esett, hogy a tündérek egy darabig a Magányos Szigeten időztek a Melkóval vívott nagy háború és Gondolin bukása után; s építettek egy szépséges várost a sziget közepén, melyet fák öveztek. És ezt a várost Kortirionnak nevezték el, méghozzá mert emlékeztek Valinor-béli ősi lakhelyükre, Kőrra, meg azért is, mert ez a város szintén dombon állt, volt egy nagy tornya is, magas, szürke, emeltette pedig a város ura, Inwë fia Ingil.
Szépséges volt Kortirion, szerették is a tündérek igencsak, s még nagyobb és még szebb lett versben és ének szavában, de vigassággal is tündökölt; hanem az Emberek áruló, gyönge szíve miatt elkövetkezett a Nekiindulás ideje, s a tündérek még egyszer meglobbantották Valinor Bűvös Napját. S ezért lett, hogy a Bűvös Nap halott, kiégett, és a Magányos Sziget visszahúzódott a Nagy Földek határainak túljára, és hogy maguk a tündérek szétszóródtak a világ mindenféle útjain-tájain, és most az Emberek lakoznak ezen a megfakult szigeten is, melynek ősi - nemes napjairól mit sem tudnak, nem is akarnak tudni. Mégis, az eldák és a noldók némely legöregebbje itt maradt, ezen a szigeten él, s az á dalaik hallhatók emitt-ott a partokon, hol egykor a Halhatatlan Nép tündéries lakozóhelye volt.
És úgy érzik e tündérek, s úgy érzem én is, ki ezt a várost ismerem és gyakran jártam girbegurba utcáit, tereit, igen, hogy az ősz ideje, levelek hullásának évada az évnek az a kis szaka, mikor némely Ember szívében is feltámad valami vágyódás -vagy emlék -, megnyílik a képzelet, s talán a szem is, derengve sejtvén, milyen volt a világ, amikor még élt szépséges szép körén az igaz érzés, csengett a tiszta nevetés. Gondoljatok Kortirionra - s szomorodjatok! De hát valóban kihalt volna minden remény?
Itt is, a *Tűnt játék kis házában* is lelünk hát utalást bőven azokra az eseményekre, melyek jóval azután következtek be, hogy Eriol Tol Eressëába érkezett, s bár e dolgok teljesebb kifejtésére és

9 A nagy torony vagy *tirion,* melyet Inwé fia Ingil építtetett, meg a warwicki vár (Warwick Castle) tornya nem "azonosítható", ám az szinte bizonyos, hogy Koromasnak azért volt egy ilyen nagy tornya, mert Warwicknak is van.
10 A verset három különböző szövegváltozatában közöljük, ld. 44. old.

magyarázatára várni kell egészen a *Mesék* sorának végéig, már most meg kell jegyeznünk, hogy a Nekiindulás Tol Eressëa lakóinak roppant "expedíciója" volt, célja a Nagy Földeken egyre bolyongó tündék megmentése - Id. Lindó szavait arról, hogy fajtájukbéliek elveszett családjainak megkeresésére készülnek. Akkor Tol Eressëát Ulmó segítségével "eloldozták" a tengerfenéktál, s közelebb vonták a Nagy Földek nyugati partjaihoz. Az ezt követő harcokban a tündék vereséget szenvedtek, menekülniök kellett, rejtőzködniök Tol Eressëa földjén. Emberek lepték el a szigetet, s megkezdődött a tündék hanyatlása.
Tol Eressëa ezt követő históriája már Anglia története, és Warwick az eltorzult Kortirion, mely utóbbi is már csak emlékképmása volt az ós-ódon Kőrnak (a későbbi Tirion-a-Túnánál, a tündék amani városa; *az Elveszett mesékben* a Kőr név a várost és a dombot egyképp jelöli).
Inwë, akit a *Tűnt játék kis háza* úgy említ: "minden eldáknak királya, mikoron Kőrban lakoztak", *A szilmarilok* Ingwë királyának előalakja, aki ott a *vanya* tündék uralkodója. Egy későbbi történet, melyet Eriol Tol Eressëában hallhat, Inwét úgy említi, mint ama három tünde egyikét, kik elsőül mentek Valinorba a Megébredés után - ahogyan Ingwë *A szilmarilok* históriájában; nemzetségének - leszármazottainak - neve "inwir", s ilyen inwir volt Meril-i-Turinqi is, Tol Eressëa Hölgye. Lindónak az a hivatkozása, hogy Inwë hallotta a világ (értsd: a Nagy Földek) panaszát, s hogy az eldákat az Emberek országába vezette, íme, ez a csírája annak a történetnek, melyben a nyugati Ellenségek megtámadják Thangorodrimot: "A valák ellenségei felkészültek az ütközetre; és fehér zászlóik alatt meneteltek a vanyák, Ingwë népe vonult ott..." *(A szilmarilok).* Később - a*Mesékben* - Eriol Meril-i-Turinqitól hallhathatja, hogy "Inwë volt a tündék legidősebbje, és ma is hatalma teljét élné, ha oda nem vész a világban, hová is hadra vonult; ám Ingil, a fia rég visszatért Valinorba, s ott van Manwëval". A *szilmarilokban* ellenben erről más áll: az tudniillik, hogy Ingwë "bevonult Valinorba (a tündék idejének kezdetén), és a Hatalmasok lábánál ül, és a tündék mind tisztelik nevét; ám ő sem tért vissza, szemét sem vetette többé Középföldére".
Lindó szavai arról, hogy Ingil Tol Eressëában időzött "sok nap után", és az, ahogy városának nevét (Koromas) úgy értelmezi, mint "Kőr Száműzötteinek Pihenőhelyét", utalás az eldák visszatérésére a Nagy Földekről a Melkóval (Melkor, Morgoth) a rabszolgává tett noldók felszabadításáért vívott háború után. S amit apjáról, Valwëról mond, "aki Noldorinba ment, hogy a gnomákat megtalálja", a Kőrből indított expedíció egyik mozzanatára utal.
Látnunk kell tehát, hogy - amennyiben az értelmezésem helyes - Eriol a *Tűnt játék kis háza* meséjében akkor érkezik Tol Eressëába, amikor megvolt már Gondolin bukása, és a tündék megjárták (Kőrből) a Nagy Földeket a Melkó-féle háborúban, és azok a tündék, akik ebben részt vettek, visszatértek a tengeren át, hogy Tol Eressëában lakozzanak, s azelátt, hogy Tol Eressëa "elmozdult", elfoglalva a mai Anglia földrajzi helyét. Ez utóbbi elem hamarosan végképp eltűnt a kialakuló mitológiából.

*

Ami magát a "Kis Ház" meséjét illeti, hadd mondjuk meg nyomban: nagyon kevés fény vetül rá apám egyéb írásaiból; lévén, hogy a "Gyermekek-akik-Valinorba-mentek" egész koncepciója szinte nyomtalanul eltűnt. Később az *Elveszett mesék* persze megint utal azután Olórë Mallëra. Valinor elrejtésének leírása után értesülünk róla, hogy Manwë kérésére (aki szomorúsággal szemlélte a fejleményeket), a vala Oromë és Lórien fura átjárókat talált ki a Nagy Földekről Valinorba, és hogy az út, melyet Lórien létrehozott, volt az Olórë Mallë, vagyis az Álmok Ösvénye; ez volt az a csapás, melyen "az Emberek, mikor még épp csak ráébredtek e Földre", "az Emberek atyái atyáinak gyermekei" Valinorba jöttek álmukban. Két további utalás szerepel még a II. rész meséiben: *a Tinúviel meséjének* mesemondója (Mar Vanwa Tyaliéva gyermeke) azt mondja, látta Tinúvielt s anyját, látta a saját szemével, "ahogy haladtak útjukon messze tűnt napokban, mentek az Álmok Ösvényén", és a *Turambor meséjének* elbeszélője kijelenti, hogy ő "tapodta az Olórë Mallët még a Gondolin bukása előtti napokban".
Van még egy vers a *Tűnt játék kis házának* témaköréből, melynek számos leíró részlete meglelhető prózaszöveg formájában is. Apám feljegyzéseinek tanúsága szerint ez a költemény Oxfordban született, pontosabban a St. John's Street 59. sz. házban (ahol apám egyetemista korában lakott), a keletkezés ideje pedig 1915. április 27-28, (apám 23 éves ekkor). A vers (mint a legtöbb e tárgyú

költemény), több változatban is megvan, az első apró részleteit a következő ebben-abban módosítja, ami pedig a vers végét illeti, apám kétszer is jócskán átírta. Először a legkorábbi formájában adom közre a művet, alatta a változtatásokra vonatkozó megjegyzésekkel, majd következhet a végső változat, ahol azonban nem áll rendelkezésünkre a keletkezés idejét jelző adat. Gyanítom, az új változat sokkal későbbi már - sőt, az is elképzelhető, hogy a változtatások a *Tom Bombadil kalandjai* (1962) összeállításának idején történtek, amikor apám rendre átnézte a régi verseket. Ám erre sem lelünk közelebbi, pontosabb utalást apám levelezésében.
Az eredeti cím ez volt: *Te meg Én l és a Tűnt játék kis háza* (ez változott így: *Mar Vanwa Tyaliéva, Tűnt játék kis háza*, a végső változat: *Tűnt játék hajléka: Mar Vanwa Tyaliéva) Te meg én és a Tűnt játék kis háza*

Te meg én - ismertük e hont,
Voltunk is gyakran ott:
Gyerek-kor időn...szőke fürt,
Sötét fürt arra lobog.
5 Vezette vágyunk tűzbogár,
Jött tél, hideg, fehér,
Vagy alkony-égen kék sugár
Hullt virágágyra csipke dér,
Szunnyadt nagy nyári nap:
10 Te meg én, jártunk, álmudók
Ott, ott találkozók!
Ó, sötét tincs és szőke fürt
Összekavarodott.
Kéz kézben, jártunk félszegen,
15 Vagy bukfenceztünk szertelen,
Gyűjtöttünk kagylót, gyöngyszemet,
Hallgattunk édes éneket,
Lomb közt fülemülét.
Ezüstért szűrtük, gyermeteg,
20 Tavacskák sárvizét;
Futottunk kanyaros, szeles
Utcácskákon, tova -
Nem sejtettük: ez oda lesz,
S fák suttogják: "Soha..."

1 Te meg Én
3 Fényes időkön...
15 Homokbucskáztunk szertelen
23 Nem sejtettűk mind odalesz
25 Nem volt nappal, se éjszaka,
Csak fény-utó, csak fény-elő:
A Tűnt Játék Kis Háza - ah! -
Így derengett elő:
Csöpp épület, ódon-csodás,
30 Fehér, arany-zsuppfedeles;
Csupa apró kukucska rács
Szeme a Vízre les.
S kertjén virult gyerekkorunk,
Ó, sok kedves virág:
35 Kék harangocskák, sosem únt
Árvácskák, tátikák;
S megannyi szarkaláb,

Gyöngyvirág, nemes pipitér,
Mályva, mely nyújtózván elér
40 Bokros galagonyát!
S ösvényeken sok csöpp alak,
Akár ha látnánk árnyakat,
Fehérlőn - s Te meg Én.
Némelyikük öntözgetett,
45 Kacajok szálltak s permetek;
Takarók terültek, s hamar
Sátrak álltak, volt csuda zaj,
Mások faodvakat
Hódítottak meg, lombtetőn
50 Táncolt egy kis csapat;
Mások lent ropták édesen
Sziromszegély-ösvényeken,
Kergettek méheket;
Legszebbek voltak párosan,
26 És minden épp csak sejthető
29 Ódon kis ház, de friss-csodás
37 Zsazsa és szarkaláb
43 S nevettünk - Te meg Én
47 Sátrak álltak, szállt csuda zaj
55 Éj s arany haj, varázsosan,
S köztük, fecsegvén gyermeteg[11]
Dolgokról: én - veled.
Miért jött, mondd, ily
Holnapunk, E szürke Kéz, mely visszafog:
60 Hogy többé nem találhatunk
A Kis Házra a boldogok
Útja végén, s tűnt tünemény
Az ó-ezüst part, s mind a kert,
Hol ami volt, otthonra lelt -
65 Nem tudjuk, Te meg Én.

A vers végső változata:
Tűnt játék hajléka
Mar Vanwa Tyaliéva
Azt a hont egykor, Te meg Én,
ismertük, kóborok:
tűnt napok bűvös idején,
éj fürt s szóke, lobog.
55-57 És fontoskodva gyermeteg,
Köztük, ott: Én-Veled.
Az 58-65. sor átírva:
De mily fukar kor jött el itt,
Hogy nem tár nékünk több utat,
Kapaszkodnánk bár ormokig,
Járnánk kietlen partokat,
Keresve tenger-ég körén

11 Ez mintha Francis Thompson versét *(Pipitér)* visszhangozná:
Két gyermek, jártunk balgatag,
taglalván - Dolgokat.

A régi boldog kerteket;
S ha van még kert! Ha állI a ház!
Öröm honol ott, gond tanyáz?
S fehérben ott a sok gyerek?
...Nem tudjuk, Te meg Én.

Szentjánosbogár fénye járt,
5 tél tündökölt, fehér,
alkony festett kék láthatárt,
csípte lábunk a dér,
nagy nyári nap szunnyadozott:
10 jártunk ott, boldog álmodók,
egymásra lelve már...
Szőke haj, ében fürt lobog,
együtt - vágyódva száll!
Kéz kézben, jártunk félszegen,
15 csöpp lábnyomok a fövenyen, gyűjtöttünk kagylót, gyöngyöket,
és fülemüle-éneket
hallgattunk lomb közén.
Ástunk ezüstöt kis tavak
20 sárvizén, forró-halk utak
röptettek velünk álmokat,
zöld partokig -jaj, nincs tovább,
ezt suttogják a messzi fák, tűnt mind e tünemény.
25 Nem volt nappal, se éjszaka,
derengett csak tündéri fény,
s így tündökölt eléd s elém
a Kis Hajlék maga.
Ódon volt, mégis friss, erős,
30 fehér - és arany-nád tetős, csupa apró kukucska rács: tenger-bámuldozás.
S kertjén virutt gyerekkorunk,
ó, sok kedves virág:
35 kék harangocskák, sosem únt árvácskák, tátikák,
És konyhakert is volt: retek, mustár, zsálya, piros
mák virága vetekedett
40 díszek szirmával: ki a szebb?
S nyüzsgött a kertben csöppnyi nép, szállt szóra szó, apró beszéd -
de nem nekem s neked.
Kannákból öntözgettek ott,
45 finom víz-permet áradt,
terítgettek sátorlapot,
s hamarvást házak álltak;
mások meg fára másztak, úgy integettek lelkesen,
50 vagy odvakból leskelve, fenn.
Táncolt emitt egy kis csapat, pipitér-koszorúsan,
ám akkor láttuk: ámulat, egy ágról földre huppan
55 hó-palástban egy csöpp király, népe elé dallal kiáll,
s jött sok kis pár ölelkezőn, hajuk napfény-és-éj-özön,
így járták útjukat;
60 s hogy véget ért ez Álmodás,
mi volt - nem tudja senki más, csak magam, csak magad.

Érdekes, hogy a vers, melynek címében a Tűnt Játék "Kis Háza", vagy aztán "hajléka" (s volt ilyen változat is: "kunyhója") szerepel, voltaképpen a gyermekek valinori otthonát írja le, Kőr városának közelében; de ez, hogy Vairët idézzük, "a Gyermekek Kis Háza" volt, "vagy az Álom Játéka, s nem az Elveszett Játéké", "ahogy az Emberek tévesen nevezték".
Meg sem kísérlem, hogy a "Gyermekek Kis Házában" foglalt eszméket, elgondolásokat elemezzem. Akárhogyan értelmezi is az olvasó, bizonyára magától is rájön, hogy a vers milyen konkrét, személyes érzelmekből táplálkozik.
Mint mondottam, azt az elképzelést, hogy a halandók gyermekei álmukban hipp-hopp Valinor kertjeibe röppennek, apám hamarosan maradéktalanul elvetette, és a letisztult mitológiában semmi effélének nem is lehetett helye - annak meg végképp nem, hogy Arvalin és Valinor útjait egyszer majd az Emberek lányainak, fiainak odatóduló csapatai népesítenék be.
Csakígy hamarosan eltűnt minden "tündés" kicsinyítgetés is. A Gyermekek Kis Házának eszméje, mint a *Te meg én* vers tanúsítja, már 1915-ben élt; és ugyanebben az évben esett, sót, pontosan ugyanazokra az árpilisi napokra, hogy a *Kísértet-kislábak* (vagy a *Cumapp ppá Nihtielfas)* íródott, s ezzel kapcsolatban jegyezte meg apám 1971-ben: "Szeretném, ha ez a boldogtalan kis irmány, mely pontosan azt képviseli, amit jómagam (aztán oly hamar) megutáltam, egyszer s mindenkorra eltűnne, el lenne temetve."[12] Figyelemre méltó, hogy a korai jegyzetekben a tündék és az Emberek "azonos méretűek", illetve azok voltak hajdanán, s hogy a tündék csak hanyatlásuk után váltak parányiakká, áttetszővé, s ez egyenesen és közvetlenül összefügg azzal, hogy az Emberek kerültek hatalomra a Nagy Földeken. (Erre később még visszatérek.) Ebben az összefüggésben a *Kis* házban előforduló kicsinyítés nagyon is különös elem; Eriol, aki sok napon át járta Tol Eressëát, bámult, hogy a hajlék oly sok kis lényt fogadhat be, s azt mondják neki: aki be akar lépni, az legyen nagyon apró, vagy váljék azzá. Ám Tol Eressëa tünde-lakta sziget.
Az alábbiakban *a Kortirion a fák közt* (később: *Kortirion)* című vers három szövegét közlöm. A költemény első változatának szövege (1915 november) épségben ránk maradt;[13] ezt követi még számos. A korai változat prózai bevezetőjét elébb már közreadtuk itt. 1937-ben került sor alaposabb átdolgozásra, de még ezt is követte újabb. Akkorra már gyakorlatilag nem is ugyanarról a versről volt szó. Mivel apám 1962 februárjában azzal küldte el Rayner Unwinnak, hogy alkalmasint a *Tom Bombadil kalandjaiba* férhet, feltehető, hogy a végső változat ekkorról kelteződik.[14]
Közlöm tehát a vers 1937 előtti formáját, amikor a változtatások még jelentéktelenek. Az egyik legkorábbi leíraton óangolul áll a címe: *Cor Tirion páera béama on middes,* ajánlása pedig "Warwicknak" szól; ám egy másik tisztázaton az alcím tünde nyelvű (a második szó nem olvasható ki pontosan): *Narquelion la... tu y aldalin Kortirionwen* (vagyis: "Ősz Kortirion fái [között]").

Kotirion a fák közt
Első vers
Ó, kis domb elfakult, vén városa,
Fáradt emlék időz ódon kapudnál,
Szürkülsz, szíved verése tétova,
Kastélyod zord tornya, mint messzi múlt, áll,
5 Szigorral néz át szilfalombokon:
Tűnő vizeit e birodalom
Hogy tereli nyugati tengerekbe -
Csönd-ligeteken, vízesés-morajjal
Évre és így suhan, angyalra angyal;
10 Álnok idő jár, tűnni-szűnni ront

12 Ugyanis az engedélyét kérték, nem először, hogy a mű szerepelhessen egy antológiában.

13 Apám feljegyzései szerint az eredeti kompozíció születési ideje 1915. november 21-28. A vers Warwickban íródott "egyhetes eltávozás idején" (értsd: a táborból). Itt mintha becsapná az emlékezete, mert anyám kapott tőle november 25-én és 26-án leveleket a táborból; s a másodikban apám említést is tesz a "Kortirion" ceruzával írt változatáról.

14 Levelében apám azt írta: "A fák vers túl hosszú, túl nagyra törő, s még ha nem lenne túlságosan kifogásolható a színvonala, félek, akkor is aránytalan nehezék a hajóba."

Tündérkéz-emelte Kortiriont.
Széltornyos város fönn e kis hegyen,
Fürgén forgó utcák, árnyas falak
(Hol pávák járnak ma is peckesen,
15 Terítgetik szín ékkő tollukat),
Nézd a nagy síkot, melynek ura vagy:
Ó, ezüst víz, ezüst fény odahagy?
Ó, suttogó, meghitt fák erdeje,
Már csak napszállattal lennél rokon?
20 Tenger évszázad mormolász ide,
Ó, Szilfás Birodalom városa, Alalminorë,
Tündérek Hona!
Ó, fáid zengd, ódon Kortirion!
Juharok, tölgyek állnak bókolón,
25 Nyírfák suhognak, ébenfák sötét
Koronái az éjnek Édenét
Tárják nap s nap fenséges ünnepéllyel:
Hogy feltündökölnek a csillagok,
Aranyuk égi rácsa megragyog,
30 S a Nagy Medve örök-ezüst bozontja
Világít már, és hét lámpással ontja
Kincseit szerteszéjjel.
Ó, világ tornya, erődök erőse,
Lánglobogós nyarak hű ismerőse,
35 Szilfáid lombos, zöld szimfóniák,
Túlzengik mind a többi fát:
Zúgnak hatalmasan!
Drága Kortirion, hát énekeld
Vitorlás nyár-néped, mely égre kelt,
40 Hogy hajók repülnek nagy-messze, büszkén,
Az ég s a tenger kékezüstjén Árad olvadt arany.

Második vers

Köd-fúlta sziget szíve tartománya,
Hol Árva Társaságok még honolnak,
45 Ösvényeid így is bízón bejárva,
Panaszosan zengedezvén vonulnak:
Szent tündér nép és örök tünde nép
Fák közt perdülve zengi énekét:
Dolgokról, mik múltak, de még lehetnek.
50 S tűnnek maguk egy szál szélfuvalomra,
Fű hullámaként - ó, szívünk feled
Ily méz hangokat, csöpp harangokat?
S hogy hajuk szállt, mint virágzuhatag.
Öröm a tavasz: vadon tisztaság;
55 De a bódult nyár már odahajol
A víz tükrére, titkok áramát
Fülelve, mily vágy fojtott dala szól:
Pánsípon-e? Harangvirág-zenével?
Vagy jázmin bomlik tünde szenvedéllyel
60 A kastélyfal tövén?
Fülelve jár, mögöttük hátha már
Ott az a borzongatóbb tünemény:

Bűvös hang, így is, egyelóre,
Ezüst part fagyott-fű jövője.
65 Fáid akkor, jaj, ódon város széljárta dombon,
Suttogni kezdenek, hogy lelkünk panasza szóljon
Mert oda a szentjánosbogaras nyár,
Mely a boldogságos égbolt alatt jár
Szálló-élő csillagszóróival;
70 S hol vannak a megbűvölt hajnalok,
Gyepágyakon gyémántjuk nem ragyog;
Szittyók, sás szárak, büszke nádbugák
Meg se várták a Nagy Kaszás torát,
Hulltuk hűlt helyén némaság rivall.
75 Október rozsdaszín romlás-palástja
Omlik foszló virágok aranyára:
Ó, Tél jármába tört jámbor juhar!
Szilfák gyászával hördülő avar!
Kis jégdárdáival
80 Döfködi a Tél, a világ kihal,
S mintha egyre a láthatár alatt
Járna Mindenszentek körül a nap.
Boldog órák emléke is keserves:
Szárnyszegetten vergődve tovaverdes -
85 Lassan húzó halotti raj.

Harmadik vers

Mégis, ez évszak oly kedves szívemnek,
Sápadt kis városomhoz igen illő.
Van pompája. Visszhangok feleselnek
Izgató kongással. S hogy újra eljő
90 Egy-egy hajnal, szememnek kincset ér,
Hogy ékköves virágpompája - dér.
Fák tövén kék árnyékok kergetőznek:
Tündérek mégis? Apró szürke csuklyák
Bukdosnak, rejtve csillag-fürtje főket,
95 Találgatván tűnt égitestek útját,
Ezüst fényük fonják: miért? kiért?
Ismerik tündöklő éj évadát,
Hol pőre szilfák felhőcsipkeként
Csillagábrák lesznek, s jegenyefák
100 Hold-arccá telnek, ontva drága fényt.
Tűnő tündérek, tündéi magánynak:
Dal nincs hiába, bárha zeng magának,
Csillagok, lombok örök fénye benne,
Zafír szellő leng így a végtelenbe,
105 Vagy mintha bánat lenne, intelemre
Mindenkinek: "Ó, ne feledd, te lélek,
Kortirion bűvös napja kiégett!"
Fáid ma már, ódon Kortirion,
Csak híg, hideg nyirokból ködlenek,
110 Bárkák, imbolyognak roskatagon,
Várja őket megannyi elveszett,
Feledett kikötő;
Otthonos, vígságos városokat

Messze kerülő kísértetcsapat.
115 Nincs vágy, nincs kedv, nincs semmi - a legénység
Nem várja, hogy szívek szeretve féltsék,
Holt-üres az idő.
Túlján lélekapasztó tengereknek,
Kortirion, fáid holtan merednek,
120 Tűnt nyaruk után már nem is epednek;
S a Nagy Medve hétlámpás ragyogása:
Önmaga gyászos, viasz-forma mása;
A fény a tűnt idővel szállt tova.
Szeles utcád-tered kihalt, letűntek
125 A táncos tündék, mindenek kerülnek
(Csak ritkán, holdas éjeken lebegnek
Árnyai zizzenő kísérteteknek),
Én mégse hagylak el soha.
Az utolsó vers
Nagy sivatagokat, rőt palotákat,
130 Hol a Nap lakik, kincses szigetekkel
Tengereket szívem nem kér magának;
Egyszerű álmaimból nem riaszt fel
A nyüzsgő városok ezer zaja,
Földi Királyságok harangszava.
135 Mert itt, hol élek, bárha képzeletben,
Nagy Szilfák miriád emléke rebben,
(Alalminorë, célt ér itt az út);
Szent tündérek, örök tündék lebegnek
E bűvös honban, kis dalt zengedeznek,
140 Vágyón zümmög fel rég-tűnt önmaguk.

*

Következzék a vers, ahogyan apám 1937-ben átírta; a késői, kevéssé módosított változatok egyike:

Kortirion a fák közt

I

Dombos sziget fakuló városa,
Vén árnyak időznek ódon kapudnál,
Köntösöd szürke, szíved tétova;
Tornyod a ködben: akár ha aludnál,
5 S álmodnád, látván szilfalombokon,
Tűnő Vizeit a birodalom
Hogy tereli zöld partú Tengerébe,
Mormolászgat vízesések zenéje,
Jeltelen suhan év az évre,
10 Álnok idő jár, rontva ront
Tündérkéz-emelte Kortiriont.
Ó, zeg-zug város, szeles dombtetőn,
Sok cikk-cakk utcád, árnyas kaptatód!
Vad pávák járnak, tolluk fényözön,
15 Smaragd, zafír, jáspis terül s ragyog;
Körötted - alvó síkság, dermedő,
Paskolja fáit az ezüst eső,

Suttog a lomb, gyökér néma rögöt
Markol, mint sok szétporlott századot:
20 Örök fény alatt, örök éj fölött;
Ó, Szilfás Birodalom városa,
Alalminorë, tündérek hona!
Ó, fáid zengd, Kortirion, megint!
Suttogjon juhar, bükkfa, fűzfa - mind,
25 Eső verjen ébenfát s jegenyét,
Ünnepeljék éj s nap tündökletét,
Komorulatát ódon, vad falaidnak;
Képekké álljanak a csillagok,
Égi ráccsá, mely ködön át ragyog,
30 Jelenjen meg a fehér hold, e hű,
Tekintsen le a nagytekintetű
Fákra, lassan ingó lombkoronákra.
Magányos Sziget, világnak világa,
Hová tűnt roppant Erődöd nyara!
35 A telten zengő szillomb-muzsika!
Hol a Zöld Had, sok dárda és sisak,
Fák, királyok közt is királyiak.
Kortirion, zengj hát e szent szilekről:
Talán új nyaruk új napja jöhet föl;
40 S hajók repülnek majd nagy-messze, büszkén,
S az ég s a tenger hideg kékezüstjén
Szívforró arany fény fakad.

II

Ködbe fúlt sziget szíve-tartománya,
Hol Árva Társaságok még honolnak,
45 Ösvényeid így is bízón bejárva,
Ünnepéllyel zengedezvén vonulnak:
Egy régi kor szent népe, halhatatlan
Tündék, s daluk szól félálom alakban
Dolgokról, mik múltak, de még lehetnek;
50 S tűnnek maguk, lomb-színként elfakulnak,
De mondd, a szív s az elme hogy feledhet
Ily méz hangokat, csöpp harangokat?
S hogy hajuk szállt, mint virágzuhatag.
Járt itt tavasz-öröm, vad tisztaság,
55 Ám hogy a bódult Nyár hajolt a fákra,
Vagy mintha a vizek titkos szavát
Figyelné, árnyak sűrűjét bejárva:
Szólaltak tünde-panasz zengzetek,
Sejtetvén az orvul leső Telet;
60 Késő virágok buktak rom falakra,
Fuvola ha szólt, már nem delelőre,
Nap kelt, fény: minden borzongott alatta;
A bűvölet a borzadályt előzte -
Ó, dermedő partok ezüst jövője.
65 Mert fáid, Kortirion, görnyedők, ím:
Panasz szól árva dombod lombtetőin,

Hogy oda már a virágsugaras nyár,
A boldogság pille képzete elszáll,
Megfagy a föld, a lég kihal;
70 Hol vagytok bűvös éjek s hajnalok,
Füvön pendülő harmat hangzatok...
Ligetek édes zajai csitultnak,
Nádak a Zord Kaszás előtt lehullnak,
Nagy Tor üressége rivall.
75 Hideg Október rozsdaszín palástja
Rontón omlik virágok aranyára,
Tovatűnik a szilfák diadalma,
Lesz az öröm fanyar ízű vadalma,
S kis jégdárdáival
80 A Tél felvonul, tőle zeng az ég
Holtak Napja közelén. Vége, vége.
A borostyán parázs-színe kiég,
S mint szárnyaszegett madárraj, ködvidék
Roncsai húznak gyötrő messziségbe.

III

85 Ez a legkedvesebb évszak szívemnek,
Ős városomhoz is oly igen illő,
Zenék és szélzúgások feleselnek
Vad pompával. Zátonyosan derengő
Ködök borítják mind a partokat,
90 S mi lessük, a hajnal mit tartogat,
Tünde meglepetést! Igen, a tündék,
Fényes kis hajukkal ők járnak itt még,
Mint rég.
Ég-döfködő kis szürke csuklyák
Találgatják az égitestek útját,
95 Vagy csak képzelt csillagok messze-tűntét.
Táncolnak a tetőtlen ég alatt,
Hol pőre szilfák a Hét Csillagot
Rajzolják ágaikkal, hold-alak
Arcot öltenek, fellegfény forog.
100 Ó, szent Tündék, ti halhatatlanok,
Zengedezzetek régi-régi dalt,
Mely szólt, mígnem a Hajnal is kihalt;
Ős-idők perdüljenek táncotokkal,
Éledjen a megdermedett hegyoldal,
105 Tündehon partjairól az Ígéret Hajói vágjanak a
Messzeségnek. Fáid ma már, ó, vén Kortirion,
Csak szürke, híg nyirokból ködlenek,
Bolygó hajók, mind összébb roskadón
110 Támolyognak, keresvén feledett,
Sivár kikötőöblöket;
Otthonos, vígságos városokat
Elkerül már e kísértetcsapat,
Kihalt a vágy, a szívek nem epednek:
Győzelme lélekfosztó tengereknek!

115 Sivár-üresség, ó, könnyű az élet,
Ha a könnyelműség is semmivé lett,
Így kopárak fáid, Kortirion,
Águk szélben zörög fogcsattogón,
És az égen az Örök Úr ezüstje
120 Borzolódik - vagy csak a füstje.
Holt minden év, apadt a lángja,
Hideg hull az utcák-terek sorára,
A Tündék tánca ritkaság.
Az ég: Jobb, ha nem is ígéri közelét.
125 Néma a töld.
A föld dalolni fél.
De ha tél jön, engem itt lel e tél.
Sivatagok, rőt paloták - minek?
Nap hona, tenger, sok bűvös szigettel?
Nem vonzanak lépcsőfokos hegyek,
130 S mit kezdhetnék szél-zuhatag terekkel,
Végtelen mérföldekkel?
Szívem árvább,
Semhogy vonzhatná Világi Királyság;
Ó, itt oly boldog és teljes a csend,
Vén szilfák közt minden -
Mindent jelent
(Alalminórë, célt ér itt az út);
135 Szent Tündék panasza leng halhatatlan
Suttogásként, oly végtelen-alakban,
Hogy kő, fa, fű - mennyekbe nyit Kaput.

*

Végül következzék a vers "kiteljesült alakja" - itt is két változat közül a második; feltevésem szerint közel fél évszázaddal az első variáció után keletkezett.

Kortirion fái
I
Alalminóré
Ó, ősi város, dombhajlat felett!
Tört kapudnál hány ódon árny lapul,
Falad szürke, termeid csöndesek,
Tornyaid közül vak köd kavarul,
5 Omlást-romlást föd.
Szilfarengeteg Ölén a Tűnő Folyó tengerek
Felé fut, mormolászva-sziszerészve
Tajtékoztatja sok kis vízesése,
Míg örök révbe érne.
10 Így fut időnk is: tenger év elévült,
Hogy az eldák Kortirionja épült.
Kortirion!
Szigeti dombodon
Árnyas utcák futnak fürgén szökellve,
S pávák járnak ma is, sátorozón:
15 Tollaik drágakő-fényét lövellve:
Egykor, még alvó földeddel kerítve,

Ezüst esőkkel gyengéden terítve,
Fáid gyökér-markaival, akár ha
Horgonyokkal rögzítve - maradása
20 Lehetne mindenednek, egykor, íme,
Voltál királynő, Szilfa Birodalmon,
Első Város, voltál tünde hatalmon.
Nyári fáidra jól emlékezem,
S tavaszi fűzre, bükkre kis hegyen;
25 Szélszálkás nyárfákra, zord ébenekre,
Ódon udvaraidra, ünnepedre,
Hogy alkonyórán fényeid kigyúltak.
Versenghetett velük megannyi csillag,
S rezgő szentjánosbogarak hada.
30 S ahogy ezüst holdad, oly észrevétlen
Feljött, előbukkant, ott volt az égen,
Köpenyét erdeidre terítette; Alalminorë!
Itt állt hű erődöd,
Lenne hadat, vadat mivel legyőznöd,
35 Védene Zöld Hadad sok kapitánya,
Szép szál szilfák büszke odaadása,
Ha bárki törne ellenedre!
A nyár voltál. De tűnnek a nyarak.
Kortirion, ódon szilfáidat
40 Félholtra tépázza a szél, hajók
Árbocait gyötrik így viharok -
Álmod visz már csak fényes tengeredre.

II

Narquelion [15]

Alalminorë! Sziget zöldje-szíve,
Hol Árva Társaságok még tanyáinak,
45 vonulgatnak is, csilggedetlen, íme,
Zengedezvén bízó harmóniákat:
A Tiszták ők, a régen-születettek,
Örök Tündék, kik még hűségre lettek,
S bánatra, mert az Ember feledékeny,
50 Így tűnnek ők, fakulnak, mint a lomb,
Ha az ősz végigsöpör a vidéken,
Nyomukban bágyadt félhomály borong,
Naptalan napok üressége kong.
Szél fut a füvön, változik az év.
55 Ahová a víz fut - csalóka rév.
S mit sem lát a révedező tekintet
Azokból, kik innen nagy-messze tűntek,
És riasztó zenék szólnak fülünknek,
Lombtalan nap vár, és nemcsak a fákra,
60 Ha a tájat az élet ősze járja.
Hajdan fényes rejtek-boltok alól
Már oly kétes fuvolák szava szól,

15 Ami *a Narquelion* nevet illeti (az eredeti vers tünde nyelvű nevében is megjelenik már) vö. *Narquilié,* (quellë) "hervadás", vagyis a hat közül a negyedik hónap.

Mik védtek egykor, áthűlnek az odvak,
Meghódol sok fényes part a fagyoknak.
65 Ó, élet-halál örök árapálya!
Kortirion, fáid panasz-szavára
Nem hallgat senki-semmi, ridegül
A nagy világ, sok csöpp öröm elül,
Minden a Nagy Kaszás elé terül.
70 Szürkén érik egymást a hajnalok,
Ezüst harmat nap fényén nem ragyog,
Kopárak a napok.
Az éjszakákat Nem fényesíti szentjánosbogár had,
Szél zörgeti a fákat.
75 Kiég a rőt arató-napi hold,
Menekül a nyár, bujdosó, kobold.
Hol van a büszke szilfák diadalma?
Már azt se tudja senki, mit akar ma.
Kis jégdárdáival
80 Fenyegetőzik a Tél birodalma.
Nem lesz irgalma.
Holtak Napja járhat -
Az égen is. Siváran felrivall
A madárpanasz: semmire se vall,
Mintha úgy is hinné, senki se hallja.

III

Hrívion[16]

85 S mégis, Kortirion, Szilfás Királynő:
Ős város, ez a legszebb évszakod!
Visszhang-zenéd sosem volt meghatóbb,
S nem tudni, Öröklétű Éjszakád jő -
Vagy mégis Nappalod, mi partot ér,
90 S már új jövődet csipkézi a dér:
Nem tudni. A fákra oly fátylas árny hull,
Mint ami bármit rejthet még talányul;
S íme, a tündék, mint rég, járnak ott
Valahol az erdőn, vágy-alakok,
95 Csillagfény-képzetek, hogy a szem ámul.
Táncolnak a tetőtlen ég alatt,
S Hét Csillaguk rajzolják pőre szilfák
Didergő ággal az égboltozat
Magasára, áll jégvilági vígság.
100 Ó, Tünde Sarjak, zengedezzetek!
Keljen hajnal, mint egykor kelhetett,
Ünnep hajnala - bár még dideregve,
Feszüljön vitorlaként a szelekbe,
Hogy a Reményt röpítené, jelezze,
105 S hogy Tündehonnak újra sejti útját,
Mint elődök a Nagy Víz messze-túlját.
Fáid ma, szürke, vén Kortirion,
Híg ködből derengenek sápadón,

16 Vö. *hrivë, "tél"*. (Mindkét utalás: *A Gyűrűk Ura*. "D" Függelék.)

Bolygó hajókon sok-sok csupasz árboc,
110 És hogy mihez közelebb: a halálhoz
Vagy kikötöjükhöz, ki mondja meg?
Vígságot kerülő kísértetek,
Rideg, kihalt szívek, már nem epednek
Melegére semmilyen szeretetnek?
115 Lélekcsupasztó partokat bejárva,
Alig pislog az élet gyertyalángja.
Kortirion, fakult fáid ha nézem,
Vacogtató sorom jobban megértem.
Az égről csak hidegséget üzen
120 A Nagy Medve, ezüstösen.
Halott az év, s még így is fogy a lángja,
Ez már az elmúlások netovábbja;
Ritkaság a Tündék tánca.
De élnek!
Telünkbe is hazajár hát a lélek;
125 Reménynek?
Mindegy.
Én itt maradok,
Kortirion, jöjjön bármi fagyod.

IV

Mettanyë[17]
Égő kupolákat, rőt végtelent
Naphazákat - én már nem áhítok,
Örömet a magasság sem jelent,
130 Sem emberföld ösvénye, tűnt titok;
Minden világi királyság közönnyel
Érint, járjon búval bár vagy örömmel;
Itt, e kövek közt nékem drága kincs
Minden, ami volt - nincs az, hogy ma nincs.
135 Szent gazdagság ez, nincs fogyatkozása,
Hagyatkozz az Örök Tündék szavára,
Alalminórëdból - üdvig tekints.

*

Végezetül néhány megjegyzés apám szóhasználatával kapcsolatban: a *gnomákról* van *szó (Gnomes),* mely a *noldókat* jelöli *(Noldor),* akiket az *Elveszett mesék* Noldoli néven említ. Apám sok éven át használta még e névalakot, A *hobbit* korábbi kiadásaiban is ez szerepel.[18]
Az "F" Függelék (A *Gyűrűk Ura)* egyik vázlatában ezt írta:
Olykor- nem ebben a könyvben – *a gnoma* szót használtam *nolda* helyett (és: *Gnomes - Noldor, Gnomish - Noldorin* helyettesítésekkel éltem). Tettem pedig ezt azért, mert bármit értett is Paracelsus a szón (ha valóban ő találta ki ezt a nevet), a legtöbb ember számára a "gnóm" a "tudás" jelentéssel kapcsolódik össze.[19] Mármost e nép feltünde neve, *noldó* – azt

17 Mettanyë: a *metta* szótő jelentése: "végződni", "vég", *vö. Ambar-metta,* "a világ vége".
18 A 3. fejezetben *(Rővid pihenő)* "Nyugat feltündéinek kardjai" helyett korábban ez állt: "kardjai a tündéknek, kiket most a gnoma név jelöl"; és a 8. fejezetben, *(Legyek és pókok),* e kifejezés: "oda mentek vala a fény-tündék és a mély-tündék és a tengertündék, s ottan éltek korokon át" elődje az volt, hogy "oda mentek vala a fény-tündék és a mély-tündék (vagy gnomák) és a tenger-tündék, élni korokon át".
19 Két szó vehető itt figyelembe: (1) görögül *a qnome* "gondolat, értelem" (tóbbesben pedig: "maximák", „mondások", -"tételek", s innen az angol szó -*gnome-,* amely maximát vagy aforizmát jelent, és a *gnomic* melléknév,

jelenti, hogy "Ők-Akik-Tudók"; mert az eldák három rokoncsoportjából a noldók mindenképp kiválnak: mind a világ jelen és múlt dolgait illető tudásukkal, mind tudásszomjukkal. De semmiképp sem azonosak a gnomákkal, sem a tudományos, sem a hétköznapi gondolkodás számára, s én kerülni akartam bármi félreértést, így inkább lemondtam a névről. Mert a noldók nemzetsége igenis szép volt s nemes, kár, hogy a világnak eme tündér Gyermekei nem léteznek már. Sudárak voltak, bőrük tündöklő világos, szemük szürke, fiirtjük fekete éjszín, kivéve Finrod arany házában....

Az "F" Függelék utolsó (megjelent) változatából a "gnomák" névszó hiányzik már, helyette a *tünde (tündék - Elves)* szó értelmezése szerepel, levezetése a *quendiból* és a*zeldarból,* azaz inkább ezek fordításaként ajánlva. Ez a passzus - mely a *quendit* egységes egészként tárgyalja - a feljegyzésekben mindazonáltal ugyanígy folytatódik, mint a vázlatban: "Magas-nemes, szépséges fajta volt ez, s köztük királyok az eldák, kik azonban mára eltűntek már: a Nagy Utazás Népe, a Csillagok Népe. Sudárak voltak, bőrük tündöklő világos, szemük szürke, fürtjük fekete éjszín, kivéve Finrod arany házában..." Hanem ezek az arcot s hajat leíró szavak eredetileg csak a noldókra vonatkoztak, és nem *minden* eldára: mert való igaz, a vanyáknak aranyhajuk volt, és Finaphir vanya anyjától, Indistől erednek Finarfin aranyfürtjei, és gyerekei: Finrod Felagund és Galadriel a maguk aranyfürtjeivel ki is tűntek a noldó hercegsarjak közül. Jómagam azonban képtelen voltam kibogozni, hogyan is alakult ez a különös jelentéstorzulás.[20]

II.

AZ AINUK MUZSIKÁJA

Egy másik jegyzetfüzetben, hasonlóban, mint amelyikbe anyám a *Tűnt játék kis házát* tisztázta, ott egy tintával írt szöveg, apám kézírásával (az *Elveszett mesék* további részei is mind az ó kézírásában maradtak ránk, kivéve a *Gondolin bukása* tisztázatát[21]): *Átkötés a Tűnt játék kis háza s (a 2. mese), Az ainuk muzsikája közt* címmel. Ez közvetlenül követi Vairë Eriolhoz intézett végszavát, és valóban azonnal átvezet *Az ainuk muzsikájához* (mely egy harmadik, az előző kettőhöz tökéletesen hasonlatos fiizetben lelhető). *Az Átkötés* s a *Muzsika* keletkezési idejére (mely, szerintem, közel azonos lehet) csupán egyetlen adat utal, apám 1964 júliusi levele, amelyben arról szól, hogy míg Oxfordban időzött, "mint az akkor még el nem készült Szótár szerkesztőségének munkatársa", e nagy munkálatok árnyékában írt "egy kozmogonikus mítoszt" *Az ainuk muzsikája* címmel. A Nagy Oxford Szótár készítőinek csapatába 1918 novemberében került be, és 1920 tavaszáig folytatta ezt a tevékenységet. Ha ő maga jól emlékezett, és semmi sem szól ez ellen, jó két év telt el a *Tűnt játék kis háza* és *Az ainuk muzsikája* közt.

Az *Átkötés* - a két meséé - csupán egyetlen változatban létezik, mert a tintával írt szöveg alól apam kiradírozta az eredeti ceruzaírást. Álljon itt az *Átkötés* rövid kommentár kíséretében, mielött *Az airruk muzsikája* következnék.

"gnóma"); valamint (2) a tizenhatodik századi író, Paracelsus által használt *gnome* ("gnóm") szó, mely *a pygmaeus* (pigmeus) szinonimája. Paracelsus "azt mondja, az így nevezett lények eleme a föld volt... melyen át úgy mozogtak, mint vízben a halak, légen át a madarak..." stb. (Az *Oxford English Dictionary* alapján; ld. *Gnome**2*** címszó). Az O. *E. D.* azt sugallja, hogy akár maga Paracelsus alkotta a szót, akár nem, a megcélzott jelentés "földben lakozó" lett volna, és ez kizár minden jelentéskapcsolódást az "eredeti" gnómával.

20 *A Finrod* név az "F" Függelék végén ma már hibás: Eredetileg Finaphir volt Finrod, és Finrod volt Inglor, míg azután A *Gyűrűk Ura* második kiadása meg nem jelent, s a Függelék nem követte a változtatást.

21 Ennek a mesének a címe tulajdonképpen *Tuor és Gondolin száműzöttei,* ám apám *Gondolin* bukásaként utalt rá, követem hát ebben.

"De", mondta Eriol, "számos dolog így is homályban maradt számomra. Csakugyan boldog lennék, ha tudhatnám, kik a valák; ők az Istenek?"
"Mondható", felelte Lindó, „jóllehet az Emberek sok furcsa, kancsal mesét mondanak róluk, s ezek messze maradnak az igazságtól, és sok különös névvel is illetik őket, melyeket itt nem hallasz majd"; de Vairë azt mondta: "Ó Lindó, ne kezdj bele új mesébe ma este már, közeleg a nyugovás órája, és vendégünk figyelme megfáradhatott. Küldj hát az alvógyertyákért, a vándor pedig további meséket, hogy elméjét gazdagítsa, szívének vágyát csitítsa, holnap fog majd hallani." Ám Eriolhoz is szólott, ilyesképp: "Ne gondold, hogy holnap mindjárt el kell hagynod házunkat; senki sem tette még azt - mindenki itt maradhat, míg van mese, melyet hallani szíve óhaja még."
Eriol erre úgy felelt, hogy az ő szívéből, ami azt illeti, elmúlt az útonjárásnak bármi óhaja-vágya pillanatnyilag, s egyéb sem kedves néki, mint hogy hosszasabban vendégeskedhessék ily helyen, mint ez. Erre bejöttek azok, akik az álom gyertyáival járnak, és mindegyikük odalépett valakihez, Eriolt pedig ketten fogták közre, kérvén, követné őket. Egyikük volt a kapus, aki kopogtatására ajtót nyitott. Küllemére vénséges volt ő, fürtjei őszen omoltak, s ez itten a legritkább jelenség; ám társa viharvert arcából élénk kék szempár villogott, csupa derű, alakja karcsú - persze apró -, s meg nem mondta volna senki róla, ötvenéves-e avagy tízezer. Mármost ő volt Kisszívvel Illanó. Hímzett kárpitos folyosón vezették a nagy tölgyfa lépcsőhöz, s ezen követte őket aztán. Fenn színes üveges, tarka lámpák hintették a mennyezetről éles fényüket a padló szőnyegére s a függönyökre.
E keskeny átjárónál vezetői hirtelen elfordultak, még pár sötét fokot tessékelték lefelé, majd kitártak előtte egy ajtót, s meghajoltak. Kisszívvel Illanó ily szóval szólt hozzá: "Jó éjt, szép álmokat -jó szelekről, tengerekről, nagy utakról." S ezzel otthagyták. Eriol egy kis szobában találta magát, látta is ágyát hamarjában, de oly szép volt, oly finom volt a huzata, ékes az ablakhoz közel a sok puha párna, oly bódító-hízelgő ott mindeneknek illata, hogy még a Mesetűz-hasábok jó szagát is feledtette. Sötét fából voltak a bútorok mind, és egy szál nagy gyertya lobogtatta bűvös fényét, ám valahogy ez is csak azt sugallta néki, hogy e világon legjobb az álom, és ehhez a legalkalmasabb hely ez a szobácska. Elalvás előtt mindazonáltal ablakot nyitott Eriol, szívta a kert tömérdek illatát, nézte árnyak játszó hadát, tűnő sokadalmát a fák közt, a hold ezüst fényénél ablaka magasából, a gyep fölött; s ekkor egy közeli fán megzendült egy csalogány.
Eriol hamar elaludt, álmában zene szólt mind finomabban s mind tisztábban, ahogy ilyet eddig sose hallott, s telis-teli volt e muzsika vágyakozással. Ezüst dudácskák, fuvolácskák szólnak ekképp? Kristály hangok, mint a gyöngyök, úgy peregtek, aztán már felfűzve lengtek; hold alatt, pázsit felett összhangzatok - s Eriol álmában maga sem tudta, mire vágyódik, csak boldog volt.
Ahogy megébredett, a nap már kelt éppen, s zene nem szólt más, csak égen-földön tömérdek madár, ezer meg ezer torok dala. A fény sziporkázva beszűrődött az ablakon, és ettől még édességesebb volt ennek a szép függönyös szobának az illata. Eriol látta, sok szép ruha várja, elhagyhatta hát mocskos úti göncét, s hogy szépen nekiöltözött, el is indult, s addig járta a házat, folyosóról folyosót s közöcskét sorra, mígnem apró lépcsőhöz érkezett, ezen máris lejutott egy napfényes kis udvarra. Rácskapucska nyílt kezétől nyomban, azon át belépett abba a kertbe, melynek gyepágya este az ablaka alatt sötétlett. Sétálgatva szívta a levegő frissét, nézte, hogyan kél a nap a város sok idegenforma tetője felett, falán, s hát akkor mit látott, hogy az öreg kapus ott jön, mogyoróbarkás bokrok közül lép ki. Eriolt észre sem vette, ám ő nyomban ráköszönt a fejét a földnek szegve lépkedő, motyorászó kis öregre, hogy jó reggelt.
Abbamaradt a hadart sutyorgás, helyette a vén kapus így szólt: "Ezer bocsánat, jó uram! Meg se láttam, olyannyira elgyönyörködtem épp a madarak szavában, jóllehet morcos percen kapott itt engem kigyelmed. Mert tessék, egy tarka rigó oly beképzelten zengi dalát, s nekem idegen nyelven! Hát ez már sok, nekem már sok, hű uram, nekem, aki minden madárnak beszédét ismerem. Ingerel engem, uram, no, ez ingerel engem! Szemtelenségéért legszívesebben leküldeném Mandoszba!" No, ezen már Eriol is nevetett szívből. Hanem Rúmil, a vén kapus így folytatta: "Nem, nem, uram, kívánnám ennek, hogy Tevildó Macskaherceg köszörülje csőrén a körmét, már bocsánat. Mert, mint tudja, a noldók lassan vénülnek, de én megőszültem, amíg kitanultam rendre a valák és az eldák

minden nyelve-tudományát. Rég Gondolin bukása előtt, jó úr, rabsorom Melkó alatt éppen avval könnyítettem, hogy minden szörny és kísértet szavát kitanultam - de még a vadak, négylábúak nyelvét és az egerek-pockok cincogását is! S ha két pohos poszméh döngicsélt egymásnak, azt is tudtam, mi van köztük. Az emberek beszédével is sokat bajlódtam már, ám Melkó vigye őket, úgy elkanyarítják s visszaszívják, beszívják-kikanyarítják ők a szót, s ha megtanultad, akkor is bajos dalt vagy mesét csinálni belőle. Ezért, hogy épp szakasztott ma reggel úgy éreztem, mintha a vala Ómar volnék, ki minden nyelvet kitudott rég, mire aztán *rípiti-tilla-tipirti-parilla,* jön nekem itten egy madár, Melkó szemtelenje, s úgy beszél, hogy fejem nem tudom, hol s merre áll - de, jó uram, félek, locsogásom a mesékről s dalokról untatni fogja."
"Ugyan, ugyan", Eriol szólt mosolyogva, "már hogy volna ellenemre bármi érdekes beszéd, de kérem, egy kis süvölvény szava ennyire föl ne ingerelje. Ha nem csap be szemem, jó ideje gondozhatja már e kertet, s tömérdek dalt és hangot ismerhet, legendahősök szívét vidítót, felfelderítőt, és akkor itt ez a madár, kinek szavára feje nem tudja hol áll. Nem azt mondják-e, hogy a madarak szinte minden fészken másképp beszélnek?"
"Igazat szól, pontosan beletalál", hümmögött Rúmil, "olykor Tol Eressëa minden madara hangja szól itt a kertben."
Szívemnek máris nagy öröme", mondta erre Eriol, "hogy elsajátíthattam ezt az egy tündér nyelvet, mit az eldák beszélnek Tol Eressëa-szerte -bámulattal hallom most tőled, hogy az eldáknak többféle beszéde van: igaz ez?"
"Igen", mondotta Rúmil, "mert itt az a nyelv, melyhez a noldók ragaszkodnak egyre még - és előtte a telék, a szoloszimpok, az inwék mind különböztek, de nem nagyon, és most beleolvadtak abba a szigeti tünde nyelvbe, melyet megtanultál. Vannak, persze, az elveszett rokonok, kik szomorúan vándorolnak a Nagy Földeken, és meglehet, igen furcsán beszélnek most már, mert tömérdek idő telt azóta, hogy az a menetelés Kőrből elindult, és ha jól tudom, ez volt a noldók nagy vándorlása a Föld körül, sötét kora az ő rabságuknak, míg övéik egyre Valinorban lakoztak, s ettől vált ketté a nyelv, ami egy volt egykoron. Rokon mindazonáltal, bizonyvást, a gnoma-beszéd és az eldák tündije, ahogy tanítja bölcselmem - de! mindenit! Óvlak-intelek, újra. Sose találtam még oly fülre e világon, mely hamar fáradt ne lett volna ily beszédtől. «Nyelvek és beszédek», mondják «sok nekem az ilyenből kettő!» Így mondta egykoron Kisszív Gongőr: «A gnoma-beszéd nekem elég -mert hát, egykomám, nem ezt az egyet beszélte-é Eärendel és Tuor és atyám Bronweg (kit tévesen hívtak így: Voronwë)? Ezt, és nem mást.« De a végén meg kellett tanulnia a tündit, már ha nem akart volna hallgatni örökösen, vagy hogy Mar Vanwa Tyaliévát elhagynia kelljen -, és szíve egyik csapást sem viselte volna el. Egekre! Úgy csacsog most tündin, mint egy inwe úrhölgy, netán Meril-i-Turinqi, a királynőnk maga - Manwë óvja. Ám még ez se minden - ott van a titkos nyelvezet, melyen az eldák sok költeményt írtak és bölcsességes könyvet, meg régi, még régebbi korok históriáit csakígy, mégse beszélik. Ezt a nyelvezetet csakis a valák használják a maguk főtanácsában, és a mai eldák közül nem sokan tudják kiolvasni betűit. Sokat megtanultam a nyelvből Kőrban, egy életöltő betelt azóta, így ismerem, Aulë kegyéből, következésképp sok mindent tudok: tömérdek dolog van, amit tudok."
"Akkor", szólott feleletül erre Eriol, "talán elmondhatsz nekem olyasmiket is, miknek tudására igen vágyom, nevezetesen a tegnapi mesék estje óta. Kik a valák - Manwë, Aulë, s mind, kiket emlegetsz -, és el miért jöttetek ti, eldák a kedves-szép honból, Valinorból?"
Elérkeztek most egy zöld fához, fenn járt már a nap, sütött melegen, és a madarak hatalmasan daloltak, s a gyep arannyal volt telehintve. Akkor Rúmil letelepedett egy faragott kő ülőkére, mohos-zöldesre, és mondotta: "Igen nagy dolgokat kérdesz te, és az igaz válasz reájuk messze túl lakozik, ódon időknek túlján, hová is ugyan miképp látna el Rúmil, hiába, hogy ő a noldók legöregebbje; és mind a mesemondák a valákról és a tündékről úgy összebogozódtak, hogy követni csak egy szálat bajos, ha a história egészét nem ismered."
"Mégis", mondta Eriol, "mondd nekem, Rúmil, könyörgök, tudsz-e valamit a kezdetek kezdeteiről, mondd el, ha tudsz bármit, hadd kezdjem érteni végre, mikről is mesélnek itt nekem ezen a szigeten."

De Rúmil így szólt: "Ilúvatar volt a kezdet kezdete, és ezen túlra valák, eldák, emberek semmi tudása nem érhet el."
"Ki volt Ilúvatar?", kérdezte Eriol. "Az Istenek egyike?"
"Ugyan", így Rúmil, "nem Isten volt, hanem éppenséggel ő teremtette azokat. Ilúvatar az Örökkön Úr, ki a világ túlján lakozik; aki a világot teremté, de nem a világ, nem is a világból való, csak szereti a világot."
„Ezt én sehol másutt nem hallottam még", mondta Eriol.
"El is hiszem", adta vissza a szót Rúmil, "mert hogy ezek korai napjai még az embervilágnak, és az ainuk muzsikájáról is kevesen tudnak."
"Mondd el nekem, Rúmil", így kérlelte Eriol, "amit az ainuk muzsikájáról elmondhatsz, mert vágyom tudni róla."

***

Kommentár: Hogyan függ össze a Tűnt játék kis háza és Az ainuk muzsikája

Így esett, hogy az *Ainulindalë* híre először jutott halandó fülébe, vagyis Eriol fülébe, ott Tol Eressëa napsütötte kertjében. S miután Eriol (vagy AElfwine) maga elmaradt is, Rúmil megmaradt, Tirion nagy noldó bölcse, "aki elsőül lelt megfelelő jelekre, hogy beszédct s dalt megörökíteni lehetne" *(A szilmarilok),* és *Az ainuk muzsikáját* továbbra is neki tulajdonítják, bár azzal, hogy távoli időkbe helyeződik, nagyobb súlyt kap, s messze távolodik Kortirion szószátyár, szeszélyes "filológusától". Megjegyzendő, hogy Rúmil ebben a változatban Melkó idejében élt rabszolga.
A noldók elvándorlása Valinorból szintén itt csendül meg - mert Rúmil szavai ("menetelés Kőrből") erre vonatkoznak, és nem Inwë "hadra vonulására a világba", és elhangzik egy s más a nyelvekről is, meg azokról, akik ezeket beszélték.

Ebben az összekötő szövegrészben Rúmil azt állítja, hogy:
1. a *telék, a szoloszimpok* és az *inwék* között a múltban nyelvi különbségek voltak;
2. de ezek a dialektusok mostanra összeolvadtak a tünde sziget nyelvévé;
3. hogy a *noldók* (gnomák) nyelvezete széthullott, mikor a Nagy földekről távozniok kellett, azután pedig Melkó fogságába kerültek;
4. hogy *a noldók* közül azok, akik most Tol Eressëa lakói, megtanulták a tünde sziget nyelvét; de mások a Nagy Földeken maradtak. (Amikor Rúmil "az elveszett rokonok"-ról szól, "kik szomorúan vándorolnak a Nagy Földeken, és meglehet, igen furcsán beszélnek most már", úgy fest, a kőri noldók [emigránsok] maradékaira gondol, azokat érti ezen, akik nem mentek Tol Eressëába, mint ő; ez a valószínűbb, s nem nagyon lehet itt a tündékről szó, akik nem mentek Valinorba.)[22]

Az Elveszett mesékben a később *teléknek (teleri)* nevezett tengeri tündék - a három "törzs" közül a harmadik - neve szoloszimp *(solosimpi,* szoloszimpok), s ez "Partvidéki Dudások"-at jelent. Magyarázatra szorul itt pár dolog. Mert - igen zavaróan - a törzsek közül az első, az, amelyet Inwë király vezetett, *a teleri* elnevezést kapta *(A szilmarilokban* ők a vanyák). Kik voltak hát az inwék *(inwir)?* Eriolnak később Meril-i-Turinqi azt mondja, a telék azok voltak, akik Inwët követték, de Inwë rokonai és leszármazottai az inwëk, az a királyi nép, melynek véréből ő maga is származik. Az inwëk akkor tehát "királyi" klán voltak *a telék kebelén belül;* ezek szerint a kezdeti koncepció és *A szilmarilok* között a különbségek a következők:

Elveszett mesék	*A szilmarilok*

22 Másfelől lehetséges, hogy "az elveszett rokonok" gyakorlatilag azokat a tündéket jelöli, akik elvesztek az Ébredés Vizeitől indult úton; vagyis az érdemi jelentés itt: ha a beszédszakadék, amely a noldókét a Valinorban maradt eldákétól elválasztja, oly nagyon mély, hát még mennyivel inkább az lehet azokéval összehasonlítva, akik soha át sem jöttek a tengeren.

I	telék (beleértve az inwéket is)	…….	vanyák
II	noldók (gnomák)	…….	noldák
III	szoloszimpok	…….	telék

Rúmil összekötő meserészében az "eldák" a jelek szerint különböznek a "gnomáktól" - "rokon mindazonáltal, bizonyvást, a gnoma-beszéd és az eldák tündéje"; és az "eldák" s a "noldók" (noldoli) szembeállítódnak a *Kortirion a fák közt* prózai előhangjában. Néhol az "elfin" (tünde) mint nyelv szerepel a "gnoma" ellentéteként, másutt az "eldar" (elda) a megkülönböztető változat. *Az Elveszett mesék* nem hagy kétséget felőle, hogy a gnomák maguk is eldák voltak - például, "a noldók, akik az eldák bölcsei voltak"; másrészt viszont azt olvashatjuk, hogy a noldók Valinorból való menekülése után Aulë "nem vonta meg szeretetét attól a kevéske hű gnomától, ki is ott maradt csarnokaiban tovább, hanem attól már őket így nevezte: «eldák»". Ez nem oly merő ellentmondás, mint ahogy első pillantásra feltűnhet. Úgy látszik, hogy (egyrészt) az "elda" vagy "tünde" maga azért lett a gnoma ellentéte, mert a gnoma nyelv elkülönült; s míg a gnomák maguk nyilvánvalóan eldák voltak, nyelvük nem volt az. De (másrészt) a gnomák rég elhagyták Kőrt, és így esett, hogy nem voltak többé "kőri tündék"-nek tekinthetők, így „eldák"-nak sem. *Az eldar* szó (eldák) jelentése így leszűkült, de bármely pillanatban kibővülhet újra, ama régi értelmében, amikor is a noldók *(noldoli)* "eldák" voltak.

Ha ez így igaz, az "eldák" szűkített értelme a Tol Eressëa utáni napok állapotait tükrözi; s való igaz, a következő mesékben, ahol az elbeszélés a noldók lázadása és Valinorból való távozása előtti időkről szól, következetesen "eldák" ők. A lázadás *után,* a fentebb idézett részben Aulë nem szólíthatná a Valinorban maradt noldókat ily néven - ebből adódik, hogy az eltávozottakat sem nevezhetné úgy, hogy "eldák".

Ugyanez a kettősség jelentkezik az *elves* (tündék) és az *elfin* (tündik) szóban. Rúmil az eldák nyelvét így jelöli: "tündi" *(elfin),* szemben azzal, hogy "gnoma" *(gnomish); a Tinúviel meséje e* szavakkal kezdődik: "Ez az én mesém, és ez a gnomák meséje, miért is kérlek benneteket, Eriol fülét ne zsufáljátok tündi nevekkel", és ugyanitt a "tündék" kiemelten ellentettjei a gnomáknak. Hanem aztán a későbbi mesékben a tünde, az elda és az eldália elnevezés váltakozva szerepel, mint a Három Rokon Nép megjelölése; s végezetül - a jelek szerint - hasonló variációi vannak a "tündér" ("fairy") szónak is: így Tol Eressëa a helynév "tündéres beszédben", míg a gnomák így mondják: "Dor Faidwen", de - figyeljünk fel rá! - egy gnoma, Gilfanon, ekképp jelölődik: "a tündérek legidősebbjeinek egyike" (a *tündérek* szó itt a "fairies" fordítása).

Rúmil megjegyzéseiből ki fog tűnni, hogy az a "mély szakadék", amely ekkor a tünde két ága között húzódik olyan történelmi alap, ami merőben különbözik a későbbi szakadást okozótól. Itt Rúmil a következőknek tulajdonítja: "a noldók nagy vándorlása a Föld körül... sötét korai az ő rabságuknak... míg övéik egyre Valinorban lakoztak" - a későbbi meghatározás szerint: "a noldók kivonulása". A *szilmarilok* szerint: a noldók a valinori nyelvet Középföldén elhagyták (csak maguk közt használták), és elsajátították helyette Beleriandét, a szürke-tündék *sindarinját,* akik sosem voltak Valinorban. A quenya és a sindarin közös eredetű, különbözőségük a szétválás roppant évszázadainak eredménye. Másrészt, az *Elveszett mesékben* a noldók Valinor tünde nyelvét viszik még a Nagy Földekre, s azt használják, de ez a nyelv is átalakul itt, jócskán más lesz. Vagyis: az eredeti elképzelés szerint a "második nyelv" levált a "szülőnyelvről", amikor a gnomák Valinorból a Nagy Földekre mentek; míg a későbbiek szerint a "második nyelv" az "első nyelv"-től nagyjából akkor szakadt el, amikor a tünde-létezés e világon egyáltalán elkezdődött. Mindazonáltal a gnoma a sindarin, oly értelemben, hogy a gnoma az a *tényleges nyelv,* mely végül - ahogy a teljes koncepció kialakult - Beleriand szürke-tündéinek nyelve lett.

Rúmil megjegyzésével kapcsolatban, hogy volt egy titkos nyelv, melyet a valák használtak, s amelyen az eldák egykor verseket és bölcs könyveket írtak, ám ma már kevesen ismerik közülük, lásd a következő jegyzetet, mely az *Elveszett mesék* kis noteszkönyvében lelhető:

Az Istenek értették a tündék nyelvét, de nem használták egymás között. A tündék bölcsebbjei sokat tanultak az Istenek nyelvéből, s ez a tudás soká élt mind a telék, mind a noldók között, ám mikorra Tol Eressëábа jöttek, senki nem tudott már ilyesmit, kivéve az inwéket, és mostanra e tudás halott, csak Meril házában él.

Néhány új személy is színre lép ebben a kis részben. Ómar, a vala, "ki minden nyelvet kitudott rég", nem élte túl az *Elveszett meséket.* Később hallunk róla még valamit, de nem elég fontos istenség ő. Tuor és Bronweg az akkor már elkészült *Gondolin bukása* lapjairól "érkezik"; *Bronweg a Voronwë* gnoma formája, s ez ugyanaz a Voronwë, aki Tuorral tartott Vinyamarból Gondolinba a későbbi legendában. Tevildó Macskaherceg Melkó démoni szolgája volt, Szauron távoli előfutára; ő a főszereplője Beren és Tinúviel eredeti történetének, mely szintén megíródott már akkor *(Tinúviel meséje).*

Kisszív Gongőr, Bronweg fia itt tünde nevet kap, *llverin* lesz, amely az *Elwenildo* név változata.

***

Az ainuk muzsikája

Az ainuk muzsikája sebtén rótt, sokat javítgatott eredeti (ceruzaírásos) szövege ma is megvan laza lapokon, annak a jegyzetfüzetnek a borítójában, mely a teljesebb, kidolgozottabb szöveget tartalmazza (már tintával tisztázva). Ez a második variáció híven követi az eredetit, s csak itt-ott tesz hozzá valamit. Az itt közölt szöveg a második változat; ám némelyütt, ahol az eltérés jelentős, jeleztük (véleményem szerint kevés változásnak van érdemleges jelentősége). A jegyzetekben közölt első fogalmazványrészekből kitűnik, hogy a többes szám eredetileg nem *Ainur* volt, hanem *Ainu,* valamint hogy *Ilúvatar* kezdetben *Ilu,* bár a vázlatban az *llúvatar* szintén felbukkan már.

Mondotta akkor Rúmil:

"Hallj dolgokat most, mik emberek körében sosem hallhatók, és a tündék is ritkán beszélnek róluk; de Manwë Szúlimó, tündék ura s embereké, íme, suttogott efféléket az én apám atyai őseinek, idők nagy mélyén.[23] Nos, Ilúvatar magában lakozott. Minden más dolgok előtt ő az ainukat énekelte létre, és nincs nagyobb az ő hatalmuknál és dicsőségüknél, mind az ő teremtményei közül e világon s e világ kívüljén. Ennekutána lakásokat teremtett nékik az űrben, és lakozott ott vélük, tanítván őket mind a dolgok módjaira, és e módok legnagyobbika a zene volt.

Mármost hogy beszélt hozzájuk, javasolt is témát dalra, víg himnuszra valót, felfedvén sokat a nagy s csodás dolgokból, miket maga elméjében és szívében lelt ő, és most kérte, zengenének muzsikát néki, és zeneszerszám ő kezükben árasztana meg ezerszám dicsőséget trónja körül.

Egykoron volt, hogy Ilúvatar felfedte szíve szándékát az ainuknak: históriát bontakoztatva, melynek terjedelme és ereje, hatalma páratlan volt eladdig, s ahogy csak belekezdett mondásába, már oly dicsfényt árasztott, hogy az ainuk szótlan meghajoltak Ilúvatar előtt.

Mondotta pedig ő: »A történet, melyet elétek tártam, és a szépség nagy terepe, melyet leírtam néktek, hol is a történet kibontakozhatna, körvonal, csupán vázlat. De még nem töltöttem ki tömérdek üres részét, sem a fehér foltokon elővirulható ékességről és gazdagságról nem szóltam, az mind reátok vár.

Hő vágyam most, hogy ti erről nagy és fenséges zenét szerezzetek, és hogy (látván, hogy igenis sokra megtanítottalak titeket, és hogy a Titkos Tüzet bennetek meglobbantottam)[24] gyakoroljátok elméteket és lelketeket, díszítsétek a témát a magatok gondolataival, elképzeléseivel. Magam pedig ülök és fülelek reátok, s boldog leszek, hogy így a Dal szépségéhez véletek is hozzáadhattam.« Így szólt.

Erre a hárfások, a lantosok, a dudások és fuvolások, a szuszakos orgonások s csakígy a kórusok, számtalanul, az ainuk tehát mindösszességükben nekiláttak, hogy Ilúvatar témáját nagy zenévé tegyék; és zendült s kélt Hang, és áradt, indázott, össze és szét, a harmóniák mennyei dörgedelme a nagy tengerekét is túlharsogta olykor, máskoron fordulva viszont oly suttogó halk lett, hogy annál a

23 E nyitómondat hiányzik az első fogalmazványból.

24 Az utalás a Titkos Tűz fellobbantására az ainukban hiányzik az első fogalmazványból.

szél is jobban hallatszott suhanó danájával. Az ainuk vidékét mind betöltötte ez a zene, meg a visszhangja, és a visszhangok visszhangja olyan volt, mintha új zene sarjadna megint, és nem volt zug, melybe mélyen el ne hatolt volna mindez. Sosem járta át azokat a tereket sem addig, sem azóta ily erőnek telje zene zengés, ekkora bőséggel diadalmas hangfény áradás; bár mondják, ennél is hatalmasabbat szőnek Ilúvatarnak széke előtt az ainuk kórusai csakúgy, mint vélök az emberek, a Nagy Vég után, majdan. Akkor jő az, hogy Ilúvatar hatalmas témái a legigazibb hűséggel zendülnek fel; addig az ainuk s az emberek kiismerik szívét és lelkét és legszemélyesebb szándékát.
Ám mostan ott ült Ilúvatar, fülelt - hallva hallott -, s jó darab időn át ez mintha a legjobban is lett volna az ő számára, mert a zenének kevés híja-hibája volt, s ő azt tapasztalhatta: az ainuk, íme, tanulékonyak. Csak ahogy a nagy téma fejlődött, Melkó szívébe hívságos vágy szökkent, hogy a maga témáit is beszőve hallja, s ezek igen kevéssé értek fel Ilúvatar nagy dolgaihoz. Mármost Melkó az ainuk közt némely végső adományát s bölcs tudományát bírhatta Ilúvatarnak, épp az ő kegyéből, és gyakorta ment el egymaga sötét helyekre, keresvén a Titkos Tüzet, mely Életet s Valót ád (mert igen heves vágy fűtötte, hogy mindezeket ő maga is felidézné); de nem találta, mert lakozik az Ilúvatarnál, és ezt nem tudta annakelőtte.[25]
Ott mindazonáltal mély töprengésbe merült, okoskodván maga dolgán, s ezt még Ilúvatarnak sem árulta el. Mind e fontolások s képzelések eredményéből zenéjébe is beleszőtt azonban, és nyerseség és hangzavar lett az eredmény! Ez zendült körülte, s akik közelén voltak, némelyek, szintén hitványabb zenét zengettek, és gondolataik bevégzetlenek és tisztázatlanok lettek, míg sokan mások hozzá igazították zenéjüket, feledvén, mi is volt a tiszta őseredet.
Így Melkó rút mesterkedése a zene romlására lett, sötétülésére - hiszen a hangok szelleme abból a kinti sötétből származott, amelyet Ilúvatar még nem bírt áthatni eddig tekintete fényével; s mert titkos gondolatai nem voltak rokonai Ilúvatar szépségének, törtek lettek a harmóniák. Ilúvatar azonban csak ült s figyelt, hallgatta, hogyan komorul el a zene, válik elképzelhetetlen rúttá; akkor szomorúan elmosolyodott, balját fölemelte, és abban a pillanatban, senki sem tudta hogyan s honnét, új téma indult. mind a kattogásban-zörömbölésben, hasonlított is, nem is a kezdeti elsőhöz, de erőben, édességben is meggyarapodott. Ám a Melkó-hozta kuszaság és zaj tovább lázadt e csodazene ellen, és a hangok összevisszaságában már nehéz lett volna bánni tiszta dallamívet fölfedezni eztán.
Akkor Ilúvatar fölemelte jobbját, és nem mosolygott többé, hanem sírt; és megszólalt, íme, a harmadik téma, és ez nem hasonlított az elűzőekre, a káoszból nőtt ki, míg a végén olyan volt az egész, míntha egyszerre két zene szólna a trónnak lábánál: éspedig a végsőkig különbözve. Az egyik hatalmas volt és mély és szépséges, de olthatatlan szomorúság hullámzott benne, míg a másik eggyé kavarult immár, de hiába alakult rendszere, harsány volt az, és hívságos hiábavaló, kihívóan ripők, és oly diadalittasan rontott az előzőre, mintha meg akarná fojtani, és ha csak közelítette is ez eredményt, úgy csitult magassága-vadsága, s mintha a legyőzendő legyőzhetetlennel került volna különös, meghunyászkodó harmóniába.
S mind e hangos küzdés közepette, ahogy rengtek-reszkettek tőle a csarnokok faIai; és remegés futott végig a zugokon is, Ilúvatar hirtelen fölemelte mindkét kezét, és egy mérhetetlen hangzat közepén, mely is magasabb volt, mint a nagy égboltozat; dicsragyogásúbb, mint a nap, áthatóbb, mint Ilúvatar szeme sugara; a zene megroskadt és magába omlott.
Mondotta akkor Ilúvatar: »Hatalmasak az ainuk, és dicsőek, és körükön Melkó a leghatalmasabb tudású; de tudja meg, és az ainuk is tudják meg, hogy én vagyok Ilúvatar, azokat a dolgokat, amiket énekeltetek és játszottatok, lám azokat is én alkottam, én okoztam, és nem az én örömömre szolgáló mennyek muzsikája az, semmiképp, hanem arra volt, hogy alakot s valóságot nyerjetek, ainuk, ti, kiket azért alkottam, hogy valóságomat megoszthassátok, Ilúvatarét. Lehet, majd ezeket a dolgokat is szeretni fogom, amik dalomból így jönnek, amiképp az ainukat is szeretem, s lehet, még jobban is majd.[26] Te, Melkó, lásd be, nem szólalhat téma, ami nem magából Ilúvatarból fakad végül, sem

25 Ez a szakasz, onnan, hogy "Mármost Melkó az ainuk közt…" az eredeti - első - fogalmazványban sokkal rövidebb: "Melkó az ainuk közt gyakran maga járt a sötét helyeken és űrökben". Későbbi kiegészítés: "a Titkos Tüzet keresvén".

26 Az eredeti szövegben a "dolgok..." és a "dalom..." fordított sorrendben volt.

változtatni zenén nem bírhat senki Ilúvatar ellenében. Aki ilyet kísérel meg, ott áll a végén, hogy megint csak engem segített, hogy még hatalmasabb, még összetettebb és fenségesebb csodát hozzak létre, mert, lám, Melkó által a baj és fájdalom úgy áradt szét terveimben, miket felfedtem nektek, mint a tűzláng vagy akár a fekete vizek, és a fényemből végtelenek távolában lappangó sötét gonoszság. S pusztította kínnal és nyomorúsággal a zenét, és zűrzavarossá tette, sötétségbe borította, mocskolta, hogy abból mintha csak torz születhetne már eztán, reménytelenség, halál. De ez általa van csak, nem belőle, nem önerejéből; és látni fogja, és ekképp ti, de mindama lények is, kik most a gonosz átkát nyögik, Melkó nyomorítását-fojtogatását, tőle búsak-csüggedettek, leigázottak-megfélemlítettek, mind látják, s belátják s értik, ez is csak az én nagyságom és dicsőségem sokszorozta, mert az Élet általam újra élhetőbb lesz, s tőlem lesz az, s a Világnak fénye világol, általam s tőlem, s mindenki érzi és érti, íme, Ilúvatar kívánalma a legkívánatosabb, hatalma a leghathatósabb, szeretete a legszebben árad szerte, hogy áldásának nincs szeri-száma.«
Akkor az ainuk megriadtak, bár nem értettek mindent, ami elhangzott; és Melkót szégyen öntötte el, ám dühe is e szégyen-tétnek; hanem Ilúvatar, bámulatuk látván, dicsőséggel felkelt, tovament lakozó helyéről, túl ama tiszta helyekről, melyeket az ainuknak szánt, a sötét helyekre vonult el; s parancsolta az ainuknak is, hogy követnék.
Így, hogy a középűrt elérték, hirtelen felülmúlhatatlan szépséget láttak ott, ahol pedig még az imént a semmi volt; ám Ilúvatar így szólott: »Íme, kórusotok, íme, muzsikátok! Ahogy zenéltetek, akaratomat betöltve alakot öltött a muzsika! A világ most bontakozik, története indul, mint té-mámé kezeteken. Ki-ki rálelhet az alapszerzeményben, mely enyém, arra a díszre-ékre, toldalékra, amit ő tett hozzá; sőt, maga Melkó is fel fogja fedezni azokat a dolgokat, mikről azt hitte, szívéből sarjadtak, s látni fogja, bizony az én elméméből vannak azok is, és íme, része az is mind az én dicsőségemnek. Egyetlen dolog van csupán, amit magam tettem hozzá; a tűz, mely Életet és Valóságot ad« és lám, a Titkos Tűz ott égett, lobogott a világ tűzhelyében.
Akkor az ainuk ámulva látták, hogyan gömbölyül bele a világ a semmibe, s mégis szépen kiválik belőle; és kedvre derültek a fénynek láttán, és úgy találták, fehér is, arany is, és nevettek a gyönyörűségtől a színeket csodálva, s az óceán nagy bömbölésétől vággyal tele lettek. Szívük boldog volt, levegőtől s szelektől, és a dolgoktól mind, melyekből a Föld volt ekképp - íme, vas és kő, ezüst és arany, sok-sok anyag: ám mindezekből is a víz volt az, mit a legtisztábbnak és legjobbnak tartottak, s a legfennebben magasztaltak. Való igaz, a vízben él még az ainuk muzsikájának ekhója, mélyebben, mint bármi más evilági anyagban, és az Emberek Fiainak sok a fülel majd, bizony, kielégületlen a tengerhangra, és vágyódik, nem tudja mire.
Tudd hát, a víz javarészt Ulmó álma és leleménye volt s maga Ulmó az ainuk egyike, kit Ilúvatar mélyebben kiokított zene dolgában, mint a többit; míg a levegőt, a szeleket s a firmamentum éterét mind Manwë Szúlimó alkotta, az ainuk leghatalmasabbja s legnemesebbje. A föld és legtöbb hasznos anyaga Aulë teremtménye, kinek Ilúvatar sok bölcs dolgot tanított, alig kevesebbet, mint Melkónak, ám sok minden nem az ő műve volt.[27]
Mármost Ilúvatar Ulmóhoz szólott ilyképp: »Nem látod-é, Melkó mint ontotta a maró hideget nyakló nélkül fejetlen? De így sem tudta szétdúlni kristályos vizeid szépségét, sem tükrös tavaidét. S még ahol azt hitte is, végképp ura mindeneknek, lám, hó lett abból, és fagy kezdte el csipkéző csudaművét; jég emelt tündöklő kastélyokat.«
Szólott megint Ilúvatar: »Melkó lobbantott túlzó tüzeket, hevenyészett hebrencs heveket, mégsem szítta-szikkasztotta ki vágyadat és tengereid zenéjét. Íme, nézd, magasban mint tornyosul felhőtömeg, csupa ékes forma, szálló gőznek, párának hona, s onnét támad tündök esőzés, vissza a földre, örök körre.«
Mondotta Ulmó: »Igen, a víz most valóban sokkal finomságosabb, mint legjobb szándékom szerint azelőtt. A hó oly szépséges, mit képzetem el nem érhetett volna, é: ha zene kevés zendül is véle, annál több az esőkkel, szépségesen, szívemhez érőn, hogy boldogság boldogsága. amiért lelhettem eszméjét is csak, s ami a szomorúságát illeti, szomorúbb, mint bármi más. Megyek, íme, megkeresni lé~ és szél Szúlimóját, hogy ő s én játszanánk melódiákat, mik örök időkre szólnak, a te dicsőségedre s örvendezésedre. «

27 Az első fogalmazványban itt nincs utalás Manwëra vagy Aulëra.

Ulmó és Manwë így keveredett nagy barátságba, szövetségük azóta is tart minden időkön.[28]
Ahogy Ilúvatar szólt Ulmóhoz, az ainuk látták, mint bomlott ki a világ, és hogy a történet, a nagy zenéé, mit Ilúvatar ajánlott nékik, valósággá lett. Ilúvatar beszédének közös emléke, s a zenéről való tudásuk, még ha tökéletlen is, tette, hogy az ainuk ennyit tudnak a jövő hullámlásáról előre, látnak dolgot számtalant, mit más nem láthat: mégis, egy s más azért csak rejtve marad előttük is örökké, előlük is visszairamlik magába.[29] Bámultak az ainuk; soká, soká, emberjöttig - ki ne tudná, hogy számolatlan korral elébb volt ez, hogysem az eldák keltek volna, dalra leltek volna, elsőül, ékük készíthették volna, s Ilúvatar és az ainuk látták volna, mily szépségesek és kedvesek ők - elégedettség sarjadt-terjedt mindközöttük, úgy elteltek a világnak dicsével, csudákra bámulóztak, elbűvölte őket a történetek történése, a világ szépsége volt a háttér, háttér volt csak történések történetéhez.
Mármost az lett végül, hogy íme, némelyek egyre Ilúvatarral időznek a világ túlján - és ezek többnyire azok, akik nagyra nőttek Ilúvatar tervei és elgondolásai révén, játszván ezek jegyében, és csak azzal törődtek, lenne meg minden, ahogy eredezett, s magukét nem akarták ékül-fékül hozzáadni; ám mások, és közülük sokan az ainuk legjelesebbjei, legszebbjei, elhagyták Ilúvatart, hogy a világban lakoznának. Mert mondották ők: »Lenne miénk őrzete mindama tiszta dolgoknak, melyekről álmodoztunk, ahogy belőled lelkedzvén valósággá lettek, s fokozhatatlan szépségűek; és tanítanánk az eldákat és az embereket is, hogyan csodálják, miként használják ezeket, ha eljön az idő, hogy a Földön serényen ez lesz szerte mindenütt, lesz pedig ez a te akaratodból, elébb az eldákkal, azután az emberek atyáinak atyáival.« És Melkó úgy tett, mintha vágyna, hogy féken tarthassa a zűrzavart, mit a Földre ő hozott volt, de szíve mélyén el akarta ragadni a többi ainuk hatalmát, és háborúságot hozni eldákra s emberekre, mert haragudott, hogy Ilúvatar ilyen nagy ajándékokat szánt ezeknek a fajoknak.[30]
Nos, az eldák és az emberek csak Ilúvatarnak tervében Iéteztek, mit sem értve a Szándékokból, az ainuk nem mertek zenéjükkel bármit hozzáadni, így ők, az őselgondolás szerinti tiszták, bízvást úgy nevezhetők, hogy Ilúvatar Gyermekei. Ez talán az oka, hogy az ainuk közül, Melkó mellett, többen is vágytak rá, hogy tündékkel és emberekkel elegyülnének, hajó szándékkal, ha rosszal; látván azonban, hogy Ilúvatar az eldákat természetre, ha nem is erőre és alakra az ainukhoz hasonlónak formázta, míg az embereknek más, különös adománya adódott, kapcsolatuk nékik maguknak főleg a tündékkel lett.[31]
lsmervén pedig szívöket, Ilúvatar mégis teljesítette az ainuk ily vágyát, s nincs híre annak se, hogy árulásuk búsította volna. Így léptek e nagyok a világba, s ezek azok, ők, íme, kiket ma úgy hívunk, a valák (valar vagy vali, oly mindegy).[32] Lakoztak ők Valinorban, vagy a mennyek magasán; és némelyök a földön magán, vagy épp a tengernek mélyén. Ott uralkodott Melkó tűzön és csikorgó fagyon, végtelen hidegek és zúgó lángkemencék felett; és ami erőszak s véglet, vadság van a világon, vagy végtelen hirtelen s irgalmatlan, mind az ő hatalomköre, igazgatásának tárgya. Ám Ulmó lakozik a Környülő Óceánban, ő irányít áradásán és apályán minden tengert, folyók futását igazítja, forrásokat szökni frissíti, tisztítja az esőket és a harmatokat tündökölteti szerte a földön. A

28 Ez a mondat, mely Manwë és Ulmó barátságára vonatkozik, eredetileg hiányzik.

29 Az első fogalmazványban ez a szakasz meglehetősen másképp volt:

"És még ahogy Ilu beszélt Ulmóhoz, akkor is: az ainuk lát- hatták, hogyan is lenne a nagy történet, melyet Ilu nékik szánna, és hogy egész dicse elárasztaná a kihirdettetés csarnokát - hogyan bomlott ki miriádnyi bonyodalommá még amikor játszották is, a zene, ott, Ilu lábainál, hogyan halmozódott a szépség, újult fennszóval, kavargott, s mint támadt újabb s újabb szép ilyesformán, s a Föld mint változott, és csillagok miként jöttek, és csillagok hogyan gyúltak, s a lég a firmamentumot melyest söpörte, el, el, s a Nap és Hold e módon oldozódott, el, el, el, hadd lenne önálló létező".

30 Ez a Melkóra vonatkozó mondat eredetileg nem állt a szövegben.

31 Az első fogalmazványban ezt olvashatjuk:

"Mármost az eldák s az emberek Ilu leleményei voltak csupáncsak, és csak övé; az ainuk, de még maga Melkó sem volt részes formálásukban, bár valóban hatottak történetükre mind a régi korok zenehangjai, meg (Melkó) igényei e világra. Ez oknál fogva talán, Melkó és sokan az ainuk közül, jóra-rosszra, szándék szerint már, velük elegyültek aztán, de látva, hogy Ilu az eldákat túlság hasonlóvá alkotta természetre, ha nem is alakra az ainukhoz, foglalatosságuk főleg emberekkel adódott".

Ez az egyetlen passzus, amelyben a második változat és a fogalmazvány ellentmondanak egymásnak.

32 Az eredeti fogalmazvány: "és ezek azok, kiket ők így neveztek, s mi így nevezünk, hogy valák - valur és valir."

tengernek fenekén emlékezik a mély, furcsa zenékre, boldogságukra, mit folyton bánat borongat át meg át: és ebben segítségére van Manwë Szulimó.
A szoloszimpok, hogy a tündék Kőrba jöttek s lakoztak ottan, sokat tanultak, tudtak meg tőle, honnét is az ő dudaszavuk cifrája-szépe, és vágyuk, hogy mindenkor a partokon lakjanak. Szalmár volt vele, és Ossë és Ónen, kiknek ő adta jogul a hullámok és a kisebb vizek ellenőrzetét, meg sok mást.
De Aulë Valinorban lakott, és sok mindent teremtett: eszközöket, szerszámokat tervezett, és szövés-fonás ugyanúgy dolga-tiszte lett, mint fémek olvasztása-verése; örömére szolgált a földművelés, a házi gazdálkodás dolga, de az ábécé és a nyelvek gyakorlása-mívelése csakígy, vagy a festés, kárpitozás mind-mind. S a noldók, kik az eldák bölcsei voltak, és egyre újabb tudásra és tudományra vágytak, tőle tanulták mesterségek számolatlan gazdagságát, sok mágiát, dúsan burjánzó titkos tudományt. Az ő okítása nyomán lett az eldák esze-lelke ékességes, képzeletük fürgén szökellő, így találtak fel és készítettek ékköveket, és ezek nem léteztek az eldáknak előtte, s a drágakövek legékesebbjei az elveszett szilmarilok voltak.
Ám e négy nagy közül is a legnagyobb, leghatalmasabb volt Manwë Szúlimó; és lakozott ő Valinorban, és ült dicső elvonultságban csodás trónján, a Taniquetil legmagasabb tűhegyének tetején, a világ pereme-tornyán. Sólymok szállongtak örökkön e titkos rejtek száján ki-be, mélyfúró szemük áthatotta a tengertávolt, csakígy a világ legsötétebb szakadékmélyig elhatolt a hegyek szurdokain. Ezek hordták neki a híreket mindenünnét mindenekről, és alig volt, amit ő meg ne tudott volna - de némely dolgok még az Istenek Ura elől is rejtekeztetve maradtak. Vele volt Varda a Szép, és lett ő hitvese, ekképp a Csillagok KiráIynője, s gyermekeik, Fionwë-Úrion és Erinti, igen szépségesek. Köröttük lakozik ékességes szellemek nagy csapata, és boldogságuk irdatlan; és az emberek Manwët még a hatalmas Ulmónál is jobban szeretik, mert neki sosem szándéka ártalmukra lenni, őket rontani, sem becsületére nem bosszúálló hívsággal kényes, és jogára-hatalmára sem vigyáz féltékenyen-öldöklőn, mint Vainak ősi ura.A telék, akiket Inwë kormányoz, különösen kedvesek voltak néki, és tőle kapták ekképpen a költészetet és a dalt; mert ha Ulmó hatalmában áll a zene és a hangszerek minden hang~. hát Manwë tündököltetheti a költészetet és a dalt.
Ím, Manwë Szúlimó, zafirba öltözötten, legek és szelek kormányzója, Istenek és tündék és emberek ura, s végső nagy védbástyájuk Melkó gonoszsága ellen.[33]
Akkor Rúmil mondotta ismét:
„Halld! nos, távozta után mind emez ainuknak, és hogy vazallusaik is elmentek velök, minden nyugodalmas volt - nagy időkig, melyeket Ilúvatar figyelve figyelt. Akkor hirtelen így szólt: «Lássátok, szeretem én a világot, és a világ, íme, csarnoka az eldáknak és az embereknek, kiket szeretek, ott hadd játszanának. Ám ha az eldák jönnek, ők lesznek a legtisztábbak és a legszerelmetesebbek nékem messze mindenek közül; és mélyebbek a tudásban, boldogabbak az embereknél. Hanem az embereknek ajándékot adok én, újat, nagyobbat.» Ezért úgy intézte, hogy az emberek legyenek birtokában innentől egy szabad erénynek, oly erőnek és anyagoknak és esélyeknek, hogy a világot formázhassák, életüket tervezhessék még az eredeti zenén túl is, holott pedig az mértéke mindennek. Tett róla hát, hogy cselekvésök mindenekben oly alakkal s tartalommal formálódjék-töltekezzék, hogy betöltse a világot vágyuk teljességgel, s vágyukat a világ szintilyesképp.[34] Ímé! még mi eldák is szomorúan tapasztalhattuk, hogy az emberekkel furcsa erő jár, hajlam jóra-rosszra, s hogy a dolgokat Istenek s tündérek ellenében igazítsák, kedvük szerint a világot; így hát mondjuk: «Sors nem igázhatja le az Emberek Gyermekeit, de furcsa mód vakok ők, holott örömük óriási lehetne.»
Ilúvatar mármost tudta, hogy ha az embereket az ainuk zűrzavarába pottyantja, nem lesznek úgy hangolva sosem ott, hogy a harmónia adományát használják, mely velük jár, hát így mondotta: «Ezeknek is idején érteniök kell, bármit tesznek, még a legrútabb munka s tett is az én dicsőségemet

33 Az eredeti fogalmazványból a szoloszimpok és "vágyuk, hogy mindenkor a partokon lakjanak" említése utáni rész eddig hiányzik.

34 Ennek a résznek az első fogalmazvány-megfelelője: «...de az embereknek feladatot jelölök s nagy ajándékot adok.» És tervezte így, lenne szabad akaratuk, erejük, hogy formázzanak és alakítsanak, túl az ainuk eredet-zenéjén, hogy cselekvéseik eredményéül mind a dolgok alakra és szükségletre lennének teljesek, és a világ, mely az ainuk muzsikájából jó, volna kibontakoztatva végsőkig s legapróbbakig."

gyarapítja, és világom szépségéhez járul hozzá.» De az ainuk azt mondják, hogy az embergondolkodás olykor-olykor bánata még Ilúvatarnak is; minek okán a szabadságnak emez adománya Istenek és tündérek irigysége tárgya volt, s bámulták Ilúvatar türelmét annak láttá.n, hogy visszaélnek véle. E hatalom, amivel Ilúvatar megajándékozta őket, azzaljár, hogy az Emberek Gyermekei csak rövid időn át lakoznak elevenen itt e világban, de nem tűnnek, nem pusztulnak el mégsem örökre, míg az eldák itt élnek mind a Nagy Végig,[35] hacsak le nem mészároltatnak, vagy bánat nem emészti el őket (mert e két halálnem az, mely várhat rájuk, semmi más fenyegetés, sem a kor nem csorbítja erejüket, kivéve ha tízezer év telik rájuk; és halálukkal gyermekeikben születnek újjá, így számuk nem csökken, nem is növekszik soha. Ám míg az Emberek Fiai a dolgok múltán bizonyossággal csatlakoznak az ainuk Második Muzsikájához, azt, hogy Ilúvatar mit határozott, mi lenne az eldák sorsa e világ végeztén, nem fedte föl még a valák előtt sem, és Melkó ki nem deríthette."

***

Nevek változásai
Az *ainuk muzsikájá*ban

Ainur Az eredeti fogalmazvány szövegében mindig ainu.
Ilúvatar Az eredeti fogalmazványban általában Ilu, de akad Ilúvatar alak is.
Ulmó Az eredeti fogalmazványban előfordult úgy is, mint Linqil, később *Ulmó*ra javítva.
Szoloszimpok: solosimpi < *solosimpë.*
Valar vagy *Vali* Az eredeti fogalmazványban *valur* és *valir* (alkalmasint a hímnemű és a nőnemű alak).
Ónen < Ówen.
Vai < Ulmonan.

***

Kommentárok
Az *ainuk muzsikájá*hoz

Összekötő szakasz folytatja Az ainuk muzsikáját, s vezet át a *Valinor építése* históriába, az elbeszélés egy pillanatra sem törik meg; de ezt az összekötést a következő fejezetbe tenném át. A ténylegesen megírt szöveg hasonlóképp folyamatos, a két mese nem szakad meg, semmi okunk azt gondolni, hogy nem egymás után, ebben a sorrendben keletkeztek.
A későbbi évek során apám újra meg újra átdolgozta a Teremtés-mítoszt; de figyelemre méltó, hogy ebben az esetben, szemben a mitológia más részeivel, egyenes vonalú a hagyomány, kéziratról kéziratra, a legelső változattól a végsőig: mindegyik szöveg közvetlenül épül a megelőzőre.[36] Mi több, igencsak figyelemreméltó az is, hogy a legkorábbi változat, melyet apám 27 vagy 28 évesen készített, és mégis beillesztett a *Tűnt játék kis házá*ba, koncepcióját tekintve úgy fejlődött, hogy lényegi változás nem esett rajta. Való igaz, akadnak változások, melyek végigkövethetők az egymást érő szövegek hosszú során át, és újabb anyag is iktatódott be jócskán; de az eredeti mondatok lejtése folyamatosan felismerhető az Ainulindale utolsó változatában is, mely több, mint harminc évvel később készült, sőt, igen sok kifejezés is fennmaradt.
Láthatjuk, a nagy téma, melyet Ilúvatar ajánlott az ainuknak, eredetileg valamivel körvonalazottabb volt ("A történet, melyet elétek göngyöltem"), s hogy Ilúvatarnak az ainukhoz intézett szavai a *Muzsika* végén hosszan kifejtik, mit is művelt Melkó, mit adott hozzá a világ történelméhez. De messze a legfontosabb különbség az, hogy a korai változatban a világ, ahogy az ainuk először megpillantják ("a világ most bontakozik, története indul"), valós - nem látomás, melyet elvettek tőlük, és csak Ilúvatar szavaiban létezik tovább: "*Eä*! Legyen!" (*A szilmarilok*).

---

35 "míg az eldák lakoznak örökkön"; így az első fogalmazvány.

36 A szilmarilok szövegével összevetve: megjegyzendő, hogy a korai változat anyagának egy része nem bukkan fel magában az *Ainulindalé*ban, csupán az 1. fejezet (*Az Idők kezdetéről*) végén.

Ám mind e különbözések összességükben sem annyira lényegesek, mint amennyire szembeszökő az a megbízható összefüggésrendszer, mely szerint a Teremtés mítosza a kezdetektől tovább bontakozik.
Felbukkan ebben a mesében a kevésbé jelentősek közül is számos jellegzetes mozzanat; sok igen maradandóan. Manwë, akinek neve "Istenek és Tündék és Emberek Ura", kap családnevet is: Szúlimó (*Súlimo*), "levegő és szelek igazítója"; zafírokkal ékes, és sólymok járnak ki-be taniquetili otthonában, átható tekintetűek; különösen a teléket kedveli, a későbbi vanyákat, tőle kapják a költészet s a dal ajándékát; hitvese pedig Varda, a Csillagok Királynője.
Manwë, Melkó, Ulmó és Aulë - "a négy nagy"; sok változtatás következik még ebben a hierarchiában, végezetül aztán a nagy valák, az araták (*Aratar*) kilencen lesznek. Aulë jellegzetes motívuma, hogy a noldókhoz húz - ez később is megmarad, s jóllehet itt még szó esik "nyelvek és ábécék" iránti vonzalmáról, *A szilmarilokban* ez a tulajdonság már a noldó-tündéket jellemzi; később az *Elveszett mesék* arról tanúskodik, hogy Aulë maga "a gnomák segítségével ábécéket és írásmódokat fejlesztett ki." A szoloszimpokhoz (a későbbi telék) kötődő Ulmó itt hiúbbnak mutatkozik, mind becsületét, mind féltékenyen őrzött hatalmát illetően, mint maga Manwë. Ulmó Vaiban lakozik. Vai neve az Ulmónan névből alakult; de itt nem egyszerűen egyik helynévnek a másik általi helyettesítéséről van szó: Ulmónan volt a neve Ulmó csarnokainak, melyek Vaiban (a Környülő Óceánban) voltak. Vai az eredeti kozmológia fontos eleme, jelentősége a következő fejezetben bontakozik majd ki.
Feltűnnek más istenlények is. Manwënak és Vardának sarja Fionwë-Úrion és Erinti. Erinti lett később Ilmarë, "Varda szolgálóleánya" (*A szilmarilok*), ám többet nem hallunk róla. Fionwë neve sokkal később Eonwëra változik, s e néven lesz Manwë hírnöke, mikor már a "Valák Gyermekei" elgondolás nem él tovább. Megjelennek Ulmónak, Szalmárnak, Ossënak és Ónennak alárendelt lények is; bár ezek a pantheonban mind tovább élnek, a maiák-koncepció nem bukkan fel sok évig, és Ossë besorolódik a valák közé. A valák itt úgy szerepelnek, mint "Istenek" (való igaz, mikor Eriol azt kérdi, Istenek-é ők, Lindó úgy felel, bizony azok), s ez a felfogás tovább él a mitológia alakulása során.
Innen eredezik az az elgondolás, hogy a tündék újraszületnek gyermekeikben, s hogy a tündék és az emberek sorsa más és más. Ehhez kapcsolódik a következő furcsaság. A fenti szöveg elején olvasható: "mondják, ennél [a zenénél] is hatalmasabbat szőnek Ilúvatarnak széke előtt az ainuk kórusai csakúgy, mint vélök az emberek, a*Nagy vég után, majdan*..."; és a szöveg így zárul: „… az Emberek Fiai a dolgok múltán bizonyossággal csatlakoznak az ainuk Második Muzsikájához, azt, hogy Ilúvatar mit határozott, mi lenne az eldák sorsa e világ végeztén, nem fedte föl még a valák előtt sem, és Melkó ki nem deríthette." Mármost az *Ainulindale* első átdolgozásakor (1930-as évek) az elsőként idézett mondat így alakult: "… az ainuk és Ilúvatar Gyermekeinek kórusai által, a napok végezte után"; ám a második lényegében változatlan maradt, egészen az utolsó átiratig. Lehetséges, hogy az első kis rész változtatása nem volt szándékos, épp csak egy kifejezés helyett egy másik került oda; ezért meghagytam a mondatokat úgy, ahogy voltak.

III

A VALÁK JÖVETELE ÉS VALINOR ÉPÍTÉSE

Mint jeleztem már, a következő mese szervesen illeszkedik Az ainuk muzsikájához, az elbeszélés nem szakad meg, és a szövegben nincs külön cím. Maga a történet három külön füzetben lelhető - az E1veszett mesék a legmeghökkentőbb formában íródott, különféle mesék részei keverednek össze a füzetekben - és a kezdő rész (a *Muzsikát* közvetlenül folytató szöveg) füzetének címlapján ez áll: ‚tartalmazza egyben A valák jövetelét és kezdi Valinor építését is”.

A szöveg: kiradírozott ceruzás eredetin tintaírás.
Hogy Rúmil befejezte, elcsöndesült. Eriol kis szünet után így szólt: "Nagyok ezek a hírek nékem, újdonságok, különösek is fülemnek, mégis, nagyon úgy látszik, mintha java része annak, mit meséltél, kívül esett volna ezen a világon, ellenben én, tudván most már, honnét jött, mozgásba miként lendült, történelmének végső alakulása mint várható, szívesen hallanék sok mindent az ősi tettekről, melyek már e körben zajlottak; a valák erőfeszítéseiről, s mind a kezdeti napok nagy dolgairól. Honnét vannak, mondd, az ég testei, a Nap, a Hold, a Csillagok, és hogyan kerültek pályájukra? Nem, többet is - mint vannak a Föld kontinensei, a Külső Földek, a nagy tengerek, a Bűvös Szigetek? Még az eldákról és felemelkedésükről és az emberek jöttéről is hallanám csudás-bölcs mesédet."
Felelte akkor Rúmil: "Ugyan már, de hát már kérdéseid is csakúgy kimerítőek s hosszadalmasak, mint volt az én beszédem - és meseszomjad mélyebb medret-forrást kiszikkasztana, mint amilyen az én tudományomé, s én máris hagytalak inni eleget. Meg aztán, ami azt illeti, nem is tudod, mit kérdezel: fogalmad sincs, mennyire szanaszéjjel ágazó históriák azok, amiket hallanod kellene, s nekem elmesélnem. Ím, lásd, a nap már fennjár tetők magasán, ez nem a mesélés órája. Most már hagyjuk a böjtöt." E szavak kíséretében Rúmil sietve elhaladt a további mogyoróbokrok mellett, kiért egy napfényes tisztásfoltra, s még gyorsabbnak tűnt fel járása, mert tekintete mindent még a lába ujjai előtt érintett és söpört.
Ám Eriol csak állt tűnődve fa árnyán, forgatta fejében, mit is hallott, és sok kérdés tolult fel benne, fel is tette volna mindet, feledve, hogy szinte éhen hal. De akkor jön Kisszív, vele mások, hoznak takarót, szép vásznat, s mondják néki: "Rúmil a bölcs azt mondja, szédülsz éhen itt a Rigók Ligetében, meg hogy az ő perge-forga fürge nyelve is agyonfáraszthatott-gondoltuk, ez igencsak igaz lehet, hát jöttünk, hogy megsegítsünk."
Akkor Eriol ezt megköszönte nékik, s megreggelizve jóleső sétálgatással töltötte a szépséges nappalt, gondolatokba merülvén, melyeket a kert zöldjei napfény-arannyal külön is öveztek; nem hiányzott a változatosság sem, mert kőfal kerítette bár a kis ligetet, a fák alakja, virágaik színpompája, a gyümölcsfák sejthető-gömbölyödő ígéretei: íme, mind-mind arra volt, hogy unalmat percre se engedjen a járkálónak-nézdelőnek. Öröme csak fokozódott, ahogy aztán este ismét áldomást ihatott a társasággal a Bűvös Nap Újralobbantására, és a gyertyák lángjai megint lobogtak, és áradt a parányi nép újból a terembe, hol a Mese-tűz égett.
Itt szólott Lindó: "Szokásra hív szokás: legyenek mesék, mint máskor ma éjszakára, vagy szóljon netánha zene, dalzengedezés?" És a legtöbben a zenére, dalzengedezésre szavaztak, s erre máris emelkedtek ügyesek, kik régi-régi dallamokat kezdtek dúdolni, dünnyögni, énekelgetni, vagy Valinorról szóló ódon regöléseket keltettek életre a tűzpislogtatta teremben. Hamarosan a poézis szava is szólt, Kőr emlékét idézve, Eldamarét, tűnt-múlt idők gazdagságáét; mégis, a zene s a költői szó halkult-némult nemsokára, és csönd telepedett a társaságra, ki-ki elméje maga útját járta, elmélyedve gondolatába, szépségek emlékeit dajkálva, leginkább azonban a Bűvös Nap Újralobbantására várva.
Hosszabb idő eltelt, akkor szólott csak Lindóhoz Eriol ilyképp: "Bizonyos Rúmil, ajtóőr, nagy bölcs, úgy hiszem, mondott nekem ma reggel a kertben egyet s mást a világnak kezdetéről és a valák eljöveteléről. Most mohón vágynék hallani Valinorról én!"
Ott ült pediglen Rúmil egy beszögellő árnyán, magas székén, szólott ezt hallván nyomban: "Akkor hadd kezdem Lindó és Vairë engedelmével a mesét, másképp te örökkön kérdezgetnél; és a társaság bocsássa meg, ha már túl sokszor hallott dolgokat vesz hírül ismét." Ám Vairë úgy felelt, hogy a hajdan idők dolgai korántsem szolgálhatnak az eldák fülében unásra.
Rúmil akkor mondta:
"Halljátok, Manwë Szúlimó és Varda a Szép megébredett. Varda volt, ki a Muzsika játszásakor sok fényre gondolt, s volt e fény ezüst s fehér, és gondolt ő csillagokra. S ők ketten most szárnyra kaptak, és oly erőre, hogy sebesen szálltak máris a légen át. Vaitya az, aki sötétségbe burkolva, tunyán leledzik a világ körül, annak kívüljén, ám Ilwë kék és tiszta, és árad a csillagok közt, és végezetül Vilnához értek el, ki szürke és benne a madarak biztonsággal repülhetnek.

Velük tartott sok csekélyebb vala, mind őket szerető *vali*, játszottak nékik zeneket, és ők ma a mánok és a szúrulok, a légnek és a szélnek törékeny, szilfid alakjai.
Bármi sebtén szálltak, Melkó mégis ottjárt előttük, lángolva húzott át a légen, önnön sebességétől felgyúlva, forrón, lobogón. És a tengerek torlódtak, ahol csak beléjük vágott, és a hegyek gyűrődtek, mélyük okádták, ahol átfúrta tövük, ám Manwë úgy nézte mindezt, hogy haragra hevült maga is.
Ennekutána jött Ulmó s Aulë, és Ulmóval senki se volt, Szalmárt kivéve, ki azután mint Noldorin lett ismeretessé, s bár e nagynak, Ulmónak tele volt szíve jósággal, mégis szívesebben volt egyedül, hogy óriás eszméit úgy forgathassa elméjében. Csöndes volt, magának való, még az ainukkal is oly gőgös! De Aulëval a nagy Palúrien úrhölgy tartott, kinek gyönyörei a föld gyümölcsei voltak, s minden gazdagság, mely okból is őt az eldák úgy nevezték, Yavanna. Köröttük jókora csapat szállt, mind a fák és bokrok szellemei, ligeteké, hegyrézsűk vadonaié, meg kik hajnalt énekelnek, meg a szálas-fejes gabona felett szállnak zengőn, alkonyokkor. Ezek a nermik és a tavák, a nandinok és az orosszik, megannyi tündér, kobold, locskamanócska, törpe, szellemsuhanc, lengelány. Számuk tömérdek: senki ne vétse össze őket mégsem az eldákkal, mert ők a világ előtt születtek, s vénebbek, mint a világnak legvénebbje, és nem a világéi ők, de nevetnek rajta, mert keletkezéséhez nincs közük, csak játékszer nékik. Hanem az eldák a világról vannak, és a világból lobbant nagy szerelmük égető tűz, emésztő boldogságukban is bölcsen járnak, épp ily okból.
Mármost jött mind e nagy törzsfőnökök mögött FalmanOssë, a tenger hullámainak feje, s vele kíséretül Ónen, köröttük az oarnok és a falmarínok csapatai, meg a hosszúfürtű wingildek, az óceán habjainak és zúdulásainak szellemecskéi. Volt pedig Ossë Ulmó vazallusa és alárendeltje, félelemre és tiszteletre született, nem arra, hogy szeressék. Mögötte következett Tulkász Poldórëa, büszkén feszítvén erejében, és a Fánturi fivérek, az Álmok Fántura, vagyis Lórien Olofántur, és a Halál Fántura, vagyis Vefántur Mandosz, és jöttek ketten, kiket Tháriknak hívnak, mert nagy tiszteletet parancsoló ladyk ők, a valák királynői. Az egyik épp Mandosznak volt hites társnéja, s őt a Fui Nienna néven ismerik, komorsága okán; tőle nem múlik a gyász és a könny hullása. Sok más neve is van, melyeket ritkán ejtenek ki szájak, és mind maga a komorság, mert ő Núri, aki sóhajtozik, s ő Hészkil, ki a telet leheli, és mindeneknek meg kell hajolnia előtte, lévén ő Qalmë-Tári, a halál szerelmese.
A másik Oroménak volt élete társa, a vadásznak, kit úgy is neveznek, hogy Aldaron, a vadonok királya, ő rikoltgat örömet hegytetőkön, hogy megvisszhangoznak a völgyek, és ő maga csaknem oly víg mindig, akár az örökifjú Tulkász. Oromë Aulënak és Palúriennek fia, és az a Tári, aki az asszonya, ismeretes mindeneknek, mint Vána a tisztaságos; szereti a vígságot, a szépséget, a fiatalságot, és minden létezők legboldogabbja, mert ő Tuilérë, vagy ahogy a valák mondták, Vána Tuivána, ki a tavaszt llozza, és mindenki az ő dicséretét zengi, mert ő Tári-Laisi, az élet kedvese.
Hanem hiába, hogy mind átkeltek a világhatáron, és Vilna felzúdult jöttükön, még továbbiak is érkeztek, elkésve, sietősen jött Makar és lázas-sürgő húga Meássë; és jobb lett volna, ha soha a világra nem lelnek ők, csak megmaradnak az ainukkal túl Vaityán s a csillagokon, mert mindketten oly szellemek voltak, kik szerették a viszályt, s tartottak velök csekélyebbek is, békétlenek úgyszintén, kik a legelsők között csatlakoztak Melkóhoz, hogy legyen széthúzás zene dolgában, harmónia helyett dúlt háborodás; ők jöttek.
Végezetül pedig Ómar, kit Amillónak is hívnak, a nagy valák közt legifjabb, ki zengedezve jött.
Akkor, hogy mind e nagy szellemek összegyűltek a világhatárok beljén, Manwë szólt hozzájuk, mondván: «Nos hát, akkor! Hogyan lehetnének meg a valák békén e szép helyen, hogy élvezhetnék örömeit, ha Melkótól kell rettegni, hogy tüzével-zűrzavarával ezt is szétrombolni akarná, hogy ne lenne a Föld nyugalmak fészke, hogy ne bomolhassék ki a tervek sok szirma, miket Ilúvatar sodort bimbóba?»
Így beszélt. S mind a valák haragudtak Melkóra, és csak Mukar szólott Manwë ellen; de a többiek kiválasztották csapatukat, hogy a rossztévőt megkeresnék. Két főből állt e csapat, az egyik Mandosz, a másik Tulkász, Mandosz azért, mert Melkó mindeneknél jobban félte őt, legföljebb ha Tulkász erős karját ennyire.

Ezek ketten hát előkerítették őt, s kényszerítették, jönne Manwë elé, és Tulkász, aki szívből irtózott Melkó hamisságától, jól megböcskölte öklével, ezt Melkó eltűrte, ám soha nem feledte. De az Istenekről tisztelettel szólt, megvallotta mi rosszat tett a világnak, s azt is hittel hirdette, hogy nem akarja többé rontásban lelni kedvét, Manwë Urat semmivel nem sérti ekképp, s vezéreit, Aulët és Ulmót is tisztelni fogja. Sőt, azt tanácsolja most a valáknak, lakoznának a szépséges Földön, s Manwë és Ulmó isteni jósággal hitt is néki, bár mások bizalmatlankodtak. A vita kellős közepén Ulmó felkerekedett hirtelen, ment a Környülő Óceánhoz, mely ott terebélyesült a Külső Földek túlján. Nem szerette ő a nagy szavakat, sem a sokaság vitáját, s most ott e mélységes vizekben kívánt lakozni inkább, mozdulatlan és üresen, hagyván a nagy és a kisebb vizek igazgatását vazallusaira, Ossëra és Ónenre. Még így is, távoli vízmélyi csarnokaiból is, Ulmónanból ő maga vezérelte tovább azért az Árnyékok Tengere rezzenő áramlatait, és a világ tavait, folyóit és forrásait.
Hát így voltak a Föld dolgai ama napokban, és nem változtak azóta sem, kivéve a régi idők valáinak fáradságos munkája révén. Vidékei közül a leghatalmasabb az, melyet Nagy Földek névvel illetünk, s hol most az emberek járnak és lakoznak, és az Elveszett Tündék énekelnek s táncolnak a dombokon; ám legnyugatibb határán túl ott vannak a Nagy Tengerek, és Nyugatnak e roppant vizei tömérdek apróbb földet-szigetet öveznek, mielőtt elérnénk a Magányos Tengerekig, melyeknek hullámai a Bűvös Szigetek körül suttognak.
Még ennél is távolabb aztán, s halandó ember csónakja alig jutott el odáig még, ott jön az Árnyékok Tengere, ennek színén úsznak a Félhomály Szigetek, ott a halovány Gyöngy Tornya a legnyugatibb szirtfokon; de ekkor még nem állt, s az Árnyékok Tengere komorlón zúgott Eruman Iegmesszibb partjai felé.
Mármost a Félhomály Szigetek jelentik a Külső Földek elejét, hol is továbbá Eruman következik és Valinor. Eruman - vagy Arvalin - délnek fekszik, ám az Árnyékok Tengere hullámai felfutnak Eldamar szegélyeire is, az északi partokon; a hajóknak mégis messzibb kell repülniök jó vitorlákkal, hogy ezeket az ezüstfövenyeseket érjék, mert Erumanon túl állnak Valinor Hegyei, nagy körben magasodnak, nyugatnak hajolva, ívvel, és az Árnyékok Tengere Erumantól északnak roppant öblöt kanyarít szintilyesképpen, így a hullámok ott nyüstölik a nagy szirtek tövét arra is még, és a Hegyek közvetlen a mardosó-elmosó tenger szélén állnak. Taniquetil csúcsa dicsőségesen a többiek fölé magasul, minden hegyek legeslegnagyobbika, s a Iegtisztaságosabb hópor fedi. Letekint az öböl öléből déli irányt Erumanra, északi irányt Faëry Bayre, a Tündér-öbölre; s való igaz, mind az Árnyékok Tengere látszik ekképp, rajta a hajók dagadó vitorlái, ha szállnak, a napsütötte habok odavillognak, s előtünedeznek az emberek ki- kötői is, nyugatnak, jóllehet messziségük leírhatatlan sok mérföld, inkább mérhetetlen vizek földje. Ám ahol tartunk történetünkkel, a Nap nem kelt fel még egyszer sem, és VaIinor Hegyei nem magasodtak elő a mélyből, és Valinor Völgye tág, kopáras sík csupán. Valinoron túl mi lenne, sosem láttam, arról sosem hallottam, hacsak azt nem, hogy ott vannak a sötét vizek, a Külső Tengerekéi, melyeknek nincs árapálya, amúgy igen hűvösek és sekélyek-gyérek, hogy csónak nem röppenhet rajtok, hal sem szelheti ezt a sekélységet, kivéve a bűvös halat, Ulmóét, s csakígy az ő mágusi kocsiját.
Ide távozott, mondottuk, Ulmó; ám az Istenek Tanácsa folytatódott Melkó szavai dolgában. Aulë tanácsa volt, meg az ő asszonyáé, Palúriené, lévén hogy ők búsultak a leginkább Melkó gaztettei nyomán, s ők nem bíztak benne most sem, ígérhetett bármit, az ő tanácsuk volt hát, hogy az Istenek ne mennének szanaszerte, ahogy Melkó javallotta, ne bizony, mert akkor külön-külön könnyen rájuk támadhatna-ronthatna, avagy birtokaik pusztíthatná. «Nem úgy van-e», érvelt Aulë és Palúrien, «hogy erősebb ő külön mindőnknél, Manwët kivéve? Hanem inkább építsünk szállást, ahol is meglehetünk vígságban együtt, és biztonságban, s közösen őrizhetjük javainkat. E szállás másoknak, másképp gondolkozóknak is fedél lehetne alkalmakkor, pihenőhely bármi világi fáradozások után.« Aulë esze és keze igencsak áhítozott már, hogy dolgokat tenne, így hát még inkább sürgette, mások is nekilódulnának; és az Istenek legtöbbje számára jó tanácsnak bizonyult, amit mondott, elindultak hát a világba, lelnének helyet, hol e közös épület emelkedhetnék. Ezek voltak a Szürke Izzások (Lomendánar) Napjai, mert fény áradt, ezüst- és aranyfény, de nem gyülemlett meg, hanem szétterült, egyenetlen sugarak és fellegtócsák, gyéres ködök alakjában

reszketett, olykor esőként a földre hullt, a fény esője szitált, akár a vízi permet; és akkor történt, hogy Varda, mintha csak játékból tenné, odahelyezett az égre pár csillagot.
E félhomályban, mi akkor volt még, az Istenek mentek északnak és délnek, de keveset láttak; s leltek, mi több, e vidékek mélyein nagy hideget és nagy magányt, és hogy Melkó uralma arra már mintha erősödne; ám maga Melkó és szolganépe északon honolt, élvezvén Utumna roppant csarnokait, mert ő nem lakozott a többiekkel, csak színlelte a békét és a barátságot, magában messze mást gondolt.
Most e sötétség miatt Aulë rávette Melkót, építene két tornyot, északnak s délnek, mert az volt a célja, hogy ezekre ő majd két hatalmas Lámpást helyez, fényüket ontanák. Aulë maga formázta ezeket aranyból és ezüstből, s a tornyokat Melkó emelte, és igen magasak voltak, halványkék kristállyal tündöklő pillérek; és mikor Aulë kezével megütögette őket, fémesen kongtak. Felszökkentek az oszlopok a lég lentebb rétegein át egészen Ilwëhez és a csillagokhoz, és Melkó azt mondta; ronthatatlan anyagból vannak, roppant erősre tervezte őket; holott hazudott, mert tudta jól, jégből vannak. Az északit úgy nevezte: Ringil; a déli lett a Helkar. És elkészültek a Lámpások is, óriásak, s reájuk kerültek, töltve begyűjtött fényességgel, azt sugároznák. Ezüst volt az északi Lámpás, és délnek Lámpája arany volt. A fényt magát Manwë és Varda bőséggel gyűjtötte az égről, hadd látnák jól az Istenek a világ térségeit, választhatnák ekképp honokul-fedélhelyül a legjelesebbet.
Hogy ekképp tündököltek a fények, mentek ők keletnek és nyugatnak, és kelet csupa összeszabdalt sík táj volt, nyugat meg a sötétség roppant tengereivel teljes, mert eljutottak a Félhomály Szigetekig, és onnét néztek nyugatnak, és íme! Észak és dél Lámpásai megbizsergették fényüket, s lebuktak, és ahogy lehulltak, víz csapott fel a szigetek körül, mint dagálykor! Ők ezeket a dolgokat akkor nem értették, de az történt, hogy a hamisság tornyai jégből voltak, elolvadtak Melkó oszlopai, Ringil és Helkar, a semmibe tűntek, és roppant szökőáradatok árasztották el az Árnyékok Tengerét ennek nyomában.
Oly hatalmas volt az olvadás, hogy a tenger, bár addig elég csekély és tiszta kék volt, most egyszeriben fekete és terebélyes lett, párák úsztak-kavarultak színe felett zavarosan, mély árnyak torlódtak, mert ömlöttek beléje egyre a hideg folyamok. Így a nagy Lámpák is lezuhantak magasukból, s akkorát zördültek-dörömböltek, hogy belereszkettek a zajba a csillagok, kis fényük kilöttyent a légbe, sok a földön tüzekkel pusztított, mígnem tavak-folyók vizei el nem nyelték csitítón.
Akkor jött el az első éjszaka, és az igen hosszú volt; ám a valák keservesen fájlalták Melkó árulását, és ügyelniök kellett, el ne sodorják őket a szigeteket elárasztó hullámok.
Akkor Ossë, mert Ulmó nem volt ott, összeszedte maga köré az oarnokat, és minden erejüket egyesítve elhúzták a szigetet, melyen a valák álltak, nyugatra, míg Erumanig nem értek, melynek magas partjai ellenálltak a gonosz árnak - ez volt az első dagály.
Akkor Manwë így szólott: «Most hamar megépítjük lakhelyünket, lenne bástyánk a gonosznak rontásai ellen.» Ekképpen mentek Arvalinba, és ott láttak egy tágas-szép nyílt vidéket, túlnan, s ez mérhetetlen mérföldekre messze elnyúlt, egészen a Külső Tengerekig. Itt, mondotta Aulë, alkalmas helye lesz nagy épületüknek, s hogy az örvendezésnek is illő terepe volna; miért is a valák s megannyi népeik elébb egybegyűltek, s ilyképp egybegyűjtöttek irdatlan tömegű sziklaköveket, fejtették-görgették mindet Arvalinból, ezekből magas hegyeket emeltek közéje s ama síkság közé, melyet elneveztek Valinornak, ami az Istenek Földjét jelenti. Aulë egymaga volt az, aki hét korszakon át gürcölt, Manwë kérésére, hogy emelje Taniquetilt, és a világ megdöngött tőle, úgy izzott a munka, és Melkó is hallhatta nagy zaját. Roppant kőmíves kezüknek hála, Erumáni most igen erős és szilárd lett, és széles, ámulatosan sima, egyenletes, a síkról ugyanis eltakarítottak minden kiálló követ, ám Valinor Hegyei megmászhatatlan magasokig szökkentek. Látván, hogy ezek ott emelkednek köztük s a többi világ között, az Istenek kicsit fellélegezhettek; ám Aulë s Tulkász messzi útra indult még így is sok népével, s hoztak távoli földről tömérdek márványt, s másféle jó követ, vasat, aranyat és ezüstöt, bronzot, minden más anyagot. Ezeket kiteregették a síkon, és Aulë nagy erejével dolgozni kezdett.

Végül azt mondta: «Nem jó ily komor sötétben dolgozni, gonosz tett volt Melkótól, hogy lerombolta ama két Lámpást.» Ám felelte Varda, mondván: «Még így is maradt fényesség elegendő a légben, meg szétoszolva-szertefolyva a föld színén is.» Azt akarta, ebből gyűjtsenek össze mind annyit, hogy világítótornyot emeljenek véle Taniquetil magasára. Ám Manwë már nem szenvedhette, hogy az ég magasának fényét megcsapolják, hiszen ott már így is éjszaka honolt; hanem kérésére Ulmó felemelkedett mélyéből, s ment a tündöklő tavakhoz, a nagy ragyogású medrekhez. Innen fényfolyamokat gyűjtött, nagy tartályokba zúdította őket, vizet öntött a helyükbe, s a fénytömeggel visszament Valinorba. Ott két üstbe öntötték át e fényességet, Aulë műve volt a két üst, s a nevük Kulullin és Szilindrin.
Mármost a legközepe-völgyben két nagy árkot ástak, és ezek távol voltak egymástól, de a hatalmas síkhoz képest közel, és az egyikbe Ulmó hét sziklát hajított, rög aranyat, tenger csöndes mélyéről hozott köveket, óriásokat, és a Lámpás egy töredékét is utánadobták, ami a déli Helkar maradványa volt. A gödröt akkor betemették dús földdel, mit Palúrien alkotott, és jött Vána, az életszerető, napfény-imádó, s kinek dalára mindennek szökken virága, s leányzóinak mormolása körötte víg zaj volt, ébresztő mind a népeknek: hajnalodik! Énekelték a tavasz dalát, hordva Kulullint a kis emelkedő körül, öntözék a hantocskát aranyfénnyel, mit Ulmó a tavakból hozott volt - Kulullin csaknem túlcsordult a végén, úgy megtelt ragyogással.
A másik gödörbe három óriásgyöngyöt vetettek, ezeket Ossë lelte a Nagy Tengerekben, és egy kis csillagot hajított Varda utánuk, s betemették habokkal, fehér tejköddel, aztán szórtak rá könnyű földet, de Lórien, ki a félhomályt kedveli, a villódzó árnyakat, az esti szél szálló permetillatait, aki az álmok s képzelgések lordja, a közelbe telepedett, ott suttogott zajtalan szókkal, míg szellemecskék játszottak leheletnyi hangokat mellette, zenét, mely messze sötétekig áradt; és az Istenek oda máris fényfolyókat zúdítottak Szilindrinből, ám az edényben mintha még több lett volna az olvadt ragyogás ezután.
Jött akkor Palúrien, s Kémi, a Föld-Hölgy, Aulë asszonya, anyja Erdők Urának, ő is megjelent, és áldó bűvöletet font a két hely fölé, levelezne, virágozna, gyümölcsözne, így énekelt, de dalában hervadásról nem beszélt, s utána is ott maradt még, hosszan töprengve, és a valák körbeülték, velük sok nép, s akkor lassan a sötét valinori síkon valami ragyogni kezdett: a két kis hely! Örömujjongás harsant megannyi torokból. Íme, a föld, amit Kulullin meglocsolt, karcsú hajtást hajtott, ennek barkája lengett máris, abból pergett a nagy fényesség. De a hajtás terebélyes lett hamar, öles-magas, egekig érő, és ága-lombja alatt a valák népe jól elfért, s mind az egész ragyogott rájuk. Hajtottak nagy ágak, kicsiny gallyak, mind az egész megleveledzett, és színarany fényt árasztott. A valák látták: miriádnyi apró lámpa volt a fán a virág, szirmos bimbók nyíltak-perdültek ki, s édes zene is zümmögött vélük, ahogy a virágból a fény a földre hullt.
Akkor az Istenek dicsérték Vánát és Palúrient, örvendeztek a világfányi fényen, s mondták: «Íme, ez aztán szépséges fa, nevezzük el méltóképpen», és Kémi mondta: «Legyen neve Laurelin, virágának fényességét s zenéje szép zümmögését hirdesse e szó, harmatozva", de Vána a Lindeloksë nevet mondta, s mind a kettő fennmaradt.
Tizenkét órája volt már, hogy kihajtott Lindeloksë, s ekkor valami más fényesség támadott, a sárga aranyba tiszta ezüst villanások hasítottak, hát a valák mit láttak, hogy odanéztek: a fények onnét szökkentek, ahová Szilindrin folyama ömlött. Gyöngyszín gyenge hajtás tűnt elő a földből, s ismétlődött, ami Laurelin fával az imént előtte, alvajáró biztonsággal, mégis szinte szédülten nőtt a fa, de hogy megerősödött, látták mind a körülállók, hogy alakra kezd olyan szép lenni, mint társa, sőt, mintha a közben sápadó Aranyfát feledtetni akarná büszkén, mintha már szebb is lett volna, kérge selymes, ágboga dúsabb, kékeszöld levelei apró dárdahegyekként bepöndörödve meredeztek. Ám közben Laurelin fénye már csak pislákolt.
A valák csak ámuldoztak, de Palúrien azt mondotta: «Ez a fa, csak várjatok, nem fejezte be még növését», és nézték mind, ahogy virágok sarj adtak, bimbók, bomlók - de nem fürtökben függöttek, hanem külön-külön száron döfködték ezek is az ég levegőjét, összehajoltak közben, ezüst és gyöngyfényű csillag volt valamennyi, együtt csillagkép, tömérdek, s reszkettek, ahogy a fa öblös szíve lüktetett, és a sugárzás ezüstje a földre permetezve fénylett tovább, nagy viaszos ragyogást derengetve a síkon, de ez nem volt olyan erős, mint az aranyfényű fáé, s a nagy levelek árnyai is

belejátszottak, mintha felhők húznának át az égen, élesen elvált fehér fény és fekete árny; miközben Lórien nem palástolhatta örömét, s még Mandosz is mosolygott. De Lórien szólt: «Halljátok! Ezt a fát én elnevezém. Legyen neve Szilpion.» És mindmáig ez is a neve. Akkor Palúrien felkélt, s mondotta az Isteneknek: «Gyűjtsétek össze mind a fényt, mely erről a fáról csepeg, öntsétek Szilindrinbe, de igen óvatosan. Ez a fa, ha tizenkét órája letelik, eltűnik megint, mindenestül halványul, ő maga nem lesz ő maga. S onnét Laurelin ragyogása kél megint, de hogy ki ne száradjon, Kulullinból öntözni kell, míg Szilpion tűnik, és fordítva, ha Laurelin halványul, Szilindrinből Szilpiont kell életre öntözni. Aranyfa, Ezüstfa, a fény mindkettőnek nedve, azt árasztja, attól éled.»
És ezzel mindent meg is mondott: hogy a két fényadó fának fényt kell adni életéhez; és az Istenek meghallgatták okos szavát, és Vána máris utasította szolgálóleányait, Urwent is, hogy Laurelin öntözésével törődnének, míg Lórien maga Szilmót, egy ifjút, kit szeretett, megkért, gondja lenne rá, hogy Szilpion mindig frissen kihajtson. Ezért mondják, hogy mindkét fa öntözése csodás arany- és ezüstáradással járt, csodaszéppel, s egyik fa sem pusztult el, sőt, mintha egyre szebb léttel létezett volna.
Most a két fényfa Aulënak elegendő világosságot árasztott, hogy dolgozhasson, lássa, mit tesz, s mindenféle munkához hozzáláthasson. Tulkász sokat segített néki, és Palúrien, a bűvös dolgok mágikus anyja is serénykedett oldalán. Elébb Taniquetil magasán épült hajlék, jókora, ahogy rendje, Manwënak, fürkész őrhelyekkel. Itt fogadta, szárnyra innen bocsátotta sólymait, innen szállt ki későbbi időkön gyakorta Szorontur, a Saskirály, kinek Manwë hatalmat s bölcsességet bőven adott.
Épült pedig ez a ház fehér s kék márványból, s havak síkjai közt állt, a tető ama kék légből készült, melynek szövedékét *ilwë*nek nevezik. A hálót Aulë és felesége készítette ilyenre, ám Varda meghintette csillagokkal, s Manwë így lakozott alatta; ám a síkon, a Fák teljes ragyogásán kaptárszerűen épültek egymás mellé a lakások, akár egy finom tisztaságú, mosolygós város, olyan volt az egész, s ennek a helységnek neve lett Valmár. Fémet, követ, nemes faanyagot nem vontak meg építésétől semmit. A tetők aranyból, a padlózat ezüstből mindenhol, és az ajtók fényes bronzból; bűvigékkel emelkedtek a szintek, a falakat mágia kötötte habarcsként. Ettől elkülönülten, a nyílt völgyre nézve roppant udvar állt, és ez lett Aulë honolásának helye, s telisteli volt e ház fénynek hálózataival, és e bűvölethez Laurelin és Szilpion, meg a csillagok fénye adott tündökleteket. Mindenek igazi arany-ezüst szállal szövődtek, és pókhálófinomságú vas- és bronzszálakból. Ebből formázódott minden, az ainuk muzsikájának történetei, ahogy a dolgok voltak és lesznek, vagy ahogy csak Ilúvatar dicsőséges elméjében leledztek.
Ebben az udvarban állt a föld minden későbbi fájából néhány, és közöttük kék víz fénylett. Gyümölcsök hullongtak nappal, komoly puffanással értek földet, fűszegélyt, és Palúrien szolgálóleányai gyűjtötték össze mindet, lakomázna urával.
Ossë is nagy házban lakozott itt, valahányszor a valák gyűlése zajlott, vagy ha azért jött, mert belefáradt a habok örök hullámlásába-zúgásába. Ónen és az oarnok gyöngyök ezreit hordták össze építéséhez, és a padlózat tengeri hínármoszat volt, s a falak tapétája akár a halak pikkelye, és a tető színtiszta hab. Ulmó nem lakozott Valmárban, megépítése után visszatért a Külső Tengerekbe, és ha bármi útján Valmárban megszállnia kellett, Manwë csarnokaiban vendégeskedett, sehol másutt; de ez nem esett gyakran. Lórien is messze élt, és homályos csarnoka hatalmas volt, körötte nagy kert. Lakhelyét Murmurannak hívták, Aulë műve volt, ködökből gyűjtötte-sűrűzte össze ő, azArvalintúli ködökből, az Árnyékok Tengeréről. S volt ez délen, Valinor Hegyei lábainál, a birodalom határvidékén, ám kertjei csodásan kanyarogtak, közel Szilpion tövéhez, melynek fénye megvilágította őket. Mind csupa labirintusjárat, szerpentin cikkcakk csuda, mert Palúrien Lóriennek igen nagy bőséggel bocsátott rendelkezésére tiszafát, citrust, fenyőket, hadd ontanák illatukat tisztasággal, bódító gyantával; ezek a fák sötétjüket-zöldjüket tündöklő kicsi tavakra lógatták-hajtogatták. Szentjánosbogarak fényfürtjei lengedeztek, játszottak, de Varda csillagokkal is teliszórta, öröme lenne Lóriennek, kedve telne benne. Ám ez úr szellemei szintén gyönyörűséggel énekeltek, akár a kerti madárnép, álmos csalogány az illatos virágok között. Piros pipacsok is nyíltak, bókolgattak, alkonyatban vöröslöttek, és az Istenek e virágokat úgy nevezték: *fumellák*, alvásnak virágai - és Lórien igen kedvelte őket. A sok-sok kellemetesség közepette ott sötétlett

árnyas ciprusok kis ligete, köztük a Szilindrin-üst. Itt pihent gyöngyágyon, felszínéről töretlen szikráztak ezüstös fények, s a fák árnya ráborult, és Valinor Hegyeinek formái visszatükröződtek e tiszta tökélyben. Lórien, ha nézte e fölszínt, sok titokzatos rejtélyképet látott benne remegni-vonulni, és ha aludt, nem zavarták álmát, kivéve, ha Szilmó jött zajtalan ezüsturnával, és az üst nyugvó színéről merített színtiszta fényt, s vitte, hogy Szilpion gyökereit megöntözze, mielőtt az arany fája forrósulna.
Másképp gondolta Tulkász, ő Valmár legközepén lakott hát. Igen fiatal, erős karú-lábú, fürge, kedve csakígy nagy, és ezért, hogy Poldóreënak is nevezték, ami annyit jelent, hogy játszás-szerető, kedvét leli íjászatban, öklöző csatában, birkózásban, futásban-ugrásban, dalban, mellyel tánc jár együtt, és kupák összecsengetésében, ha a kupa csordultig van nemes nedűvel. Persze nem verekszik ő, ütéseket nem oszt kihívatlan, mint Makar, senki sincs mégse a valák vagy az úvanimók közt (kik is szörnyek, óriások, emberevők), aki ne rettegné karizmainak szorítását, kemény ökle csapását, ha megharagszik - ez Tulkász. S házában örök volt a vígasság, dúskálás; már eleve feltűnő építmény volt az, sok emeletnyit szökkent a magasba, bronztoronnyal, árkádíves rézpillérekkel. Udvarán férfiak játszottak, versengtek mindig vitézkedvén, s olykor Nessza, Tulkász asszonya, ékes ifjú nő, italt hordott körbe köztük, kelyhekben a legfinomabb bort, s liliomedényekből csurrantott hűsítőt nékik. Legszívesebben Nessza mégis oda húzódott el ama rejtekhelyre, melynek gyepét fivére, Oromë ültette, hozván szálról szálra, tégláról téglára emez áldott zöldfélét mind az erdő páfrányos zugaiból, és úgy ültette, hogy simaságos sima legyen, a színe mindig smaragdzöld. Itt táncolt Nessza úrnő udvarhölgyeinek körén, míg csak Laurelin virult-sugárzott mindig, s csodásabban, kecsesebben lejtett még magánál Vánánál is.
Valmárban lakott Noldorin is, egykoron Szalmárként ismertebben, játszott itt hárfán és lanton, üldögélve Laurelin tövén, édes zenét varázsolva a húrokról. S itt énekelt Amillo, ahogy Noldorin kísérte, Amillo, kinek neve Ómar is, hangja minden hangok közt a legszebb, aki valamennyi dalt ismer minden nyelven: hanem ha épp nem fivére hárfaszavára dalolt, sokszor időzött Oromë kertjében, s itt egy idő múlva Nielíqui szép kis leányzó felfigyelt rá, és a gyöngyöző dalzengedezésre a fák között kecsesen hajladozott, lejtett.
Oromë birodalma irdatlan volt, maga talán még ennél hatalmasabb mód is szerette, nem kevésbé anyja, Palúrien. Ámuljon ki-ki, a fák, melyeket Valinor síkságán ők ültettek, de még a hegy lejtőjén is, sűrű zöld szegélyül, földi fákhoz nem hasonlítható lombos csodák. Dúskáltak itt a vadak, őzek bujkáltak a ligetekben, nyájak legelésztek-kószáltak gazdag zöldű síkokon; lovak éltek vadon, bölények túrhattak-dúlhattak, bivalyok csatangoltak, Istenek vadaskertjén félnie növényevőnek nem kellett, ragadozók itt még nem éltek, sem Oromë nem járt Valinorba vadászni. Való igaz, rajongva szerette ő e vidéket, mégis sokat járt a kívülvilágon; még gyakrabban, mint maga Ossë vagy Palúrien, és így vált minden korok legnagyobb vadászemberévé. Valmárban csarnokai tágasak, sok felbecsülhetetlen prém s bőr ékesít padlót-falat, és dárdák s kések, íjak nemkülönben láthatók. Minden terem s szoba közepén eleven fa, sarjadón a mennyezetet tartja, s törzsén mindnek trófeakoponyák, agancsok. Itt Oromë népe mind zöldbenbarnában jár-kél, s fergeteges vígasságok zaja szálldos, és az Erdők Ura maga jár az élen; ám asszonya, Vána, ha csak teheti, elszökik innen. Messze a visszhangos udvartól szép kertje rangos, méltóságos kerítésfala mögött csendes és sápadt galagonyavirágos, akár ha örök hó fedné. Véghetetlen, bensőséges mély magánya, némasága e kertnek vadrózsákkal futtatott lugasok közt alig-alig rezzent, ezt a helyet szerette mindenekfelett a Tavasz ékességes úrnője. Illatok árja lengett, s Aulë gyakran itt merengett, elüldögélt a nagy üst mellett, arany Kulullinnál, mely közben telt-telegetett Laurelin tündökével, fényvizével, s Aulë forrást is fakasztott, hadd telne a kert színültig egészséggel, boldogsággal, ragyogással. Madarak dalával jött a kikelet, virágszirmok feledtették egyre a telet, vadul bomlottak a bimbók, oly gyengéden mégis, mint egy Éden végtelenségében. A nagy bőséget senki sem tékozolta mégsem, az üstből a lángfa gyökérzetét akkor öntözték csak Vána szolgálóleányai, ha Szilpion ezüstje tündöklésre fordult, s szóltak a kert csalogányai. De a forrás körül mindig ámbrafényű nappal derengett, a rózsák körül méhek tömérdek kis raja lengett, és Vána járt önfeledten, míg pacsirták magasságos dalt zengedeztek a mennyekben.

Oly ékesek-szépségesek voltak ezek a rejtekek, oly tündökletesek Valinor fái, hogy Vefántur és neje, Fui, a könnyek asszonya nem is bírt sokáig itt időzni, fájt ez nékik, ment messze inkább e pár, észak felé, ama tájakra, hol Valinor Hegyeinek ridegebbje várta őket, és itt kértek szálláshoz helyet Aulëtól, csarnokot. Miért ne! Hadd lakozhassék kedve szerint minden Isten, hát e kérés sem maradt meghallgatatlan. Árnynépük követte őket. Hatalmasak voltak ezek a csarnoküregek, benyúltak az Árnyékok Tengere alá is, mind csupa komorság, mind kísértetes visszhangok tanyája, és az Istenek s a tündék így ismerték e helyet: Mandosz. Ott, egy ébenfekete csarnokban ült
Vefántur, és a maga neve után úgy hívta e csarnokot, hogy Vê. Egyetlen edény világította meg csupán, középre helyezve ez tartalmazta Szilpion halvány nedűjét: sötét gőzök borongtak körötte, és négy oszlopon állt, négy fekete borostyánkő oszlopon. Későbbi napokon ide jöttek a tündék minden klánból, ha fegyver által haltak, vagy ha bánat emésztette el őket - és az eldák csak így halhattak, és akkor is csak egy időre szólt ez. Mandosz itt visszhangozta végzetük, s ők vártak a sötétben, álmodva tűnt vágyaikról, míg el nem jött a megjelölt idő, hogy újjászülethessenek gyermekeikben, és folytathassák az éneket, a nevetést. Fui nem sokat látogatta Vêt, inkább a sós nedvek párlásán, könnyek gyártásán dolgozott, és fekete fellegeket szőtt-font, szálljanak a szelekkel, vonuljanak ki a világba, sötét guzsalyról pókháló égi szála, aztán visszatérüljenek, súlyosuljanak, ittlakozókra reáforduljanak. Mármost ezek a szövedékek, fénytelen, ahogy voltak, kétségbeeséssel és vigasztalan gyásszal vonultak, bánatot, vak szomorúságot hömpölygettek. Az a csarnok, melyet Fui szeretett, tágasabb volt és sötétebb is, mint Vê, és azt ő nevezte el a maga neve szerint, így lett az Fui. Itt az ő fekete széke előtt izzott egy parázstartó, benne egy szem szikrázó serpenyőszén, és a tető denevérszárnyakból volt, s az oszlopok, melyek tartották, meg a falak is mind bazaltból voltak. Ide jöttek az Emberek Fiai, hogy végzetük ítéletét hallják, és hozta őket mindama gonoszság, amit Melkó rontó muzsikája zúdított a világra. Mészárlások és tüzek vészei, éhínségek, szerencsétlenségek, járványok, sorscsapások, kegyetlenség, keserves hideg, szorongás, meg a maguk dőresége, ez juttatta ide őket; és Fui olvas a szívükben. Némelyeket Mandoszban tart a hegy gyomrában, másokat tovaűz a magasokon túlra, és Melkó befogdossa őket rendre, és viszi valamennyit Angamandiba, vagy a Vas Poklaiba, ahol gonosz sors vár rájuk. Másokat, s ezek vannak sokan, a fekete hajó, Mornië fedélzetére toloncol, ez ott várakozik Észak sötét kikötőjében, várva, hogy eljön a nap, mikor a szomorú menet lekanyarog a hegy tépett ösvényútjain Mandoszból lassan.
Aztán, ahogy megtelik e hajó, maga erejéből nekilódul, sötét vitorlái dagadnak, mielőtt bármi könnyű szél indulhatna a part felől. Akkor azok, akik a fedélzetén utaznak, délre érkezvén végtelen vágyódó és bánkódó tekintettel pillantanak arra, ahonnét Valinor épp csak elővillanhat a messzi síkról; és ez a völgyvágat Taniquetilhez van közel, hol is Eldamar partja húzódik. Sosem látják többé ezt a fényes helyet! Hanem Arvalin széles síkjaira viszik tovább őket - ott vándoroljanak botorkálva sötétségben, táborozzanak, ahol bírnak, ahogy bírnak, azért merőben dal nélkül se lesznek, és a csillagokat is látják, és a Nagy Vég eljövetelét türelemmel várják.
Kevesen vannak, s boldogok valóban, kikért évad érkeztén Nornorë, az Istenek hírnöke érkezik. Akkor vele tartanak gyors szekereken, vagy jó lovakat megülve, vele Valinor völgyébe, és lakomáznak Valmár csarnokain, lakoznak az Istenek házában, míg a Nagy Vég eljő. Messze vannak ők Észak fekete hegyeitől, vagy Arvalin ködpárás síkságaitól, és zene és tiszta fény az övék, meg öröm.
Hát íme! Felsoroltam, előszámoltam lakhelyeit mind a nagy Isteneknek, Aulë művei rendre, az ő tehetése-tudása érdeméből álltak Valinorban, ám Makar és tüzes nővére, Meássë külön építkezett, emelte a hajlékot csak a maguk népének ereje által, s komor is lett az a csarnok.
A Külső Földek határai szegélyezték, nem volt Mandosztól sem messze. Vasból készült, dísztelen. Makar vazallusai ott vívtak vértben, és volt csengés, csattogás, kiáltozás, puffogás, döngés. Meássë elvegyült a harcolók közt, vadabb csatára bátorította őket, az ájulókat-gyengülőket fellocsolta, erős borral itatta, karja italtól-vértől vereslett. Istenek egyike sem fordult meg arra soha, Tulkászt kivéve, és ha Mandoszt látogatták, inkább vargabetűt írtak le, útjuk cirkalmazták, csak e szörnyű lármát hallaniok ne kellene; de Tulkász olykor vítt ott Makarral, vagy keményen szétcsapott a bajvívók közt, erejét így gyakorolva, hogy ne lanyhulna; nem mintha azt a társaságot szerette volna, és őt

sem kedvelték ott, épp nagy erejének okán. Mármost Makar udvarában a bajvívás örökkön folyt, kivéve, ha lakomáztak a csarnokban, vagy ha Makar s Meássë messze járt, vadászni ment medvét, farkast a fekete hegyekbe. Ám házuk tele volt mindennemű harci fegyverrel, nagy rendben sorakoztak a falakon a hatalmas fénylő pajzsok. Fáklyák lángja világított, diadalénekek zengtek, lázas hangzatok, rablás-dúlás-pusztítás nótái harsogtak, és fáklyafény tükröződött a kardok vasán. Makar gyakran csak ült, hallgatva e harsogókat, térdén roppant bárd, keresztben, és Meássë dárdát szorongatott. Ám azokban a napokban, mikor Valinor elkészült, ezek ketten utaztak szerte a Föld színén, és gyakran jártak messze honuktól, mert a zűrzavart kedvelték, melyet Melkó keltett szanaszéjjel a világon.
Ezért hát Valinor most áll, és nagy a béke ott, és az Istenek boldogok, mert ama viszályos szellemek nem lakoznak körükben többé, és Melkó e hely közelébe sem merészkedik."
Akkor a társaságból egy gyermek, ki a meséknek s a költészetnek egyképp nagy szomjazója volt, így szólott: "Bár ne jött volna e földre sem soha, s bár láthattam volna azt a világot újdonatújan, ahogy Aulë megalkotta!" Hanem ő nyilván hallotta már Rúmil történetét, míg a többiek számára javarészt új volt mindez, akár Eriolnak, s csak ültek ámultan. Eriol mondotta ekkor: "Nagyon hatalmasak és dicsőségesek a valák, és vágyva vágynék hallani többet róluk s a hajdankori napokról, csak látom, az Alvógyertyák fényei másra szólítanak"; de akkor megszólalt egy másik gyermek, aki Lindó széke mellett ült egy párnán: "Hát nem, én igenis Makar csarnokain szeretnék járni, kardot viselni, késsel hadonászni; de Valmárban, úgy vélem, legjobb lenne Orom~ vendégeként", és nevetve válaszolta Lindó: "Jó lenne az, úgy bizony", és akkor felemelkedett, s avval a mesemondás eznapra be is volt végezve hát.

Nevek változásai
*A valák jövetele és Valinor építésé*ben

Ónen < *Ówen* (első megjelenéskor csupán; a következőkben *Ónen*, ahogy itt elől áll).
Eruman és *Arvalin* A térségek neve eredetileg: *Habbanan és Harmalin*, de a mese folyamán (két helyet kivéve, ahol véletlenül maradhatott meg a *Habbanan*) *Eruman*ná és *Arvalin*ná alakult. (Egy helyütt: *Erumáni*.)
Lomendánar < *Lome Danar.*
Szilindrin (Silindrin) < *Telimpë* (csak az első megjelenésekor; később már mindenütt *Szilindrin* áll.
Lindeloksë < *Lindelótë.*

Kommentárok
*A valák jövetele és Valinor építésé*hez

Rúmil adathalmazát részekre osztva fogjuk elemezni:

(I) A valák jövetele és találkozásuk Melkóval

Nem maradt fönn adat, hogy hogyan jelentek meg a valák a világban; az itteni szöveg róluk adott beszámolója tekinthető *A szilmarilok "Valaquentá"*-ja végső forrásának is: szó sincs azonban folyamatos (kéziratban nyomon követhető) témafejlesztésről. Az elbeszélés fenti szakasza azért érdekes, mert itt jelennek meg első ízben azok a mitológiai alakok, akik később is felbukkannak, de olyanok is, akik nyomtalanul eltűnnek majd. Figyelemre méltó, hogy a valák többségének neve a továbbiakban aztán már nem változik, nem helyettesítődik: *Yavanna, Tulkász, Lórien, Nienna, Oromë, Aldaron, Vána, Nessza*, ezek először ebben a mesében jelennek meg; valamint *Manwë Szúlimó, Varda, Ulmó, Aulë, Mandosz, Ossë, Szalmár*, akik már előfordultak korábban. Némelyek módosult formában maradtak fenn, *Melkóból Melkor* lett, *Ónenből Unien* (az *Elveszett mesék*ben később így szerepel), *Fëanturi Fánturi* lett; míg mások, mint Yavanna *Palúrien* és Tulkász *Poldórëa* hosszan él még a "szilmaril" hagyományban, mielőtt a *Kementári*helyettesítette

volna (de ebben a mesében *Kémi*, "Föld-Hölgy" ill. *Astaldo*. Igaz, e kezdeti valák közül sok eltűnt aztán az Elveszett mesék után következő művekből: Ómar-Amilló, meg az olyan barbár hadistenek, mint Makar és Meássë.
Itt hallunk először olyan kapcsolatokról, melyek a legkésőbbi művekben is ugyanígy maradnak meg. Lórien és Mandosz például kezdettől "fivérek", mindegyikük a maga sajátos képzettársításával ("halál", "álom"); Nienna szorosan kötődik hozzájuk, itt mint "Mandosz hitvese", a későbbiekben mint Fëanturi nővére. Az eredeti koncepció szerint Nienna valójában sötétebb és félelmetesebb lett volna, halálistennő Mandosz oldalán, később ezek a jellegek enyhültek. Ossë bizonytalan kapcsolata Ulmóval csakígy a kezdetekig nyúlik vissza; ám Ulmó gőgje és zárkózottsága fokozatosan eltűnik, végezetül már nem jellemzi olyan dominánsan isteni "karakterét". Vána már itt is Oromë hitvese, de Oromë Aulë és (Yavanna) Palúrien fia; a mítosz későbbi alakulása során Niennához képest Vána lejjebb szállt, míg Oromë emelkedett; végezetül a nagy valák, az aratok (*Aratar*) egyike lett.
E meseszakasz külön érdekessége az Aulë és Palúrien körül nyüzsgő kisebb szellemek; itt látszik, mily messze nyúlik vissza az az elda-koncepció, melynek jegyében ők igenis különböznek a tündérektől, manóktól, koboldoktól stb. lévén hogy az eldák "evilágiak", kötődnek a Földhöz, míg amazok mind még a világ létrejötte előtt teremtődött lények. A későbbi művekben nincs nyoma a kobold-elemnek a világot benépesítő létezők sorában; legfeljebb a maiákra (*Maiar*) történik utalás: "dalolnak a fűben hajnalonta, estente magas gabonában énekelnek".
Szalmár, Ulmó társa, aki *Az ainuk muzsikájá*ban bukkan fel, most Noldorinnal azonosítható, akit Vairë említ a *Tűnt játék kis házá*ban; további írások egyebet nem is szólnak felőle, csak hogy Ulmóval jött, s az ő kürtjeit készítette. (*A szilmarilok*).
A későbbi elbeszélések nem említik Tulkász (vagy Mandosz!) útját, mikor is Melkort akarja előkeríteni a valák ardai históriájának kezdetén. *A szilmarilok*ból aztán ehelyett a valák és Melkor "Arda teljes alakulta előtti" nagy háborúságáról értesülünk, s Tulkásznak "messze mennyekből" való érkezéséről, amikor Ardából menekülvén ott "a teljes kinti sötétben lakozott" még.

(II) A Nyugati Földek és az Óceánok első koncepciója

A *Tűnt játék kis házá*ban a "Külső Földek" kifejezés a Nagy Tengeren - keleti irányban - túli területekre vonatkozott (ezek neve később *Középföldé*), a mesékben ez változott "Nagy Földek"-re. A "Külső Földek"-hez tartoznak a Félhomály Szigetek, Eruman (vagy Arvalin) és Valinor. Különös - az *Elveszett mesék* szövegeiben gyakorta megjelenő - szóhasználat "a világ" azonosítása a Nagy Földekkel, vagy a Föld teljes felszínével a Külső Földektől nyugatra; így a hegyek "ott emelkednek köztük s a többi világ között"(*köztük* = Valinor), s ugyanekképp lehet, hogy Inwë király "hallotta a világ panasz-szavát".
Ide illik - bár egy későbbi mese (*Melkó tolvajlása és Valinor homályba borulta*) szövegében található - egy térkép, mely a kéziratban vázlatnak, firkának látszik csupán, puha ceruzával sebtén odavetve. A radírozások nyomán több helyen elhalványult, szövege alig olvasható. Megpróbáltam újrarajzolni, rekonstruálni a hiányzó részeket, s ekképp alig pár helyen hiányzik egy-egy kiolvashatatlan betű. (Ld. 108. old.)
A legészakibb ponton leljük Utumnát (később Utumnó), Ringillámpaoszloptól is északabbra; hogy a déli oszlop hol lenne, ezen a térképen jószerével még eldöntetlen. Az *a*jelölésű hely nyilvánvalóan Valmár, a két *b*-vel jelölt pontot a Két Fa helyének vélem, melyekről később azt tudjuk meg, hogy az Istenek városától északra álltak. A *c* pont eléggé tisztán Mandosz otthona lehet; az ettől délre lelhető pont viszont aligha mutathatja Makar és Meássë csarnokát, mert erről azt tudjuk, hogy ha túl messze nem is volt Mandosztól, "a Külső Földek határai szegélyezték".
A *h*-val jelölt hely Eruman/Arvalin (a legvégén Avathar lett a név!), korábban *Habbanan/Harmalin* (*Harwalin*); ezek csak változatok.
Később, az 1930-as években készített "világtérképen" a Nagy Tenger nyugati partja szabályos, enyhe ívben húzódik északról dél felé nyugatnak haladva, ellenben Valinor Hegyei végső soron ennek fordított íveként hajolnak keletnek)(; ahol a két ív a legközelebb ér egymáshoz, ott lelhető Túna és Taniquetil. Két földterület, megnyújtott V-alakban, észak és dél felé húzódik,

értelemszerűen a Hegyek és a Tenger között, és mind távolabb hajolnak egymástól; ezek neve Eruman (észak felé) és Arvalin (délnek).
A kis primitív térképen a hegyek vonala már így húzódik, és a szövegben "nyugatnak görbülő nagy gyűrű" áll. (Ha inkább a végeit vesszük figyelembe, mint a középső részét, az ív valóban nyugatnak hajlik). De a part vonala másként fut. Balszerencsénkre a kis térkép itt nem világos, mert több vonal (*j* jelű) mutat északnak Kőrtól (*d*), és nem lehet megmondani, ezek jelölései később elvégzendő radírozásokra utalnak-e, vagy netán inkább párhuzamos hegyláncolatok. Én mégis azt gondolom, ezek a vonalak valójában csak a Valinor Hegyei vonulatának különféle elképzelt változatai, észak felé; és aligha tartom kétségesnek, hogy abban az időben apámnak nem volt még kialakult elképzelése, miképp is fest majd a "roppant" északi vidék Kőron túl, meg a hegyektől keletre. A térképnek ez az értelmezése egyezik a mesében olvashatókkal: "az Árnyékok Tengere Erumantól északnak roppant öblöt kanyarít szintilyesképpen, így a hullámok ott nyüstölik a nagy szirtek tövét arra is még", s hogy "Taniquetil csúcsa dicsőségesen a többiek fölé magasul, minden hegyek legnagyobbika, s a legtisztaságosabb hópor fedi. Letekint az öböl öléből déli irányt Erumanra, északi irányt Faëry Bayre, a Tündéröbölre". A jelek szerint az *Eruman* (később *Aramán*) név eleinte csak változata az *Arvalin*nak, utóbb került át az északi pusztaságra, mikor a partvidékek terv szerint szimmetrikusabbá váltak.
A mesében az áll, hogy "Nyugatnak e roppant vizei tömérdek apróbb földet-szigetet öveznek, mielőtt elérnénk a Magányos Tengerekig, melyeknek hullámai a Bűvös Szigetek körül suttognak". A térképen a kis körök (*k* jellel) nyilvánvalóan ezeknek az archipelágoszoknak (szigetfüzéreknek) a sémaszerű rajzolatai. (A Bűvös Szigetekről később még olvashatunk.) Az Árnyékok Tengere, mint később világosabban kitűnik majd, a Nagy Tenger Tol Eressëától nyugatra elterülő régióját jelenti. A térképen a további betűk az elbeszélésben eddig elő nem fordult elemekre utalnak.
Ebben a mesében bukkan fel a Három Lég kozmológiai eszméje (Vaitya, Ilwë és Vilna), csakígy a Külső Óceáné, mely árapálytalan, hideg és "sekélyes" (gyér vizű). Az*ainuk muzsikájá*ban áll, hogy Ulmó a Külső Óceánban lakozik, és hogy Ossënak s Ónennek "adta jogul a hullámok és kisebb vizek ellenőrzetét"; nevezik őt itt úgy, hogy "Vainak... ősi ura" (Ulmónanból alakítva). Kitűnik, hogy *Ulmónan* a neve csarnokainak a Külső Óceánban, és az is, hogy a "kisebb vizek" (tengerek), melyeket Ossë és Ónen ellenőriz, magukban foglalják a Nagy Tengert is.
Létezik egy igen korai és igencsak figyelemreméltó rajz, melyen a világ metszet alakban látható, óriási "viking" hajót formázva, árboca a Nagy Földek legmagasabb pontjáról emelkedik, egy szál vitorláján ott a Nap s a Hold, vitorlakötelek feszülnek Taniquetilhez és a legtávolabbi Kelet nagy hegyeihez bogozva, és a hajóorr ívelt (a vitorlán a fekete jelek tintarajzolatok). Ez az ábra (ld. 110. old.) igen sebtében, egy kis papírlapra puha ceruzával odavetve készült; szorosan kötődik az *Elveszett mesék* kozmológiájához.
Közlöm az ábrán látható nevek lajstromát - amennyire lehet értelmezésükkel; (etimológiai részletekbe nem megyek, ezeket lásd a *Függelék*ben, ahol azokat a neveket és szavakat, melyek csak ezen a rajzon fordulnak elő, külön tárgyalom.
I Vene Kemen Ez nyilvánvalóan a rajz címe; jelentése: a "Föld Alakja" vagy a " Föld Hajója" (lásd a *Glorvent* címszót a *Függelék*ben).
Nume "Nyugat".
Valinor; Taniquetil (Taniquetil roppant magasa - még a rajz vázlatosságában is - szembeszökő: a mesében az áll róla, hogy magasáról nézve "előtünedeznek az emberek kikötői is". Fantasztikus csúcsát apám festménye is megörökíti (1927-28). *Harmalin Arvalin* korábbi neve.
i aldas a "Fák" (Taniquetiltől nyugatra).
Toros valinoriva Toros: elmosódott, tény azonban, hogy az első szó első betűje, ha T, nem jellegzetes. Az utalás alighanem Valinor Hegyeit illeti.
Tolli Kimpelear Bizonyára a "Félhomály Szigetek", ám sehol sem leltem *Kimpelear* vagy hasonlók egyebütti előfordulását.
Tol Eressëa a "Magányos Sziget".
I Tolli Kuruvar a "Bűvös Szigetek".

Haloisi Velike a "Nagy Tenger".
ő a "Tenger" (Milyen struktúra fogad a tengerfenéken az Ő név alatt? Bizonnyal Ossë lakhelye lesz az a Nagy Tenger mélyén, erre utal a következő mese.)
I Nori Landar Valószínűleg azt jelenti: a "Nagy Földek".
Koivië-néni A *Cuiviénen* előfutára, "Vízek Ébredése".
Paliszor Az a föld, ahol a tündék megébredtek.
Sil "Hold".
Úr "Nap".
Oronto "Kelet".
Vaitya, Ilwë, Vilna megjelenési helye a Három Lég, melyről a mese beszámol. *Vilna* ismét felbukkan a rajz jobb alsó sarkában. *Az Elveszett mesék* semmi magyarázatot nem ad ez utóbbi fordulatra, s az sem világos, mit képviselnek a bodros vonalak ugyanott.
Ulmónan Ulmó csarnokai.
Uin a Nagy Cet, később megjelenik a *Mesék*ben.
Vai a Külső Óceán.
Neni Erûmear "Környülő Óceán" = *Vai*.
A rajz egyértelműen mutatja: a világ Vaiban ill. Vain úszik. Ekképpen szól erről a valákhoz az egyik későbbi mesében maga Ulmó is:
"Ímé, óceán csak egy van, Vai, mivel amit Ossë óceánoknak nevez, azok csupán tengerek, sziklamedrekben hánytorgó vizek... A hatalmas Vaiban lebeg a Föld, fenntartója Ilúvatar szava..."
Ugyanezen a helyen Ulmó a tengerek szigeteiről is szól ("párat kivéve ezek még rögzítetlen úszkálnak"), s azt mondja róluk: tengergyomos mélyekből kiálló tűhegyfélék", és ez a rajzról is kitűnik.
Elfogadhatónak látszik az az elgondolás, hogy *Va*inak és *Vaityá*nak, a Három Lég legszélsőjének, melyek "sötéten és lomhán redőzik körül a világot, kívüliként" (fizikailag és etimológiailag is) közük volt egymáshoz. (A *Mesék*ben később utalás esik "Vaitya sötét és megfoghatatlan birodalmára, mely mideneken kívül leledzik"). A mitikus kozmológia következő "fázisában" (kelte körülbelül az 1930-as évek, kifejtése gazdag dokumentációval s illusztrálva az *Ambarkanta*, A Világ Formája című műben), az egész világot *Vaiya* tartalmazza, a szó "magában foglaló"-t, "boríték"ot, "borítás"-t jelent; Vaiya "inkább hasonlatos a föld alatt leledző vízhez és a Föld felett leledző levegőhöz" (ami összecseng Vai vizeinekjellemzésével, hogy igen "sekélyek", "gyérek", így sem csónak nem haladhat rajtuk, sem hal nem úszkálhat bennük, kivéve Ulmó bűvös halát s kocsiját); és Vaiyában, a Föld alatt lakozik Ulmó. Így Vaiya részben Vaitya, részben Vai továbbfejlesztése.
Mármost a quenya nyelvhasználat legkorábbi szóljastroma óta (lásd *Függelék*) mind az, hogy *Vaitya* ("a legkülső lég a világ túlján"), mind a *Vai* név (a "Külső Óceán") a*vaya*- ("borítani") tőből eredeztetődik, s mert jelen mesénkben *Vaitya* "sötéten és lomhán redőzi... a világot, kívüliként", azt hihetné valaki, hogy Vaitya-Vai már a korai kozmológiában folyamatos, átfogó anyag volt, és hogy a későbbi kozmológia csupán még jobban kifejti, ami az *Elveszett mesék*ben még rejtőzködőbben volt jelen. Ám az biztos, hogy egyetlen korai írásban sem esik utalás erre az elgondolásra; és ha ismét a rajzra pillantunk, tarthatatlannak látjuk. Mert Vai nyilvánvalóan nem függ egybe Vaityával; és ha Vilna megjelenése a rajz alján azt akarja jelenteni, hogy a Föld *és* Vai óceán, meg amiben és amin úszik, a Három Légben mind benne foglaltatik - melyek közül a legbelsőbbet (Vilna) újra ott látjuk a Föld és Vai alatt - akkor az elképzelés, hogy Vaitya-Vai összefüggő lenne, még hangsúlyosabban zűrzavaros.
Marad a meghökkentő kérdés: vajon miért ábrázolta a világot hajó alakjában. Csak egyetlen helyen akad utalás arra, hogy apám ilyesképp gondolta volna el a világot: az általam fentebb idézett részlet az, ahol is Ulmó Vairól beszél a valáknak, s így folytatja:

> "Ó, Valák, nem tudtok ti minden csodát, és sok titkos dolog rejtezik *a Föld sötét gerincéle alatt* lent, pontosan ahol az én roppant csarnokaim is leledzenek, Ulmónan névvel, mind, amifélékről ti nem is álmodhattok..."

Ám a rajzon Ulmónan nincs a hajógerinc alatt, hanem a hajótesten belül lelhető; hajlamos volnék azt gondolni, hogy Ulmó szavai: „a Föld sötét gerincéle alatt", magának a Földnek az alakjára

vonatkoznak, nyilvánvalóan a hajóalakra. Mi több, az eredeti rajz alaposabb vizsgálata határozottan azt sugallja nekem, hogy az árbocot és a vitorlát, de még egyértelműbben a hajlított orrot *később* kanyarították oda. Elképzelhető, hogy a Föld és Vai alakja, ahogyan először felvázolta - hajótörzs alakjára emlékeztető ábra -, apámat *utóbb* késztette csak arra, hogy ötletszerűen, gyors szeszéllyel odarajzolja az egyértelmű hajójárulékokat? Ez nem volna jellemző rá, ám valahogy mégsem tudok más magyarázatot.[37]

(III) A Lámpások

Az elbeszélésnek ezen a helyén a mese gyökeresen eltér a későbbi változattól. Itt nincs említés arról, hogy a valák Almaren szigetén Iakoztak volna a Lámpások elkészítése után (*A szilmarilok*), s természetesen csakígy nincs Melkó visszatéréséről "kintről" - mert itt Melkó nemcsak hogy nem hagyta el a világot, de gyakorlatilag maga készítette a Lámpások oszlopait. Ebben a történetben, bár némelyek bíztak Melkóban, buzgó közreműködését (még azt is, hogy az oszlopokat ő nevezze el) elfogadták, míg a későbbi história szerint a valák nagyon is tisztában voltak ellenséges indulatával és gonosz mesterkedéseivel, bár az is igaz, hogy nem tudtak róla, hogy visszatért Ardába s megépítette Utumnót. (Amikor megtudták, már késő volt.) Ebben a mesében Melkó viselkedése mélyén alattomos ravaszság lapul, ez a motívum aztán később nem folytatódik (bár az oszlopépítéssel kapcsolatos csalárdsága - jégből készítette őket - egészen az 1930-as változatokig megmaradt.)

Később maguk a Lámpások is nevet kaptak: (átmeneti formák után az északi lámpás lett *IIluin*, a déli *Ormal*. *A szilmarilok*ban a *Ringil* (benne a *ring*, "hideg" tő) csak mint Fingolfin kardja él tovább, ám Helcar a neve annak a Belvidéki Tengernek, mely "ott hullámzott, ahol egykoron Illuin hegyének gyökerei húzódtak". A fenti mesében Helkar a déli, nem pedig az északi pillér neve volt. A *helkar* azt jelenti, hogy "rettentő hideg" (lásd *Függelék*), ami azt mutatja, hogy Helkar eredetileg legeslegdélebben volt (ahogy a kis térkép mutatja), és Ringil volt "szélső észak". A mese nem említi hogy Belvidéki Tengerek képződtek volna, méghozzá a Lámpások bukásakor; ez az elgondolás későbbi keletű, de a jelek szerint valószínű, hogy a jégoszlopok olvadásának históriájából fakadt az elképzelés.

Nincs rá további utalás, hogyan épültek Valinor Hegyei az Eruman/Arvalin térségében összegyűjtött nagy sziklákból. Ez a vidék végezetül sík lett.

(IV) A Két Fa

A Két Fa "kiemelkedéséről" szóló legkorábbi beszámoló megvilágítja a majdani - összpontosítottabb, tömör - kifejezésmód némely mozzanatát. Annak a később is fellelhető jegynek, hogy tudniillik a talaj a Szilpion (Telperion) alatt "susogó leveleinek árnyaival volt tarka" (*A szilmarilok*), eredete láthatóan "a fa szívdobogása". A fény mint folyékony szubsztancia, mely "a földre loccsant", ott folyt tova, majd üstökbe gyűlt - ez a koncepció, ha el nem is vész a későbbi műben, itt még nyomatékosabban fejeződik ki, a maga fizikai valójában is igen hangsúlyosan. Bizonyos jegyek továbbra sem változtak, megmaradtak Laurelin fürtös virágai, leveleinek fénylő szegélyei.

Másrészt jelentős különbségek vannak a *Mesék* feldolgozása és a motívumok későbbi bemutatása között: elsősorban az, hogy Laurelin eredetileg az elda Fa volt. A Két Fának itt még kétszer tizenkét órás "periódusa" volt, nem úgy, mint később: hét[38], végül apám elhagyta a valák felkészülését a Fák születésére, annak minden fizikai "mágia"-részletével együtt. A két nagy "üst", Kulullin és Szilindrin megmaradt "roppant, tóként tündöklő dézsáknak", melyekben Varda gyűjthette "Telperion harmatát, meg a Laurelinről hullt esőt", bár a nevek eltűntek, s annak se maradt nyoma, hogy a Fákat a dézsákban, üstökben összegyűjtött "vízzel" öntözni kellett volna; tény, hogy ilyesmire később nem történik utalás. Urwen, a "Napleány" Ariennek, Nap-Maiának az előalakja; és

---

37 Ha ez így áll, és ha *I Vene Kemen* azt jelenti, hogy a "Földhajó" akkor ez a cím ugyanakkor adódhatott hozzá a rajzhoz, amikor az árboc, a vitorla, az orr. - A már korábban említett kisjegyzetfüzetben ott áll egy elszigetelt utalás: "A Világ Hajójának térképe".

38 Palúrien szavai - "ez a fa, ha tizenkét óráj a letelik, eltűnik megint" - mintha tizenkét óránál hosszabb időtartamra utalnának, de talán azért, mert nem számolja bele az eltűnés szakaszát. A *Gondolin bukása* névlista-jegyzetében az áll, hogy ezüstfényével Szilpion egész Valinort bevilágította "a huszonnégy óra fele tartamáig".

Tilion, a Hold kormányos *A szilmarilok*ban, aki "álmodva hevert Estë tavacskáinál, Telperion villódzó sugaraiban" (Estë Lórien felesége) is tartozik létezéséért Szilmónak, akit Lórien szeretett.
Mint korábban megjegyeztem, a mítosz továbbfejlesztése során Vána Niennához képest veszített rangjából, és itt Vána s (Yavanna) Palúrien bábáskodik a Fák születésénél, s nem - mint később Yavanna és Nienna.
Ami a Fák nevét illeti, hosszú időn át *Szilpion* volt a Fehér Fa neve; a *Telperion* elnevezés csak nagy sokára bukkan fel, s a *Szilpion* akkor is megmarad, *A szilmarilok* is így említi. A *Laurelin* név a kezdetekig nyúlik vissza, és nem változik, de az *Elveszett mesék*beli másik neve, a *Lindeloksë* és más hasonló formák nem térnek vissza azután.

(V) A valák lakhelyei

A későbbi változatokból jószerével hiányzik bármi beszámoló a valák szálláshelyeiről. *A szilmarilok* nem említi Manwë lakhelyét, kivéve azt a rideg tényt, hogy csarnokai "az örök hó felett voltak, Oiolossë magasán túl, mint Taniquetil legeslegfentebb tornya". Itt már előbukkan Sasok Királya Szorontur, Manwë csarnokának látogatója (vö. *A szilmarilok*: "Mert Manwë, akinek számára minden madár kedves, s akinek mind híreket visz Taniquetilre Középföldéről, megteremtette s északra küldte lakni a sasok faját"); a Saskirály már a *Gondolin bukása* című mesében is megjelenik mint "Thorndor (gnoma név) Saskirály, kit az eldák úgy neveznek, Ramandur", s a Ramandur alak fokozatosan átalakul Szoronturra.
Valmárról - és a valák lakhelyeiről a városban - a későbbi írások alig őriznek valamit, és csak elszórt kifejezések utalnak itt-ott arra, hogy valamikor ezt összefüggően ábrázolta a történet (például: Valmár "aranyutcái" és "ezüstkupolái", "a sokharangú Valmár"), s hogy Tulkász sokemeletes háza felett bronztorony magasult, és Oromë csarnokait eleven fák tartották, törzsükön trófeák függtek és agancsok. Nem állítjuk ezzel azt, hogy minden efféle motívum szándékosan és végérvénnyel kiiktatódott volna: mint az Előszóban már elmondtam, az *Elveszett mesék*et igen tömör, ábrázolásnak már nem is nevezhető rezümé követte, s hogy a mitológia későbbi fejleményei ebből bontakoztak ki. Sok dologról nem esik többé említés, miután az *Elveszett mesék*összefüggően nem folytatódtak, de létük nem merült le teljesen. Valmár kétségkívül megmaradt, mint város, melynek kapui, utcái, épületei vannak. Ám a későbbi mű összefüggésében nehéz lenne a viharos Ossët valmári "háztulajdonosként" elképzelni, még ha e ház padlója tengeri moszat s hínár volt is, teteje hab; és világos, hogy Makar s Meássë csarnoka (ahol az ábrázolt élet sokat köszönhet az ősi Skandinávia mítoszainak a Végtelen Csatáról) a "Melkó-frakció" istenségeinek letűntével eltűnt.
Fennmaradt az eredeti leírások számos motívuma: hogy Ulmó ritkán látogatott Valmárba, viszont Palúrien és Oromë gyakori vendége volt "a kívüli világnak"; Lórien kertjeinek összefüggése Szilpionnal és Vána kertjeié Laurelinnel; és sok minden, ami itt elhangzik az isteni "karakterekről", megmaradt később, még ha más alakban fejeződik is ki. Feltűnik itt Nessza is, már mint Tulkász felesége, Oromë nővére, s nagy kedvét leli a táncban; és Ómar-Amillo most Noldorin-Szalmár fivére. Másutt azt olvashatjuk, hogy Nielíqui Oromë s Vána leánya.

(VI) A Halál Istenei és a tündék s emberek sorsa

A mesének ez a szakasza tartalmazza a legmeglepőbb és legbonyolultabb elemeket. Mandosz és felesége Nienna a mese elején, a valák világra jöttekor úgy jelenik meg, hogy nevük "Halál Fántura vagyis Vefántura, Mandosz", és "Fui Nienna", "a Halál szerelmese". Ebben a részben elhangzik, hogy Vefántur a maga neve szerint nevezte el lakhelyét úgy, hogy Vê, míg később (*A szilmarilokban*) őt nevezték lakhelye után; ám a korai írásokban megkülönböztetődik a vidék (Mandosz) és a két csarnok (Vê és Fui) a vidéken belül. Mandosz itt még nem "A valák Végzetosztója", ki "csupán Manwënak meghagyására hirdeti az ő átkát és ítéletét", ami pedig a későbbi koncepció egyik lényeges eleme; s mert Mandosz neje itt Nienna, nem jelenik meg értelemszerűen a Szövő Vairë, hitvese a későbbi történetben, aki szőnyegbe álmodja mindazt, "ami az Idők során valaha is valósult", és Mandosznak csarnokait öltözteti ekképp, "táguljanak, ahogy a korok múltanak s múlandanak" - az *Elveszett mesék*ben a Vairë nevet még Tol Eressëa egyik tündéje kapja. Szőnyegek-kárpitok, melyek "a dolgokat mutatják, mik voltak és leendenek", itt Aulë csarnokaiban lelhetők.

A Mandosszal kapcsolatos szövegrészben van egy igen fontos megállapítás a tündék halálát illetően: ott várakoznak Mandosz csarnokában, míg Vefántur fel nem oldozza őket, menjenek, szülessenek újjá saját gyermekeikben. Ez utóbbi gondolat megjelent már *Az ainuk muzsikájá*ban, és apám sok éven át változatlanul megtartotta a tündék halhatatlanságát illető koncepcióját, vagyis hogy tünde csak fegyver ütötte sebtől halhat meg vagy netán bánattól. (*Az ainuk muzsikájá*ban pontosan meg is fogalmazódik e tétel.)
A Fui Niennára vonatkozó mozzanatok azonban olyan elgondolásokat tárnak elénk, melyek alapvető ellentmondásban vannak a későbbi mitológia központi eszméjével. Itt értesülünk arról, hogy Nienna az emberek bírája az ő csarnokában, melyek neve - saját neve után - *Fui*, és némelyeket Mandosz régiójában tart (itt van csarnoka is), a nagy többséget azonban behajózza fekete hajója, nevezhetjük "lélekvesztőnek" is, a Mornië viszi őket - e holtakat Arvalin partjaira, ahol azután félhomályban kódorognak-bolyonganak a világ végeztéig. Megint mások azonban Melkóhoz kerülnek, tovaűzetvén innen, s ezekre kiket (Melkó) így kiválaszt magának, Angamandiban "gonosz sors vár", (kérdés, hogy milyen értelemben: halottak ők, vagy halandók?); és (ez a legrendkívülibb eset) igen keveseknek az jut osztályrészül, hogy Valinorban, az Istenek között lakozhatnak. Messze járunk itt Ilúvatar Ajándékától, melynek jegyében az emberek nem kötődnek a világhoz, hanem elhagyják végül, senki sem tudja, merre, hova[39]; és ez a legigazabb értelmezése a halálnak - a tündék halála csak "látszólag halál" - a végső és elkerülhetetlen eltűnés.
Ám valami kis fény azért vetül - ha igen gyéren is - a koncepcióra, miszerint "Arvalin széles síkjaira viszik tovább őket (az embereket) - ott vándoroljanak botorkálva sötétségben, táborozzanak, ahol bírnak... és a Nagy Vég eljövetelét türelemmel várják". Utalnom kell itt e vidék névváltozásaira - lásd jegyzetek. Világosan kitűnik a két nyelv korai szójegyzékeiből, hogy a *Harwalin* és *Arvalin* (és talán a *Habbanan*) jelentése ez volt: "Valinorhoz közel", "valák közelén való". A gnoma szótárból kiderül, hogy *Eruman* = ‚túl a *mánok* lakozásán" (vagyis Taniquetiltől délre, ahol Manwë légi szellemei leledzettek), és ez a szótár azt is megvilágítja, hogy a *mán* (*mánok*) név (azaz *Mánir*) a gnoma *manos*megfelelője, olyasvalamit jelent, hogy "szellem, aki a valákhoz vagy Erumániba ment", és erre vonatkozik a (szintén gnoma) *mani* is („jó, szent"). Ezeknek az etimológiai összefüggéseknek azonban továbbra is igen ködös a jelentése.
Egy igen korai vers is idekívánkozik - e vidékkel kapcsolatos tárgyú. Apám jegyzetei szerint Brocton Camp, Staffordshire a keletkezési helye, ideje pedig 1915 decembere, vagy ha mégsem, hát 1916 júniusa, és úgy Étaples-ban íródott. Címe: *Habbanan a csillagok alatt*. Az egyik kéziratban a cím óangol szövegezésű, kettőben a *Habbanan* szó*Eruman*ra cserélődik, a harmadikban eleve *Eruman* áll. Egy kis prózai szöveg vezeti elő a verset.

Habbanan a csillagok alatt

Habbanan, tudjuk, az a vidék, ahol közel kerülünk némely helyekhez, melyek nem emberéi. A levegő itt igen édes, az ég hatalmasnál is hatalmasabb, mert hogy a Föld ily tágas.

Habbananban az ég alatt,
Hol útnak nincs több útja már,
Halk gitárhangok hangzanak,
Dallam messzi visszhangja száll,
Emberek gyűlnek körbe ott,

Szól egy hang, sok rőt láng lobog
És minden éjben áll.

---

39 Vö. *A szilmarilok*: "Néhányan úgy tudják, hogy ők is [az emberek] Mandoszhoz mennek, ám nem ott várakoznak, ahol a tündék, s Ilúvatar alatt Manwën kívül csak Mandosz tudja, hogy a Külső Tenger melletti néma csarnokokban eltöltött idő után hová tartoznak." Valamint, ugyanitt: "Mert Lúthien kérésére Beren lelke Mandosz csarnokaiban időzött, nem tudta elhagyni a világot, míg csak Lúthien búcsút nem mondott a Külső Tenger ködös partjainak, ahonnan az emberek, akik meghalnak, kelnek útra, hogy soha többé ne térjenek vissza."

*

De más éj ez, mint a miénk,
Boldogtalan földieké,
Akik a csillagok felé
Áhítozunk, füst lelkeként,
S közöttünk s fönt-lent szakadék,
Ha föld mélye, ha ég.

*

Itt fény-ablakos a sötét üveg,
S tündöklőn járják éltető szelek,
Hoznak bolygón-túli illatokat,
Mind sose látott holdakból fakad,
S megérkeznek, mint csöpp meteorok,
A szívek - ilyen éj az ott.

*

Szívem egyszerre így értette meg,
Hogy kik ünnepről hoztak éneket,
S csillagtündökletnek felelgetőn
Zengett gitárjukról a hang-özön,
Mind az Ő boldog vándor-fiai,
Lakói Isten lengő, szent terének,
Látják palástját aláomlani,
S áldhatják, hogy nagy Térdéig felérnek.

*

Végső bizonysággal a quenya szójegyzék szolgál. E lajstrom bejegyzéseinek alaprétege, úgy vélem, 1915-ből kelteződik. Az így számon tartható "eredeti" szavak között ott lelhető a MANA gyökér származékaként (a Manwë név is innen!) egy *manimo* alakú szó, a lelket jelöli, mely (aki) a *manimuine*, a "purgatórium" lakója.

A vers s az említett szóbejegyzés roppant érdekes bepillantást nyújt a mítosz-koncepció legkorábbi szakaszába, ahol nyilvánvaló a keresztény teológiából merített eszmék jelenléte; sőt, még ebben a mesében is ott vannak. Mert a mese beszámol a halott emberek sorsáról, mi történik velük ítélet után Fui Nienna sötét csarnokában. Némelyeket ("és ezek voltak számosak") a halálhajó Erumanba (Habbanan) szállít, ahol komor félhomályban vándorolva várják a Nagy Véget; másokat Melkó ragad el s kínoz Angamandiban, a "Vas Poklaiban"; s igen kevesenjutnak Valinorba, az Istenekhez. A vers és a korai szótár-bejegyzések tanúsága szerint lehet ez más, mint a purgatórium, a pokol és a mennyország megfelelője?

Ez annál is különösebb, ha figyelembe vesszük *Az ainuk muzsikája* mese zárószakaszát, ahol is Ilúvatar azt mondja: "Hanem az embereknek ajándékot adok én, újat, nagyobbat", hogy a világot "formázhassák, életüket tervezhessék még az eredeti Muzsikán túl is, holott pedig az mértéke mindeneknek", és ahol elhangzik az is, hogy "e hatalom azzal jár... hogy az Emberek Gyermekei csak rövid időn át lakoznak itt e világban, de nem tűnnek, nem pusztulnak el... örökre..." *A szilmarilok*ban, végső formájában ez a szakasz nem sokat változik. Igaz, a korai változatban nem szerepel a következő:

> Ám az ember fiai valóságosan meghalnak, elhagyják így a világot; minek okán is nevük: Vendég, Idegen. Az ő sorsuk halál, Ilúvatar Ajándéka, mit is, ahogy Idők telnek majd, még a Hatalmasok is irigyelni fognak tőlük.

Egyértelmű, hogy a központi eszme, a Halál Ajándéka ekkor már jelen volt.

Hagynom kell azonban a dolgot úgy, ahogy van, rejtélyeit megoldani nem tudom. A mesék gondolati ellentmondásaira a legjobb magyarázat az lenne, ha föltételeznénk, hogy *Az ainuk muzsikája* későbbi, mint *A valák jövetele és Valinor építése*; de mint már említettem, minden ez ellen szól.

Végezetül kitűnik egy jellegzetes lingvisztikai fogás, amelynek során *Eruman* - *Araman*ná alakult. *Arvalin* egyszerűen azt jelentette, hogy "Valinorhoz közel", és *Eruman*, a másik név idézett fel halotti képzeteket, a megholtak szellemeire utalt; *Araman* viszont csaknem bizonyosan azt jelenti csupán, hogy "Aman mellett". És mégis ott marad az azonos elem, a „jó" jelentésű *man*-; mert az *Aman* ebből eredeztethető.
A mese két apró mozzanata érdemel még említést. Nornorë - az Istenek Hírnöke: utóbb Fionwë lett (később Eonwë), lásd korábban. És amikor azt olvassuk, hogy "E hegyek egy hasadékán át pediglen Valinor látszik", Taniquetil közelében íme először tűnik fel Valinor Hegyei közt a "hasadék", melyben a tündék városának dombja magasodott (Kőr).
E mese "szövegkönyvének" végén, az üresen maradt lapokon apám összeállítgatott egy kis névjegyzéket, a valák másodneveiét (Manwë *Szúlimó* stb.). Ezeknek a neveknek némelyike megtalálható a *Mesék* szövegeiben is; a többit a *Függelék*ben közlöm. Kiderül ebből a listából, hogy Ómar-Amillo Szalmár-Noldorin ikertestvére (a mese fivérekként említi őket); hogy Nielíqui Oromë és Vána leánya; és hogy Melkónak van egy fia (Ulbanditól), neve Kozomót; mint később kiderül, e sarj volt Gothmóg, Balrog lordja, kit Ecthelion Gondolinban leölt.

IV.
MELKÓ MEGLÁNCOLÁSA

Rúmil meséjét követően (*A valák jövetele és Valinor építése*) hosszabb szünet következik a történetben, ám a kézirat megszakítás nélkül folytatódik. A jegyzetfüzet borítóján azonban ott áll külön címként: *Melkó megláncolása*, s ezt a felfogást tartottam érvényesnek és követendőnek. Maga a szöveg: tintaírás a radírozott ceruzás eredetin.
Azon az éjszakán Eriol újra hallotta álmában a zenét, mely első éjjel úgy megindította; és másnap korán reggel ismét lement a kertbe. Itt találkozott Vairëval, és ő így szólította: *Eriol*; "ez volt ennek a névnek a létrejötte, első elhangzása". Eriol beszámolt Vairënak az "álomzenéről", amit hallott, s a hölgy elmondta, hogy az nem álomzene volt, hanem Timpinen fuvolája, "kit is Rúmil és Kisszív gnomák, meg házamból mások is, úgy hívnak, hogy Tinfang". S Vairë elmondta neki, a gyerekek úgy is nevezik, Tinfang Warble, vagy "Tütüke"; és hogy nyári alkonyokon az elsőnek feljövő csillagok örömére szokott játszani hangszerén s táncolni hozzá: "... és minden elhangzó hangra feltündököl egy újabb kis csillagszikra. A noldók azt mondják, hamarabb előjönnek a csillagok, ha a Tütüke, a Tinfang Warble játszik, és szeretik, Madárkájuknak tekintik, és a gyerekek boldogok, ha megpillanthatják, ablakból leselkednek utána, ám ő gyakran beleolvad a gyepárnyba." Vairë azt is elmondta Eriolnak, hogy a Tütüke "riadalmas, mint az őz - sebtében elbújik, bizony, s úgy iramlik tova, hogy szinte ott se volt, és elég ahhoz egy gallyacska reccsenése a láb alatt, bármi parányi, akkor az ő fuvolaszava már messziről incselkedik-csúfolódik".
„És bűvölet varázscsodája él abban a fuvolaszóban" állapította meg Eriol, "no, már ha ez az, amit én két éjszaka is hallhattam itt."
"Senki", mondta Vairë, "de még a szoloszimpok se, mondom, senki nem versenghet véle ebben, bár, ama Dudások a rokonuknak vallják, s az megint más. Úgy mondják, ez a nyugtalan szellemecske nem egészen vala, nem egészen elda, hanem félig a ligetek-völgyek tündére, Palúrien gyermekeinek régi nagy társaságából való, és félig gnoma, vagy netán Partvidéki Dudás.[40] Van, ahogy van, csuda

40 Alighanem a szöveg keletkezése után nem sokkal az alábbi szakasz került ide, de apám később határozottan kihúzta: Az igazság az, hogy ő Linwë Tinto fia, a Dudások Királyáé, ki is régen eltévedett, Paliszorból vonulván, a többiekkel, s maga bolyongott aztán, rálelt Hiszilómëban az elhagyott félhomály-szellemre, (Tindriel) Wendelinre, aki bogarak kévesugarán táncolt. Őt megszeretve szerelmében boldog is lett, hogy messze élhet népétől, s táncolhat

bölcs és különös teremtmény, réges-rég érkezett ide, az eldákkal járván, sosem pihenvén, mindig fuvolázván. Játszik pedig ő mostan a vidék kertjeiben; de Alalminórë a kedvence, és ez a kert mindeneknél jobban. Olykor azért hosszú hónapokig hiányolnunk kell kis zenéje szavát, s akkor azt mondogatjuk: «Tinfang Warble most a Nagy Földeken szívgyötrő, és ama messziségekben számosan hallják alkonyi fuvolafüttyögését az ég alatt.» De akkor egyszerre megszólal megint valahol a finom szürkület szálltán, vagy a kedves hold sugara-kévéjén önti szét zenéjét, és a csillagok ezüstkéken ragyognak."
"Ó", így Eriol, "és aki hallja, annak a szíve hevesebben ver, sebesebb vágyakozással. Én magam úgy éreztem, mintha áhítozásom felszökkenne, készülne megiramlani, akár az ablakon át is. Olyan édes volt a lég, mely beáramlott a zeneszóval, és nem ihattam-kortyolhattam belőle eleget, hát csak füleltem tátott szájjal, követtem volna valakit; nem tudtam, ki lenne az, de csak mentem volna a nyomán, akárhová a csillagok alatt."
"Nem kétséges, a Tütüke játszott néked", szögezte le Vairë, "ami azt jelenti, megtisztelni kívánt, lévén, hogy éjek óta daltalan volt már ez a kert. Hanem ezután most már sajogni fog a szíved a nyári esteken, meg ha a csillagok feljönnek, az éjszakákon, és nem lesz nyugovásod, mert a zene varázserővel fogva tart.
"De hát ti magatok itten, vajon nem hallottátok-e őt igen is sokszor", vetette ellene Eriol, "s bizony, egyikőtök se olyan, mint akinek szívét örökké facsarja valami meg nem értett vágy, ami sosem teljesülhet."
"Nem, mert itt van nekünk a *limpë*", válaszolta Vairë, "az egyedüli szer, mely gyógyír erre, és megerősíti a szívet minden zene és dal bírására."
"Akkor", így Eriol, "magam is kortyolnék egyet a jó italból"; de Vairë megmondta néki, hogy erre módja csak akkor lehet, ha megleli Merilt, a királynőt.
S hogy Eriol és Vairë a kert gyepén szép déli órán így elbeszélgetett, Eriol néhány nap múltán nekivágott, hogy megkeresse a királynőt- és ahogy ment, Tinfang "Tütüke" gyakorta játszott neki szép alkonyszállatkor, mikor feljöttek a csillagok s előtündökölt a hold, és Eriol szíve csordultig telt. Hogy Meril-i-Turinquit valóban meg is lelje szilfái*korin*ján, Kisszív volt a kalauza.
Mármost a drágaságos úrnő háza ugyanebben a városban volt, mivelhogy a nagy toronynak tövében, melyet Ingil épített, igen, ott állt ősöreg szilfák pompás ligete, dísze Szilfaországnak. Magasan szökkentek az égbe, háromszintnyi lombbal, fölfelé fogyatkozva, sűrűségükkel megszűrvén a nap sugarait, úgy, hogy a fény, mely bévül derengett, kellemes hűvös volt már és zöldesen aranylott. Ott smaragd színben tündökölt egy gyepágy, simaságos, mintha csiszolva lenne, fák övezték, így árnyas volt, ám legközepét csak kijelölte sugarával az égi nap. Állt ott egy ékességes ház, csupa fehérségből épült, de tündökletesből, hanem a tetejét már úgy beborította a moha, benőtte mindenféle furcsa növény és inda, hogy senki meg nem mondhatta, milyen is volt eredetileg - mert most arany volt, rozsdavörös, skarlátpiros és tömérdekféle zöld.
Számtalan madár csivitelt-csettegett az ereszén, a tetőn, az odvakból a falán, és galambok verdestek, köröket róva a *korin* körül, vagy épp a tisztásra telepedtek, napozni. És mindenütt virágok nyíltak, ragyogtak. Roppant fürtök függtek, indák íveltek-lengtek, kapaszkodtak, összekavarodtak, a levelek egymásba tenyereltek, a szirmok versenyt tündököltek, illatok szálltak, bűvös jó szagok. E virágokat egész nap méhek zsongták-döngték körül, ott rajzottak a ház környékén, csapatostul szálltak a tetőre, még a tornác hűvösére is jutott belőlük. Midőn Kisszív és Eriol felkapaszkodott a domb kaptatóján, már késő délutánra járt, a nap rezesen ragyogott Ingil tornyától nyugatabbra. Hamarosan elértek egy nagy faragott kő falat, előrehajló ívűt, a tetején fű lengett dúsan, csomósan, zöld üstök, és harangvirágok kéklettek, pipitérek fehérlettek-sárgállottak.
Leltek egy vesszőkaput a falban, annak túlján a szilfák alatt sima ösvény vezetett, egyik oldalról bokrok szegélyezték, másikán vizecske futott, erecske, dallamosan csobogva levélborította ágyán. És így jutottak el odáig, ahonnét Kisszív már mutathatta is a fehér házikót: "Íme, nézd, itt lakik

örökkön, ám gyermekei, Timpinen és Tinúviel, sokra rá, megint csatlakoztak az eldákhoz, s vannak kettejükről mesék is, bár ritkán mondott mesék csak. A szövegben a Tindriel név állt, aztán zárójelbe került, s a lap szélén felbukkant (helyette) a Wandelin változat. Ezek az első utalások a folyamatos elbeszélésben Thingolra (Linwë Tinto), Hithlumra (Hiszilómë), Melianra (Tindriel, Wendelin), valamint Lúthien Tinúvielre; ezekről majd később lesz szó.

Meril-i-Turinqui, és mert nékem semmi dolgom egy ilyen hatalmas úrhölggyel, magadra hagylak, visszafordulok." Eriol maga ment tovább a napfényes gyepen, így ért a bejárathoz, az ajtó előtti kis tornáchoz; s közeledvén hallotta, a zene egyre erősödik, igaz, csak halk zümmögés, és maga sem tudta, hogyan történt, hogy egyszerre feltűnt egy szépséges szőke hölgy, sok udvarhölgy kíséretében, s nyilvánvaló volt, hogy elébe jön, véle találkozni. S mosolyogva szólott az úrhölgy: "Ég hozott, ó, tengerek hajósa, ég hozott - mi okból keresed csöndes kertem kellemeit, mi végre néked e törékeny hangok s illatok, mikor nyilvánvalóan sokkal inkább a tenger sós levegőjét kedveled, s a viharok zaját hallgatod hánykódó hajód fedélzetén?"
Egy kicsi időre Eriol elnémult a hölgy szépségének láttán, s távol állt attól, hogy nyomban válaszolni tudjon béna volt a nyelve. Mennyi szépség! A hely s virágai, a hölgy s leányzói; aztán keservesen valami olyasmit motyogott-dörmögött, hogy persze, persze, tömérdek tengert bejárt, de álmainak világa, s most kell látnia végképp, már inkább ez a csudálatos hely. "Ó, ó", így felelt erre a hölgy, "aztán mi lesz egy őszi napon, idesüvöltenek néked a szelek, tajtékkal száll sirály madár, és lám szíved csak azt érzi, fáj, és boldogságod ingatag hullámok hajóján leled inkább, bizony, sötét honod, vad partfokod vonz messze innen, nem így lesz?"[41] "Nem, úrnő, nem és nem", kiáltotta most már felélénkülve Eriol, "mert a gyepen szökellő szellem itt eltöltötte a szívem muzsikával, édes vággyal, s az ide köt, örök-kielégületlenül, s gyógyír csupán a *limpë* lehet!"
Erre aztán Meril addig tündöklő derűs arca hirtelen elkomorodott, udvarhölgyeit is ily komolysággal kérte, hagynák őket magukra, Eriolnak pedig esdve intett, követné, s így értek el egy kis tisztásra a ház közelén, hol hűs volt a lombárnytól a fény, s a fií nyíratlan, szálasan lengett. Gyümölcsfák vették körül a tisztást dúsan, s egy gacsos vén almafa törzse körül kis padka emelkedett körbe. Erre ült le Meril akkor, a fűpadkára, s Eriolra emelte tekintetét. És így mondta: "Tudod-e, mondd csak, mi az, amit kérsz?" Felelte Eriol erre: "Nem tudok semmit, azt tudom csak, hogy szeretném minden dal és minden zene szívét-lelkét érteni, és így lakozni itt társként és jó rokonként, a Sziget csodás elda népével, s ne csak vágyódnék rá egész a Nekiindulásig, a Nagy Végig!"
Meril azonban így felelt: "Társként, az még csak lehet, jó Eriol, de a rokonság nem megy, mert az ember ember, az elda elda, és amit Ilúvatar különbözőnek alkotott meg, különböző marad és maradjon is, míg csak világ a világ. Még ha a Nagy Végig lakoznál is körünkben, és a *limpë* egészsége áldana, lásd, akkor is egyszer meg kell halnod, innen tőlünk el kell menned, mert ember vagy, s egyszer minden ember meghal. És azt is tudd, Eriol, az olthatatlan facsaró vágytól teljességgel nem szabadulsz meg a*limpë* kortytól sem - mert csupán vágyat cserélsz, a régiek helyébe újak költöznek beléd, bizony, még mélyebb és merészebb vágyak. Mert a vágy ott él olthatatlan, valami módon, mind a két fajta szívében, kiket úgy neveznek, Ilúvatar Gyermekei - csak az eldáké még erősebb, mert az ő szívük nagy s dicső szépség képeivel van tele." -
„Mégis, mégis, ó, királynő", könyörgött Eriol akkor, "legalább hadd ízlelhessem ez italt, s lehessek társa népednek, nagy korokig: Ó, eldák királynője, add, hogy én is olyan legyek, mint Mar Vanwa Tyaliéva sok-sok boldog gyermeke." - "Nem, az még nem megy", mondta Meril, "mert nagyon merész dolog az, hogy valaki, ha már az emberek földjén ismerte az életet, igyon ez italból, ez nem olyan, mintha egy gyermek iszik, ki még alig tud bármit is; de még ők is sokáig várnak, míg a dal borából adunk nekik, sokat tanulnak, sok bölcsességet, úgy ám, s edzik szívüket és lelküket. Ezért, kérlek, maradj szépen egyelőre nyugton, időzz itt a szigetünkön, ismerj meg minél több dolgot, próbálj tudni. Mert kérdezlek most, mit tudsz a világról, vagy az emberek ősidejéről, az eldákról, bölcselmükről, mind a sok-sok tudományról? Korai lenne még, hogy ifjúságunk s költészetünk italát kérd."
„Tol Eressëa nyelvét ismerem, és hallottam a valákról, és a nagy világ kezdetéről, Valinor építéséről; hallgattam zenét és verset, és a tündék nevetését, és ezt mind szépnek s jónak tartottam, és ismerem en-szívemet, így mondhatom, szent bizonyosság, hogy ezeket mindig szeretni fogom és csakis szeretni" - ekképp felelt Eriol, és szívébe belemart a szomorúság, hogy a királynő elutasítja.
„De hát mit sem tudsz a tündékről, arról, hogy ők hogyan jöttek, sorsuk mily jegyében járnak, természetük sem ismered, s a helyet sem, melyet Ilúvatar adott nekik. Keveset tudhatsz, mit sem

41 Vö. az Eriol és az Angol név magyarázatával, a Függelékben, az Eriol címszó alatt, úgy is, mint "vasszíklák".

sejthetsz nagy dicső honukról Eldamarban, Kőr hegyének messze túlján, sem válásunk fájdalmáról. Mit tudsz hosszú menetelésünkről, ahogy a világ megannyi sötét útján jártunk, és arról, hogy Melkótól mint rettegtünk; s hogy mi bánatok szakadtak ránk, s özönlenek ma is még, az emberek miatt, és mit tudod, mely félelmek komorítják minden óránk, az emberek miatt megint csak? Mit tudsz? Mert mondd, tudsz-e a könnyek tengeréről, mely tarajlón zúg s hullámlik itteni életünk Tol Eressëája és a régi boldog valinori napok szigete között? Emberek Gyermeke, ó, te, miért akarnád osztani az elda sorsot? Magasztos vágyaink néked idegenek, és arról sem lehet sejtelmed se, mi vár még ránk - egekre! Ha innál ez italból, tudója lennél sorsunknak és egy szív lennél velünk; lehetsz-e, mondd? -, mikor a tündék s emberek a Nekiindulásnál harcba keveregnének, akkor ki mellett állnál, hallod-e? És addig is, nem érted-é, itt kell maradnod mindörökkön csak velünk, s miféle vágy fog majd emészteni, magad igaz rokonaiért? És végképp semmi fogalmad arról nem lehet, egy felnőtt embert, ki *Iimpë*t ivott, mily vágyak pokoltüze emészt hirtelen néhanap, leírhatatlan kínszenvedés - tudtál-e mind e kérdésekről, Eriol, mikor hozzám indultál, s azt hitted, csak korty italt kívánsz?
"Nem, minderről valóban fogalmam se volt", felelte búsan Eriol, "bár gyakran faggattam erről a többieket.
"Lásd akkor", mondta Meril, "sőt, halld akkor, mert mesét kezdek, s alkony leszálltáig jó részét el is mondom neked - akkor azonban szedelőzködnöd kell, s türelmes szívvel távoznod, jó emberfia"; szólt, s Eriol lehajtotta fejét.
"Jó", biccentett Meril, "így hát mondom is, egy korról,
hajdan-régiről, mikor a világ még békén élt, mert tudott békén élni még. Ez a mese mint "Melkó láncai", úgy ismeretes.[42] A Földről mesélek neked, ahogy az eldák lelték, és arról, ahogyan ráébredtek.
Íme, felépült Valinor, az Istenek békén lakoznak, és tehetik is, mert Melkó messze jár a világ mélyén, vassalhideggel szerelkezik fel, de Makar s Meássë vad viharszelekkel száguldva jár, földrengésekben leli kedvét, s az őstengerek vad rohamaiban. Fényességes és szépséges ez a Valinor, ám a világon mélyes félhomály honol, mert az Istenek sok-sok fényt összegyűjtöttek maguknak abból, ami egykor a lég terén lengedezett. Az eső permete ritkán hull áldón, ahogy egykoron, s a vidékek inkább csak homályukban komorlanak, kivéve egy-egy dombot-hegyet, mely égnek lobban olykor, kín fáklyájaként, jelezve, Melkó tombol ott pokolpusztításaival, s a némaság már-már rivall.
Palúrien Yavanna akkoron elindult gyümölcsöskertek öléről, övéiről, birodalmát, mely övezte otthonát, szemrevételezendő; magát megörvendeztetendő. S vándorolt, mint az esztendő, az éjbe borult vidék felett, magvakat hintegetett, meg-megpihengetett ha völgy ölén járt, ha kis magasokon. A végtelen időn, e homályvidékeken maga dúdolgatott szépségesen kis dalokat, nagy gyönyörűséggel, lénye bűvöletével, s a sziklás vidék visszhangzott az énektől, mint soha még, s őrzi máig is e táj megannyi szurdoka, hegyfoka, síksága, tisztása, s a későbbi korok minden varázslata csak az ő bűbájának suttogó emléke.
Kezdtek aztán kisarjadni a dolgok, gombák nőttek, különös növények, a sziklaköveket moha falta fel, s a sziklák porrá lettek, a futónövények belefúltak a porba, csöndben páfrányok lepték el a halmokat, s a repedésekből különös teremtmények bújtak elő, s mászták meg a sziklákat - és Yavanna sírt, mert nem ezt akarta, hanem örömteli, lüktető életet. Erre Oromë szökkenve megjelent

---

42 Eriol (AElfwine) tartózkodásához Tol Eressëában, és az Elveszett mesékhez, melyeket itt hallhatott, két "séma" (szinopszis) kapcsolódik. Ezek egyike jórészt a Mesék kivonatösszefoglalója (ahogy fennmaradtak); a másik, nyilvánvalóan későbbi, ettől eltér. E második séma szerint, ahol is az utazó neve AElfwine, a Mese-tűz mellett a második est meséjét "Evromord ajtóvigyázó" mondja, bár a tartalom - a terv szerint - ugyanaz lett volna (az Istenek Eljövetele; Világformázás, Valinor Építése; a Két Fa Ültetése). Miután ez elkészült (későbbi toldás): "AElfwine megy s Meriltől limpët kér; ő elutasítja." A Mese-tűz melletti harmadik est meséjének foglalata: Az ajtóvigyázó folytatja a Hajdankori Homály elbeszélését. Melkó Dühe. Melkó Láncai és a Tündék Ébredése. (Hogyan szökött ki Fankil és sok más sötét árnyalak a világba.) (Merilnek szánva, de ide beszúrva, jócskán rövidítve.) Bizonyosnak látszik, hogy ez csak szándék volt, az átdolgozás megvalósítására nem került sor. Figyelmet érdemel, hogy a tényleges szövegben, mint a két "séma" közül az elsőben is, Rúmil házbéli szerepe: ajtóvigyázó (őr), - és a Rúmil, s nem az Evromord név maradt fenn jóval később is, mint Az ainuk muzsikája mesélőjéé.

nála a szürkületben, de Tuivána nem hagyta ott Kulullin ragyogását, sem Nessza a zöld pázsitot, hol táncát járta.
Oromë s Palúrien mégis belekezdett, nekiálltak teljes erővel, s Oromë hatalmas hangzatokat fújt kürtjén, mintha a szürke sziklákat akarná életre lobbantani. S íme e dörgedelmekre a nagy vadonerdő moccant, felnyögdelve, és sötétlevelű fák éledtek, és a világ egyszerre telis-tele lett tűleveles fákkal, fenyők enyves illatával, olajfák ezüstjével a tejtők, s tiszafák, ébenfák kezdték évszázados-évezredes életük lassan. Oromë erre már megörvendett kissé, és Palúrien is megvigasztalódott, ahogy a sápadt égen, az első fák ágai közt meglátta Varda első pislákoló csillagait, és meghallotta az árnyas erdők mormogását és az ágak roppanását, ahogy Oromë megreszkettette a levegőt.
Ez idő tájt sok fura szellem surrant a világba, tehette is, volt hely, ami várta, csöndes, sötét. Némelyek Mandoszból jöttek, más vén szellemek Ilúvatar mellől, öregebbek a világnál, komorlón titokzatosak, indult hát sok szellemagg, mások viszont északról, Melkó erőderdejéből tódultak, Utumna mélységes-döngedelmes pincéiből, a föld színe alól. Ezek aztán gonoszak voltak, rossz szándékot hordtak; nyugtalanság és borzadály és leskelés járt velük, s a sötétséget gonosz és félelmetes dologgá változtatták, noha azelőtt nem volt az. Igaz, akadt olyan is, ki Lórien kertjéből érkezett, s kecsesen lépkedett, s finom esti jó szagok áradtak a nyomában.
S ott suhan mind e nép a fény világán is tovább, megkeresi ősvadonbéli zugát, titkos dolgokat kiált a pusztaságban, hegyek barlangüregeit visszhangoztatja - de a fenyvesekben túl sok az ily nem-emberi, nem-tündei hívatlan lény, ember s tünde nyugalmát felkavaró.
Hogy e nagy munkát elvégezte, Palúrien megfáradott, s vissza is tért Valinorba, édes gyümölcsök közé, frissült és örvendezett Laurelin fája tövén, hol a harmat csupa fény, Oromë meg nekilódult, a nagy Istenek síkságain bükkösök felé, Melkó viszont, ki soká lapult sunnyogva, mert tartott a valák haragjától, a lámpások dolgában volt árulása okán, most új gonosz erőre kapott, mert úgy gondolta, az Istenek a világot elhagyták, reá s övéire hagyták. Több se kellett néki! Ossënak birodalma alatt éppen, ott ám, jól megrengette-meghasogatta a földet, mélye tüzeit kiontotta, keveredne az izzó katyvasz a tengervízzel. Gőzök kavarultak, gyilkos üvöltéssel-süvöltéssel, belerázkódott a víz mind, a világra zúdult, s nyögtek bele a vadonok. A tenger kirohant a partra, pusztított és szaggatott mindent, ami útjába került, szigetekké tépte a szárazulatot, barlangokat vájt legott. A hegyek inogtak, szívük vadul vert, oldaluk-csúcsuk meghasadozott, kőzápor zuhogott, s láva, mind a világra. S zúdult megint a tengerekbe, összecsapott velük remegve, bőgve. Elhangzott e hang Valinor Hegyeiig, s az Istenek szava elnémult tőle. Akkor felkélt Kémi Palúrien, maga Yavanna, ki gyümölcsök javait adja, s Aulë, ki úgy szereti minden művét, meg a föld sok anyagát, s felkapaszkodtak Manwë csarnokáig, s szóltak véle, elmondották, mily végpusztulás fenyegeti mind, ami szép s jó a világon, mert Melkó határtalan haragja eláradt, szíve nem bírhatott magával, s Yavanna sírva panaszolta, hogy mind, amit ő teremtett, amiért fáradozott, most széthull és sárba fúl.
Ahogy így beszéltek, jött ám közben Ossë nagy zúgással, szökőárral, mert felháborította, hogy birodalmát háborítják, nagy urának, Ulmónak haragját is félte. Ám fölkélt Manwë Szúlimó is, Istenek s Tündék Ura, és mellette Varda Tinwetári, s szólott ő mennydörgős hangon Taniquetilből, és az Istenek Valmárban meghallották, s Vefántur megismerte Mandoszban e hangot, és Lórien Murmuranban megébredett rá.
Tartottak akkor nagy tanácsot a Két Fa közén, hol kavarul-elegyül mind a fény, de Ulmó is feljött mélyeiről; abból, mi itt elhangzott, az Istenek tervet kovácsolhattak máris, benne volt abban Ulmó eszméje, Aulë erős ügyessége, Manwë sokat látó tudása - bölcs terv lett ez.
S Aulë kerített hozzá hat fémet mindjárt, rezet, ezüstöt, cinket, ólmot, vasat s aranyat, és maga bűverejével egy hetediket készített mindezekből, neve *tilkal*.[43] Ez az ötvözet mind a hat fém jeles erejét tartalmazta, s benne volt még a magáé is ráadásul. Színe a fémnek, az új anyagnak zöld volt, vagy rőtes, és megannyi fényben játszott, törhetetlen, hogy ne is mondjuk, s csak Aulë értett a készítéséhez. Ennekutána kovácsolt hatalmas láncot, mind a hét fém ereje benne abban, végsőkig kemény és fényes s ízig sima, de *tilkál*ja annyi volt csak, nem sok, hogy épp minden láncszembe egy csöpp parányit kovácsolhatott. Hozzá két kézbilincset kovácsolt s bokaperecet négyet. Mármost

43 A kézirat lábjegyzete: "*T(ambe) I(lsa) L(atúken) K(anu) A(nga) L(aurë). llsa* és *Iaurë* a közönséges *telpé* és *kulu* «bűvös» neve."

e láncot elnevezték így: *Angaino*, az Elnyomó, és a két kézbilincs neve lett *Vorotemnar*, Örök Kötés, a bokaperecéké*Ilterendi*, "szét ne nyíljon".
Az Istenek szándéka az volt, hogy felkeresik Melkót mindenestül, s ha lehet még, jobb viseletre bírják; de ha ez nem sikerül, ha semmi nem segít, akkor erővel vagy csellel legyűrik, megkötözik, s a kötelékből nem lesz szabadulása.
Míg Aulé a maga művét kovácsolta, az Istenek felszerelkeztek, vértjük-fegyverük Makartól volt, készültek ekképp nagy háborúságra, olyannyira erős volt Melkó elleni haragjuk. És hogy a hatalmas Istenek készen álltak, s fegyverben volt népük csakígy, kék kocsijába ült Manwë, három lova a legeslegfehérebb volt Oromë egész birodalmán, keze nagy fehér íjat szorított, melyből olyan vesszőt lőhetett ki, hogy az szélviharként süvöltött minden tengereken által. Fia, Fionwë ott állt mögötte, és Nornorë, ki hírnöke volt, futott elöl; ám Oromë maga vágtatott, pej lovon, dárdát lengetve, és Tulkász ott haladt mellette, iradatlan fenyegetőn, mert vele még fegyver sem volt, egy hatalmas vaskesztyű volt mindene - gyilkolást ígért a szorítása. Telimektar, a fia is jött, széles vállú suhanc, harcra épp hogy nagykorú, de akkora kardot lengetett ezüst övön, hogy felnőttek megirigyelhették. Fekete kocsin jött Fánturi, és három fekete ló futott Mandosz oldalán, egy szürke Lórienén, és Szalmár s Ómar sietve követték őket, Aulë pedig csak roppant kalapácsát hozta, forgatta, utolsónak érkezett, a nagy munkából éppen, melynek termékét, a roppant láncot, négy kovácslegénye cipelte az Árnyékok Tengere partja felé.
E partokon aztán Falman-Ossë találkozott velük, s egy nagy tutajra kalauzolta őket, azzal kelnének át; ám Ulmó Vailimó csak a maga mélytengeri kocsiján száguldott zúgva, a habokat túrva-fúrva, dühödötten fújva irtózatos kürtjét. Az Istenek ilyképp segítették át őket a tengeren, a szigeteken, s tehették lábuk a nagy szárazulatra, a tágas földre, indulhattak északnak. Átkeltek így a Vas Hegyein, meg a túljukon fekvő, komorló Hiszilómën, és elérték a jég folyóit és a jégnek hegyeit. Ott Melkó megrázta akkor a földet alattuk, és hósipkás hegyekből forró lávát dűtött feléjük, ám akkora volt az ő haragvó erejük, hogy nem fogott rajtuk Melkó vazallusainak semmi ármánya - apró zaklatás maradt az mind, haladtak feltarthatatlan. Messze bennjártak Észak-vidéken, a rozzant Ringil-oszlopon túl meglátták már Utumna irdatlan kapuszárnyait, ám Melkó ezeket berántotta az orruk előtt.
Tulkász akkor dühödötten megdöngette a kaput óriás vasöklével, volt is döngedelem-dörgedelem, zörömbölés-csörömpölés, de a kapuszárnyak nem moccantak. Ehhez Oromë kellett, kürtje hangjával: egyet fújt, a kapu megmocorgott, kettőt, már tárult, harmadikra szétcsapódott tehetetlen a két bénult szárny, és Manwë fölemelte mérhetetlen hangját, szólítván Melkót, jönne elő.
Mélyesmélyen Melkó maga hallott jól mindent, elő mégsem jött, szolgáját, Langont küldte fel inkább, vele megüzenvén kérését: «Megtiszteltetés néki, hogy az Istenek így kapuja előtt állnak, szűk helye-módja azonban nem enged többet, mint közülük kettőnek vendégelését, ezt boldogan teszi, csak azt kéri, ne Manwë és ne Tulkász legyen az a kettő, ki hozzá lemégyen, mert egyikük eleve érdemelné, a másik kegyetlen kikövetelné a jobb vendégelést. Ám ha meghallgatják kérését, ő is meghallgatja Manwënak hírnökét, hadd tudja és értse kellőképpen, mi bírta az Isteneket ily nekibuzdulásra, miért, hogy Valinorban veszteg megülni nem tudtak, az édes semmit téve, mely oly örtimük máskor, s miért jöttek ide, hol Melkó szokása szerint szorgoskodik, dolgát teszi fáradságosan s híven.»
Erre Manwë és Ulmó és mind az Istenek igen megharagudtak, érezvén, e fondorlatos szavak nagy pimaszságot rejtenek, és Tulkász tulajdonképpen kászálódott volna rögvest, megy le a rémalakhoz, indult volna a szűk lépcsőn, de visszafogták, s Aulë szólt: ő úgy véli, Melkó nagyon is tudja, félnie kit kell, hát ez a két Isten inkább óvatlan óvakodjék le, így jelenjen meg a gaztevőnél, kiket csarnokán a legkevésbé akarna látni - «Így hát», mondta Aulë, «ezt okoskodjuk ki, nékik lejutásuk lopva mint légyen.» Manwë is ezzel egyetértett, mondván, semmi erejük nem nagyon tudná kicsalni-kihúzni Melkót védodvából, hát nagyon jól meg kell fontolniok, mi is legyen cseltevésük, hogy a gonoszság e nagy mesterét elérjék, megbüntethessék. «Melkó csak a büszkesége révén sebezhető», így vélekedett Manwë, «vagy oly iszonyú erőknek kellene lecsapnia rá, hogy abba a Föld, széthulltáig tán, belerázkódna, s gonoszság törne mindnyájunkra». Manwë soha nem akart bajvívást ainuk s ainuk közt, mert csak baj lehet ily vívásból, igen nagy baj. Az Istenek

kiokoskodtak hát egy tervet, hogyan fogják meg Melkót a büszkeségénél fogva, csellel. Nornorë vigyen üzenetet, mintha maga Manwë mondaná neki, amit hall. S alá is szállt Nornorë, megállt ott Melkó előtt, s elmondta leckéjét szépen: «Halld, Melkó, nagy úr», így kezdte, «az lstenek azért jöttek, hogy téged megkövessenek. Mert egymás közt így beszéltek: Ej, minek él Melkó ilyen messze tőlünk? Körünkben miért nem időzik? A valák közt Valinorban miért nincs ő? Ki oly nagy, olyan hatalmas! Bizonyosan megbántódott, s azért, mert mi megbántottuk. Rajta, menjünk Utumnába, tisztázzuk a dolgot, Valinor jajra-bajra üresen kong az ő jelenléte híján. Erre» így folytatta Nornorë a ravasz beszédet «csak Tulkásznak volt ellenvetése, ám Manwë meghajolt a többség akaratának» - az Istenek ravaszul kiemelték e kettőt, ismervén Melkó érzelmeit -, «s most hozzák ők Tulkászt, erőnek erejével idecipelték, hogy téged illőn megkövessen, s aztán véled együtt térhessenek meg az Istenek messzi honukba, s teljes legyen dicsőségük a te jelenléted által. Lakozz velük Makar csarnokain, mígnem Aulë épít néked méltó külön hajlékot, roppant házat; s annak teteje magasabbra szökken, mint Taniquetil. «E szavak hallatán Melkó megörvendett, bizony az ő nagy hiúsága akkora volt már, hogy a ravaszságát eltompította, józan eszét elvette.
«Végre az Istenek» ezt mondta ugyanis Melkó, «észhez tértek, józan szót szóltak. De mielőtt kedvükre tennék, történjen kedvemre más: rendezzünk régi tartozást. Megsértettek, kövessenek meg. Következésképp tegyék le fegyverüket a kapun kívül, úgy jöjjenek hozzám, hódolattal, Utumna mély csarnokába, ide le-de aztán! mondom! bizony Tulkászt nem akarom látni, s ha majd Valinorban Iakozásom lészen, onnét is őt kihajítsák! Szólottam.» Nurnorë e dolgokat mind jelentette, hírül vitte, s Tulkászt a düh majd' szétvetette, ám Manwë csak azt üzente vissza, jó, az Istenek értenek a szóból, megteszik, ami Melkó szíve vágya, ám Tulkász is velük lesz, ahogy lemennek, méghozzá láncban, vasra verve - így mondták -, s átadják Melkónak, ő rendelkezne véle kedve szerint; s ezt Melkó nagy örömmel hallotta mind, és úgy érezte, elégtétel néki a valák részéről Tulkász megaláztatása.
Akkor a valák lerakták minden fegyverük a két kapuszárnynál, persze nem őrizetlenül hagyták - s csak a nagy láncot vitték, Angainót, már Tulkász nyakára-karjára verve, s bizony, ő is alig bírta a roppant terhet; így követték Manwët s hírvivőjét Északnak üregeibe. Ott ült karszékében Melkó, és a teremben réztartókban lángok lobogtak, és minden tele volt gonosz bűvölettel, különös árnyalakok mozogtak, táncoltak, jöttek és tűntek, és a mennyezetet tartó oszlopokon roppant kígyók tekeregtek. Manwë mondotta akkor: «Íme, itt jövünk, hogy hódoljunk néked, köszöntsünk csarnokodban méltón, és meghívjunk, lakozzál velünk Valinorban.»
Ám Melkó nem akarta ennyivel beérni, gyönyörűségéhez több kellett. «Nem megy az még», ekképp szólott, «elébb te itt, Manwë, térdelj le előttem, s példád a valák mind kövessék; utolsónak Tulkász jöjjön, lábam hódolón csókolja. Mert igen nyomasztja lelkem valami, amiért nem vagyok hálás Poldóreënak». Mert hogy azt tervezte, Tulkász szájába rúg és tipor, ama régi dolgok viszonzásául. A valák, persze, számítottak effélékre, s így remélték, kicsalják majd Utumnából, s készek voltak megalázkodást színlelni; sőt, Manwë nem lett volna Manwë, ha nagy titkon nem reméli a békés végkimenetelt még: hogy Valinorba békén mennek, ott együtt így élnek. Ám most látták, hogy Melkó hiúsága véghetetlen, gonosz vágya olthatatlan, nincs reménység. Elszállt hát a valákból minden béketűrés, hallván, mit akar ez a gazság fattya, még hogy Manwë hódolón térdeljen előtte, még hogy Tulkász a lábát csókolja, hát még mit nem! Persze, az Istenek s Tündék Ura csak odalépett, színlelve alázatot letérdelt, ám oly vad düh fogta el Tulkász és Aulë szívét e látványtól, hogy magukat nem türtőztethették tovább, terv ide, terv oda, nekirontottak Melkónak, Tulkász a roppant láncot, Angainót cipelve, így is fürgén, s Oromë követte apját, s egy pillanat, és a csarnokban teljes volt a zűrzavar. Melkó talpra szökkent, s kiáltó szóval hívta népét, jöjjenek, s közeledtek is sok undok folyosón és vágaton, segítenék. S ő maga, Melkó már Manwëra vetette volna magát nagy vaskorbáccsal, de Manwë csak egyet fuvintott, és a szörnyű csápos fegyver elhajlott. Tulkász akkor vaskesztyűjét meglendítette, Melkót egyenest szájba találta, s Aulëval, ahogy Tulkászról sebtén lekerült a lánc, megkötözték, harmincszorosan rátekerték Angainót máris.
Oromë így szólott akkor: «Ne öljük le?» - s bizony, felkoncolták volna, ha nincs az ekkoron, hogy nagy Istenek meg nem ölhetők.[44] Melkót így láncra verve arra kényszerítették, szolgahadának

44 A szöveg eredetileg: "...ám a nagy Istenek meg nem ölhetők, de gyermekeik már igen, és mind a csekélyebb vali

parancsot adna, senkit a valák közül ne zaklatnának, s azok könnyen engedelmeskedtek e szónak, uruk vesztét látván riadtan-menekültek, ahogy bírtak, a legsötétebb zugokba.
Tulkász közben kiráncigálta Melkót a kapu elé, s ott Aulë a két csuklójára vert egy-egy Vorotemnát, s mindegyik bokájára egy-egy pár Ilterendi került. A *tilkal* megvörösült Melkó érintésétől, ám e bilincsek, béklyók kezéről, lábáról többé le nem kerültek. A láncot ezekhez kovácsolták gyorsan, s Melkó végképp tehetetlen volt, és Tulkász s Ulmó letörte Utumnának kapuit, és hatalmas köveket szórt reájuk. Az eltömött kijárat alatt lenn a mély, máig telistele gonosz, rejtélyes szellemekkel, kísértetlényekkel, szörnyetegekkel, börtönözve vannak ott ők Melkó fogságának első napjától, persze sok talált utat, hogy kijöjjön a szabad világba, időről időre megjelennek, borzalmasan füttyögetve, sivalkodva, víz alól bukkannak elő, sötét habok tarajaként táncolnak, s más ezer mód - mígnem vesztük így is eléri őket.
Hogy mindezt megcselekedték, az Istenek visszatértek Valmárba, hosszú, sötét utat járva, Melkót minden pillanatban igencsak vigyázva, s ő maga fogcsikorgatva fenyegetőzött ezenközben. Ajka felrepedt, az arca fura mód kifejezéstelen lett, Tulkász ütése így eltalálta! Mert hogy Tulkász még cselből sem tűrhette volna Manwë semmi megalázkodását.
Mármost akkor törvényt ültek a Taniquetil oldalában, ahol Melkó megláncolva hevert a vali[45] nép apraja-nagyja előtt, megalázva, Manwë ezüstszékével szemközt. Szólott pedig ellene Ossë, és Oromë s Ulmó mély haraggal vádolta, s Vána mindenek elrettentéséül sorolta rémtetteit, tenger gazságát. De Makar, ha nem is szeretve, mellette szólott, mondván: «Rossz volna, ha mindig csak béke volna, hisz' mi lenne e világon háborúságok nélkül, Valinor örök békéje posvány volna, kellenek a zajos mulatságok, küzdelmek, én nem vagyok az, aki a nyugság örökléte mellett szólok.». Erre Palúrien fölkelt, csupa bánat volt az arca, csupa könny, s beszélt a Föld állapotjáról, szépségéről, a maga sok tervéről, vágyáról, kötelméről, mind az áldó kötelékekről, melyek jegyében fák virulnak, gyümölcs terem, virág nyílik szanaszét-tereken, s a világ a béke világa lesz így, termőékes. «Ó, valák, vigyázzatok rá», így könyörgött, «őrizzétek áldásait, hogy majd a tündék s emberek, ha a Földre lelnek, így találják, művetek áldják.» Ám Melkó csak vicsorgott és vonaglott erre, a tündék s az emberek nevének puszta hallatára, tehetetlenségtől gyötörve.
Mármost Aulë is Palúrien ügye mellett szólt nyomban, és utána még sok Isten, ám Mandosz és Lórien csöndesen volt, ők a valák tanácsában túl sokat soha nem beszéltek, Tulkász pedig dúlva-fúlva felkelt s ment; nem bírta nézni, hogy a gonosztevő felett így társalognak, ő inkább feloldozta volna, tessék, Valinor síkságain álljon ki megmérkőzni vele, hadd sújthatna le rá még párszor vasöklével; ezt kell tenni, nem vitázni jóról-rosszról! Manwë maga csak ült, hallgatta Palúrien beszédét megindultan, ám közben töprengett is jócskán, arról, hogy Melkó túl nagy erő, nagy gonoszság, a világ sorsa jóra-rosszra inkább nélküle forduljon; határozott hát ekképpen: három korszakon át, az Istenek neheztelése okán, maradjon Melkó láncban, Angaino béklyózza Mandosz üregében, azután menjen a Két Fa fényére, ám csak úgy, hogy további négy koron által Tulkász házának szolgája lesz, neki engedelmeskedjen, gonoszságából úgy gyógyuljon. «És így», végezte ítélő szavát Manwë, «gondolom, keservesen bár, módod lehet, hogy megtisztulj valamelyest, s az Istenek számára tűrhető légy, aztán valami szerény hajlékod is lehessen, hisz' vala volnál, ainuk ura.»
Ez volt hát Manwë ítélete, és még Makarnak s Meássënak is úgy tűnt, jó és helyes, bár Tulkász s Palúrien azt hajtogatta, túl enyhe s könyörületes. Mármost Valinor legnagyobb békekorszaka kezdődött itt, s mind a földé körülötte, míg Melkó ott sorvadott Mandosz mély üregén, a sötétben, és a szíve még feketébb lett.
Íme, a tengerek hánytorgásai szűntek, a hegyek tüzei csitultak-hunytak; a föld nem rengett többé, és a nagy hidegek enyhültek, jéghegyei elolvadoztak, Észak tengerén s folyóin, lenn a messzi Délen is, Ringil és Helkar körül. Palúrien ekkor újra körbejárta mind a Földet, és az erdők még zöldebben sokszorozódtak, így terjedtek, s ahogy haladt mögötte, gyakran hallatszott Oromë kürtje, meg-megharsant vígassággal, mind a homályban. S most az estike s a futótök-virág fut-nyílik, és szanaszéjjel a földön mutatkozik magyal és téli párja, tövissel. És a sziklák arca is borostyántól

---

nép, igaz, csak más valák keze által."

45 Vali - a valar szó származéka. (Valák jelentéssel.)

enyhül, s növények nőnek, hogy a szeleket enyhítsék-szelídítsék, tengerek partján nádak sarjadnak, vizek hínárral sűrűlnek, ringnak Ossë birodalmán kusza fonataik szelíden.
Most jött ama vala, és leült a Nagy Föld szökkenőjén, s átadta magát a csöndességnek, békés homályban, s láthatta, Palúrien hogy tölti el a föld terét megannyi kedvességes árnnyal. Denevéreket s baglyokat engedett szabadon Vefántur Mandosz mélyeiről, s ezek mostan ott repültek és suhantak az ég alján, s Lórien csalogányokat küldött Valinorból, dalolnának a vizek mellett. Sötét helyeken kígyók csúsztak-másztak némán, Utumnából szabadultak, hogy Melkót láncon vitték onnan; béka brekegett egy árkon, válaszul sok hang visszakuruttyolt.
Akkor e vala megüzente Ulmónak az új teremtések hírét, és Ulmó nem akarta, hogy a belső tengerek vizei néptelenek lennének ezután is, megkereste hát Palúrient, s ő csak intett, bűv szavakat hintett, és a vizek, íme, máris népesültek, halak kezdtek csillogni, alul-mélyen mindenféle szerzetek iramlottak, másztak, lengedeztek. Ám hogy a kagylóhalak s osztrigák honnét vannak, se vala, se tünde nem tudja, lehet, Melkó szórta még oda őket a csendes vizekbe, s gyöngyök is voltak ott ekképp, mielőtt még az eldák kincset álmodhattak volna.
Három nagy tündöklő hal járt naptalan mélyen Ulmóval, és Ossë tetői a Nagy Tenger alatt egyre foszforeszkálva csillogtak. Bizony, ez nagy béke s nyugság ideje volt még, és az élet gyökeret vert a föld friss talajában, születés a születőben, s magok hulltak, széthullajtva, várták, hogy ama Fény eljöjjön, és e kornak legismertebb neve máig ez: "Melkó megláncolása".

Kommentárok
a *Melkó megláncolásá*hoz

E mese és az utolsó mese között találkozhatunk Timpinen vagy Tinfang ("Tütüke") alakjával. Ez a kis lény ott élt apám képzeletében sok éven át, és két vers is őrzi az emlékét. Az egyiknek a címe: Tinfang Warble ("Tütüke'). Igen rövid költemény, ugyanakkor három változata van. Apám feljegyzése szerint az első még 1914ben íródott Oxfordban. Ezt írta át apám 1920-23 között Leedsben. Végül (1927-ben) az alábbi formában jelent meg:

Tütüke

Fuvolák hüp-hüp szíve!
Trillák tyup-tyup tengere!
Tinfang Warble, zengj! Tütüke!
Lábad alatt, ha kő akad,
Táncolj, kis falat egymagad,
Leng az alkony hűvöse,
Páfrány-árnyon a fű üde:
Tinfang Warble, szólj! Tütüke!
Első csillag-szikra kél,
Alkony-ég nagy kék levél
Leng fölém, leng föléd,
Hallgatjuk csoda-csöpp zenéd,
Duda dúdol, síp sippog már,
Merre parány-két lábad jár,
Mégse miénk ez a muzsika sose:
Csak a tiéd, Tinfang Tütüke!

A vers korábbi változatában a "Tütüke" szó nem fordul elő még, s „Tinfang Warble" afféle madárka; később bűvös kobold; végül: mindezekből koholt lény.
A másik vers címe: vén dombokon át és messze tova. Ez a költemény öt változatban is megvan, a legkorábbinak még óangol a címe. Apám jegyzeteinek tanúsága szerint valamikor 1915 decembere és 1916 februárja közt születhetett a staffordshire-i Brocton Campben, aztán Oxford az átírás helye, az idő 1927. Az itt közölt végső változat szóválasztás tekintetében különbözik a korábbiaktól, s

néhány sor egészében is mákép alakult; összehasonlításul kiemeltem - a végén, a jegyzetekben - néhány szemelvényt.

Vén dombokon át és messze tova

Csöndes, kora-június éjszaka volt,
Még csillag alig s nagy-messze a hold,
Fáradtan a fák görnyedtek a csöndbe lehajlón,
Ébredtek az árnyak alattuk, ezer kicsi gallyon.

5 Lopóztam az ablakhoz, gyerek, én,
Álmot nem az ágy ölelt körém,
De künn az ezer-rejtély, ez a furcsa világ,
Éreztem hirtelen Túl-Virági Csoda-Illatát:
S megpillantottam Tündehont, kis permet-esők

10 Csíllagfény-távolán, s tánc járt: "Ezek ők!"
Ablakom csipkefüggönye libbent, nocsak, itt bent,
Köröttem ropnák már vígan? De csitt, csend!
Hátha csak álmodom...! Ó, nem, hangok is szálltak,
Így pördültek-fordultak csuda messzi kis árnyak,

15 Kört jártak csillagfény-tócsák nádas partján,
Csöpp csuda, síp szólt, pergő hangjai szívemet ajzván.
Rajta! Akár ha e szédület engem hívna csak innen,
Mentem bódultan, recsegő lépcsőn le, kis ingben,
Házunk ajtaja - tornácunk - most, vagy soha! Fel, nosza!

20 El... s vítt szédült lábam csak tova, csak tova, csak tova!
S láttam...Kit? Mind eltűnt, aki ott ropta elébb,
Láttam...Őt, csakis őt, Tinfang Warble-t, Tütükét!
Ő sípolt, fuvolázott, mit tudom én, s ha dudája
Szólt neki: hold és csillag fényén járta, de járta...!

25 Táncolt lengetegen...! Tütükénk lejtett, öregecske
Hó-szalma-haját lengette, világnak nincs kecsesebbje!
Lábam: földbe-gyökér volt; holdfény mámora: fél-holt!
És Tütükénk csak táncolt, mert ily-táncra-ma-éj volt!
Sima kacsás kavicsok csusszantak a lábak alatt,

30 Arrébb csillagszikrát csobbantott a patak,
S ő maga, Tütii hol az ég fele lendítette kezét,
Hol lehajolt, hogy a csermelynek szédítse vizét,
Lengett hosszú szalagos ezüstön a hangszere, aztán
Újra fuvintott egy dalt rajta,az ég-föld vége-se-hosszán..

35 Karcsú kis teste: finom lebegés, alig árny-nyom:
Járt, suhanó jelenés, hajlong sáson-nádon;
Nevetése kipergő gyöngy volt, ködmöne köd,
Sípja-dudája, kecses fuvolája sivallt örömöt.
Ó! aki látta, sosem feledi kunkor papucsát,

40 Benne a pici láb úgy élt, hogy szédült a világ!
Álom maga volt ó... s eltűnvén - nagy üresség,
Holt csend tátongott; vártam: no, mi lesz még?
Semmi. De mégis, amott a liget sűrűjén
Csöpp hang pittyent, s mind több - ó, a zeném!

45 Ő az enyém! Nékem szól csoda fuvolája,
Míg a mohán jár - elképzeltem - táncot a lába.
Átgázoltam a kis patakon, tavon - usgyi, nyomát
Hadd leljem, még egyszer meglássam legalább;
Hüp-hüp, tyup-tyup kicsi hang nélkül, jaj, hogy is éljek!

50 Bukdostam hát, tova! kusza gyökereken át,
Tütükémet Hajszoltam, de hiába - hiába? Mi ez, csuda zengés,
Halkan zümmög, cseng, mint csengők, mindene - tündés!
Ámultam csak, hova vezetett Tütükém; maga elszállt,
Ám rám hagyta a tündék álom-zengésű birodalmát.

A korábbi változatok:
1-2. sor:
Június-éj volt, csillagos éjszaka, fényes,
Messzi a hold még, bújt a kevélyke-negédes...
8. sor: Éreztem virágon-túli csoda-illatát
9. sor: a "Tündehon" eredetileg "Tündérhon":
S Tündérhont pillantottam meg, kis permet-esők
24. sor: Szólt, hold s csillag fénye vele de ropta, de járta!
25-26. sor:
S ő maga: táncolt! Hogy lejtett Tütükénk, öregecske
Hó-szalma-haját kecsesen röptette lebegve.
51-54. sor: A "tünde" szó "tündér" változata miatt:
Hajszoltam, de hiába - hiába? E zengedezés!
Halkan zümmög, csengőkkel cseng, tündéri-mesés...
Ámultam csak, hova vezetett 'Tütükém; maga elszállt,
Ám rám hagyta zenék tündér-zengő birodalmát.

*

A *Melkó megláncolása* első fele a későbbi változatokban jócskán átalakul; A *szilmarilok*ban a valáknak az Almaren-szigeten való tartózkodása idején esett, a Két Lámpás alatt, hogy "a Yavanna vetette magok gyorsan kipattantak és szárba szöktek, és számtalan növény indult növekedésnek, nagyok és kicsik, mohák és füvek és nagy páfrányok és fák, amelyeknek a koronája a felhőkig ért" s hogy "állatok jöttek elő, és lakoztak a füves mezőkön vagy a folyókban meg a tavakban, míg mások az árnyas erdőkben tanyáztak." Ez volt Arda tavasza; de Melkor jötte és Utumno uralma nyomán a "zöld növények fonnyadtak és rothadtak, a folyókat eltorlaszolta a nyálkás hínár, bűzös és mérges mocsarak keletkeztek, ahol legyek tenyésztek; az erdőkben nőttön-nőtt a sötétség és a veszély és a félelem". Aztán bekövetkezett a Lámpások bukása, s hulltukkal véget is ért "Arda tavasza". Valinor építése és a Két Fa "nevelése" után "Középföld félhomályban állt a csillagok alatt", és a valák közül csak Yavanna és Oromë tért vissza ide olykor-olykor: "Yavanna bánatosan haladt a homályban, mert Arda tavaszának ígérete és növekedése megtorpant. S álmot bocsátott számos dologra, melyeket a tavasz teremtett, hogy ne vénüljenek, hanem várakozzanak, amíg el nem jön az ébredés ideje." - "De a legősibb élőlények már léteztek: a tengerekben a nagy vízi növények és a földön a nagy fák árnyéka, s az éjbe öltözött hegyek völgyeiben sötét teremtmények éltek, vének és erősek."

Ellenben itt, e korai mesében nem esik említés arról, hogy bármi is sarjadni, hajtani, növekedni kezdett volna a Lámpások fénylése idején; és az első fák s növények, Yavanna "bűvszavára", épp akkor jelennek meg, amikor a Lámpások ledöntése utáni félhomály borong még. Sőt, ennek a mesének az utolsó mondatában "magok hulltak, széthullajtva", méghozzá "békés homályban", miközben Melkó láncra verve volt már, s e magok "várták, hogy ama Fény eljöjjön". Így a korai történet szerint Yavanna a sötétségben vet, s (a jelek szerint) esélyt lát, hogy majd kihajtanak a megfoganó magok, egyszer, a napfény világán, míg viszont a későbbi változatokban az istennő a sötétség idején nem vet már, ellenkezőleg, álmot küld mindenekre, mik Arda tavaszán a Lámpások fényében sarjadtak s bomlottak ki. Ám mind a korai mesében, mind a *A szilmarilok*ban utalás történik rá, hogy Yavanna sejtőn látja a világosságot, mely végül eljön a Nagy Földekre, Középföldére.
A Föld levegőjében ("légterében") áramló folyékony fényesség koncepciója később igen jellegzetesen jelenik meg az eredeti elgondolást követve; a világ félhomályos korszakai a tengertől keletre megvilágítódtak azért még ennek a fénynek a maradványaival - "eső permete ritkán hull áldón, ahogy egykoron, s a vidékek inkább csak homályukban komorlanak" -, csakígy Varda csillagai által, bár "az Istenek sok-sok fényt összegyűjtöttek maguknak abból, ami egykor a lég terén lengedezett."
A megújuló kozmikus erőszak az Erők Nagy Csatájának az elődje, amely a későbbi mitológiában (*A szilmarilok*ban) szerepel; ám ebben a legkorábbi mesében Melkó lázadása szolgáltatja az okot a valák látogatásához, míg az Erők Csatája, melyben Középföld alakja megváltozik, ebből következett. *A szilmarilok*ban az újjáébredett tündék Oromë általi fölfedezése vezetett oda, hogy a valák Utumnóra támadtak.
Meril-i-Turinqui Melkó foglyul ejtéséről szóló meséje részletező, gazdag elbeszélő modora, "primitív" légköre révén is jócskán eltér a későbbi változattól; az utumnai események bemutatása, vaIamint a valák cselvetése, fondor viselkedése csakígy idegen a majdani históriai felfogástól. Bizonyos elemek mégis fennmaradtak: az Aulë által készített lánc, az Angaino (bár a csodás *tilkal*-ötvözet, nem épp jellemzően származtatott nevével, eltűnik); élő motívum Tulkász mérkőzése Melkóval, Melkó bebörtönzése Mandoszban "három korra", megmarad az is, hogy Melkó erődjét nem rombolják porig. Kitetszik az is, hogy Manwë szelídségre hajló, kiegyensúlyozott, "megbízható" jelleme is hamar megformálódott; s hogy utalás történik rá, mily ritkán szól Mandosz, alkalmasint azt vetítve előre, hogy mennyire csak Manwë felszólítására hirdeti ki ítéletét. Lórien birodalmában csalogányok vannak; ez a motívum is jelen van már a mesében.
Végezetül a valáknak e mesében ábrázolt útjából kitűnik, hogy Hiszilómë - minden további változás nélkül megmaradt, mint Hithlum quenya neve - itt a későbbi Hithlumtól igen messze eső vidék, lévén hogy a Vas Hegyein *túl* terül el: *A szilmarilok* azt állítja a Vas Hegyeiről, hogy Melkor műve e vonulat, "kerítése az ő fellegvárának, Utumnónak": s "ott álltak e Hegyek az örök hideg birodalmának határain, nagy ívben kelet felől nyugatnak". Valójában az itt előforduló "Vas Hegyei" a későbbi "Árnyékhegység"-nek (*Ered Wethrin*) felelnek meg. A *Gondolin bukása* című mese névjegyzékében a *Dor Lómin* elnevezés meghatározása a következő:

> *Dor Lómin*, vagy az "Árnyak Földje", ez volt az a vidék, melyet az eldák úgy hívtak, Hiszilómë (ez azt jelenti: "Árnyak Félhomályai") ... és azért nevezték így, mert keletre és délre tőle a Vas Hegyei mögül szórványosan-gyéren épp odatűz olykor a nap.

A kis térképen az általam *f* betűvel jelölt csúcsok vonala szinte teljes bizonyossággal ezeknek a hegyeknek felel meg, és a tőlük északra fekvő, *g* jelű vidék lesz Hiszilómë.
A kézirat - onnét, ahol abbahagytam e fejezet meseszövegét megszakítás nélkül folytatódik; ám ez a pont (Eriol rövid közbeszólásával) a mitológiai elbeszélés vége, ezért Meril-i-Turinqui meséjének folytatását eltettem a következő fejezetre. Egy meséből így kettőt csináltam.

V.

A TÜNDÉK ÉRKEZÉSE ÉS KőR MEGALKOTÁSA

Ezt a címet a kis füzet borítójáról veszem (ott áll még ez is: "Hogyan formáztak a tündék drágaköveket"), mert - mint már említettem - apám elbeszélése megszakítás nélkül folytatódik.
Mondotta akkor Eriol: "Szomorúságos volt Melkó eloldozása, még ha könyörületesnek és igazságosnak látszott is, úgy érzem - de hogyan jutottak az Istenek arra, hogy ilyet tegyenek?"
Akkor Meril,[46] folytatólag, így szólott:
"Ezek után egy időre elkövetkezett Melkó raboskodásnak harmadik korszaka Mandosz csarnokai mélyén, s jött, ahogy az lenni szokott, e korszaknak is a vége. Manwë pedig fent ült a hegy magasán, mindent átható tekintetével a Valinoron túli árnyakat fúrta járta, és sólymok repkedtek hozzá, s tőle el, vittek nagyhírű hullámlásokat, míg Varda dalt dalolt, s csak Valinor síkságát szemlélte. Szilpion tündökölt akkor éppen, és Valmár tetői feketék s ezüstösek voltak e ragyogásban; és víg volt Varda, ám akkor szólott hirtelen maga Manwë, mondván: »Nézd csak, ott egy aranyszín izzás a fenyőfa alatt, és a világ mélyesmély komorlása mintha lábak pici dobajával visszhangozna. Eljöttek az eldák, megjöttek, ó, Taniquetil!« Akkor Varda gyorsan fölkelt, karját északnak és délnek terjesztette, hosszú haját lebontotta, és a valák dalára zendített, és Ilwë máris eltelt az ő hangjának szépségével.
Akkor alászállt ő Valmárba, és Aulë lakozóhelyét felkereste; Aulö épp ezüstből edényeket formázott Lóriennek. Mellette volt egy nagy üst, teli Telimpë ragyogásával[47], szépen-ügyesen, íme, így hasznosította míves tudását Aulë, ám Varda most megállt előtte, szólván: »Eljöttek, itt vannak az eldák!« Mire Aulë kalapácsát elhajította, mondván: »Akkor hát Ilúvatar elküldte őket végre«, és a kalapács, ahogy a földnek ütődött, ezüstszikrákat ütött, élet szikráit, ezek Aulë ablakán át kiröppentek a nagy-magas égre. Varda látta ezt, s akkor az ezüstbéli ragyogásból merített egy jót, összeolvasztotta folyóezüsttel, lenne még szilárdabb, és rögvest szárnyra kapott, továbbröppent, nagy bőségesen hintett az égre csillagokat ő maga is, hadd tündököljön az vélük, kettőződjön fensége; és e csillagok, miket ő formázott akkoron ekképp, fogyhatatlan fényűek, mert Lórien kincséből a testük, tündökletük meg rég ott égett Aulë kertjén, Telimpëben.
Mondták némelyek: Varda a Hét Csillagot azért teremtette, hogy az eldák jövetelét megörökítse, s hogy Morwinyont, a világ nyugati széle felett ragyogót akkor ejtette el, amikor nagy hamarvást sietett vissza Valinorba. Mármost ez valóban Morwinyonnak s szépségének igaz kezdete, ám a Hét Csillagot nem Varda szórta szét, ezek ténylegesen Aulë műhelyéből szállott szikrák, s mindenkori fényességük serkentette Vardát, készítene hozzájuk hasonlókat ő is; ám ez nem sikerült neki.
Ám mindeközben, ne feledjük, míg Varda nagy művével elfoglalva járt, Oromë sem tétlenkedett, végigrúgtatott a síkon, s kiáltozta, hallja Valmárban minden fül: »*Tulieltó! Tulieltó!* Megérkeztek - megérkeztek!« Aztán megállt végre a Két Fa közén, s kürtjébe fújt ott, és Valmár kapui kinyíltak, a valák kisereglettek mind a sík térre, mert sejtették, hogy csodás dolgok jöttek a világra. Mondotta akkor Oromë: «Nézzétek a Nagy Földek erdőit, még Paliszorban, a legközépső vidéken, hol a fenyvesek szüntelen suttognak és mormolásznak, ott is valami furcsa zaj jár. Jártam én ott, s olyan volt, mintha valami nép kelne a legkésőbbi csillagok aljáról. Mocorgás támadt a távoli fák közt, hirtelen szavak hangzottak, lábak csoszogása hallatszott. Mondtam erre, mi légyen ez, anyám Palúrien mit módolt ki nagy titkon, megkerestem hát őt magát, s kérdésemre így felelt: »Nem az én

46 A kéziratban: Vairë - ám ez csak elírás lehet.
47 Furcsa a Telimpë név előfordulása itt, és később is e mesében, majd A Nap és a Hold címűben; A valák jövetele és Valinor építése mesében a név első,Telimpë alakjából átváltozott Szilindrinné, s a továbbiakban így szerepelt.

művem e dolog, lásd, nálam sokkal nagyobbnak keze alkotta. Ilúvatar ébresztette fel Gyermekeit végezetül, lásd, vágtass haza Valinorba, s mondd meg az Isteneknek mind, hogy az eldák csak eljöttek!«
Kiáltozott akkor egész Valinor, szerte: »*I-Eldar tulier* - megjöttek az eldákl« -, s az Istenek most látták csak, most tudták meg, íme, mégis híja volt a Nagy Műnek, éhsége az áhításnak, s hogy a világ mily üres, magányos volt, saját gyermekei nem lévén.
Mármost új Tanács ült össze, Manwë az isteni körben a Két Fa közén - és a Fák ezúttal négy korra szóló fényt ragyogtak. Jött oda a valák mindje, még Ulmó Vaílimó is a Külső Tengerekről - s arca maga volt az eleven boldogság.
E napon pedig eloldozta Manwë Melkót, Angaino lánctól időnek előtte megszabadította, ám a kézi- s a bokabilincset, a *tilkal* béklyókat nem vették le, azok maradtak. A nagy öröm, íme, még az Isteneket is elvakítja. Végezetül jött Palúrien Yavanna Paliszorból sebesen, és a valák mind az eldákról tanácskoztak. Melkó pedig Tulkász lábánál ült, s igen boldog és alázatos arcot vágott. Végül az Istenek azt rendelték, hogy az újdonat-érkező eldák némelyike jöjjön Valinorba, beszéljen Manwëval és övéivel, számoljon be e világra jöttükről, s mind a vágyakról, melyeket felébresztett bennük.
Nornorë akkor, kinek lába köztudottan fürgeséges fürge volt, sietve indult Valinorból, vitte Manwë üzenetét, pihenő nélkül járt, meg nem állt szárazulaton s tengeren, így jutott Paliszorba. Lelt pedig ő ottt egy helyet fenyvesek födte domboldalak közti völgyben; ölén tágas víz tava-medre, fölötte félhomály, Varda csillagaival meghintve. Itt hallotta meg Oromë az eldák megébredését, és e helyet minden ének úgy nevezi, Koivië-néni, vagy az Ébredés Vizei.
Mármost ennek a völgynek minden lankás oldala és a medres tónak partja körben, mindenhogy telistele volt néppel, ott gyülemlettek, csillagokat csodálva néztek, némelyek közülük már énekeltek is, és hangjuk szépséges volt. Nornorë fenn állt egy domb magasán, bámulva látta e nép szépségét, s mert maga vala volt, ámulatosan aprónak tűntek fel néki e lények, törékenynek és finom alkatúnak, s az arcok mind okosnak és szelídnek. Akkor ő maga a valák nagy fennszavával megszólalt, s mind a sok fényes apró arc feléje fordult.
»*Eldalië*, ó, kedves eldák, halljátok! Vágy hívta jöttötöket mind a félhomály korain altal, kerestünk titeket béke korain keresztül, rendre, s én magam most Manwëtól jövök, Manwë Szúlimótól, ki az Istenek Lordja, Nagy Ura, és ki Taniquetilben lakozik békében és bölcsességben, küldött tihozzátok ő engem, Ilúvatar Gyermekeihez ily üzenettel: jöjjenek velem közületek páran, velem, ki Nornorë vagyok, Valák Hírvivője - menjünk együtt Valinorba, ott szóljatok véle, hadd tudjon jöveteletekről, hadd hallja, mit kívántok.«
Nagy nyüzsgés támadt erre, ámult tanakodás Koivië vizei mellett, s a vége az lett, hogy három elda kivált a sokaságból, nagy merészen Nornorëhoz lépett, s őket vitte a Hírnök akkor Valinorba, nevük pedig volt ezeknek, mint Kőr tündéi közölték, Isil lnwë, Finwë Nólemë, aki Turondónak atyja volt, valamint Tinwë Linto, Tinúviel apja; ám a noldók csak úgy hívták őket, hogy Inwithiel, Golfinweg s Tinwelint. Később ők igen nagyok lettek az eldák közt, a telék Isilt követték, ám az ő rokonsága és származéka az inwe királyi vérvonal, s innen vagyok én is. Nólemë a noldók ura volt, és az ő fiáról, Turondóról (vagy mint nevezték, Turgonról) nagy mesék szólnak, de Tinwë, nem lakott sokáig népével,[48] mondják, a szétszórt hiszilóméi tündék uraként táncol amottan, homályos helyeken, hites társnéjával, Wendelinnel, a Lórien nyugodalmas kertjeiből rég elszármazott szellemmel; ám minden tündék legnagyobbja Isil Inwë lett, mind a mai napig tiszteli nevét a nép.
Íme most a három tünde, ki Nornorëval tartott, az Istenek színe előtt állt - és akkor volt a fények változása, és Szilpion sápadott, de Laurelin tündökölve ébredezett, s Szilmó akkor ürítette az urna ezüstjét a másik Fa gyökerére. A tündék igencsak elámultak a nagy fényesség láttán, micsoda bőség, csodálkoztak, ment szemük csak félhomályhoz szokott, a legnagyobb ragyogás nékik Vardának csillagaié volt, ráadásul az Istenek roppant méltósága áhítatos tisztelettel töltötte el szívüket, és Valmár messze izzó tetői, ahogy a sík távolból odavillogtak, fokozták a tündékben az illetődöttséget, hát véghetetlen odaadással hajoltak meg, ellenben Manwë így szólt hozzájuk: »Keljetek, ó, Ilúvatar Gyermekei, keljetek s egyenesedjetek fel, mert az Istenek örvendenek a ti

48 A kéziratban itt Linwë áll, s lejjebb megint; lásd a Tinwë Linto bejegyzés alatt a Nevek változása alfejezetben.

jöttötöknek! Meséljétek el, mint volt utatok; hogyan leltetek e világra; s milyennek látjátok, ti, akik ily lényekként első sarjai vagytok, vagy hogy mily vágyakat ébreszt bennetek, hadd hallanánk!«
Nólemë erre válaszul szólotta pedig: »Igen hatalmasok, ti, hát hogy honnét is jövünk? Nekem úgy rérmlik vissza, valami örök álomból ébredtem, mely mégsem volt örök, ami pedig azt illeti, magát az álmot elfeledtem.« Tinwë úgy felelt e tárgyban, hogy szíve azt súgja néki, határtalan terekből érkeztek, ám a sötét s különös útra nem emlékezik. Végezetül Inwë beszélt. Ő addig, míg társai felelgettek, egyre csak Laurelint nézte csudálón. »Nem tudván, honnét jövök, sem azt, hogyan történt ez, s azt végképp nem, mi végre és hová esett a jövetel, annyi van csak bennem, hogy jó itt, merő egy ízig, és amire áhítozom, az a fény.«
Akkor Manwë már látta: íme, Ilúvatar kitörölt az eldák elméjéből minden jövetel-tudást, és hogy az Istenek ezt nem is fogják kitudni; és mélységes elámulás töltötte el szívét-ám Yavanna, aki nagyon fülelt, megindultan nyugtázta Inwë szavait a fény áhításáról. Akkor felpillantott Laurelinre, és szíve a termő gyümölcsöskertekre gondolt Valmárban, és a mellette ülő Tuivánának suttogott valamit, s mindketten elébb csak nézték ezeknek az eldáknak roppant kecses mivoltát: aztán mindketten azt mondották Manwënak: »Ó! a Föld s megannyi árnya nem jó hely ily tiszta-szép teremtmények számára, kiket maga Ilúvatar alkotott az ő elméjével s szívével. Már alkalmasabbak a tisztásos tiszta fenyvesek, csak ott sok rút szellem mászkál, Mandosz gyermekei is fel-felbukkannak, és a legváratlanabb pillanatokban Melkó vazallusai - s ami bennünket illet, hogyan is lennénk meg már a drága, nemes kis nép látása nélkül! Messziről ideszűrődött nevetésük a tereken által Paliszorból, és visszhangját szeretnénk Valmár csarnokaiban mindétig hallani. Hadd élnének hát az eldák itt közöttünk, hadd szökkenjen örömünk forrása soha nem múló tavaszok vizével.«
Mozgás és zajgás támadott akkor az Istenek közt, a legtöbben Palúrien és Vána véleményét osztották, ám Makar azt hajtogatta, hogy Valinor a valák számára épült - »és már most is inkább nemes úrhölgyek rózsáskertje, nem férfiak méltó szállása. Mármost mi végre akarnátok megtölteni még a világnak gyermekeivel is?« Ebben Meássë támogatta, Mandosz és Fui pedig ugyanúgy hűvös-hideg volt az eldákkal, mint mindenekkel; ám Varda hevesen Yavanna s Tulivána felfogásának védelmére kelt, s való igaz, Valinorban az ő szeretete volt az eldák iránt a legizzóbb s csakugyan véghetetlen; és Aulë s Lórien, Oromë és Nessza és Ulmó igen fenséges nyomatékkal nyilvánította óhaját, hogy az eldák igenis lakoznának itt az Isteneknek körén. Minek okán is, bár Ossë óvatosan ellene szólt még-mert ott élt benne az a mindenkori irigykedés és ellenkezés Ulmó bármely dolga iránt-, a Tanács úgy döntött, hogy az eldákat idekéretik, és most már mindenki csak Manwë végszavát várta. Még maga Melkó is, látván, hol a többség, e hívás mellett szólt; jóllehet azóta nyálkás-bűnös hangján sokszor hangoztatta, ez a lakozás inkább börtönt jelentett az eldáknak, és az istenek a maguk érdekénjártak, tették pedig ezt féltékenységből a kis nép nagy szépsége láttán. Ekképpen ő gyakorta hazudott a noldóknak, felkavarni akarván bennük a nyugtalanságot, s még olyanokat is állított aztán, hogy ő lett volna az egyetlen, aki a közhang ellen szavazott, és a tündék szabadságának pártján volt.
Lehet, való igaz, hogy ha az Istenek másképp döntenek, ma a világ szebb és jobb hely, és az eldák népe boldogabb nép, ám soha ily nagy dicsőségre nem juthattak volna, tudásra, szépségre, ahogy ez már oly régtől van, és nem vitás az sem, hogy Melkó mesterkedései aztán végképp kárukra válhattak volna csak.
Meghallgatván mind az elhangzottakat, Manwë ítélt, és boldog volt, mert szívéből tisztán s természetesen sarjadt a vágy, hogy az eldákat a komorló világból az isteni fényességbe vezesse, Valinorba. A három eldához fordulva ilyképp szólott: »Menjetek vissza akkor hát tiéitekhez, s visz pediglen oda titeket Nornorë sebesen máris, Koivië-néni vízhez Paliszorba. Tudjátok hát: ez Manwë Szúlimó szava, és a valák vágyát mondja. Ekképpen az eldák népe, Ilúvatar minden Gyermeke jöjjön Valinorba, itt lakozzék, élvezze Laurelin tündökletét és Szilpionnak ragyogását, s ízlelje meg az lstenek boldogságát. Mindeneknél szebb hajlék lesz otthonuk, mit az Istenek segítenek felépíteni kezüknek.«
Válaszolta erre lnwé: »Boldogan halljuk hívásod, s az eldák közül ugyan ki ne örülne, hogy Valinorban lakozhat majd, mikoron is az áldott fénynek látására oly igen vágyik!« Avval Nornorë már vezette is vissza ezeket az eldákat Koivië-néni kopár partjaira, s ott egy nagy görgeteg-kőre

Inwë felállott, és elmondta Ilúvatar frissen megébredt Gyermekeinek, mit üzennek-kérnek az Istenek, és az együttlévők boldogsággal hallgatták, és alig várták már, hogy Valinor lakóinak fényes arcát meglássák végre.
Hogy Nornorë Valinorba visszatért, hírül vihette: a megébredettek jönni fognak, s Ilúvatar igen-igen sok Gyermeket küldött e földre - erre az Istenek hozzáláttak az előkészületekhez. Aulë, íme, összeszedte szerszámait, anyagait, Yavanna és Tuivána mind a hegyek tövéig a síkokat bejárta, meg az Árnyékok Tengerének sok csupasz partját, keresvén a legalkalmasabb lakhelyet nékik; Oromë pedig egyenest a vadonba ment Valinorból, mert ismert ő ott minden szál füvet-fát, minden ösvényt, lévén az a terve, hogy az eldák csapatait Paliszorból mind a nyugati nagy vidékeken vezeti által, míg a Nagy Tenger birodalmáig nem érnek.
E sötét partokra indult Ulmó, és különös volt a fényenincs tenger zúgása amaz ősi napokban a sziklás földszegélyeken, melyek még Melkó nagy szaggatásának nyomait viselték. De Falman-Ossë nem nagyon örült, hogy Ulmót a Nagy Tengerekben látja, mert Ulmó elvette birtokul azt a szigetet, melyen Ossë maga az Isteneket Arvalinba húzta, megmentvén őket a nagy áradó vizektől, mikor Ringil s Helkar omlott-olvadt, és a fényes Lámpások eltűntek. Ez sok-sok korral elébb volt, ama napokban, mikor az Istenek még új jövevények voltak e világon, idegenek, és mind amaz idők óta a sziget sötéten úszott az Árnyékok Tengerén, kivéve, ha Ossë kiszállt rá, valamelyik öböl partjára, a mélyek felé utazván, vagy vissza onnét. Ám most Ulmó kiment erre a titkos szigetre, és a legnagyobb halat felszerszámozta, Uin volt a hatalmas ősi bálnák leghatalmasabbja, s mellette a többi hasonló, és ezeket befogta Ulmó, vontatnák-vonszolnák a szigetet a Nagy Földeknek partjaiig egészen, ott is Hiszilómë partjához, északra a Vas Hegyeitől, ahová mind a legmélyebb árnyak visszavonultak, mikor a Nap először fölkelt.
Mármost Ulmó ottan áll, hát mit lát, az erdőkön-vadonokon csillan valami fényesség, a régi békés napokban egész a tengertajték szegélyekig húzódó fás sűrűben; és íme! hallja a lépteket, a telék lábainak apró roppanásait a gallyak tömkelegén, és Inwë jön e csöpp nép élén, s mellette Oromë, kengyelesen. Kemény menetelés volt ez, sötét s keserves az út Hiszilómën át, még Oromë ügyességejártassága sem segíthetett mindenben. S való igaz, sokkal azután is, hogy Valinornak öröme-gyönyörűsége eltörölt sok gyötrő emléket, a tündék egyre csak bánatosan zengedeztek erről az útról, a menetelésről, és sokakról beszéltek, övéikről, kik - így mondják - ennek során vesztek el I!' a nagy vadonokban, bánatban ott vándorolhatnak azóta is, ki tudja, hol. S ott voltak bizony még akkoron is, mikor Melkó az embereket Hiszilómëba zárta, és ott táncolnak, valahányszor az emberek túl messze vándorolnak, túl a könnyebb, világosabb helyein a Földnek. Hiszilómët embernévvel Aryadornak nevezték el, és az Elveszett Tündéket Árny Népének, s féltek tőlük.
A telék nagy csoportjai elérték most az öbölpartokat, s felmásztak az Ulmó-hozatta szigetre. Ulmó biztatására volt szükség, hogy valóban megtegyék, s ne várjanak azokra a társakra, akikre hiába is várnának. Volt sírás-rívás, de mit lehetett tenni! Akkor, hogy fenn voltak valamennyien, Ulmó nagy sebességgel elvonszoltatta a szigetet Arvalinnak nagy öble mellett, végig az Árnyékok Tengerén, bizony máris Valinor partjaihoz. Ott a hegyszurdoki fák sugárzó szépsége szívük édes sajgással töltötte, mégis egyre csak hátratekintgettek volna inkább, hol maradnak az elvesztett társak, bizony, még Valinor édességes szépsége sem kárpótolta őket e nagy és fájó veszteségért.
Akkor Ulmó, hagyván őket járni-kelni egyelőre az új téreken, maga a nagy szigetszekeret helyére visszavonszoltatta Hiszilómë partjaihoz, s láss csodát, Laurelinnek meleg sugaraitól, mert azok hulltak reá éppen Valinor széleinél, a Tündéröbölnél, új, finom-szép fák kezdtek el nőni rajta, és lejtős oldalain mindenféle növényzet és aljnövényzet is buzgón burjánzani kezdett.
Mármost Ossë dühödötten emelte fejét a hullámok fölébe, haragjának oka pedig az volt, hogy nem kérték meg, segítene, szigetét ellenben kéretlen is használták ilyképp. Sietne is Ulmó nyomába, de utol nem éri, mert Ulmó a valák erejét helyezte Uinba és a bálnákba az eldák szállításához. A sziklaszirteken a noldók ott álltak már szorongva, félvén, ott ne hagyják őket a félhomályban, és Nólemë Finwë, ki idáig vezette őket, mind a telék mögött, köztük járt, biztatta-bátorította őket. Útjuk fáradságos is volt igencsak, mert a világ jócskán tágas, és csaknem világ felén át vezetett menetelésük, hogy a messzi Paliszorból idáig értek, s e napokban sem égi nap nem sütött, sem hold nem tündökölt, és tündéknek, embereknek ösvénye sincsen még. Oromë is ott lovagolt messze a

telék menete előtt, s most visszatért a földekre. Ott a szoloszimpok szétszórva lakoztak a hátrább elnyúló vadonok mélyén, és Oromë kürtszavát alig hallhatták, kik a parton voltak, honnét az a vala összegyűjtötte őket, Hiszilómë sötét völgyein fel s le járván.
Ezért ideérkezvén, Ulmó azt gondolta, a noldókat szépen gyorsan Valinor partjaihoz vonja, visszatérve még egy ízben a többiekért, mikor is Oromë majd a földszegélyig vezeti őket. Cselekedett is ekképp, és Falman látja messziről a második komp jöttét, és dühödötten tajtékzik, de a telék és a noldók öröme nagy közben a parton, hol is a fények késő nyári délutániak csak Lindeloksë messzi izzásától. Kis időre ott is hagyhatom őket, elmondva a különös dolgokat, mik a szoloszimpokkal estek Ossë haragja miatt, meg a Tol Eressëában volt első lakozást.
Félelem tört rájuk ama régi sötétségben, és megejtette szívüket Wendelin tündérnek muzsikája, a tisztaságos, ahogy ezt más mesék mondják, részletezőbben, egyebütt. Vezetőjük, Tinwë Linto eltűnt, és hosszan keresték, de hiába, és ő nem is tűnt fel köztük soha többé.[49] Mikor tehát meghallották Oromë kürtjét mégis az erdőkből, nagy volt örömük, és hogy hangjára összegyűltek, csakhamar a sziklaszirtekhez vezették őket, s hallhatták a naptalan tenger mormolását. Hosszú ideig itt vártak, mert Ossë viharokat, árnyakat zúdított Ulmó visszatérésére, így Ulmónak ravasz fondor utakon kellett jönnie, és nagy hala sem viselte könnyen a viszontagságot; de a végén csak felkapaszkodhattak ők a sziget hátára, s Valinor felé vonszolódtak; és egy *ellu*t választottak Tinwë helyére, s őt azóta is úgy nevezik, hogy a Szoloszimpok Lordja.[50]
Íme, megtették az útnak felét, azt se egészen, és a Félhomály Szigetek messze előttük lebegtek még, mikor Ossë s Ónen a Nagy Tenger nyugati vizeire kormányozta őket, mielőtt az Árnyékok Tengere ködös térségét elérnék. Akkor Ossë e szigetet nagy kezébe markolja, és hiába Uin minden roppant ereje, nem s nem akar a sziget haladni tovább, érthető is, vízi világban senki vala, még maga Ulmó sem veszi fel a versenyt Ossëval erő dolgában, mi több, Ulmó ott sem volt a közelben, mert messze elöl járt, kalauzolni a nagy tutajt a homályon átal, melyet Ossë gyűjtött össze, vezérelvén előre azt tülkének hangjai révén. Most így hát mielőtt ő visszatérhetne, a szigetet Ossë Ónen segélyével megállította, behorgonyozta a tenger fenekéhez is nyomban, roppant hínárkötelekkel, polipokkal, melyek ama sötét napokban észrevétlen, nagy idők óta fonódtak mélytengeri házának oszlopzatára. Erre Ulmó megbíztatta a bálnákat, minden erejüket feszítenék meg, s ő maga istenes nagy tehetését is latba vetette, Ossë viszont a Melkó-odahajigálta tengerfenéki kövekből halmot hamar halmoz a sziget alá, mindennél moccanthatatlanabb tám lenne, melyről az le nem vonható többé.
Ulmó hiába tülkölt, Uin mérhetetlen uszonyaival mindhiába csapkodott, a sziget állt, mert Ossë odagyűjtött minden mélytengeri teremtményt, mely házat épít s kagylóban lakik, dolgában segítenék, s ezekből megalkotá a sziget alapzatát: korallok rakosgatóztak zátonyokká, csápok s szivacsok tapadtak, kőkeményen, de rugalmasan is ráadásul. És ez a küzdés, a huzavona sok-sok ideig eltartott, míg végül Ulmó dühödötten s csalódottan megtért Valmárba. Itt a többi valát figyelmeztette, a szoloszimpokat nem lehet idehozni, mert a szigeten rekedtek, s az rögzült - a világ legeslegelhagyatottabb, irdatlan magányú vizein.
A sziget ott áll most is - mi több, magad is ismered, mert ennek neve a Magányos Sziget -, sok-sok hajózó mérföldre semmi más föld nem is látszik partjairól, szirtjeiről, mert a Félhomály Szigetek az Árnyékok Tengere hátán messzebb vannak Nyugat homályán, és a Bűvös Szigetek visszább, Keletnek szökkennek elő a vízből.
Ezért kérték mármost az Istenek a tündéket, hajlékot építenének, és Aulë segítette őket, ám Ulmó visszaszáguld a Magányos Szigethez, és tessék! az már sziklaoszlopon áll, mered a vízből a tengerfenékről, s Ossë kering összevissza, vad munkában, buzgalommal, hogy minden szétszórt szigetét birodalmának az óceánmélyhez rögzítse. Innét a szoloszimpok első lakása a Magányos Szigeten, s innét, hogy e nép mélyebben elidegenült a többiektől, más lett beszédük, szokásuk; mert mostanra már a múlt e nagy dolgai mind, lám, csekély mesévé zsugorodtak, s nem könnyen érhetőek, és sok ember nőtt fel és halt meg, mióta ezek a szigetek megkötődtek és hogy azután hajók épültek.

---

49 Ez a mondat onnét, hogy "és megejtette..." későbbi hozzáfűzés, bár vélhetően nem sokkal későbbi.
50 Ez a mondat, onnét, hogy "és egy ellut..." szintén későbbi tol- dás, lásd. a 4. megjegyzést.

Kétszer érte e sziget-lakhelyüket Valinor dicső Fáinak izzó fénye, és így tisztább, világosabb, termékenyebb lett, több kedvességes növény nőtt, fű sarjadt, mint más helyeken, szerte a világon, hol nagyobb fényt senki sem látott; való igaz, a szoloszimpok azt mondják, nyírfák is nőttek akkoron, és a nád is, sok gyepágy is előzöldült a nyugati lejtőkön. Sok üreg is tátotta száját, és a fekete-bíbor sziklák tövén kezdett már fehérarany homokföveny is terülni, és itt volt lakozása azokban az ódon napokban a szoloszimpoknak.
Ulmó ott leült egy földnyúlványra, szólt hozzájuk vigasz-szókat, mély bölcsességgel, mindenféle tengeri tudással szolgált nékik, és ők csak hallgatták ámultan; s tanította őket zenére, s hogyan készítsenek sípokat, dudácskákat kagylómészből. Ossë ismert munkája révén ama partok úgy tele voltak csodás kagylókkal, mint sehol semmi más e világon, fehér fövenysávok bőven húzódtak már, s Tol Eressëa védett öblei-üregei tárultak, és a szoloszimpok bőséggel lakoztak bennük, díszítették e barlangocskákat tengerből szerzett kincsekkel, és értő kis síp- s dudamuzsikájuk messze hallott, a szelek vitték.
Akkor Falman-Ossë szíve is megenyhült irántuk, és el is engedte volna őket, ha nincs, hogy új örömet s vigasságot él és érez zenéjük hallva, hogy ott, birodalmán füle ennyi szépségnek örvendhet, és Uinen[51] s az oarnok és mind a hullámok szellemei is ezt a bűvöletet érezték.
Táncoltak hát a szoloszimpok a hullámok vert taréján, fehér habon, és a tenger s a szirtes partok szeretete belopózott szívükbe lassan, bár vágyódva tekintgettek sokszor a boldogabb szárazulatok felé, hol egykoron a telék és a noldók születtek.
Mármost ezek egy idő után reményre kaptak, bánatuk keserűsége enyhült, megtudván, övéik korántsem kietlen honban honolnak, s hogy Ulmó a gondviselőjük, vezérlőjük mindenekben. Ezért hát hallgattak az Istenek vágyó kérésére, és otthonaik építéséhez láttak; s Aulë megtanította őket igen sok ügyességre-tudományra ebben, s Manwë szintén. Volt pedig, hogy Manwë jobban szerette a teléket, s tőle és Ómartól alaposabban és jobban megtanulták így a költészet s az ének művészetét, mint más tündék; ám a noldók Aulë kedvencei voltak, és ők az ő tudományából tanultak sokat, mígnem szívük nyugtalan lett, még több tudás vágyától ajzva, így feltűnő nagy ügyességre, tömérdek jó ismeretre tettek szert.
Van mármost egy alacsonyabban fekvő hely a hegyek gyűrűjében, melyek Valinort övezik, és oda a lenti Fák fénye elszűrődik-lopakszik, és megaranyozza a sötét vizeket Arvalin öblében,[52] s egy nagy, pergő-finom homokkal borított fövenysáv húzódik Laurelin ragyogásában aranylón, Szilipionében ezüstlőn, a külső partoktól távolodva, oda, hol egykor a hajdan-tengerek karja árnyékosan Valinor felé nyúlt; most ez mindössze egy vékonyka sáv víz, ennek partja a föveny fehére. E hosszú erecskeféle végében magaslik egy domb, onnét hatalmasabb hegyekre látni. A tengerekből így vízzel-lelkedzett beltenger-csíkocska két oldalán feljebb élénkzöld fák állnak szép sorban, magát a dombot pedig dús gyep borítja, süppedő-rugalmas, és harangvirágok lengenek fenn, csöndesen csöngettyűznek, csilingelnek, Szúlimó leheletére.
Itt volt az a hely, ahol a nemes eldák lakóhelyük kigondolták, megálmodták, és az Istenek ezt a helyet nevezték el Kőrnak, ezt a dombot, mert hogy oly kerekded és sima. Ide hordta Aulë mind a bűvös fémport, mely nagy munkája nyomán hullt szanaszéjjel, összegyűjtvén fel is halmozta a domb tövén, s ennek a fémpornak java színarany volt, és aranyhomok terült ekképpen Kőrnak lábánál, messze távolig, amerre a Két Fa virult. A dombtetőre a tündék szép hajlékokat építettek, sugárzó fehéreket - készültek pedig márványból e házak, Valinor Hegyeinek mindenféle más ékes-világos kövéből, melyek csudásan szikráztak megfaragva,[53] volt a falak anyagában arany, ezüst,

51 Uinen alak első megjelenése (így íródott már a kompozíció idején is, tehát nem Ónenből javítódott át).
52 Arvalin: így íródott már a kompozíció idején is, nem Habbananból vagy Harmalinból alakult, mint korábban.
53 Mikor apám ezeket a szövegeket papírra vetette, először ceruzával írt, majd tintával a "tetejükbe" javított, aztán a ceruzás szöveget kiradírozta - ez utóbbi maradványai hébe-hóba látszanak, s így kitűnik, hogy mit változtatott. Ám a "csudásan szikráztak"-tól abbahagyta az új szöveg átírását: innen csak a régi ceruzás szöveg van meg. Ez a ceruzaírás helyenként rettenetesen nehezen betűzhető ki, nyilván igen gyorsan vetette oda a szöveget, s az idők során a puha ceruzanyom megfakult, elmázolódott. E szöveg "megfejtése" során néhol rejtély előtt álltam, s előfordul, hogy a rejtély rejtély is maradt, csak találgathattam; itt, többnyire előrebocsátott kérdőjellel, zárójelben [ ] adom a feltételezhető szót ill. szavakat; a pontok a kiolvashatatlan részek hosszát jelzik. Hangsúlyozni kell tehát, hogy innentől csak egy fogalmazvány van, egyetlen javítatlan vázlat; a mű, mint láttuk, sebtében odavetve készült.

nagy keménységű és roppant fénylésű elegyítményt hozzá Szilpion üstjéből merítgettek, és a fehér utcákat sötét fák szegélyezték, melyek kecsesen hajoltak, vagy ékes lépcsőkkel emelkedtek Valinor síkjától Kőr legtetejéig; és mind e sugárzó házak egymás válláról magasodtak tovább, szintre-szint, fokra-fok, egészen addig, hogy Inwë hajléka a legeslegmagasabban az égnek meredhetett, s volt karcsú ezüsttornya, tűhegy a vége, s ott tündökölt egy szúrós sugarú fehér lámpa, az árnyas öblöt fürkészte, igaz, Kőr valamennyi ablaka eleve a tengerre nézett.
Források buggyantak nagy szépséggel-bőséggel erre, és az üveg- s borostyántetőket és kiszögellőket maga Palúrien és Ulmó tervezte, s a fák sűrűn sorakoztak a tágas teraszok mentén, és gyönyörű gyümölcsök aranylottak, mintha maga az Öröm járt volna arra, aggatván kincseit bódultan és bőkezűen.
Mármost Kőr építésekor az Istenek Inwënek és Nólemënek egyképp adtak a két fényes fáról egy-egy hajtást, ezek meggyökereztek, karcsú-szépséges tündefák lettek, picinyek, de örökké virultak, és meg is sokasodtak, s főleg Inwë udvarán voltak bámulatosak, s köröttük járták táncuk a telék, ha annak jött ideje, és énekelték éneküket a boldogságról, mások viszont a márványlépcsőkön föl-le szökellve is dalolásztak, és a noldók csuda kis hangja messze hallott az udvarok és szobák sokán által; miközben a szoloszimpok messze lakoztak a tenger táján, és kiükkiük dudáján-fuvoláján sípoló apró hangocskákat fuvintva kelt versenyre a szelekkel néha, avagy csak mélázva zenélt.
Ossë igen kedvelte mármost a parti dudások, síposokfuvolások zenéjét s táncát, és ha Ulmó nem volt a közelben, bizony, ő maga odatelepedett a part valamely zátonyára, véle oar nép, s füleltek-lestek, ám Valmárba Ossë többé visszamenni nem mert, félt Ulmó haragjától a Valák Tanácsán, és hogy .....e Nagynak haragja megfelelhetne néki ama sziget lehorgonyzásáért ottan.
Való igaz, volt háborúság is, de csak egykor, mert az Istenek békét akartak, visszafogtak hát minden ily tervet, Ulmót se hagyták, hogy hadat gyűjtsön, Ossëra menjen, bosszút állandó, meg hogy a szigetet eloldozza csinált gyökereiről. Ezért Ossë csak el-elszáguldott habtaraj-háton Arvalin öblébe,[54] felnézett a dombnak ragyogására, s egyre kívánta, bár ily fény s boldogság ragyogna le egyszer a szigetre is, ám főleg a madarak éneke vonzotta, szárnyuk gyors verése a tiszta légben, megfáradván maga birodalmának örök-ezüst halvillogásától, nedvességétől, sűrűségétől a mély vizeknek.
Ám egy nap érkeztek bizonyos madarak Yavanna kertjeiből, és ezeknek némelye fehér volt, mása sötét, de némelye-mása fehér is, sötét is, két szín, s az árnyak közt bódultan repkedve nem tudtak hova leszállni, és akkor Ossë maga két széles vállát odakínálta, két karját tárta, szállnának arra, volt mire; Ossë a legjobb úszó volt, két válla két domb, akkor a madarak tollát olajjal nedvesítette, álljanak ellen a víznek, tátott csőrükbe halakat dugdosott, etette őket.
Visszatért akkor saját tengereire, ám e madárhad ott úszott körötte, vagy az égen körözött alacsonyan, mindenhogy véle tartván, csárogván-vijjogván tarkán; s ő megmutatta nékik, milyen szállás a Félhomály Szigetek partja, s még Tol Eressëát is láthatták ekképp, aztán tudományra oktatta őket Ossë, mint bukjanak vizek mélyeire, halászni, s mindez meglett, és hozzá a hangjuk is éles, így illett ez a vad sziklahelyekhez, messzi az édesebb partoktól, szoloszimp-zenétől, legföljebb vágyódás szárnyán szállva már arra, így éltek. És hozzájuk települtek mind a nagy sirályi népek, a csérek, a viharmadarak - királyságukba térve; és vészmadár-falkák csatlakoztak hozzájuk, dunnaludak, kormoránok s szulák, sziklaköltők, egyáltalán, mind telis-teli lettek a szirtek zajjal, halszaggal, és nagy zsinatolás folyt a teraszos szinteken, vagy a vízen lent, hasadékokban és üregnyílásoknál. Ám mind e madárnép közt a legbüszkébbek a hattyúk voltak, és ezeket Ossë megtelepítette Tol Eressëában, hadd [? repülnének] partjain, evezőmozgással úsznának kecsesen mentükben méltón; s ez részéről ajándék volt a szoloszimpoknak, játékszer. Mármost Ulmó, hogy hallott mind ez új tettekről, csak szomorodott és komorodott. Nem örült, hogy a halak közt ott pusztítanak ez éhes csőrök mohón: e vizeket Palúrien segélyével ő maga töltötte meg élettel, s az vész.

54 Arvalin: itt és a továbbiakban Habbanan; ld. a 7. jegyzetet. Magyarázata nyilvánvalóan az, hogy az Arvalin név az átírás idején (vagy közvetlenül előtte) alakulhatott ki, de az elbeszélés további részeiben (ld. 8. jegyzet) első fogalmazvánnyal van dolgunk, ceruzás változattal.

Viszont a szoloszimpok nagyon örültek madaraiknak, újdonatúj teremtmények voltak ezek nékik, kik akkor már Tol Eressëának tavain tutajon jártak, hattyúkra víziszerszámot fontak; a merészebbek sirályokkal vontatták ki magukat a tengerre, s ezt Ulmó látván nagyon boldog volt ő szívében. De lám, a telék s a noldók túl gyakran panaszolták Manwënak, miért, hogy a szoloszimpoktól válniok kellett, és az Istenek vágytak volna őket Valinorba vinni, de Ulmó semmi módját ennek nem látta, kivéve ha Ossë segítségét kéri, s az oarokét, de ő így meg nem alázkodott volna soha. De akkor gyorsan hazasietett Aulëhoz, s ketten sebesen eljuttatták őket Tol Eressëába, és Oromë is velük volt, és ott történt az első fadöntés, világon mi Valinoron kívül esett. Mármost Aulë a fűrészelt fából hattyúalakokat vág-formáz, fenyő és tölgy az anyaga a nagy hajóedényeknek, miket ezüst nyírfák kérgével fed, vagy ..... Ossë olajos testű madaraitól gyűjtött tollakkal, és összeszegzett lapjaikat ezüstveretekkel erősíti, farag nékik orrokat elöl, melyek hattyúnyakakhoz, fejekhez hasonlatosak, büszkén égre szegeződnek, csak lába nincs egy ilyen hattyúalaknak se, és üres belül is persze; s erős kötelékekkel, sima fonatokkal sirályokat fonnak elébök, mert e madárnép megszelídült immár a szoloszimp-kéztől, lévén hogy szívüket ekképp igazította Ossë.
S íme, Tol Eressëa nyugati partjain, még Falassë Númëa (Nyugati Hullámverés) vidékén is ott hemzseg a sok nép, tünde tömeg, és valóban igen nagy számban vonulnak fel mind e hattyú alakú hajók, és felettük a sirálylárma szünetlen. Ám a szoloszimpok is igencsak számosan vannak, másznak be az üregtestekbe, Aulë ügyességének új műveibe, és övéik közül még ennél is többen vonulnak ki síppal-dudával a partokig, így zsong minden.
Behajózzák hát mind az indulókat, és a sirályok az alkonyszín égnek nekivágnak, áll pedig Aulë s Oromë a leghatalmasabb vízi járműben, az elöl haladóban, és hétszáz sirály van elébe fogva, és ezüsttel csillog, fehér tollakkal, s van aranycsőre, két szeme jáda és ámbra kő, villog. Ulmó viszont leghátul utazik, halaskocsija viszi, és fennszóval kürtöl, hadd bosszankodna láttán-hallatán Ossë, s hadd lenne a Parti Tündéknek szabadulása.
Ám Ossë, látván e madarakat, kiket nem ő teremtett, bosszús bár; a jelenlévő három Isten okán azonban, meg mivel ő maga is, való igaz, szeretetet érez már a szoloszimp nép iránt szívében, inkább nem tesz semmit, a fehér hajóhadat nem bántja, s így ez az óceán szürke mérföldjein átal, komoran derengő ég alatt, mindenféle kusza hangokkal környezve csak eljut az Árnyékok Tengerén át is Arvalin öblének első sötét habjaiig, meghasítja tarajlásuk-zajlásuk végre.
Tudd akkor: a Magányos Sziget ott van a Nagy Tenger szélén-terén. Mármost maga a Nagy Tenger - vagy a Nyugati Víz- a Nagy Földek legnyugatibb határain túl ring, és sok föld és sziget túlján éred csak el a Bűvös Szigeteket, aztán még ezeken is túl van Tol Eressëa.
Tol Eressëán túl pedig ott a ködfal, és ama nagy tengeri komorság, melyben az Árnyékok Tengere leledzik, és azon úsznak a Félhomály Szigetek, ahová csak a legtisztább napokon át hat el Szilpion tündökletének csak egy szál sugara is. Ám legeslegnyugatabbra a Gyöngy Tornya állt, épült hajdan-napokban, sok ének megénekelte; a Félhomály Szigetek pedig, úgy tartják, a Külső Földek első darabjai, utánuk jön Arvalin és Valinor, és Tol Eressëa nem tartozik ekképp sem a Külső Földekhez, sem a Nagy Földekhez, ahová emberek áramlottak azután. Emez Árnyékok Tengerének legmesszibb partja azonban Arvalin vagy Erumáni, messze délnek, északabbra viszont Eldamar partjai következnek, és itt, nyugatnak haladva, szélesebbek. Arvalinon túl tornyosulnak Valinor Hegyei igen magasan, nagy sűrű alak ez, lassan nyugatnak hajló, az Árnyékok Tengere viszont nagy öblöt formáz Arvalintól északra, egyenest a hegyek fekete lábáig, így azok a vízzel határosak, nem szárazulaton állnak, és itt az öböl mélyén lelhető Taniquetil, dicső látvány, minden hegy leghatalmasabbika, a legtisztaságosabb hó fedi, néz pedig Arvalin felé, azon át félig délnek és félig északnak a roppant Tündéröblön át, és így magán az Árnyékok Tengerén is túlra, csúcsáról így a hajdan napokban a Nagy Tenger napsütötte vizén minden hajózás látható volt (mikor az Istenek megcsinálták ama Lámpást), és látható ugyanígy minden nyüzsgés az Emberek Földje megannyi nyugati kikötőjében; a távolság ennek ellenére csak mérhetetlen mérföldekben mérhető.
Jön pedig a különös hajóhad e vidékek közelébe, és mohó szemek fürkészve tekintgetnek. Ott áll Taniquetil, s színe bíbor és sötét egyik felől, Arvalin és az Árnyékok Tengere komorlásától, és fényben áll másik felől Valinor Fáinak ragyogása révén. Mármost ahol a tenger hullámai a partot nyaldosták időtlen idők óta, hol Laurelintől, ha nappal volt, hol Szilpiontól, ha éjszaka, feltündökölt

a víz, és így az árnyak sötétje itt szinte egy csapásra véget ért, és a hullámok nevettek csapdostukban. E hegyek egy hasadékán át pediglen Valinor látszik, és ott állt Kőr dombja, és a fehér homok felfut a csorgó érig, hogy találkozzon vele, lábánál azonban zöld a víz, és azon túl az aranyló homok messzebb fut, mint szem láthat, képzelhet, és való igaz, Valinoron túl ugyan ki látott bármit is Ulmó kivételével, ám bizonyossággal itt terjednek szét a Külső Tengerek sötét vizei: árapály nélküliek ők, nagyon hidegek és oly vékonyak-gyérek, hogy hajó rajtuk nem haladhat, felszínük alatt csak kevés hal úszkál.
De most Kőrnak dombján nagy a rohangászás, az örvendezés, s mind a telék és noldók népe kitódul a kapukhoz, várja a jövevényeket, kik hajózva a parthoz közelednek. És a hajók most, való igaz, kibukkannak az árnyak közül, s ott lebegnek a fényes vizeken, és a szoloszimpok partra szökdelnek, és dalolva-zenélve táncolnak, ropják a telékkel és a noldókkal összevegyülve.
Messze volt Tol Eressëa, és partjai csöndbe borultak, s hallgattak az erdők, életnek alig volt nyoma, mert jószerén mind a tömérdek vízimadár is követte az eldákat, ott víjjogtak Eldamar vidékén: Ossë azonban csüggedten honolt helyén, s ezüstcsarnokai Valmárban rég üresek voltak, mert nem közelített ő hozzájuk jó ideje, csak az árnyékos szegélyhez, ahová a messzi-távozott vízimadarak víjjogása halkan elhallatszott még.
A szoloszimpok azonban nem Kőrban szálltak meg, hanem igen fura lakhelyeket leltek a partvidéki sziklák közt, és Ulmó jött, leült közéjük, mint hajdanidőn Tol Eressëában, és ez volt a vigasságok vigasságának órája, a gyengéd szereteté csakígy, mert ő minden tudományát feltárta nekik, tenger muzsikáját elébük zúdította, s ők mohón itták mindezt. S maguk is zenéltek, és a habokon tovabukdostak a dallamok, mint tarajok, és suttogásuk megvisszhangoztatta az üregeket, a tereket, a földet, az eget; és párosult ehhez a tengeri madarak hangja, és együtt az egész olyan volt, mintha az ő régi hazájuk emléke szólna valahonnét. A telék és inwék azonban összegyűjtöttek minden dalt és költészetet, s [ezekkel] a leginkább az Istenek körén időztek, táncoltak Manwë égboltos csarnokain, Varda s a Csillagok nagy örömére vagy Valmár udvarait s utcáit töltötték el ékességük-bájuk megannyi különösjegyével; táncoltak Oromënak és Nesszának zöld gyepágyakon, és Valinor tisztása-ösvénye mind ismerte őket fürge lábukról, s ahogy az aranyfényű fákhoz oly igen illettek, és Palúrien boldog volt látásukkal. Gyakran voltak velük a noldók, és sokat zenéltek, könnyen tették, hisz' hárfáik s csöpp hegedűik hangja oly édes volt mind, és Szalmár szerette őket; ám legnagyobb gyönyörűségük az volt, ha Aulë udvarában időzhettek, vagy ha saját drága otthonaikban, Kőrban, formázva sok szép tárgyat, mesélve történetet. Festményekkel, szőtt-font ékességekkel, brokátokkalkárpitokkal, metszett faragásokkal díszítették városukat mindenhol, és még Valmár is remekebb lett ügyes, ihletett kezük nyomán.
El kell mesélni még, hogyan járták hattyús hajóikon a szoloszimpok gyakran a közeli tengereket, vagy hogy a madarak mint húzták őket ekképp, netán maguk eveztek nagy lapátokkal, melyeket a hattyúk vagy kacsák tollainak mintájára készítettek; s jókat merítgettek a tengerek vízéből, hogy gazdagságra tegyenek szert, gyöngyös kagylók révén, meg másképp; büszkeségük volt mind az ilyen kincs, és más eldák irigységének is tárgya - vágytak volna szintén e kőri ékességekre.
Közben azok a noldók, akiket Aulë a Iegkülönb tudományokra tanított, titkon munkáltak, szünetlen, és Aulëtól kaptak mindenféle fémet, követ, márványt, ezekkel bántak, és a valák jóvoltából sok raktár is feltárult nékik, Kulullin és Telimpë ragyogó anyagával gazdagodtak, ami addig mind csak rejteküstökben állt. Csillagfényt Vardától kaptak, s Manwë juttatta nékik a legkékebb *ilwë* szálait; vizűk Kőr legdúsabban áradó medreiből volt, kristálycseppek ha kellettek nékik, Valmár udvarainak szökőkútjai adták. Harmatot gyűjtöttek Oromë erdőin, és virágszirmokat, csurranó mézet Yavanna kertjein leltek, s levelek közt űzték Laurelin és Szilpion sugarait. De hogy mind e gazdagság összegyülemlett, e sok tündöklő-sugárzó dolog, no, akkor a szoloszimpoktól sok fehér és rózsaszín kagylót kaptak, s legtisztább habot bőven hozzá, végezetül pár szem gyöngyöt is ekképpen. Ezek a gyöngyök voltak mintáik, és Aulë tudománya s a valák mágiája tette szerszámukat hozzá, és a föld anyagának sok becses mindene adta azt, amit faragtak, nyírtak, csiszoltak, metszettek ~ ekképpen lettek a noldók a legjelesebb ékszerészek, drágaköveknek mesterei. Feltalálók is persze, mert kristályokat alakítottak a vizekből, Szilpionnak sugaraival; kezük alatt ámbra izzott fel, krizalit és topáz, és gránát és rubin forgott-perdült simaságossá, és azt is megtanulták, hogyan színezzék emez

anyagokat, Aulë mutatta nékik, rózsákat s más piros virágokat például mint fessenek rájuk-beléjük, s a noldók, való igaz, minden kőnek tűzszívet adtak. Smaragdokat némelyek Kőr vizeiből varázsoltak, és csillámot Valinornak füves tisztásairól, zafírt alakítottak nagy bőségben minden alakra, Manwë levegőegének [ékességére]. S villogott ametiszt és holdkő, és beril és ónix, tisztított márvány agátja, de sok kevésbé jeles kő is, meg nem vetették azokat sem, és boldog volt ettől a szívük, de kevéssel nem érték be, tömérdek drágakövet csináltak, formáltak, hihetetlen mennyiségű ékszert, míg jószerén minden lehető alapanyagot kimerítettek, s ami készült, annyi volt az, hogy rejteni-rakni nem lehetett hova, csillámlottak, tarkállottak szanaszéjjel, mint ágyaikon a virágok, szirmok. Fogták ők akkor e gyöngyöket, hozzátettek közel minden más ékkövükből, s készítettek valami újat, tejes színben ködlő kőfajtát, mely a többit mind visszhangozza látványával, tetszetős tisztaságos igencsak, ez volt az opál; némelyök tovább dolgozott, és csillagfényből, legeslegtisztább víz cseppjéből, Szilpionnak harmatából és a legfinomabb légből csináltak még továbbit: gyémántot, úgy ám, és kihívtak mindenkit, csinálna szebbet.
Felkélt akkor a noldók közül Fëanor, ment a szoloszimpokhoz, kérlelni őket, adnának néki egy igen-igen nagy gyöngyöt, s még kapott egy egész urnát telis-tele sötét helyekről gyűjtött legtündökletesebb, legfényesebb foszforeszkáló habbal, s ezzel ment haza, és fogta mind a többi ékkövet, és begyűjtötte fényüket fehér lámpák ragyogásánál, ezüst gyertyák lobogásánál, s fogta a gyöngyök tündöklését, hozzá az opál félhomályát, s ezt együtt mind [megmerítette] foszforeszkálásban, s Szilipion sugaras harmatában, egyetlen parányi cseppjét hullatta belé csak Laurelin fényének, és ennek a bűvös fénylésnek testet adott, leledzene oly tökéletes üvegvalóban, amilyet ő képes csak készíteni, maga Aulë sem, oly finomságosan ügyes volt már Fëanornak megannyi ujja együtt, ékkövet készített ő így, mely a maga .....[55] ragyogását hintette híven a legsötétebb sötétségbe; és letette, azután csak ült hosszan, bámuló szemmel, ült csak, így csodálta. Akkor még kettőt készített, és onnét több anyaga nem volt: és hívta a többieket, látnák keze művét, és jöttek, s végsőkig ámultak, és ezeket az ékszereket nevezték el szilmariloknak, vagy ahogy a mai noldó nyelv a szót alakítja, ezek a szilubrilthinek[56]. Míg tehát a szoloszimpok úgy tartották, a noldók semmilyen éke-köve az ő gyöngyeik becsét s szépségét felül nem múlja, akik csak látták a szilmarilokat, tanúsították, Fëanor művei a legszebb drágakövek, melyek valaha is fényt szórtak [? a Földön].
Mármost Kőrt e kincsek fénye világítja, szikrát hány csodálatosan a dús ék, s az eldák mind gazdagok lettek ekképpen a nagylelkű noldók által, és az Istenek vágya a szépre különb mód be sem teljesülhetett volna. Zafírokat nagy [? csodásakat] kapott Manwë, és öltözékét ő ezekkel díszítette, s Oromë smaragdos övet kapott, ám Yavanna minden ékszert szeretett, Aulë öröme pedig a gyémántban s ametisztben telt. Melkó volt csak egyedül az, ki semmifélét nem kapott, mert ő még nem bűnhődött meg tömérdek bűnéért, hát vágyva nézte csak az osztott kincset, ám nem szólt, úgy tett, mintha a drágaköveket ő kevesebbre tartaná, mint bármely fémet.
De most az eldák s minden övéik megtalálták üdvösségüket, az Istenek hatalma és dicsősége a legtündöklőbb ragyogással fénylett, és ily fénnyel tündökölt Valinor Két Fája, és fényüket Valinor végtelenszeres ragyogással verte vissza, tömérdek apró színre bontva, sziporkára, csak a Nagy Földek voltak egyre csöndesek és sötétek s magányosak. Ossë ült falai közt, és látta, mint tündököl Szilpion holdas fénye a gyémánt- és kristálykavicsokon, miket a gnomák nagy bőségben, könnyed kézzel hintettek el a tengernek partján, és a kövek csiszolt felszíne villogott, ahogy dolgoztak rajtuk, Kőr tengerre néző dombján; s voltak pedig a sötét sziklák közti kis vízmedrek színültig telve drágakővel, és a szoloszimpok, köntösük is csupa ékkő, körbetáncolták ezeket, s ez a part volt minden partok legtündéresebbje, és a vizek muzsikája ez ezüstös partokon minden éneknél-zenénél bűvölőbb volt.
Ezek voltak Eldamar sziklakövei, és én láttam őket réges-régen, mert Inwë volt én ősöm őse,[57] [? sőt] ő volt a tündék legöregebbje, s ma is élne fenségben, ha el nem vész ama meneteléskor, a

55 Talán "varázslatos" Iehetett a szó.
56 Más formák (Sigm-mel kezdődők) előzték meg a szilubrilthint, ám kivehetetlenek. Meril úgy beszél, mintha a gnoma név lett volna a Tol Eressëában használt forma, de nem egészen világos, miért.
57 "Ősöm őse" - az eredetiben "ősöm".

világba vonulva, de Ingil, a fia rég visszament Valinorba, s ott van Manwëval. S én rokona vagyok a partvidéki táncolóknak is, és mind e dolgokról, miket néked mesélek, tudom, színigazak; és a Tündéröböl bűvölete-csodája olyan, hogy aki látta, nem beszélhet róla úgy, hogy hangja el ne fúlna az ámulattól s bámulástól."
Meril, a királynő így végezte hosszú meséjét, ám Eriol nem szólt semmit, nézte csak a nyugatoló nap hosszú sugárvetését az almafák közt, és amaz Öbölről, a tündéresről álmodott ébren. Végezetül megint Meril szólott ekképp: "Menj haza hát, mert a délután oda, és a mesemondás vágyakat sajdított szívemben, s szívedben. Ám légy békességgel! S kétszer meggondold, mikor kéred újra, hogy a Tünde Sziget bús népének rokona lehetnél!"
Eriol pedig mondotta: "Még most sem tudom, és szívem nem sejti, mi hogyan is volt, vagyis ennyi szépség hogyan sápadhatott, s mint esett, hogy a tündék elhagyták Eldamart."
Meril felelte akkor erre: "Ó! túl hosszan meséltem a régi napok szerelmetes szépségéről, és nagy dolgok estek aztán, a drágakő-készítés meg a Tol Eressëába történt visszajövetel között: ám ezeket már sokan tudják úgy, mint én, sőt, Lindó vagy Rúmil Mar Vanwa Tyaliévából ügyesebben is elmondja néked tán; menj hát."
Együtt mentek, vissza a virágos házhoz, és Eriol elbúcsúzott, mielőtt még Ingil tornyának nyugati arca merő szürkeségbe borult volna el.

Nevek változása
*A tündék érkezése és Kőr megalkotásá*ban

Tinwë Linto < *Linwë Tinto* (ez utóbbi alakban szerepel a név a ko- rábbiak során). A *Linwë* két további előfordulása (lásd a 3. sz. egyzetet) nem változott, világos, hogy ennek elnézés lehetett az oka; a két további szakaszban, ahol a nevek előfordulnak (ld. 4. és 5. sz. jegyzet), az alak *Tinwë (Linto)*.
Inwithiel < *Gim-githil* (ugyanez a változás a *Tűnt játék kis házá*ban).
Tinwelint < *Tinloglin*.
Wendelin < *Tindriel* (vö. az előző mesében: 1. sz. jegyzet).
Arvalin < *Habbanan* a mesében végig, egy alkalmat kivéve, ahol a név eleve *Arvalin*nak íródott; Id. 7. és 9. sz. jegyzet.
Lindeloksë < *Lindelótë* (ugyanez a változás *A valák jövetele és Valinor építésé*ben).
Erumáni < *Harwalin*.

Kommentárok
*A tündék érkezése és Kőr megalkotásá*hoz

Korábban érintettem már, hogy a mese elején az elbeszélés szerkezete egészen más, mint később: nevezetesen, itt a tündék Melkó valinori fogsága *alatt* ébrednek meg, míg a későbbi történetben magának e Megébredésnek a puszta ténye volt az ok, amiért a valák háborút kezdtek Melkor ellen, s ez vezetett aztán mandoszi börtönöztetéséhez. Ezért itt végképp elmarad az a különben alapvető fontosságú mozzanat, hogy Melkor a tündéket Cuiviénen táján fogságra vetette (lásd: *A szilmarilok*). Melkó "elbocsátása" Mandoszból itt sokkal előbb történik, vagyis még mielőtt a tünde "követek" Valinorba érkeznének, és már részt is vesz a "vitában", mikor a valák megtárgyalják a tündék odahívását.
Az a történet, ahogy Oromë az éppen megébredett tündékre lel, a jelek szerint a "kezdetekig" nyúlik vissza (bár itt Yavanna Palúrien is szemlátomást jelen volt akkor), ám a jelenet különleges szépségét és erejét elhomályosítja az a lényegi mozzanat, hogy tudniillik Manwë mindettől függetlenül tudott már e dologról, nem volt szükség rá hát, hogy Oromë elmondja neki. Az elda (*Eldar*) név élt már Valinorban a Megébredés előtt is, és szó sem volt az Oromë-féle értelmezésről (a "Csillagok Népe") - a *Függelék*ből majd kitűnik hogy az idő tájt egészen más volt e név etimológiája. A későbbi megkülönböztetés az *eldák* (*Eldar*), vagyis az Oromët nyugat felé az óceánhoz követők, illetve az *avák*(*Avari*), tehát a Vonakodók között (ez utóbbiak nem voltak hajlandók a valák hívó szavára

hallgatni), nos, ez a különbségtevés itt még nem bukkan elő, s ami azt illeti, ebben a mesében semmiféle utalás sincsen arra, hogy tünde, aki a hívást hallotta, ne hallgatott volna e szóra. Egy másik, későbbi mese szerint azonban már akadtak tündék, akik soha nem hagyták el Paliszort.
Itt Nornorë, az Istenek hírnöke, s nem Oromë az, aki a három tündét Valinorba vezeti, aztán visszaviszi őket az Ébredés Vizeihez (és figyelemre méltó, hogy ebben a legkorábbi változatban, mely részletezőbben "magyaráz" pedig, mint a későbbi, semmi nyoma annak se, hogyan jutottak el az eldák a Föld igen távoli pontjáról Valinorba, mikor azután később, a Nagy Menetelés során annyi nehézséget kellett legyőzniük). Az a rész, amelyben Manwë kifaggatja a három tündét világrajöttük felől, s hogy miként szenvedtek valamennyien emlékezetkiesésben, a megelőző eseményeket - a megébredésük előttit - illetően nem éli túl az *Elveszett mesék*et. További fontos szerkezeti változás, hogy Ulmó itt élénken támogatja a tündéket Valinorba hívni kívánók táborát; *A szilmarilok*ban Ulmó azok vezérszónoka, akik "úgy tartották, a quendeket hagyják [meg szabadnak), járhassanak-kelhessenek Középföldén kedvükre".
A legfontosabb eldák nevének őstörténete a következő:
Elu Thingol (quenyául *Elwë Singollo*) kezdetben: *Linwë Tinto* (még egyszerűbben csak *Linwë*); ez változott s lett *Tinwë Linto* (*Tinwë*). Gnoma neve eleinte *Tintoglin* volt, aztán*Tinwelint*. Ó volt a szoloszimpok vezetője (a későbbi teléké) a Nagy Út során, de Hiszilómëban megbűvölte a "tündér" (*Tindriel* >) *Wendelin* (később *Melian*), aki Lórien valinori kertjeiből jött; s ő maga a hiszilóméi tündék ura (lordja) lett, s kettejük lánya *Tinúviel*. A szoloszimpok későbbi vezetője, meglehetősen zavaró módon *Ellu* lett (később *Olwë*. Elwë fivére).
A noldók ura *Finwë Nólemë* volt (*Nólemë Finwë* néven is ismeretes, ám a leginkább így: *Nólemë*); a *Finwë* név az egész történeten át végig megmaradt. Gnoma beszédben a neve *Golfinweg* volt. Fia, *Turondo*, gnomául *Turgon* (később Turgonból Finwë unokája lett, lévén Finwë fiának, Fingolfinnak a fia.)
A telék (később a vanyák) ura (*Ing* >) Inwë volt, itt neve *Isil Inwë*, gnomául (*Gim-githil* >) *Inwithiel*. Fia, aki Kortirion nagy tornyát építette, (*Ingilmo* >) *lngil* volt. A telék "királyi klánja": az inwék. Ekképp:
Elveszett mesék A szilmarilok
(későbbi névváltozatok)
Isil Inwë (gnomául Inwithiel) a telék ura .....
Ingwë, a vanyák ura (fia, Ingil)
Finwë Nólemë (gnomául Golfinweg) a noldók ura .....
Finwë, a noldók ura (fia, Turondo, gnomául Turgon) (unokája, Turgon) Tinwë Linto (gnomául Tinwelint) EIwë Singollo(sindarin a szoloszimpok ura, később Elu Thingol), a telék a hiszilóméi tündék lordja ura, később a szürke- tündék (a belerian- diak) lordja Wendelin.....
Melian (lányuk, Tinúviel)..... (lányuk, Lúthien Tinúviel)
Ellu, a szoloszimpok ura Tinwë Linto Olwë, fivérének, Elwë elveszte után Singollónak elveszte után a telék ura

*

A szilmarilok így írja le Varda második csillagkészítését a tündék jövetelére készülődve:
Akkor Varda otthagyta a Tanácsot, s Taniquetil csúcsáról körültekintett, s látta Középföldé sötétjét a számtalan halvány csillag alatt. S ekkor nagy munkába kezdett, a legnagyobba a valák Ardába érkezte óta. Összegyűjtötte az ezüstös harmatot Telperion alól, s abból teremtett fényesebb új csillagokat, hogy köszöntsék az Elsőszülötteket.
A legkorábbi változatban már ott az az elképzelés, mely szerint a csillagok két különböző cselekvéssor révén készültek - hogy az új csillagkészítő Varda a tündék jövetelét ünnepli, jóllehet a tündék itt már megébredtek volt; és hogy az új csillagok abból az anyagból készültek, melyet a Hold-fa, Szilpion hullatott fényével. *A szilmarilok* imént idézett részletének folytatása azt mondja el, hogy a második csillagkészítéskor volt az, hogy Varda "messze északon - kihívásul Melkornak - az égre rakta a hét hatalmas csillagból formált koronát, Valacircát, a Valák Sarlóját, a végzet jelét"; ám itt erről nincs szó, ellenkezőleg, és mintha a Nagy Medve sajátos eredetével ismerkednénk; ennek csillagai azonban nem Varda művei, hanem szikrák, melyek Aulë műhelyéből szöktek ki. A

korábban említett kis jegyzetfüzetben (mely tele van sebtén odavetett, összefüggéstelen jegyzetekkel, kósza tervekkel), ez a mítosz más formában jelenik meg:
Az Ezüstsarló
A hét pillangó
Aulë ezüstsarlót készített. Melkó megzavarta munkáját, hazugságot mesélve néki Palúrien úrhölgyről. Aulë úgy megharagudott, hogy egyetlen ütéssel eltörte a sarlót. Hét szikra szökkent fel, egészen az égig. Varda elkapta e szikrákat, s el is helyezte együttesüket az égen, Palúrien dicsőségének jeleként. Most is ott szállnak, sarló alakban, a pólus körül.
Nem lehet felőle kétség, hogy ez a feljegyzés időben megelőzi itt közölt szövegünket.
Morwinyon csillag, "a világ nyugati széle felett ragyogó", gyakorlatilag az Areturus; lásd a *Függelék*et. Sehol nincs magyarázat rá, hogy Morwinyon-Arcturus a mítosz szerint miért nyugaton leledzik.
Ami a Nagy Menetelést illeti, s az átkelést az óceánon: Tol Eressëa történetünkbéli eredetének motívuma, vagyis hogy a szigetet, s rajta az Isteneket Ossë a nyugati földekhez húzta-vitte körülbelül a Lámpások bukásának idején - nos, ez az elem szükségképpen elvész, és Ossënak semmiféle "tulajdonjoga" nincs vele kapcsolatban. Az az elgondolás, hogy az eldák a Nagy Földek partjaira három nagy, elkülönült csoportban érkeztek, először telék noldók - szoloszimpok, később vanyák - noldók - telék sorrendben, a kezdetekig nyúlik vissza; ám itt az első "nép" és a második "nép" külön kelt át az óceánon, míg a későbbi mű szerint állítólag együtt tették meg ezt az utat.
*A szilmarilok*ban "számos év" telt el, mielőtt Ulmó visszatért volna a három nemzetség utolsójáért, a telékért, oly hosszú idő tehát, hogy ők már meg is szerették Középföldе partjait, és Ossë meg tudta győzni némelyüket, maradjon ott (ilyen volt Círdan, ilyenek a falák tündéi, kikötőik Brithombar és Eglarest). Mindezeknek nyoma sincs még a legkorábbi írásokban, bár kétségkívül megpendül a legvégül érkezők hosszú Ulmó-várásának motívuma. A publikált változatból, *A szilmarilok*ból hiányzik már az a motívum, hogy miért dühös Ossë az eldáknak az úszó szigettel történő "fuvarozása" miatt, és egészen más oka van, hogy rögzíti a szigetet az óceánfenékhez; valójában Ulmó utasítására teszi, aki mindenképp ellenezte az eldák Valinorba való gyűjtését. Ám az, hogy Tol Eressëa lehorgonyzása Ossë lázadó műve, még sokáig elevenen élt a történetben. Nem derül arra sem fény, hogy mik voltak pontosan Ossë "szétszórt szigetei", amiket szintén odarögzített a tenger fenekéhez; mivel azonban a Világhajó ábráján a Magányos Sziget, a Bűvös Szigetek és a Félhomály Szigetek ugyanúgy vannak feltűntetve, vagyis "mint a tengergyomos mélyekből kiálló tűhegy-félék", talán ezeket rögzítette le Ossë (bár Rúmil és Meril a Félhomály Szigetekről egyre úgy beszél, hogy azok az Árnyékok Tengerén "úsznak").
A régebbi történetben igen világosan az áll, hogy Tol Eressëa messze kint a Közép-óceánon fekszik, és mérföldeken át nem látszik szárazföld sziklaszirtjeiről. Valójában ez volt az oka, hogy ilyen nevet kapott - később ez veszített jelentőségéből, amikor a Magányos Sziget az Eldamar-öbölbe került. Ám a Tol Eressëára vonatkozó szavak - *A szilmarilok* utolsó fejezetében -, hogy ez "a Magányos Sziget, mely nyugatnak-keletnek néz", kétségkívül a régi történetből származnak, s nagyobb változáson sem mentek át; az *Angliai AElfwine* mesében találjuk meg e mondat eredetét: "a Magányos Sziget keletnek a Bűvös Archipelágoszra néz, meg a szigetsoron túl az emberek földjére, és nyugatnak az Árnyakra, melyeknek messze túlján megpillantjuk a Külső Földet, az Istenek királyságát". A szoloszimpok nyelvi meghasonulása, elszakadása a rokonságtól, övéiktől - melyre a fenti mese utal - *A szilmarilokban* is megőrződik, ám az elképzelés azokból a napokból eredeztethető, amikor Tol Eressëa Valinortól még messzebbre terült el.
Mint e mítoszok fejlődéstörténetében gyakran megfigyelhető, egy korai elgondolás teljesen más szövegkörnyezetben él azután tovább: itt a fák s a növények sarjadása-burjánzása a sziget nyugati lejtőin akkor indult el, mikor az úszó földdarab kétszer is „járt" már a Tündéröbölben, s megpillantotta a Fák fényét, méghozzá a telék s a noldók partraszállásakor, világosság érte, s emez időkből maradt meg szépsége s termékenysége, mikor pedig már Valinortól messze, kint a nyílt óceánban horgonyzott; később aztán ez az elgondolás élt tovább abban, hogy a Fák fénye Calaciryát is átjárja és Tol Eressëára hull, amely ekkor már az Eldamar-öbölnél fekszik. Hasonlóképpen úgy látszik, hogy Ulmó szerepét, aki zenére s tengeri tudományokra tanítja a szoloszimpokat, míg ott

ülnek Tol Eressëa magas földnyelvén, átveszi Ossë, ő tanítja a teléket "a tenger-bölcselmek és a tengeri zenék minden elképzelhető ismeretére", ahogy Középföld partjai előtt egy sziklán ülnek.
Igen figyelemreméltó az is, ahogyan a mesében említés történik Valinor Hegyeinek hasadékáról. A szilmarilok szerint a valák műve ez a hasadék, a Calacirya vagy Fény Szorosa, de csak akkor vágták, mikor az eldák már Amanba jöttek, mert "még a valinori Fa-világította kertek sugárzó virágai között is vágytak ők [a vanyák és a noldók] olykor a csillagoknak nézésére"; míg ebben a mesében e hasadék "természetes" adottsága a tájnak, hosszú, tengerbe futó csermely völgye.
A tündék megérkezése a Nagy Földek partjaira arra utal, hogy Hiszilómë a Nagy Tengerrel határos tartomány volt, ezzel egybevág a terület *g* jele a legkorábbi térképen; igen figyelemreméltó, hogy már itt előbukkan az az elgondolás is, mely szerint Melkó embereket zárt be Hiszilómëba; ez fennmaradt mind a végső megformálásig, ahol is keletföldi Emberek árulásukért "jutalmul", hogy a Nirnaeth Arnoediad után Morgoth szolgálatába léptek, Hithlumba száműzettek (*A szilmarilok*).
Kőr dombjának és városának leírása során felbukkannak bizonyos jegyek, melyek később sem hiányoznak azután a Túnára épült Tirion jellemzéseiből. *A szilmarilok*ban például:
A Túna tetején épült a tündék városa, ott álltak Tirion teraszai és fehér falai; s a legmagasabb Ingwë tornya volt, Mindon Eldalieva, amelynek ezüstlámpása távolra világított a ködös tengeren.
Az arany s a "bűvös fémeknek" pora, amit Aulë halmozott Kőr lábához rátapadt Eärendil cipőjére-nadrágjára, mikor megmászta Tirionnak "hosszú fehér lépcsőit".
Itt nincs szó róla, vajon Laurelin és Szilpion hajtásai, melyeket az Istenek adtak Inwënek és Nólemënek, s "virágoztak mind szüntelen, lankadatlan", vajon fényadók is voltak-e, ám később az *Elveszett mesék*ben, a Noldók Távozása után Kőr Fáira újabb utalás történik, és ott a fák, melyeket Inwë kapott, "még egyre fénylenek", míg a fák, melyeket Nólemë kap, gyökerestül kiszaggatódtak, s "nem tudja senki, hová lettek". *A szilmarilok*ban azt olvashatjuk, hogy Yavanna a vanyák és a noldók számára "teremtett" oda "egy fát, mintegy Telperion kisebb másaként, azzal a különbséggel, hogy ez nem ontotta saját létezésének világosságát"; "ültette pediglen az udvarokba Mindon alatt és ott virult az, és számosak voltak magvai Eldamarban". Innét Tol Eressëa Fája.
A tündék e valinori városának leírásával kapcsolatosan hadd közöljek itt egy verset - a címe *Kőr*. 1915. április 30-án íródott, két nappal a *Te meg én* után, s két szövege maradt fenn: az első, kézzel írott változatban az alcím: "Egy elveszett s halott városban". A másodiknak, gépiratban, a jelek szerint elébb *Kőr* volt a címe, ez változott így: *Az Istenek városa*, és az alcímet apám törölte; ezzel a címmel jelent meg a vers Leedsben, 1923-ban. A szöveg nem változott, kivéve, hogy az utolsó előtti sorban a "nem szól madár" már a kéziratban átalakult "nem rezzen hang"-ra. Elképzelhető, különösen az eredeti alcímet tekintve, hogy a vers Kőrt abból a korszakból írta le, mikor a tündék már elhagyták.

Kőr

Egy elveszett s halott városban

Komor domb, roppant bástya-koronás:
Azúr tengerre nézve áll, meredve,
Azúr ég alatt, éj-fél látomás,
Gyöngy, vérbíbor-kő foglalatba metszve,
Fehér márvány szentélyek, csarnokok
Ámító terei... És karmos árnyak
Elefántcsont falakon, rács-sorok
Túlján fenyegetőn, s - kövülve már csak;
Pillérek fejes faragványai
Örök-időket látnak szállani,
Feledett napok túl sok-sok határon;
Árnyak hallgatnak - dús órákkal érzőn;
Nem rezzen hang, s némán, forrón, fehérlőn
Márvány tornyok lobognak, mint ha álmon.

*

Arról, ahogy Ossë megteremtette a vízimadarakat, meg hogy a szoloszimpok végül miként mentek Valinorba hattyúforma hajókon, melyeket sirályok vontattak; mint volt ez Ossënak bánatára, *A szilmarilok*ban jócskán eltérő változat olvasható:

Hosszú korokon át éltek [a telék] Tol Eressëában; ám szívük lassan megváltozott, s sóvárogni kezdtek a fény után, mely a tengeren át áradt a Magányos Szigetre. Kétféle érzés gyötörte őket: szerették a hullámok muzsikáját partjaikon, de látni kívánták rokonaikat, no meg Valinor dicsőségét; végül a fény utáni vágy bizonyult az erősebbnek. Ezért a valák parancsára Ulmó elküldte hozzájuk barátjukat, Ossët, aki - bár nem szívesen - megtanította őket a hajóépítésre, s amikor hajóik elkészültek, búcsúajándékul erős szárnyú hattyúkat vitt nekik. A hattyúk vontatták a telerek fehér hajóit a szélcsöndes tengeren, így érkeztek végül utolsókként Amanba, Eldamar partjaira.

Ott lakoztak hát, ha kívánták, láthatták a Fák fényét, járhatták Valmár aranyló utcáit s a Túnán épült Tirion kristálylépcsőit, ám jobbára gyors hajóikon szelték Tündehon vizeit, vagy a parti hullámokban gázoltak, s hajukon ragyogott a hegyen túli fény. A noldák sok-sok ékkövet adtak nekik, amelyeket széthintettek a partokon és a tavakban; csodásak voltak akkoriban Elende partjai. S maguk is sok-sok gyöngyöt nyertek a tengerből, s gyöngyből építették csarnokaikat, gyöngyből épült Olwë palotája is... Mert az volt az ő városuk és hajóik kikötője; azok pedig hattyúformák voltak, aranycsőrrel, arany és fekete borostyánkő szemmel.

A következő földrajzi leírás furcsa, mert nagyon hasonlatos ahhoz, amelyet *A valák jövetele és Valinor építése* ad, néhol azonos is. A második változat érdemben kevés új információt közöl, az egyetlen lényeges eltérés Tol Eressëa említése. Most már kétségtelen, hogy az Árnyékok Tengere a Nagy Tengernek Tol Eressëától nyugatra hullámzó víztérsége. *A szilmarilok*ban változik a koncepció, méghozzá Tol Eressëa meghorgonyzásával: Valinor elrejtésekor teremtették az Elvarázsolt Szigeteket, s köröttük a tengert árnyakkal és rémítő csodákkal töltötték meg. És ezek a szigetek behálózták az Árnyas Tengereket északtól délig, mielőtt Tol Eressëát, a Magányos Szigetet bárki hajója elérhette volna.

Van még egy ismétlődő elem a Valinor Hegyeinek hasadékáról szóló beszámolóban, s hogy Kőr dombja ott van a kis csermely végén; ezt a mese korábban már közölte. Az ismétlődés oka csaknem bizonyosan a mese két kompozíciós rétegében keresendő: lásd a 8. sz. jegyzetet; mert a két szakasz közül az első a javított részből való, a második az eredeti, ceruzásból. Apám, mikor a változtatásokat végrehajtotta, itt, azt hiszem, egyszerűen csak átvette a Hegyek hasadékának, a dombnak és a kis vízfolyásnak az eredeti leírását, s ha bevégzi a mese átdolgozását, gondolom, törölte volna a másikat. Ez a magyarázat lehet érvényes a további ismétlésekre is a Nagy Tengerek szigeteit illetően, Valinor partjával kapcsolatosan *A valák jövetele és Valinor építésé*ben; ám ebben az esetben az is fontos, hogy a tintás javítás a ceruzával írott kéziraton akkor jelenik meg, amikor az eredeti (a ceruzás) változat az elbeszélést tekintve már sokkal előbbre járt.

A szilmarilok a noldók ékkő-készítő tevékenységét ilyen tömören foglalja össze:

> Akkor történt, hogy Finwë házának kőművesei, akik a hegyekben kutattak kő után (mert örömüket lelték magas tornyok építésében), első ízben bukkantak drágakövekre, s számolatlan sokaságban hozták elő őket, és szerszámokat készítettek a drágakövek alakításához, és számtalan alakban faragtak köveket. A kincset nem gyűjtötték, hanem bő kézzel elajándékozták, s munkájuk Valinort gazdagította.

A mese végén található meglehetősen laza összefüggésű ismertetés, hogy hogyan is készültek a drágakövek-csillagfényből, *ilwë*ből, harmatból és virágok szirmából, virágnedvekkel színezett jegeces anyagokból - később elmarad, és a noldók bányászokká lesznek, minden ügyességük ellenére is csak azt kotorják elő a föld mélyéből, ami épp Valinor sziklakövei alatt lelhető. Másrészt, épp *A szilmarilok* lapjain, korábban, visszatér az a régi eszme, mely szerint: "A noldók voltak a drágakő-készítés első feltalálómesterei is." Mondani sem kell, hogy a lényeg a későbbi éles megkülönböztetés "gyümölcse" - e korai elbeszélésben maguk a szilmarilok még nem válnak ki a kincshalomból, melyet a noldók így vagy úgy készítettek.

Maradandó jegyek is akadnak: köztük a noldók bőkezű nagylelkűsége, ahogyan drágaköveiket ajándékozgatják: "A noldók sok-sok ékkövet adtak nekik [a teléknek], amelyeket széthintettek a

partokon", olvashatjuk *A szilmarilok*ban. Megmarad, hogy a telék a gyöngyöket a tengertől kapták; hogy a noldók adták Manwënak a zafirokat ("Jogara zafír volt, mit a noldók készítettek néki mívesen"; *A szilmarilok*); és Fëanort, a szilmarilok készítőjét magát se feledjitk - bár, mint a következő meséből mindjárt kitűnik, Fëanor itt még nem Finwë (Nólemë) fia.

*

Egy másik korai verssel zárom e kommentárokat, mely mesénk tárgyával kapcsolatos. A mesében azt olvashatjuk: Hiszilómë emberei féltek az Elveszett Tündéktől, Árny Népének nevezték őket, s a vidéküket *Aryador*nak hívták. Ennek a szónak a jelentését egy korai gnoma szótár így adja meg: "árny földje vagy helye".
A vers címe: *Aryador éneke*; két példányban létezik. A jegyzetek szerint 1915. szeptember 12-én íródott egy Lichfield közelében lévő katonai táborban; tudtommal soha nem jelent meg. Az első, a kézírásos, még óangol címet is visel. A gépirat nem sok változtatást tartalmaz, megjegyzendő, hogy a harmadik szakaszt kezdő személyes névmás eredetileg mindkét változatban hímnemű, ebből alakult nőneművé.

Aryador éneke

Aryadornak völgyein,
Belső tavak szélein
Zöld nádak hajlonganak,
Cuppognak sűrűs mocsarak,
Aryador ott így suttog, ím:
"Hallod a sok csengettyűt?
Kecskék járnak mindenütt,
Hol az irtás völgy fele lejt a fenyőktől;
Hallod, hogy nyög a rengeteg,
Ha a felhő-szürke ég-mennyezet
Reped, s a bujdokló Nap előtör?
Hölgy, fényed hull domb mögé,
Árny kerül a Föld köré,
Mormol a titkok népe kietlen rejtekeken;
Mégis, most is mindenütt
Csendülnek a csengettyűk:
Pár csillag pislákol az égen már, Keleten.
Férfiak gyertyája gyúl,
Hol a folyó kanyarul,
Fűzfa-odukban, nádasokban laknak ők;
Ám Nyugatnak lejt-ölén
Nézik mások: huny a fény,
Felidézgetnek szélsusogással tűnt Időt,
Ismeretlen volt a völgy még,
Surrogó víz járta csöndjét,
És az árny-csuda nép így táncolt éjten éjt;
Hogy a Nap-Hölgy messze fordult,
Szem-nem-látta ős vadont fúrt,
Apró lámpások villogtak e tájon azért.
Hangok támadtak fel akkor,
S mint kolomp szól, mint harang szól,
Zene szállt, és lábra láb dobbant a tetőn;
Aryador, ó, feledett,
Zúgott vízpartod s hegyed,
Körtánc járta, tréfa-móka,

Árny-néped pörgött dalolva,
Hajdani istenek élete sejlett, ébredezőn."

VI

MELKÓ TOLVAJLÁSA ÉS VALINOR HOMÁLYBA BORULTA

Ez a cím is a szöveget tartalmazó füzet fedeléről került ide; az elbeszélés - ceruzával sebtén papírra vetve (lásd az előző fejezet 8. sz. jegyzetét) - ugyanabból az időből vagy későbbről származó javításokkal, megszakítás nélkül folytatódik.

Most akkor Eriol hazaért a Tűnt Játék Kis Házába, és csak még mélyebb lett minden vágya, hogy megértse maga körül e dolgokat, s szeretete irántuk. Szomj gyötörte, áhítozás, hogy az eldák történetéről még többet tudhasson; el nem mulasztotta volna egy este sem a mesét, ment velük, kik a Mese-tűz szobájába vonultak; s így esett, hogy egy nap, mikor már jó ideje időzött ott Vairë s Lindó vendégeként, mély karszékéből Lindó, az ő kérlelésére, szólott végre ekképpen:

"Halld hát, ó, Eriol, hogyan történt az, hogy Valinor szépsége húnyt, vagy hogy a tündék egyáltalán odáig jutottak: elhagynák Eldamar kies partjait. Lehet, hogy azt már tudod, Melkó akkoron Valmárban időzött, szolgája volt Tulkász házának az eldák örömnapjaiban; ott táplálta-éltette magában az Istenek elleni gyűlöletét, szította féltékenységét az eldákkal szemben, ám végezetül a drágakövek szépsége iránti rajongása lett az a szenvedély, mely színlelt közönyét legyűrte, türelmét széttépte, őt magát mélységesen gonosz tervezésre ösztökélte.

Mármost a noldók ismerték csak az idő tájt e szépséges dolgok alkotásának művészetét, s annak ellenére, hogy mindeneket gazdagon megajándékozták, a maguk birtokában megtartott kincsek bősége mérhetetlen maradt - s Melkó ezért hízelegte körül őket, ravasz szavakat szólva megannyiszor. Ily mód szeretett volna ő is ajándékot kapni, vagy abban bízott, a titkos tudományból leshet el valamit, mivel azonban sem ez, sem az nem sikerült néki, inkább gonosz útra tért, s így kívánt egyenetlenséget szítani a gnomák közt, s hazudott nekik a Tanácsra vonatkozólag, mely az eldák Valinorba-érkeztekor összeült.[58] »Szolgák vagytok ti«, így szólott hozzájuk, »vagy gyermekek, így tartanak benneteket; játszadozzatok, ne kívánjatok világot látni, se túl sokat tudni. Lehet, a valák boldog időkkel ajándékoztak meg titeket olykor, de nézzetek be védőfalaik mögé, s majd látni fogjátok, szívük micsoda kemény kő. Bizony, a ti ügyességtekre van szükségük, és a ti szépségetekre, hogy udvartartásuk éke lenne, hiú pompaság; ez pedig nem szeretet. Önző vágy kielégítése ez így csak nézzétek meg jobban. Kérdezzetek rá, mi lenne Ilúvatartól nektek szánt örökrészetek - hogy az egész világban kóborolhassatok, minden rejtelmét fölfedezhessétek, minden anyagát használhassátok csodás mestertudományotok céljaira, úgy, ahogy itt sosem lesz módotok rá, igen, ha itt maradtok szűk kertekbe zárva, a megjárhatatlan tenger által minden másból kirekesztve.«

Hallván e dolgokat, sokuk, bár pontosan tudták s értették Nólemë igazságait, melyeket lelkükre kötött, sokuk azért csak eltöprengett az újabb értesüléseken, s némelyük nyugtalankodni is kezdett titkon az ő szívében. Melkó a mélyebben parázsló vágyakat szította fel megint. S tőle tanultak sok mindent, aminek tudása csakis a nagy valák számára lehet üdvös, mert efféle dolgok, félig értve, épp az igaz boldogságot emésztik fel, teszik értelmetlenné. Ráadásul, sok igazsága mellett, Melkó ízig hazug dolgokat is mondott nekik, vagy csak félig igazakat, és az eredmény az lett, hogy némult

58 ld. A tündék érkezése és Kőr megalkotása.

a noldó-ének, elhallgattak a csöpp húros hangszerek, mert a zenészek-dalosok hirtelen mintha megvénültek volna, túl sokat tudtak, túl sokra vágytak, és bölcsességes könyveik úgy sokasodtak szintén, mint erdőn a levelek-ágak. Mert tudd, ama napokban Aulë, a gnomák segítségével, ábécéket és írásokat alakított ki, és Kőrnak falain sok sötét mese állt képjelekkel róva, és nagy szépségű rúnák jelei sorakoztak kemény kövekbe vésve, és Eärendel számos csudás mesét mondott réges-rég, és meglehet, ma is olvasható ezek némelye, ha por nem nyeli. A többi tünde nem sokat törődött ezekkel a kérdésekkel, s aggódtak is, szomorkodtak is, látván rokonaik fogyatkozott boldogságát. Roppantul örvendezett viszont ennek Melkó, és csöndben leste, mikor jön el az ő órája; ám ez megint csak egyre késett, mert minden fáradozása ellenére a noldókat igenis visszafogták fényességükkel a Fák, nem eresztették őket szépségükkel az ékkövek, aggasztották szívüket a sötét útnak emlékei, ahogy Paliszorból idejöttek-és Nólemë is Melkó ellenében szólott, nyugtatván őket, csitítván fel-feltámadó elégedetlenségüket.
Végezetül ő maga annyira gondterhelt lett, hogy tanácsot tartott Fëanorral, de még Inwëvel és Ellu Melemnóval (ki is akkor a szoloszimpok vezetője volt), és azt a tanácsot kapta, tárná fel Manwë előtt, mit tud és mit sejt Melkó sötét mesterkedéseiről.
És Melkó, erről értesülvén, roppant dühös volt a gnomákra, s maga sietett Manwëhez, megelőzendő bárki mást, s ott alázattal és híven hajlongott, és arról beszélt, mit nem merészelnek a noldók, bizony, mesélte Melkó, Manwë uralma ellen sutyorásznak, felpanaszolván, hogy az ő ügyességüket és szépségüket (mely pedig Ilúvatar akarata szerint az egész Föld birtoklására tette volna elhivatottá őket) a valák nem díjazzák méltóképpen, holott messze felülmúlja az ő adottságaikat a noldótudomány! Kő nehezült Manwë szívére e szavak hallatán, lévén, hogy régóta tartott tőle, egyszer megtörik a valák és eldák nagy barátsága, tudván, a tündék a világ gyermekei, s egy nap csak vissza kell térniök így a világnak kebelére. S ki lenne mondhatója, hogy talán Melkónak ez a látszólag ok nélküli gonoszsága nem más, mint régi idők sorsszabása? De akkorra már érkezett is a Nólemë-küldte küldöttség, s hogy bebocsáttatást nyertek, elmondhatták a maguk igazát Manwë színe előtt. Igaz, Melkó jelenléte megzavarta őket valamelyest, s talán nem elegendő ügyességgel szóltak. És az is lehet, Manwë Szúlimó szívében is ott voltak már Melkó mérgének csöppjei - mert az ő gonosz rosszakarása az effélékben mindig finoman s erősen hatott.
Volt, ahogy volt: Melkót is, a noldókat is megfeddte s elbocsátotta Manwë. Melkót azzal, hogy menjen vissza Mandoszba, s ottléttel vezekeljen, Valmárba jönni sok hold teltéig ne merjen, bizony ne addig, míg a most elközelgő nagy ünnepség meg nem volt; Manwë azonban még attól is tartott, hogy a megfertőzött lelkek az ártatlan rokonokéra felkavaróan hatnak netán, és ezért rendelkezett úgy, hogy Aulë találna nekik más helyeket lakozásul, s odavezették így a noldókat, építettek nékik újabb várost, élnének ott.
Nagy volt a búslakodás Kőr dombján, mikor e híreket meghallották, és ha felháborodottan fogadták is Melkó egyértelmű aljaskodását, azért csak feltámadt most valami keserű ellenérzés az Istenekkel szemben is, és a mormolások, sutyorgások elevenebbek és hangosabbak voltak, mint valaha.
Csörgedezett le pediglen a dombokról egy kis vízfolyás, *Híri* nevű, északabbra ama nyiladéktól, mely a tengerpartra tárul, s ahol Kőr épült, és ez a patakocska a síkon vándorolt onnét, senki se tudta, merre tovább. Talán rálelt a Külső Tengerekre, mert északra Szilpion gyökereitől a föld színe alá bukott, s ott a talaj sziklás és egyenetlen is volt igencsak; és a noldók úgy gondolták, ide vonulnak el, itt várják meg Manwë szíve haragja csillapultát, mert semmi mód nem akartak volna beletörődni abba, hogy Kőrt nekik örökre el kellene hagyniok.
Üregeket vájtak hát a mélyületbe, és onnét drágaköveket vájtak elő, aranyat, ezüstöt, más becses anyagokat bányásztak; ám ősi otthonaik Kőrban üresen kongtak, hangjuk nagyon fájón hiányzott onnét a sok festmény, bölcsességes könyv közül, és Kőr utcái, terei, Valmár útjai mindenütt sugározták még az ő [? drágaköveik] és faragott márványaik fényét, és azokról a napokról meséltek némán, mikor a gnomák boldogsággal települhettek meg itt.
Mármost Melkó Mandoszban lakozik, s így, távol Valinortól lázadást tervez, bosszút állna gnomákon és Isteneken egyképp. Való igaz, csaknem három kort élt ő már ott, s ennyi elég volt neki, hogy ottani sötétebb szellemekkel barátságokat kössön, megrontsa őket, ígérvén nekik a Föld tágasabb térségeit, ha segítenek neki, [?amikor] hívja őket; és most össze is gyűjti őket a Mandosz-

környéki hegyek mindenféle sötét szakadékaiból. Innen küld ő kémeket, melyek oly láthatatlanok, mint az árnyak, ha Szilipion tündököl, és tudomást szerez a noldók dolgairól, meg hogy a síkságon egyáltalán mi történik éppen. Mármost valóban így esett: a valák s az eldák nagy ünnepe jött el, pontosan amelyikről maga Manwë is beszélt, parancsolván Melkónak, Valmárt ez időn ne zavarná; mert tudd, minden hét év fordulóján volt egy nap, mikor végig csak azt ünnepelték, hogy az eldák Valinorba jöttek, és minden harmadik évben volt ugyanígy egy kisebb ünnep, melynek napja megemlékezés volt a fehér szoloszimp-flotta érkezéséről, mikor is a jövevények Eldamar partjait elérték; de ezek az ünnepélyek minden huszonegyedik évben egybeestek, s ez volt a Fő-Fő Nap, sőt, Hét Nap volt ez, egészen pontosan a "Kettős Vígság Évei"-nek nevezték e huszonegyedik esztendőket; és ezt az alkalmat Kőr eldái, bárhol éljenek is szerte a világban, mind a mai napig egyre megünneplik. Közeledett hát a "Kettős Vígság", és az Istenek s a tündék egytől-egyig s nagy számban készültek dicső megülésére. Dísz és pompa, nagy tündemenetek, tánc és dalolás, Kőr és Valmár közt minden maga a csoda. Kőr nyugati kapujától széles, hosszú utat építettek külön, vezetett ez egészen Valmár falának északi nyílásához, mely a Fákra nézett. Fehér márványból volt az, és szépséges kis vízfolyásokat is átszelt, hegyek patakjait, s ott mindenütt ékességes-kecses hidak szökkentek csakhamar, bámulatosan ékes korlátokkal-támokkal; gyöngyökként tündököltek. És oly tisztaságosak lettek a vízfolyások, hogy a legfolttalanabb fehér liliomok hajtottak a kristályos mélyekből máris, és fent roppant virágaik szirmai terebéllyel ékeskedtek. Ráadásul csorgótól csorgóig, pataktól patakig az út mentén külön kis csatornákat vágtak, víz csörgedezne ott, az úton járók számára édes hangzatokkal, kísérőül. Íriszek virága lengett-kardoskodott, és a szegélyező fák hatalmas árnyékot adtak, és a levegőt kellemetesen hűtötték a felfakadó, magasokig permetező vizű források - boldogság volt arra az úton járás.

És jöttek is a telék, vezette őket a fehérköpenyes inwenép, és édesen dobogtatta a levegőeget sok-sok hárfájuk zengedezése, a húrok lüktető pengése; és mögöttük haladtak a noldók - megint saját népükben elkeveredve, övéikkel együtt újra, Manwë kegye folytán; enyhületes volt az ő szíve, mert azt akarta, lenne minél csodásabb ez az ünnep, illón - ám hangszerecskéik hangjai minden eddiginél édesszomorúbbak voltak. S végezetül vonultak a parti lakók, és dudáik, fuvoláik az árapály hullámzását tolmácsolták híven, mormolászó hullámok hangját, és a partot kedvelő madarak hangoskodását, messze a szárazulat belsejében.

Felvonul most mind ez a sereg Valinornak kapujához, és Inwë szavára jelére valamennyien egy lényként fakadtak a Fény Dalára. Ezt Lirillo[59] szerzette, ő tanította meg nékik, és a dal a tündék vágyáról szólt, ahogyan a fényt áhítják, ahogy gyötrelmesen jöttek, utaztak a sötéteken átal, és ahogy meglelték felülmúlhatatlan boldogságukat az Istenek színe láttán, és ahogy ismételten csak arra vágytak, juthatnának Valmárba, érezhetnék Valmár áldását, megannyi udvaráét. Erre Valmár kapui kitárultak, és Nornoré felszólította az érkezőket, kerülnének beljebb, és a fényességes társaság valóban be is özönlött. Ott Varda várta már őket, állván a mánok és a szúrulok társaságainak közepette, és mind az Istenek üdvözölték jöttük, és utána elkezdődött az ünneplés, lakomázás a roppant csarnokokban.

Szokásos volt ilyenkor, hogy harmadnapon kék-fehér köpenyt öltenek, így mennek fel Taniquetil magasára, és ott Manwë szól hozzájuk, kellő szavakkal, mind az ainuk muzsikájának s Ilúvatar dicsőségének dolgairól, meg mindenről, ami volt, van és eljövend. És ezen a napon Kőr és Valmár csöndes és nyugodalmas, ám a világ teteje és Taniquetil megannyi lejtője fénylik és ragyog Istenektől és tündéktől, és mind a hegyoldalak visszhangozzák beszédjüket - azután viszont, a vigasság utolsó napján az Istenek Kőrba jönnek, ülnek a fényességes dombnak oldalában, felpillantgatva a kecses-karcsúságos városra, majd meg is áldják Ilúvatar nevében, még mielőtt Szilpion kivirulhatna; és így érnek véget a "Kettős Vígság" napjai.

Ám ebben a végzettel fenyegető évben Melkó a maga szentséggyalázó, rút szívével bizony azt merészelte: pontosan ama napon, melyen Manwë tartja beszédét a Taniquetilen, hajtaná végre ő gonosz tervét; mert akkor Kőr és Valmár s mind Szirnúmen szikla övezte völgymélye őrizetlen: persze hogy az, mert kik ellen is őrizték volna tündék s valák ama régi napokban?

---

59 Lirillo a valák másodnév-listáján áll, Szalmar-Noldorin neveként.

Sötét népségével akkor előmászván a *Szamírien*nek is nevezett nagy ünnep harmadnapján, elérte Makar szálláshelyének világítatlan csarnokait; a vad vala, még ő is ott volt Valmárban, a nagy ünnep tiszteletére, s való igaz, ott voltak mind az Istenek, Fui és Vefántur kivételével, Ossë sem hiányzott onnét, bizony felfüggesztette e hét napra Ulmó iránt különben táplált féltékenységét, ellenséges érzületét. Itt átvillant Melkó szívén egy eszme, és már fegyverkezik is erősen, övéire is aggat igen éles, kegyetlen vasú kardokat, s e népségnek ez nagyon tetszik: mert most belopóznak valamennyien a Szirnúmen-völgybe, ahol a noldók jelen szállása volt, és most figyelj, a gnomák, épp Melkó tanítását megszívlelve, gyanakvással élve most már, éberebbek voltak, mint akkortájt szokás. S ezért némi őrséget hagytak hátra, hogy a kincseikre vigyáznának, míg ők maguk többségükben a nagy ünnepélyen időznek, az Istenek vendégeiként. Mármost egyszerre elkeseredett küzdelem támadt Valinor szívén, és az őrök elhulltanak, miközben Taniquetil hegyén békességes béke honolt- éspedig örömteli zsivajjal körítve. De hát épp e zsivaj okán nem hallhattak segélykiáltásokat. Melkó, persze, tudta jól, háborúságot jelent ez közte s Valinor minden népe között, hiszen legyilkolta a noldókat- saját portájuk előtt-, azoknak társait, akik az Istenek kegyeltjei voltak. Ami azt illeti, Melkó maga végzett Bruithwirrel, Fëanor atyjával,[60] és betörvén abba a sziklaházba, melyet ő őrzött, a legpompásabb drágaköveket kaparintotta meg, köztük a szilmarilokat is, elefántcsont ládikába zárva. Hogy ezekkel a kincsekkel megrakodtak, Melkó s népsége kereste módját, miként menekülhetnének el mihamarább.
Tudd mármost, Oromënek hatalmas istállói voltak arratájt, tenyésztett pompás lovai, vadon közelén. Melkó ezeket a fekete hátasokat lopta el, lókötő tudományát borzalmas lelkének bűvölő ereje segítette. Most már így elmenekülhetett gonosztevő társaival, ám előbb tönkretették a csekélyebb értékű holmikat, miket magukkal vinni nem bírtak semmiképpen. Hatalmas vargabetűvel, iszonyú sebesen, ahogy csak Oromë lovai vágtathatnak, Valmárt messze elkerülve, úttalan utakon távoztak onnét, amerre a Fák világossága gyér, s nagy a rejtő homály. Még jócskán fenn ünnepelt a gyülekezet Taniquetil csúcsán, s még messze nem volt vége a nagy ünnepségnek, mikor Melkó és gaz népsége, be nem várva, hogy a noldók hazatérjenek s mindent rontva leljenek, eljutott messze délre, és ott meglelt egy sík terepet a vad hegyek közt, melyek Eruman felé magasultak. Bizony, bánhatja Aulë és Tulkász, hogy gondatlanul magára hagyták e jókora térséget már időtlen időknek előtte, abban a hitben, hogy ott gonoszságnak csírája sem lakozhatik már - s onnan szoktak ők Arvalin felől Valinorba visszaérkezni, dolgok végeztén.[61] Mondják egyébként, hogy a vargabetűs vágtatás nem Melkó találmánya volt, ő eleinte északnak tartott volna, Mandosz közelén, a hágókon átal; ám e félkör-utat javasolták neki, mondván, Mandosz és Fui sose hagyja el ama birodalmat, s az északi hegyek szakadékai és hasadékai mind az ő népüktől hemzsegnek, s Mandosz, bármennyire komoran lakozott is ottan, lázadó ellensége Manwënak sosem lett volna, gonoszokat támogatván.
Messze északi vidéken, ha valaki a hideget úgy viseli, mint Melkó, s mondják, a tenger úgy összeszűkül ott, hogy keskeny szorosán hajók nélkül is átlábalhatott volna hordájával, ki a világba, biztonságba, a Nagy Tengereken; mégsem történt ez, és a szomorú történet illő vége következett el, most azonban még a Két Fa fényének váltakozása mellett a tündék egyre énekelnek Valinorban.
Hogy aznap fényhunytakor véget értek az ünnepségek, az Istenek megtértek Valmárba, Kőr fehérlő útján. A tündék városában csillámlottak a fények, barátságosan hunyorogtak, ám a noldók szomorúan haladtak át Szirnúmen síkján. Szilpion izzott ez órán, és mielőtt elhalványulhatott volna, felhallatszott már az első halottsiratás, ami csak egyáltalán valaha elhangzott Valinorban, felsírt, felzokogott a sziklás völgyből, mert Fëanor Bruithwir halálát gyászolta; és számosan a gnomák közül láthatták, drágáik lelke elszállott, el Vê útján. Akkor hírnökök vágtattak sietve Valmárba, vitték a hírt, a bajét-bánatét, és ott lelték Manwët, aki nem tért vissza még e városból lakhelyére, Taniquetilre.
»Jaj, Manwé Szúlimó«, kiáltottak ekképp, »a Gonosz tört be Valinor Hegyei közé, és Szirnúmenre támadt a síkon. Ott fekszik Fëanor atyjaura, Bruithwir holtan,[62] és mellette számos noldó, és elloptak minden kincset onnét, drágaköveket, becses anyagokat, kezünk szerszámait elvitték,

60 "Fëanor atyja" ez lett a végső változat - hosszas töprengés után; korábban volt "Fëanor fia", de "Fëanor fivére" is.
61 Sziklakövek "vételezése" Arvalinból (Eruman), Id. korábban: Valinor Hegyeinek emelése.
62 "Fëanor atyjaura" - "Fëanornak fiá"-ból.

szívünk szerelmének oly régi tárgyait, egy szálig. Ugyan ki szeme látja mind e dolgot most már? És ki cselekedte e gonoszságot, ó, Manwë? S tudd, a noldók szíve bosszúért kiált, halld, ó Egyetlen [? igaz] ! «
Mondotta nékik akkor Manwë: »Halljátok, ó, noldók gyermekei, szívem szomorú miattatok, mert Melkó mérge, íme, ismét hatott reátok, és szívetekbe változást csepegtetett ő, mohóságot. Íme! ha nem lett volna néktek még a közös nagy ünnepnél is fontosabb érték a drágakő s kárpit-kincs,[63] nem lennének halottaitok most, nem kellene Bruithwir s társai veszését gyászolnotok, és a kincs sorsa nem lenne kétes. Nem! most úgy kell éreznem, Bruithwirnek s társainak halála a lehető legnagyobb bajt hozza, ami csak Isteneket s tündéket s embereket érhet. Az Istenek nélkül, kik benneteket a fényre kihoztak, néktek mindenféle anyagot adtak, titeket ügyességre tanítottak, tudatlanokat még, ugye, látjátok, nem lenne mind e sok becses tárgy, melyhez úgy ragaszkodtatok, ez mind soha nem lett volna; ami pedig egyszer már lett, majd lehet újra s lesz is, nyilván; de minden valinori dicsőségnél és kőri kecsességnél, szépségnél többet ér a béke s a boldogság, s bölcsesség, és ha ez egyszer elvész, azt nehezebb pótolni. Ne motyorásszatok, sutyorásszatok hát a valák ellen kétes érzést, magatokat szívetekben ne emeljétek az ő rangjukra; inkább térjetek meg, bűnbánatot gyakoroljatok, tudva tudván, hogy Melkó hozta reátok mind e rosszat, ennek oka azonban az, hogy véle egyáltalán paktáltatok, ím, ennek vége a fájó veszteség, a bánat. Többé ne bízzatok hát benne ezentúl, se másban, akármi titkos bölcselmekkel traktál titeket, mert annak a díja csak megaláztatás és keserves kín.«
És a követeket Manwë elbocsátotta, szégyenkezve és leverten térhettek meg Szirnúmenbe - ám Manwënak szíve még az ő szívüknél is nehezebb volt, mert a dolgok, látta ő jól, valóban rosszra fordultak, mi több, azt is sejtette, tovább romlanak majd; és így működött az isteni végzés, mert íme! a noldók Manwë szavait keménynek, hidegnek vélték, nagy bánatát szívének honnét is sejtették volna, gyengédségét; és Manwë úgy látta eztán, furcsán megváltoztak ők, követelőzők, mohók lettek, s mintha csak a maguk kényelmére vágytak volna, mint a gyerekek, csak a vesztést panaszolták fel, kedvenc dolgaikért jajongtak.
Melkó most ott van aztán Arvalin síkján, és nem tudja, innét hogyan menekedhetne, mert igen nagy ott a komorló sötét, és nem ismeri azokat a vidékeket se, melyek onnét messzebb délnek nyúlnak. Ezért hát küldöncöt küldött, követeknek kijáró mentelem jogával - jóllehet e küldönc Mandosz hitehagyott szolgája volt, kit Melkó megrontott s elorzott onnan-, menne Valinorba, és most Valmár kapuinál állván,' bebocsátást kért, hallgatnák meg őt az Istenek; és megkérdezték, honnét s kitől jön, s felelte ő, *Ainu* Melkótól, és Tulkász nyomban köveket hányt volna reá a falnak magasáról, hogy agyonverje velük, de mások visszafogták, bár nehezen tették ők is igencsak, legyőzték haragjukat, s bevezették a követet Aulë udvara elé, az aranytérre. És ugyanezen órán lovasokat küldtek Szirnúmenbe és Kőrba, összegyűjteni az összes tündét, mert úgy gondolták, ez, ami történt, mindőjüket mélyen érinti. Hogy mindez megvolt, a küldönc odaállhatott a színarany tű mellé, melyre Aulë írta fel az Aranyfa fellobbantásának történetét, s mondotta néki Manwë hirtelen: »Beszélj!« - és hangja olyan volt, mintha mennydörgés sújtana le kurtán és nagy hirtelenséggel, de a küldönc rezzenetlen tolmácsolta az üzenetet, mellyel járt:
»Melkó Nagyúr, ki a világnak ura a legsötétebb kelettől Valinor Hegyeinek külső lejtőiig, üzeni, íme, rokonainak, az ainuknak. Halljátok, ellenértékül ama sok szenvedésért, mit ti róttatok rá, a bebörtönzésért és megfosztatásért, most ő elvette, ami járt néki, nemes vérei s birtokai helyett, s ez még mind csupán apróság, a ti rabszolgáitoknak, a noldóknak hitványka kincse. Nagyobb bánata, mármost, hogy meg is kellett ölnie némelyeket ezek közül, mert társaik az ő bosszúszomjas szívükkel néki most ártására akarnának lenni, istenkáromlást követvén el ezzel, s hogy észre sem veszik magukat, olyképp; de Melkó ezt hajlandó felejteni, csakúgy, mint a bántást, melyben általatok része volt, felejteni, igen, ha eljöhet ide és e helyt, melyet most Valmárnak neveznek, meghallgatjátok és teljesítitek feltételeit. Mert tudjátok meg, a noldók eztán az ő szolgái lesznek, és felékesítenek néki egy házat; mi több, jogos igénye, hogy« - ám itt a hírnök hiába emelte fel hangját, nem hallatszott az, oly nagy volt már a felháborodott kiáltozás: micsoda arcátlan beszéd ez!

63 A "kárpit" szó után a "kincs" toldás helyett ez állt: "amit az Istenek egy órán alkottak és ők magukénak vallván" - később törölve.

S Tulkász most meg nem állhatta végül, odarontott, vele háza népéből is még páran, és szó szerint befogták a küldönc száját. A Tanács háborgott, teljes volt a felfordulás. Melkó persze nem is akart egyebet, mint efféle kavarodás révén időt nyerni ezért küldött a valáknak ily arcátlan üzenetet.
Manwë akkor azt parancsolta, hírnöke vigyen válaszüzenetet neki, jelenne meg Melkó az Istenek színe előtt. De maguk az Istenek egyhangúlag kiáltották: »Ez nem hírnök, ez egy lázadó, egy rablógyilkos! « - És Tulkász: »Megszentségtelenítette Valinort! Volt mersze ily elvetemülten elébünk állni!« ezt üvöltötte. Mármost a tündék véleménye e tárgyban egyöntetű volt. Semmi reményük nem lehetett, hogy kincseiket visszakapják, míg Melkó szabadon van. Hanem hogy Melkót elérjék haragjukkal az Istenek, az is lehetetlennek látszott. Maradt ez: Melkóval többet ők nem érintkeznek, számkivetettnek tekintik. (Pontosan ezt tartotta aggasztónak Manwë, Bruithwir halála szerinte ilyképp volt a legnagyobb rossz, ami csak érhette s érte valaha is az Isteneket és a tündéket.)[64]
Ily értelemben beszéltek a tündék Vardával s Aulëval, és Varda ismertette ügyüket Manwë színe előtt, aztán Aulë még erőteljesebben, mert az ő szíve is igencsak sajgott, hogy ennyi becses kincs, művészmesterség eredménye veszendőbe ment, tolvajé lett; ám Tulkász Poldórëa maga is izzott a haragtól, feljebb szítani benne azt már nem is lehetett.
Mármost ezek a nagy szószólók képviselték a panaszt a Tanácsban, s így esett, hogy Manwë annak rendje szerint megüzente Melkónak, száműzi őt s minden követőjét, Valinorban soha többé nem mutatkozhatnak. Ezeket a szavait a hírnök vitte volna vissza Melkónak, ám a valák és a tündék népe másképp gondolkodott, továbbra is csak árulónak tekintették a hitvány küldöncöt, akit Tulkász vezetésével felvittek akkor Taniquetil legmagasabb csúcsára, ott közölték vele s mindenekkel, hogy nem követ, közönséges hitehagyott, semmi jog nem védi - és letaszították a mélybe, a görgeteg kövekre, ahol szörnyethalt. Mandosz a legsötétebb zugokban tüntette el maradványait.
Akkor Manwë, látván, mily keserűség hánykódik e lázongó nyugtalanságokban, letette jogarát és sírt; ám a többiek igenis szólottak Szorontur Saskirálynak, ki Taniquetil felett körözött, vinné el Manwë üzenetét Melkónak: »Átkozott és száműzött légy mindörökre, ne is próbálj érintkezni eztán se Istenekkel, se tündékkel. Lábad a világ végeztéig ne érintse többé Valinor földjét.« És Szorontur megkereste Melkót, közölte vele, száműzött, és megmondta neki azt [? is], hogy követe meghalt. Melkó akkor legszívesebben megölte volna Szoronturt, úgy feldühítette követének halála; és valóban, ez a tett nem volt összhangban az Istenek igazságtételének szellemével, de Melkó gonoszsága a végsőkig felingerelte őket, és Melkó mostantól mindvégig keserűen felpanaszolta és kifordította a dolgokat, az Isteneket hibáztatva, és közte s Szorontur között örökös maradt a háborúság és a gyűlölet, s további keserűséget hozott, hogy Szorontur s népe a Vas Hegyei közé költözött, onnét hadd figyelné Melkó mesterkedéseit.
Aulë megy most Manwëhoz, szól biztató szavakat, mondván, miként áll mindazonáltal egyre Valmár, mily magasak a hegyek, s hogy mindez elegendő védbástya a Gonosz ellen. »Íme! Melkó még egyszer bajt hozhat a világra, hisz egykor már láncban volt, mégis megtette - ellenben magam s Tulkász teszünk róla, elzárassék az a hágó, mely Erumánihoz és a tengerekhez vezet, és hogy Melkó onnét ide ne jöhessen soha többé.«
Addig is Manwë és Aulë őröket állít ki ama hegyek köré, ha bizonytalan lenne Melkó holléte, ez veszélyt ne hozhasson.
Aulë akkor beszél Manwëval a noldók dolgáról, és igencsak kérleli őt ügyükben, mondván, ami Manwët most gyötri, nem az ő művük, az Melkó gonoszságáé csupán, mert maguk az eldák korántsem szolgák, hanem édességnek és kedvességnek csudálatos kis népe - és hogy örökre az Istenek vendégei ők. Ezért Manwë hívja vissza őket, és ha az a vágyuk, szorgoskodhassanak ismét drágakövekkel, szövéssel, minden szépségnek dolga meg kell hogy adassék nékik újra, s még annál is nagyobb bőségben, munkálkodásukhoz lehetőség, hogy térnének vissza Kőrba.
Hanem mikor Fëanor hallotta ezt, mondta: »Igen, de ki fogja visszaadni nekünk a boldog szívünket, mely nélkül szépséges és bűvös művek sosem születhetnek? Bruithwir halott, és halott vele az én szívem szintaképpen.« Sokan mégis visszatértek Kőrba, és a régi derű visszfénye is felragyogott,

64 A kézirat a mesének ezen a helyén egymásra utaló, "lazán" sorjázó elemeket tartalmaz; ennek a mondatnak a helye így nem egészen világos, ám talán ide illik.

ám a fogyatkozott boldogság eredményeképpen többé nem sikeredtek olyan pompás drágakövek a kezek munkája nyomán. Ám Fëanor búban lakozott kevéske néppel Szirnúmenben, és hiába igyekezett nap-éjt, nem bírt hasonló kincseket készíteni se, lelni se, amilyenek a szilmarilok voltak, miket Melkó elrabolt; sem azóta nem csinált olyat míves mester. Végezetül Fëanor fel is hagyott a próbálkozással, inkább csak üldögélt Bruithwir koporsója mellett, sírjánál, melynek neve az Első Bánat Halma, és helyesen ez a neve, mert az ő halála volt kezdete annyi szomorúságnak. Itt kuporgott Fëanor, keserves gondolatokat forgatva magában tehetetlen, míg agya el nem bódult a szívéből felszálló sötét gőzöktől, s akkor maga felkelt, ment Kőrba. Ott beszélt a gnomákkal, kik bajukban-bánatukban a várost lakták, már csak fogyatkozott gazdagság s dics népe - intvén őket komoly intelemmel, hagyják el ezt a börtönzárkát, kövessék őt, ki a világba. »Gyávák lettek a valákból, de az eldaszívek erősek; hadd lássuk, ami a miénk, lássuk viszont újra; szerezzük vissza, és ha nem megy cselvetéssel, tegyük akkor erőszakkal. Háborúság lesz Ilúvatar Gyermekei és ainu Melkó közt, az lesz. S hogy mi lesz akkor, ha belepusztulunk vállalkozásunkba? Vê sötét csarnokai alig lehetnek rosszabbak, mint itt ez a börtön-fényesség...[65] És rávett többeket, tartsanak vele először is Manwë elébe, s ott azt kérte-követelte, az Istenek hagyják a noldókat békességben elhagyni Valinort, sőt, gondjuk legyen rá, kerüljenek át biztonságban a világ partjaira, ahonnét egykoron idehajózták őket.

Akkor Manwë elszomorodott, ily kérést hallván, és megtiltotta a gnomáknak, hogy ekképp szóljanak Kőrban, ha még a többi tünde közt időznének; hanem aztán enyhült szigora mégis, s inkább a világot és módját illető dolgokról szólott, meglévő veszélyekről, és hogy mi sokkal gonoszabb is jöhet ott még Melkó visszatérése révén. »Szívem érzi, bölcsességem mondja, bizton«, ekképp szólott, »hogy nem telik el nagy idő, és Ilúvatar ama másik Gyermekei, az emberek atyáinak atyái eljövendenek e világba -és bizony, az ainuk muzsikájának változhatatlanjövendölése, hogy a világ hosszú korokra emberuralom alá kerül; hogy ez aztán üdvre lesz vagy kárhozatra, maga Ilúvatar nem tárta föl előttünk, és nem tűrhetem, hogy viszály, félelem, harag költözzön Ilúvatar különféle Gyermekei közé, és inkább hagyom üresen a világot, ne népesítsék olyan lények, hogy az elsőszülött embereknek ártására lehessenek, amíg ezek meg nem erősödtek szervezeteikben, míg a Föld népei s nemzetségei gyermekek még.« Ehhez hozzáfűzött sok szót még az embereket s természetüket illetően, dolgokról, mik érik őket, s akkor a noldók csak ámultak, mert a valákat nem hallották még az emberekről beszélni, csak nagy ritkán; és sok teketória nélkül máris e lényeket bizony gyengéknek és vakoknak és esetleneknek és haláltól mérgezettnek gondolták, vagyis az eldákhoz semmi mód nem hasonlatosnak, méltónak. Ezért hát, bár Manwë azért tárta ki szívét, hogy könnyítsen rajta, s a noldók lássák, nem cselekszik ő szándék s megfontolás nélkül, a hatás épp az ellenkező volt, a kérelmezők csodálkoztak, miért olyan nagy ügy az ainuknak az emberi nem, és Manwë szavait Fëanor nem az Isten szándéka szerint értette. Így szólott aztán Kőrban megint a nagy számban összegyűltekhez, övéihez:

»Íme, látjuk most már jól, miért volt az, hogy ideszállítottak minket, rabszolgákként! Most hát meg is mondták nékünk, mi végre vagyunk itt, idehoztak, hogy megfosszanak világbéli örökségünktől, nem lehettek miéink a tágas földek, mert hátha nem hagyjuk, hogy rajtuk egy még meg sem született faj kedvére éljen. Jön majd e sarjadék-csüggesztő-bús nép, hamar halandó, sötétben sunnyogók népe, ügyetlen kezek, satnya dalok s zenék gyülevésze, durva eszközeivel földet túr majd tompulásig-rogyásig, ezek Ilúvatartól lennének szintén, Manwë Szúlimó képes ilyet állítani, ő, aki az ainuk ura, ezeknek adná a világ minden csodáját, rejtett kincsét, egészét -, ezeknek adná törvényes örökünket. Vagy mi ez a beszéd különben a világnak veszélyeiről? Cselvetés nekünk, elijesztésül: szavak álcája! Ó, ti mind, noldó-ivadékok, bármi szelíd szolgaságban tartanának is minket az Istenek, kérlek és szólítalak titeket, keljetek, jöjjetek, hagyjuk Valinort, ennek jött el órája, jöttünket várja a világ!«

Való igaz, nagy csoda, csel és ravaszság volt mindez Melkó részéről - mert e vad szavakban, ki tagadná, volt parányi igazság is, másrészt Fëanor nem tudta, Melkó ül gondolatai mélyén, ellensége, ő csepegtette belé mindezt; de talán e szomorú dolgok [? ős] eredete Melkónál magánál is ősibb

65 A pontok az eredetiben is megvannak.

volt, s szükségképp vannak ily dolgok - és a tündék s emberek féltékenységének rejtelme megoldatlan talány, egyike a világ sötét titkainak.
Bárhogy voltak is azonban e sötét dolgok, Fëanor tüzes szavaival sok hívő fülre talált, mert mintha fátyol hullt volna a gnomák szemére-szívére; s meglehet, ez sem egészen Ilúvatar szándéka és tudomása nélkül történt. Persze Melkó boldog lett volna, ha ezt a dolgot látja-hallja, mert mintha az ő gonosz sugalma eredményezett volna gazdag aratást, nem is reméltet! Igaz, e gonosz ott vándorol most Eruman sötét síkságain, és délebbre, mintsem bárki járt volna még, lelt egy vidéket, mit sűrű árnyak fedtek, s úgy találta, ez lesz alkalmas hely néki, hogy a lopott kincset elrejtse.
Ezért addig keres-kutat, mígnem aztán lel a hegyek közt mélysötét üregölet, és a sötétség pókhálói lengik körül azt, a fekete levegő fojtogatóan rátelepszik a szájra, torokra. Roppant mélyek ez üregek, labirintusuknak tengerre van föld alatti kijárata, és volt idő, hogy a Hold meg a Nap itt raboskodott aztán,[66] mert itt lakozott az ősszellem, Móru, akiről még a valák se tudták, honnét jött oda és mikor, s a Földnek népe sokféle nevet adott neki. Lehet, ama ködsötétnek szülötte volt ő, mely az Árnyékok Tengerén kavarog-leng, a végkomorulatban, mely a Lámpások ledöntése után szállt le, mielőtt még a Fák tündökölni kezdhettek volna, ám inkább mindöröktől létezett Móru; s ő az, ki szeret a sötét helyen undok pók képében is lakozni, homály csüngő hálóit szőve, mely elkapdossa a csillagokat, holdakat, mind a levegőégnek fénylő dolgait. Való igaz, az ő műve volt, hogy a Két Fa lecsorgó fényéből oly kevés jutott ki a világba, mert ő mindazt mohón elnyelte, oly kapzsi volt, de a fénytáplálékból megint csak sötétséget hozott a világra. Ungwë Lianti, az Elemésztő Pók, így is nevezgették rémalakját az eldák, meg Wirilómë és Homályszövő volt még neve, míg a noldók úgy emlegették, hogy Ungoliont a Pók, meg hogy Fekete Gwerlum.
Melkó és Ungwë Lianti barátságban leledzett elejétől fogva, mármint attól, hogy a szellem Melkót s népét barlangjaiban fölfedezte, de a Homályszövő a sok tündöklő kőre is éhezni kezdett, mihelyt csak rengetegük meglátta.
Melkó, íme, tönkretette a noldókat, bánatot s zűrzavart hozott Valinorra, könnyebben és gyorsabban, mint hajdanán, s nemcsak a kincsekről volt szó, de sötétebb s nagyobb szabású terve volt, mint valaha eddig, s látván Ungwë szemében a nyers kapzsi vágyat, mondta neki, megkaphatja a drágaságok halmát, a három szilmarilt kivéve, ha új terveit segíti. Ebben a rút szellem azonnal benne is volt, így kerültek a mindennél szépségesebb ékek Wirilómë csúf birtokába, eldugta pedig őket sötétség hálóiba, mélyen az Eruman déli határát vonó nagy hegyek keleti lejtőjének üregeiben.
Felmérvén, most lehet ideje, hogy lesújtson, mikor Valinorban még nagy a felfordulás, és Aulë s Tulkász se torlaszolta el a hegyek szorosát, Melkó és Wirilómë Valinorba kúszott, rejtekezve meglapult a hegyek tövében, várva, virulna Szilpion. Ám a Homályszövő nem maradt tétlen, legsápatagabb hálóit fonta, árnyakat formált. Ezeket akkor meglengette, nekieregette, tüntetnék el Szilpion tiszta ezüstfényeit, hadd borítaná Valinor minden nyugati síkvidékét bizonytalan derengés csak, benne kétes villogások riadalma. Majd a láthatatlanság nagy fekete köpenyét kanyarította magára s Melkóra, és átlopózott a síkságon; s az Istenek csodálkoztak, és a kőri tündék féltek; persze Melkót még nem sejtették a dolgok mögött, azt gondolták inkább, Ossë műve lenne ez, aki olykor viharokkal jelentkezett az Árnyékok Tengere felől, nagy ködökkel, sötétekkel, Valinor tiszta, világos levegőegét is maszatolva; persze erre Ulmó s Manwë is megadta válaszát rendre, Manwë küldött erős-édes nyugati szelet, fújná vissza keletnek mind a tenger fölé a szennyest. Hanem most ilyesmi mit sem ért Wirilómë műve ellen, oly súlyos-tapadós éjszakát bocsátott ő a vidékre, s ekképp történt, hogy Melkó s az Éjszaka Pókja zavartalanul elérhette Laurelin gyökereit, és Melkó minden istenerejét összeszedve kardjával jól odasújtott a szépséges törzshöz, és még így, sebesülten is, a Fa áradó nagy fényessége elemésztette volna Melkót kardostul, ha a Homályszövő nem hajol oda, undok ajkával nem szívja ki a sebből a nedvességet, az életfényt, hogy a Fa ernyedezni kezdett.
A balsors is úgy akarta, hogy e fogyatkozást még csak észre se vették azonnal, mert az az időszak jött, mikor Laurelin szokás szerint fogyatkoztatta ragyogását; csak hát, íme, úgy állt már, hogy soha többé nem is ébred dicsőségre, nem szórhat örvendetes fényt az Istenek orcájának derűjéül. Ahogy e hirtelen sötétülés elkövetkezett, Gwerlum szívét a hiú boldogság elbódította, így Melkó intésével nem törődve ment, hajolt Szilpion gyökereihez is már, s az éj gonosz füstjeit kezdte ott fújni, s ezek

66 "aztán" - eredetileg "régen" volt. A mondat mellett, a margón: kérdőjel.

sötétség folyamaiként áramlottak Valmár kapui felé. Melkó fogta most a fegyvert, mely megmaradt neki, késével metszené Szilpion törzsét, gyorsan, míg van rá idő; ám egy Daurin (Tórin) nevű gnoma, Szirnúmen felől arra haladván rossz érzéstől hajtva, látta ám ezt, és rárontott, s kiáltozott. Erre a támadásra Melkó csak megtántorult, Wirilómënak esett, az meg, pók módjára a földre lapult. Mármost Daurin karcsú pengéje Aulë műhelyéből került ki, *miruvor* volt anyaga, így bírt véle a [? titkos] lény, a pók lábába belevágni, igen ám, de abból méreg freccsent rá, mely minden élő [? dolgok] fényének halála. Wirilómë akkor fonállal bekerítette, nem tudott mozdulni többé Daurin, és Melkó szabad prédája lett - le is döfte nyomban. Majd a mérgezett pengéjű karddal Szilpion törzsét meghasította, s Gwerlum mérge feketén ömlött az élő fanedvbe, és Szilpion elevensége odalett máris, fénye hirtelen elhalt, bús derengés maradt csak belőle az áthatolhatatlan sötétben.
Melkó és Wirilómë akkor már menekült is, jókor, maguk dolgát nézve, mert akik Daurin után jöttek, páran, látják sorsát, és halálos rémülettel rohannak Kőrba s Valmárba, eszelősen botladozva a sötétségben, mire is a valák nyomban vágtatnak már, menteni, ha nem késő, a Fákat, mert tudják, azok vannak veszélyben.
Most akkor a noldók megvallották félelmüket, hogy szerintük Melkó lenne mind e gonoszság forrása, és ezért fontos, hogy kézre kerítsék, őt s társait, mielőtt a hegyek útján túl kerülhetnének.
Tulkász azonnal kész az üldözésre, nekilódul, s oly sebesen, hogy még Oromë sem tarthat vele lépést, isteni táltosa ellenére nem bír úgy nekivágni az irtózatos sötétségnek; maga ront hát Poldórëa csak előre. Ulmó hallja az üvöltözést vai házán, és Ossë [? felüti] fejét az Árnyékok Tengerének habjai fölé, és nem lát több fényt áradni Kőr völgye felől, hát kiszökken Eldamar partjára, száguld sebesen, hogy az ainukhoz csatlakozzék, üldözésre. Most Valinor egyetlen fényességes helye a kert, hol Kulullin aranyforrása szökken, és akkor Vána és Nessza és Urwen és sok leányzója s hölgye a valáknak ott könnyet ont, de Palúrien karddal övezi urát, ahogy az türelmetlen topogva áll, és Varda is tovalovagolt már Taniquetilből ura oldalán, előtte tündöklő fényű csillagot tartva, mintha fáklyát.
Telimektar, Tulkász fia e nemesekkel tart, és arca is, fegyvere is ezüstösen csillog a sötétben, ám most akkor már a többi Isten is arra lovagol, és némelyük kezében [? hevenyészett] fáklya, így a sík telis-tele vándor, bolygó fénnyel, és a hangok a komorságban ide-oda verődnek.
Még amikor Melkó épp csak menekült onnét, ott járt már az üldözők első csapata a Fáknál, és a valák bizony ájuláshoz közeli borzadállyal nézték, mi esett; ám a rontó Melkó maga, némely társaival, kik korábban Mandosz gyermekei voltak, különvált Ungwëtól, aki éjbe burkolózva vette útját délnek, át a hegyeken, honába vissza, az űzők nem is értek közelébe: míg a többiek északnak menekültek, mert Melkó bajtársai ismerték a hegyek közt a járást, s remélték, átsegítik őt arra. Elérkeztek egy helyre mármost, ahol a sötétség fátyla ritkult, s ott meglátták őket a valák, köztük volt Tulkász; aki most nagy bömböléssel nekik is ugrott. Bizony, ölre mentek volna, Tulkász s Melkó, ha nem akkora a távolság, de mire dárdavetésnyire került volna Tulkász a Gonoszhoz, újabb homályok fedték el Melkót, vele mind a menekülőket, és mintha túlpartról jött volna már csak Melkó gunyoros hangja, aztán megint egyebünnét, messziről, és Tulkász vadul forgott, keresvén, de Melkó akkor már ki tudja, hol járt.
Makar és Meássë nagy sebesen északnak vágtat hát, riasztani Mandoszt, őrizni próbálnák a hegyek hágóit, de vagy Makar érkezett túl későn, vagy Melkó volt túl cseles, túljárt Makar nem túl fényességes eszén - mindenesetre az ainunak színét sem látták az üldözők, bár az bizonyos, arra szökött ki, eltűnt, s még sok bajt és gonoszat hozott a világra, arról viszont senkitől sem hallottam halvány utaló szót se, miként menekült vissza messze Északnak jégkirályságába."

Nevek változása
a *Melkó tolvajlása és Valinor homályba borultá*ban

Ellu Melemno < *Melemo* (Id. korábban, a szoloszimpok vezére *Ellu*).
Szirnúmen < *Numessir* (az első két megjelenési helyen; a következőkben): *Szirnúmen* az alak.
Eruman < *Harmalin* < *Habbanan*.
Arvalin < *Harvalin* < *Habbanan* < *Harvalien* < *Harmalin*; közben még *Arvalien*, azután rögtön ez az alak íródik, javítatlan.

Bruithwir egy korábbi nevet helyettesít, mely talán *Maron* lehetett.
Bruithwir go-Maidrosz < *Bruithwir go-Fëanor*. A *go*: származtató név, "fia nevezettnek".
*Móru Morn*nak is olvasható (Id. a *Függelék*ben). Itt egy másik név, valószínűleg a *Mordi* helyett áll.
Ungoliont < *Gungliont*.
Daurin (*Tórin*) Első előforduláskor Fëanor, később Daurlas .... *Fëanor rokona*, majd egy *Daurin* (*Tórin*) nevű gnoma. A korábbi előfordulások során a *Fëanor*t javítja *Daurin*ra a szerző.

Kommentárok
a *Melkó tolvajlása és Valinor homályba borultá*hoz

A noldók Melkó általi megrontásának története végül egész másképp került elmondásra; *A szilmarilok*ba már bekerült a Finwë fia Fëanor és Fingolfin közti viszály, melynek mesénkben semmi nyoma, és ahol Fëanor semmiképp sem Finwë Nólemë fia, sem pedig Bruithwiré. A későbbi históriában a vezérmotívum Melkónak a szilmarilok iránti áhítozása, itt viszont még csak általában van szó a noldók kincseiről: az eredeti mitológiának valóban érdekes vonása, hogy a szilmarilok, ha jelen voltak is, igen kicsi volt a fontosságuk. Alapvető egyezés a későbbi történettel, hogy Melkó a noldóknál (*Noldoli*) kezdi támadását, s nagyon hasonló dolgokra hivatkozik: a tündék valinori "fogsága" a valáknál, s a roppant keleti birodalmak, melyek jog szerint őket illetnék - de feltűnően hiányzik Melkó egész érvrendszeréből bármi utalás is az emberek majdani jövetelére: ez a mozzanat később vezetődik be a mesébe, és nem is így, hanem személyesen Manwö által. Mi több, a noldók kapcsolata a gonosz valával egészen sajátos módon, az ékköveik iránti vágyból - Melkóéból - adódik: *A szilmarilok*ban a noldák (*Noldor*) - más fajtákkal ellentétben - maguk fordulnak tanácsért Melkorhoz.
Innen aztán az elbeszélések eleve különhajolnak; Melkor titkos gonoszsága *A szilmarilok*ban a nolda hercegek vitájának tanulságaképpen derül ki, míg itt sokkal egyszerűbben, Finwë Nólemë aggódásának következményeképpen, mit népe nyugtalankodása láttán érez. A későbbi történet persze sokkal rangosabb szövésű: ott Melkort a valák azonnal keresni kezdik -jóllehet kisiklik kezükből - mint közismert ellenséget, ám a mesében hiába, hogy ellene szól minden, hogy nem javult meg csöppet se, éppen csak elküldik, menjen, töprengjen Mandoszban. *A szilmarilok* ama történetcsírája, hogy tudniillik Fëanort Formenosba száműzik, ahol Finwë csatlakozik hozzá, jelen van itt is, ám a noldók egész népének kell elhagynia még Kőrt, s mennie a nyersebb északi tájra, hol a Híri vízfolyás föld alá bukik, s a parancs, hogy ezt tegyék, nem is annyira Manwë büntetése, inkább óvintézkedés.
A noldók száműzetésének helyével összefüggésben - itt: *Szirnúmen* (Nyugati Vízfolyás) meg kell jegyeznünk, hogy a kis füzetben található egy elkülönülve álló bejegyzés: "A gnomák második sziklás valinori lakhelyének folyója a *Kelusindi* volt, forrása pedig, ahonnét eredt, a *Kapalinda*."
Igen érdekes az a szakasz, ahol Manwë azt állítja, hogy "a tündék a világ gyermekei, s egy nap csak vissza kell térniök így a világnak kebelére". Mint korábban megjegyeztem már, "a világ" gyakran azonos a Nagy Földekkel, és ez a használati mód ismételten előfordul mostani mesénkben, bár nem világos a számomra, ilyesmit kell-e jelentenie itt is. Hajlok arra a feltételezésre, hogy a kifejezés jelentése ez: a "Nagy Vég" idején az eldák, mert köti őket a Föld, nem térhetnek vissza a valákkal és a szellemekkel, kik "a világ előtt" már voltak, nem térhetnek meg tehát eredetük helyére. (Ld. erről *Az ainuk muzsikája* végkövetkeztetését.)
Mármost, hogy rátérjünk a kincsek ellopására: az elbeszélés szerkezete itt is alapvetően eltér a későbbi históriáétól, melyben Melkor támadása Formenos noldái ellen, a szilmarilok elrablása és Finwë lemészárlása azt *követően* történik, hogy Melkor találkozik Ungolianttal Délen, meg hogy a Két Fát tönkreteszik; Ungoliant vele volt már Formenosban. Még a legkorábbi változatban sincs szó Melkó korábbi formenosi látogatásáról, minekutána átkelt a Calaciryán, aztán északnak ment a part vonalán, visszatérve később titkon Avatharba (Arvalin, Eruman), hogy Ungoliantot megkeresse.

Másfelől már itt is a nagy ünnepség volt az alkalom Melkó számára, hogy a szilmarilokat a noldók lakhelyéről ellopja, bár a fesztivál egészen más volt, merőben emlékező célú, lásd erről *A szilmarilok*-könyvet; és szükségszerű eleme volt, hogy a szoloszimpok jelen legyenek. (*A szilmarilok*: "Csak a hegyeken túli telék énekeltek még egyre a tenger partjain; mert őket nemigen érintette évszakok s nap járása, idők változása....")
Később semmi nyoma Melkó sötét mandoszi bűntársainak (némelyikük, mint olvassuk, "korábban Mandosz gyermeke volt"), sem annak, hogy Melkó elkötötte Oromë lovait, s míg Melkó itt, mint olvashatjuk, Valinort az északi hegyek hágóin át akarta elhagyni, de meggondolta magát (kérdés, hogy mi lett volna Valinor sorsa, ha mégse így tesz), a későbbi történetben az északi fordulat csupán cselvetés. Érdekes megfigyelni azonban, csíraként hogyan van jelen már az egyikben a másik, az alapeszméből nem veszett el az *északi*, azután a *déli* mozzanat - még ha az elbeszélésnek merőben más pontján jön is elő, és másféle motivációval.
Annak az elgondolásnak a megjelenése is érdekes, hogy Fëanornak egy közeli rokona - vagyis némi habozás után, hogy fivére vagy fia legyen netán -, végül "apja" lett Melkó áldozata, őt mészárolta le a noldók szálláshelyén, a később Formenosra változott nevű Szirnúmenben; ám ezt az apát a noldók urával előtte nem azonosította semmi.
E szakasz tartalmaz továbbá földrajzi utalásokat is. A Két Fa Valmár városától északra állt, ahogy a térkép is tanúsítja; és, megint a térképpel megegyezően, a Nagy Földek és a Külső Földek roppant közel kerülnek egymáshoz magas Északon. Még figyelemre méltóbb, hogy Valinor Hegyeinek hasadéka a térképen, amit magam az e betűvel jelöltem, most magyarázatot kap: "ama bizonyos alacsony hely a hegyek közt", melyen át Melkó s kísérete kijutott Valinorból Arvalin-Erumanba, a rés, melyet Tulkász s Aulë hagyott, mert azon át jártak be ők maguk Valinorba, még a hegyek megteremtésének idején.
Mesénk következő szakaszából később szinte semmi sem maradt fenn. Kimaradt, hogyan oktatja Manwë a noldókat (bár a tanítás tartalma röviden említődik *A szilmarilok*más helyén: "A noldók mormolni-sutyorogni kezdtek [a valák] ellen, és sokan teltek el büszkeséggel, feledvén, mi mindent köszönhettek abból, amijük volt, s amit tudnak, bizony, a valáknak"). Említést érdemel, hogy Manwë Fëanor apját, Bruithwirt a *go-Maidrosz* köteléknéven nevezi: s bár a *Maidrosz* név a következőkben Fëanor elsőszülött fiának neve lesz, kezdettől összekapcsolódott "a Fëanor-fikkal".
Később nyoma sincs Mandosz hitehagyott szolgája különös történetének, aki Melkó felháborító üzenetét viszi a valáknak, s akit halálba vet a megbékíthetetlen Tulkász, haragjában Manwë iránt is engedetlenül; sem az nem fordul elő, hogy Szorontur Melkóhoz menne az Istenek követeként (nincs rá magyarázat, miként tudhatta Szorontur, hol lelheti Melkót), s hogy utána Szorontur s népe a Vas Hegyei közé vette volna be magát, onnan figyelvén, mit művel Melkó. A *Melkó megláncolásá*ban a kommentárok közt említettem, hogy a Vas Hegyeiről úgy tartották, Hiszilómëtól délre húzódnak, s a későbbi Árnyékhegységnek felelnek meg (*Ered Wethrin*). Másfelől *A Nap és a Hold meséjé*ben Melkó, miután Valinorból elmenekül, "új szállást rendez be magának Észak vidékén, ahol a Vas Hegyei magasodtak, látványnak is borzalmasak"; és a *Turambar meséjé*ben[67] azt olvashatjuk, hogy Angband a Vas Hegyei legészakibb erősségeinek tövében terül el, és hogy ezek a hegyek az alattuk rejlő „Vas Poklai"-ról kapták nevüket. Mesénkben az a megjegyzés, hogy Szorontur mindent megfigyelt, amit Melkó tesz, méghozzá a Vas Hegyeiben lévő "fészkéről", szintén arra utal, hogy Angband e hegység alatt terült el; és az a történet, hogy Szorontur (Thorondor) sasfészkei ott voltak Thangorodrimon, mielőtt "áttette" e helyeket Gondolinba, soká fennmaradt *A szilmarilok*-hagyományban. A jelek szerint az *Elveszett mesék* ellentmondásosan használja a "Vas Hegyei" elnevezést; már ha nem tételezzük fel azt, hogy ezek a hegyek eredetileg összefüggő láncot alkottak volna, a déli nyúlvány ekképp (a későbbi Árnyékhegység) Hiszilómë déli védfalául szolgált, míg az Angband feletti északi ormok a hegylánc tulajdonképpeni nevét adták. A későbbiekből kiderül, hogy ez a feltevés megállja a helyét.
Az eredeti történetben a szimúmeni noldók (Aulë közbeavatkozása nyomán) engedélyt kaptak, hogy visszatérhessenek Kőrba, ám Fëanor, keserű szívvel, többekkel együtt mégis ott maradt; és így akkor el is érkezünk a későbbi elbeszélés alaphelyzetéhez- a noldók Tirionban, ám Fëanor

67 A mese címe voltaképpen: Turambar és a Foalókë meséje, ahol is Foalókë a Sárkány.

Formenosban. (Hiányzik persze az a mozzanat, hogy Fëanor száműzve lett volna, és jogtalanul térne vissza a tündék városába.) Fontos különbség, hogy *A szilmarilok*ban a vanyák azóta rég elmentek Tirionból, és vagy Taniquetilen, vagy Valinorban laknak: erre semmi sem utal a régi mesében; és itt van természetesen a korai és a kései mese szerkezeti különbsége - mikor Fëanor meglengeti a lázadás lobogóját, a Fák még fénylenek Valinorban.
A mesében mintha igen sok idő eltelne, miután a noldók elvesztették kincseiket, s ez idő alatt újra munkához látnak, igaz, megfogyatkozott lelkesedéssel, és Fëanor hiába próbálja újra elkészíteni a szilmarilokat. Ennek a mozzanatnak szükségképpen el kellett tűnnie a későbbi, sokkal feszesebb szerkezetből, ahol Fëanor (megtagadja a valáktól a szilmarilokat a Fák gyógyítása céljára, nem sejtve, hogy Melkó elragadta már őket) tudja, hogy hiába is próbálná, nem szerezheti vissza a köveket, amiképpen Yavanna sem "hozhatja rendbe" a Fákat.
Fëanor és más noldók követsége, ahogy Manwë elé vonultak, követelvén, hogy az Istenek szállítsák vissza őket a Nagy Földek partjaira, törlődött, s vele Manwë nem érdektelen fejtegetése az emberek eljövetelét illetően - s hogy kifejezetten ellenzi az eldák visszatérését "a világba", míg az emberiség a gyerekkorát éli még majd. *A szilmarilok*semmi nyomát nem mutatja, hogy Manwë efféle elképzeléseket táplált volna magában (s arra sincs utalás, hogy Manwë tudása ily nagymérvű lett volna); s valóban, míg a régi történetben Manwë az emberek puszta leírásával, "emberközpontú elképzeléseivel" vívja ki Fëanor neheztelését s haragvó szavait maga ellen, s így magyarázza meg, miért is hozták magukhoz a valák az eldákat, *A szilmarilok*ban ezek az eszmék Melkor hazugságainak egy részét képezik immár (fentebb utaltam rá, hogy amikor a mesében Melkó meggyőzi a noldókat a maga "igazáról", egy szóval sem említi az emberek esetleges eljövetelét).
Manwë szavaiban megéled *Az ainuk muzsikájá*nak máskülönben ismeretlen eleme: hogy a világ, nagy idők múltán, az emberek uralma révén véget fog érni. Az eredeti változatban akadnak utalások, melyek az események végzetszerűségére céloznak: így itt a tündék s emberek féltékenysége" talán máris a világtörténet kibontakozásának szükségszerű eleme, és a mesében, egy korábbi helyen, elhangzik e kérdés: "Ki lenne mondhatója, hogy akár Melkónak ez a látszólag ok nélküli gonoszsága is más, mint régi idők sorsszabása?"
Ám az elbeszélés minden alapvető változása ellenére is megmaradt Fëanor retorikája; Kőr noldóihoz (*Noldoli*) intézett szónoklata ugyanúgy "lejt", hasonló ritmusra, mint a tirióni noldáknak (*Noldor*) fáklyafénynél mondott beszéde (*A szilmarilok*).
Melkó és Ungoliont históriájából kitűnik, hogyan vannak jelen a lényegalkotó elemek *ab initio*: a "szörny" eredetének kétséges mivolta, a Külső Földek déli részének elhagyott vidékein lakozása, s ahogy a fényt nyeli, hogy sötétséghálóit fonja-szője belőle; szövetsége Melkóval, Melkótól kapott jutalma (a noldóktól lopott ékkövekről van szó, ezt a motívumot is másképp kezeli azután a történet), a Fák megsebzése (Melkó műve), életnedveik kiszívása (Ungoliont ocsmánysága); a nagy üldözés, melynek során a valák kudarcot vallanak, mert a sötétség s a ködfátylak akadályozzák őket, így menekülhet aztán Melkó északra Valinorból.
E szerkezeten belül, mint csaknem mindenütt máshol, szintén tömérdek ponton eltér az "első" história és a későbbi változatok sora. *A szilmarilok*ban Melkor azért ment Avatharba, mert tudta, hol lakozik ott Ungoliant, míg a mesében a pókszörny lelt a menekülése útját kereső Melkóra. A mesében Ungoliant eredete ismeretlen, s bár azt mondhatni, ez az elem *A szilmarilok*ban is megmarad ("Az eldák nem tudták, honnét ő..."), azzal a fogással, hogy "mondják mármost", a szerző világos magyarázatot ad: "a világ előttről" való lény ó, kit Melkor rontott meg, lévén ura s parancsolója, ám ő megtagadta Melkort. Az eredeti eszme - mármint hogy „Móru ősszellemről" van szó, aki "mindöröktől létezett" - világosan kitűnik a gnoma nyelvű szavak listájának egyik bejegyzéséből, ahol a *Maru* név meghatározása: "az Ősörök Éj neve, megszemélyesítője Gwerlum vagy Gungliont".[68]
A régi történet nem olyan kidolgozott, mint *A szilmarilok* Melkor s Ungoliant alászállását illetően (a *Mount Hyarmentir*ről Valinor síkjaira); és ott a valák s eldák nagy ünnepsége még zajlott, mikor emitt már rég befejeződött. *A szilmarilok*ban a Fák megtámadása a fények változásának idején esett, míg itt: amikor Szilpion teljes ragyogásban állt; és a Fák megrontásáról szóló beszámoló kissé

68 A mesében eredetileg Gungliont, ebből lett Ungoliont.

másképp alakul Daurin gnoma jelenléte révén; később ő is nyomtalanul eltűnik. Ekképpen a régi történet nem mondja, hogy Ungoliont elitta, kiszívta volna Szilpion fényét, csupán hogy a Fa az ő (Daurin pengéjére került) mérgétől halt meg, Melkó ezzel a karddal szúrta meg törzsét; A szilmarilokban Ungoliont "Varda Forrásaihoz" ment, s azokat is kiitta, míg ki nem száradtak. Meghökkentő, hogy a gnoma neve eredetileg Fëanor volt - mikor pedig őt Melkó lemészárolta. Úgy látszik, apám talán - átmenetileg? eljátszott azzal a gondolattal is, hogy Fëanor nem játszik majd szerepet a Nagy Földek noldóinak történetében; ám egy későbbi mese vázlata szerint Mithrimben halt meg. E részben jelenik meg először a *miruvor*, a korai quenya szójegyzék szerint "nektár, a valák itala"; ezt a nevet adták a valák annak az italnak, melyet ünnepeiken ittak, s amely az olümposzi istenek nektárjához volt fogható (Namárië fordításában ott a "nektár" jelentésű *miruvórë*).
A mesében lelhető legfontosabb különbség Ungoliont azonnali visszatérése déli barlangodújába, így *A szilmarilok*béli történetek: a tolvajok viszálya, Melkor kiszabadítása a balrogok által, Ungoliant eljutása Nan Dungorthebbe hiányoznak az *Elveszett mesék* históriájából; hogy Melkó lemond a noldók kincseiről Ungoliant javára, ez a korai változatban, első találkozásukkor történik - *A szilmarilok*ban erről szó sincs, mert a kincsek nincsenek Melkor birtokában, lévén, hogy Formenos megtámadására sem került még sor.

VII
A NOLDÓK FUTÁSA

Lindó elbeszélése innen is töretlen, formája ugyanaz a kusza ceruzaírás, illetve közel e ponthoz a történet újabb füzetkében folytatódik. Magam mégis úgy gondoltam, alkalmasabb lenne új mesét kezdeni; a címet ezúttal is a füzetborítóról vettem.
"Az Istenek nem adták fel a reményt, hanem igenis összegyülekeztek nem egyszer ott Laurelin tönkretett fája alatt, és újra meg újra nekivágtak, fáradhatatlanul, bízván-vágyván, hogy csodás birodalmuk rontóit elérhetik, tettük bosszulhatják; s hívásukra most az eldák is csatlakoztak hozzájuk, a nagy vadászat pedig nem csupán a síkon zajlott, hanem a lejtőkön is föl s le, mert hogy nyugati irányban, amerre a Külső Tengerek hideg vizei háborognak, Valinorból nem lehet menekvés e hegyek okán.
Ám Fëanor ott állott csak Inwë háza mellett a téren, állt Kőr nagy magasán, s jajszóval kiáltozott, szólítván a noldókat, gyűlnének köréje, hallgatnák meg, s való igaz, sokezren odatódultak, hallgatni szavait, karcsú fáklyákat emeltek magasba, és így a hely telis-tele volt átható fénnyel, ahogy soha addig. Hogy a fehér falak közt összegyülekeztek, s Fëanor látja, a többség noldó-rokon,[69] biztatván feddi őket: miért nem élednek végre, hagyják itt ezt a sötétet, rázzák le az Istenek rabigáját-mert Valinornak áldott napjait is így minősítette már ő -, hát itt az alkalom, kövessék, hozzák magukkal, ami becses nékik, aztán el innen. »És ha szívetek gyenge s gyáva lenne, hogy velem tartsatok, megyek akkor egymagam én, meghiggyétek. Fëanor kilép a tágas és varázslatos világba, megkeresni a kincseket, melyek jog szerint megilletik, és talán sok nagy és különös kalandban is lesz részem, s ez méltó Ilúvatar Gyermekéhez, aki nem az Istenek szolgája.«[70]

69 A kéziratban itt bizonnyal a noldor alak áll. - Emlékezzünk arra is: a régi történetben a telék (tehát a későbbi vanyák) nem hagyták el Kőrt.

70 A kéziratoldal tetején, igen egyértelműen Fëanor szavaira vonatkoztatva, apám ezt írta: "Fokozni a szilmarilokat áhító vágy elemét." További bejegyzés utal arra a részre, mely itt kezdődik: "sok átnézésre szorul: a [? szomj ? vágy ? áhítás] kincsekre - főleg a szentséges szilmarilokra - hangsúlyozandó. És a rendkívüli fontosságú csata

Mozgás támadt, mormolás, akadtak ugyanis, akik készen álltak, hogy Fëanort minden további nélkül kövessék, s bár Nólemë, a bölcs helytelenítette a sietséget, nem hallgattak rá, egyre nagyobb lett a nyugtalanság. Nólemë ismét józanságra intette őket: végezetül legalább követeket küldenének Manwëhez, illendően elbúcsúzandó, s remélve, hogy talán még áldását is megkaphatják, tanácsát mindenesetre, hogyan induljanak. Ám Fëanor meggyőzi őket, e csekélyke bölcsességre sincs szükségük most, azt mondta nekik, ha így cselekednének, maguk hívnák ki az elutasítást, sőt, Manwë esetleg meg is tiltana nekik bármi efféle lépést, s lehetetlenné tenné dolguk: »Mit adhat nekünk ma már Valinor most, hogy fénye is elfogyott-kedves lesz nékünk, mindennél kedvesebb a tág világ.« Most akkor felszerelkeztek, tőlük telhetően - sem tündék, sem Istenek nem fegyverkeztek amaz időkben állig -, drágaköveket vettek magukhoz célszerű számban, váltás ruhát csomagoltak; ám minden tudományuk könyveit hátrahagyták, és helyesen tették, mert nem volt azokban annyi, hogy az eszes lény meg ne jegyezhetné, föl ne idézhetné aztán. Nólemë viszont látta, hogy tanácsa mit sem ér, hát legalább népével tart akkor, úgy gondolta, hadd segítse őket készülődésükben. Azután nekivágtak: lefelé Kőr lejtőjén, melyet fáklyafény világított meg, sietve elérték a patak vizét, majd az Árnyékok Tengerének azt a nyúlványát, mely a dombokig ért, s így haladván a nyílt tenger felé elérték a szoloszimpok lakhelyeit.
A szöveg következő rövid szakaszát apám áthúzta, keresztbe fölébe azt írta: "Beillesztendő Kópasz Alqalunten Csatája"; tehát betoldással helyettesítette volna. A kiiktatásra szánt rész így hangzik:
A nép java része hajtóvadászaton volt az Istenekkel, de azokat, akik otthon maradtak, meggyőzték, osztoznának sorsukban, ahogy a telék közül már többen is, de az inwék közül senki sem hallgatott ily szókra. Mármost, hogy közel annyi leány és nő volt soraikban, mint férfi és fiú (különben főleg a legkisebb gyerekek közül sokat Kőrban és Szirnúmenben hagytak), zavarban voltak, és szorongattatásukban, bánattól gyötrötten és elméjükben kuszán, a noldók megcselekedték mindazt, amit aztán később oly keservesen megbántak - mert révükön következett el sok nemtetszés, mely minden rokonukra áldatlanul rátelepült, és még övéik szíve is ellenük fordult egy időre.
Kópaszt elérve, azt a nagy és nyugodalmas kikötőt, melyet a szoloszimpok is igen szerettek, felmérték miféle hajók vannak ott, aztán behajózták a nőket és a gyermekeket, meg pár [? más társukat] még, s velük tartottak hajózáshoz értő szoloszimpok. Ily mód menetelvén a partok mentén, tapasztalhatták, északnak egyre vadabb és gonoszabb a táj, a hajóhad meg ott lebegett tőlük nem messze kint a tengeren, s nekem úgy mondták, a noldók elvitték őket Valinorból; persze magam a dolgot alaposabban nem ismerem, és lehet, vannak mesék, melyeket gnoma-fajták nem ismernek, s amelyek világosabban számolnak be a szomorú eseményekről, amaz időkről. Hallottam még .....
A betoldás, mely ezt a részt helyettesíteni hivatott volt, nagy gonddal íródott, tintával, igen olvashatóan, külön papírlapokra, nem tudni mennyi idővel később.

***

A rokonmészárlás
(Kópasz Alqalunten csatája)

Ama népnek java pediglen az Istenekkel tartott, hajtóvadászatra, de sokan a partokon gyűltek össze, lakásaik előtt, és rosszkedv borongott köztük s rajtuk, akadtak viszont, kik azzal foglalatoskodtak, nem is kevesen, hogy hajóik köré gyülekezzenek, s a kikötők közt a legjelentősebb volt, melyet úgy neveztek, Kópasz, teljesebb néven Kópasz Alqaluntë, a Hattyúhajók Kikötője.[71] Mármost Hattyúkikötő nyugalmas vizek medencéje volt, kivéve kelet felé, hol a tenger a sziklakövet körötte valahogy lejjebb süllyesztette, s ott áthatolt, úgy, hogy eleven kő nagy íve támadott. Akkora, hogy azon, a legnagyobb hajókat kivéve, egyszerre kettő is átfért, egy kifelé netán, a másik meg a kikötő nyugodalmas kék vizét keresve, hát egyiknek árboca-teteje sem érte volna a sziklát a magasban. A

Kópasz" - (itt Cópasz) - "Alqaluntënál ahol a gnomák lemészárolják a szoloszimpokat beiktatandó." Ezt a jegyzetet később áthúzta "megoldva" megjegyzéssel, de csak a második vonatkozásban mondható el, hogy ez megtártént, lásd a Rokonmészárlást.

71 A margóra írva: *Ielfethyp*. Az óangol elnevezés arra utal, hogyan értelmezte Eriol a tünde nevet a maga nyelvén: "hattyú" az első tag (*ielfetu*), a másik (később *hithe*) "kikötő, hajók partja" jelentésű.

Fáknak nem sok fénye hatolt el ide, már a falak miatt, és így aranylámpák gyűrűjével volt megvilágítva minden erre, és különféle színű lámpások lengtek a házak kis mólóinál és rakodópartjainál is; ám ezen az íven át az Árnyékok Tengere halavány vize bizonytalanul odatündökölhetett a Fák maradék kis világánál. Igen szépséges látvány volt ez a kikötő, mikor a fehér hajóhad derengve hazaközelített, s a zavaros vizek hullámai ezerképp tükrözték a lámpások fényecskéit, fura ábrákat rajzolván, változókat, hunyorgókat. Hanem most mind e vízijárművek moccanatlan álltak, és a Fák fénye múltán mélységes komorságba burkolózott a hely.
A szoloszimpok egyike sem hallgatott a noldók vad beszédeire, néhányakat kivéve, két kézen végigvehető volt a számuk; s így vándorolt a nép szerencsétlenül Eldamar partjai mentén északnak, míg el nem érték ama sziklatetőket, melyek Hattyúkikötőre néztek, és innen metszettek régi korok szoloszimpjai tekergős lépcsőket, a kikötő partszegélyéhez levezető fokokat. Innen aztán észak felé az út igen tépett volt, s gonoszul veszélyes, és a noldókkal csaknem ugyanoly sok nő és lány volt, mint férfi és fiú (bár fóleg a legkisebb gyerekek közül sokat hátrahagytak Kőrban és Szirnúmenben, s ezért sok könny is hullott); miért is most zavarban voltak, és a szorongattatásban, bánattól eleve gyötrötten és elméjükben kuszán, megcselekedték itt mindazt, amit később keservesen megbántak- mert miattuk volt egy ideig, hogy az Istenek átka oly súlyosan nehezült népükre, és még az eldák szíve is ellenük fordult.
Ne feledjük, Fëanor tanácsa szerint e sokaság semmiképp nem remélheti, hogy a partok mentén sebesen előrejusson, csakis a hajók segítségével; »És ezek«, mondotta ő, »a parti tündék készsége folytán nem lesznek miéink, ezeket el kell vennünk.« Miért is, ahogy a kikötőbe lejutottak, úgy határoztak, e hajók fedélzetére vonulnak fel, hanem a szoloszimpok azt mondták nekik, nem, ám mert a gnoma-nép oly túlerőben volt, ellenállást egyelőre nem tanúsítottak; támadott azonban eldák s eldák közt újabb belviszály. Így a noldók behajózták mind nőiket s gyermekeiket és a nagy sokaságot eme hajókra, és hogy eloldozták mindet, sok-sok evező erős csapásaival kormányozták s terelték e vízijárműveket nyílt tengerek felé. Akkor nagy harag gyulladott a Parti Dudások szívében, látván, hogy e hajók, melyeket ők hosszú munkával és tömérdek ügyességgel készítettek- némelyiket ráadásul az Istenek építették, itt Tol Eressëán, mint regélték, csodás és bűvös hajók, az elsők egyáltalán a maguk nemében. Hang harsant hát köztük hirtelen: »Soha ezek a tolvajok el nem hagyhatják a kikötőt a mi hajóinkkal!« És mind ama szoloszimpok, kik jelen voltak akkor, rohantak sebtén a sziklafal tetejére, oda, ahol a boltív volt, mely alatt a hajóknak át kellett haladniok, s lekiabáltak a gnomáknak, térnének vissza, ám ezek nem törődtek velük, tartották hajóikkal az irányt, mire a szoloszimpok kövekkel fenyegették őket, tünde íjak nyilaival.
Ezt látván, s abban a hitben, hogy máris háború van, azok a gnomák, kik nem távolodtak messze a hajóktól, feladatuk viszont az volt, hogy a partok mentén meneteljenek, jöttek, s a szoloszimpok mögébe kerültek, s végül, hogy a kikötő kapujánál utol is érték őket, lemészárolták vagy a tengerbe hányták valamennyit; és így vesztek első ízben eldák övéik fegyvere-keze által, s volt ez borzadályos történés. Mármost az elesett szoloszimpok száma nem volt csekély, s a gnomáké is elég nagy, lévén hogy le akartak jutni a szirtekről vissza a partra, de az ottani nép hallotta a csetepatét, ment oda, s a gnomákat hátba támadta.
Történt, ahogy történt: a hajók csak kijutottak a nyílt vizekre, ám a kis lámpások összetörtek, és a kikötő elsötétült szintén, és nagyon el is csöndesült, kivéve a jajveszékelők apró zajait. Effélék voltak hát Melkó minden munkái, mikkel e világot rontotta.
Mondja mármost a mese, hogy míg a szoloszimpok sírtak, az Istenek szétcsaptak Valinor síkjain, avagy netán a siralmas Fák körül ücsörögtek, hosszú korszak múlott, és ez a komorságé volt, és ez idő alatt a gnoma-nép a legnagyobb rémségeket élte meg, gonosz dolgaival mind megkereste, sújtotta őket a világ. Mert némelyek végtelenül meneteltek, míg Eldamar messzi homályba veszett, feledve rég, és vadabbak lettek az ösvények, utak, járhatatlanabb a járhatatlan Észak, ám a hajóhad nem messze tőlük ott haladt a partokkal párhuzamosan, és a vonulók gyakran látták előderengeni, ahogy lassan vánszorog csak előre a rest hullámokon a sok kis büszke vízijármű.
Hanem hát én nem is tudom elmondani mind a meséket, melyek amaz idők szomorúságáról szólnak, s nem is biztos, hogy minden elhangzott itt, csúnya história, és a gnomák mind e dolgokkal

kapcsolatban sokkal tudósabbak is, mint én, ám a bánatos múltak emlékén elidözni nem nagyon szeretnek, emlékezetüket ritkán noszítják a történtek felidézésére. Mindazonáltal hallottam.....
Itt véget ér a betoldott rész, s visszatérhetünk az eredeti, ceruzával odavetettekre:.....hogy sosem sikerült volna áthatolniok ama borzalmas szoroson, a Qerkaringáén,[72] ha már akkor gyötörte volna őket oly kimerültség, betegség, mindenféle gyengeség, mely később osztályrészük lett, miután elhagyták valinori szállásukat. Ereikben hatott még az Istenek itala, mindenükben munkált még az áldott étkek hatása, félisteni természetűek voltak - de a *limpë* nem volt velük, nem lehetett, mert azt a tünde-nép jóval később kaphatta meg csupán, mikor már a Szabadulás Menete megvolt, s így a Melkó-mérgezte világ gonoszságai hamarosan éreztették rontó hatásukat útjukon."
"Már megbocsáss, hogy közbevágok", mondotta akkor Eriol, "de hogyan értsem, mitől oly borzalmas a qerkaringai szoros?"
"Tudd hát", felelte Lindó, "hogy Eldamar partjai és a vad kópaszi kikötő utáni partok északabbra mind keletnek hajlanak, és így méretlen mérföldek után, még a Vas Hegyeinél is északabbi tájon, a Jégbirodalom világán a Nagy Tengerekbe belédomborodik a Nagy Földek partja-íve, nyugatnak, és így egy keskeny szoros marad csak. S ez a víz, emez átjáró tömérdek veszélyes örvénye jószerén hajózhatatlan, alattomos áramlásai gyilkos erővel pusztítanak, jégszigetek úsznak, s ahogy összecsapnak, hatalmas a recsegés-ropogás, a hullámzás, és így se hal, se hajó meg nem maradhat ott épség reményében, már ha odamerészkedik egyáltalán, esztelenül. Azokban a napokban mindazonáltal egy szűk nyelv, melyet az Istenek később elpusztítottak, indult s húzódott a nyugati partoktól a keletiek felé, majdnem elérve őket, hanem csupa jég és hó volt [? az alapja], és áthághatatlan szakadékok, megmászhatatlan szirtek tagolták, és ez volt a Helkaraksë vagy a Jégfogó.[73] Ama régi és rettenetes jegek maradványai voltak ezek, melyek Melkó megláncolása előtt csúsztak le ide e vidékeken át, mikor Észak kegyes-szép táj lett egy kis időre, és ez a jeges földnyelv megmaradt ott egy darabig a tengerek szűk mivoltából, ahogy a jégszigetek lenyomultak északról, a tél visszahúzódása előtt. Ez a vízcsík, mely hullámzott egyre Jégfogó csücske és a Nagy Földek között, ez volt Qerkaringa, vagy a Fagylalás Öble.[74]
Ha Melkó tudott volna a gnomák vad próbálkozásáról, hogy e szoroson átjussanak, hát biztos lerohanja őket e rémes helyen, vagy ki tudja, mit tesz - amit akar, azt; ám sok hónapja volt már, hogy ő maga erre menekült, és most ki tudja hol, messze járt. Jól mondom, Rúmil, e dolgokat?"
„Az igaz mesét mondottad", így Rúmil, "ám nem számoltál be arról még, hogy mielőtt Helkaraksët elérték volna, sokaságuk elhaladt ama hely mellett, ahol Mornië volt, mert hogy onnét meredek és szaggatott ösvény vezet le Mandoszból mélyen a hegyek közé, melyet a lelkeknek, kiket Fui Arvalinba küld, meg kell járniok.[75] Itt Vefántur egyik szolgája kileste őket, kérdezvén, mit jelentsen ez a nagy útjuk, és kérte, fordulnának vissza, ám ők haragvón feleltek néki, állt pedig ő magas szirten, hangját visszaverték messzi hullámok; s megjövendölte nékik a rájuk váró sok gonosz kalandot, óvta őket Melkótól, s végezetül ezt mondta: »Nagy lészen Gondolinnak bukása«, és egyikőjük sem értette, mert Nólemë fia Turondó[76] nem járt még e Földön. De a bölcs emberek elraktározták mondásait, és e szavak velük voltak hosszan, mint Amnos Próféciája, ez volt ugyanis a hely, ahonnét szólott hozzájuk az Intő, s csak később változott Hanstovánenra,[77] avagy Mornië öblös helyére az elnevezése.

---

72 Ezzel szemben apám lapszéli jegyzete: "Helkaraksë Jégfogó Qerkaringa a víz".
73 Helkaraksë vagy Jégfogó: korábban Qerkaringa.
74 Ez a szakasz, onnét, hogy "Tudd hát..." ("felelte Lindó" stb.) korábbi változatot helyettesít, melyet nem közlök, lévén hogy szinte semmit sem tartalmaz, amit az új, helyettesítő szöveg ne adna; az új anyag utolsó mondata még későbbi toldalék. Megjegyzendő mindazonáltal, hogy az első változatban a "földnyak" neveQerkaringa... azzal a megszorítással, hogy "a név illette már az alatta táruló öblöt is." Ez volt akkor hát a korábbi elgondolás: Qerkaringa főként a földnyak neve, ám később az öbölre is "kiterjedt" (feltehetően akkor a querka szó nem jelentett eleve öblöt még). Apám azután döntött úgy, hogy Qerkaringa az öböl neve legyen, és a "földnyak" - földnyelv legyen Helkaraksë.
75 Az út, az "ösvény" Mandoszból le Momië fekete hajójához, és az út Arvalin partjára ld. A valák jövetelében.
76 Turondo vagy Turgon, Nólemë fia.
77 Hanstovánen értelme-olvasata kissé bizonytalan, és egy másik név követi: "vagy...Mornien". Lásd lentebb: Nevek változása.

Ennekutána a noldók lassan haladtak tovább, és hogy Helkaraksë riasztó földszorosa felbukkant előttük, némelyek úgy vélték, itt tutajjal-hajóval kellene átkelniök inkább, nem bánni a vészes vizeket, mintsem járhatóságot keresni magán a rettenetes jégnyelven, álnokul szaggatott felszínnek megannyi veszedelme között. Meg is próbálkoztak hát, és egy nagy hajó odaveszett, mindenekkel, kik csak fedélzetén voltak, tette pedig ezt egy vészes örvény, amaz öbölben méghozzá, mely közel volt a ponthoz, hol Helkaraksë a nyugati nagy szárazulattól elszögellt; és mert ez az örvény olykor úgy pörög, mint egy hatalmas fedő, és úgy vijjog a vize, hogy hallani is halálos már, és bármi közelítse, berántja, iszonytató mélyeinek jegén-kövén összezúzza; és ennek az örvénynek neve Wiruin. Miért is a noldók nagy szorongásban vannak és zűrzavarban, mert még ha lelnének is átjárót Helkaraksë borzalmain keresztül, nem tudják, lásd, miként érhetnék el akárígy is a belső világot, hiszen ott van még mindig a rés a távol-végen, és hiába, hogy keskeny, a víznek zúgása onnét azért csak messze hangzik, s ennél is tovább a hasadozó jégnek recsegése-ropogása, és ahogy a jégszigetek összeütköznek egymással, mert Észak felől egyre sodródnak ide fenyegetően.
Mármost hogy ezek az úszó jégszigetek itt kevereghettek, nem kétséges, Melkó jelenlétének volt köszönhető: hogy ő ott van újra a magas Északon; visszavonult ugyanis egykor a tél Északnak s Délnek széle-tájaira, a Melkó megláncolása néven ismert időben nem bírta megvetni a lábát szinte sehol egyebütt a világon; viszont épp Melkónak emez újult tevékenykedése bizonyult a noldók üdvének, mert hogy vissza kellett hozniok mind nőiket s tengerészeiket a hajókról, és ott a sivár partokon kényszerültek elhelyezni őket, bár igen siralmas táborozás volt ez.
Énekek ezt a lakozóhelyet[78] így is nevezik: a Mormolás Sátrai - mert sok panasz és sirám hangzott bizony ottan, és keserűen hibáztatták Fëanort számosan, és ebben igazuk lehetett, mégsem sokan hagyták el a köteléket, lévén, hogy gyanították, Valinorban nem fogadnák őket immár túl szívélyesen - való igaz, tapasztalták ezt, akik mégis visszatértek, hanem ez már nem tartozik mesénkhez.
Hogy bánatuk most így a legkeservesebb-feketébb, és remény öröme alig éltetheti őket, hogy visszatérhetnek valaha is, íme, a tél is kibontja lobogóit, és vonul lassan délnek, jégpáncélzattal, a fagy dárdáival, a szél korbácsaival. Akkora a hideg csakhamar, hogy az úszójég, torlódván, egész hegyeket magasít, ott Helkaraksë[79] végében és a Keleti Földnél, és a végén olyan erősen megreked, hogy az ár sem bírja megmoccantani. Ők akkoron elhagyják lopott hajóikat, nyomorúságos táborhelyüket, s választják inkább, hogy Qerkaringa borzalmain próbálnak keresztülvágni. Ki mondhatná el irtózatos nyomorúságaikat e menetelés során, ki számlálhatja fel számát az elveszetteknek, azoknak, kik a jégvermekbe hulltak, melyeknek mélyén rejtett víz fortyogott, vagy akik elvétették az utat, így emésztette el őket a fagy aztán - s bármi szörnyű volt mindez, utána annyi iszonyat várta még őket a Nagy Földeken, hogy a múltbéli emlékek hevessége csökkent; igaz, sosem hallgatott erről meséket szívesen senki noldó, ha jobbágya, ha lakosa volt Gondolinnak végül.
Mi több, még ennyi rémség sem pusztíthatta ki a gnomanemzetséget, s akik elvesztek, azokról is mondogatják, hátha ott bolyonganak szomorúan ma is a jéghegy-vidéken, mit sem tudván ama dolgokról, melyek népükkel azóta estek, és némelyek megkísérelték, hogy Valinorba visszavigyék őket, s Mandoszéi lettek, ám bizony akadtak, akik nyomukon elindulva, erre vagy arra a boldogtalan rokonra rá is leltek. Bárhogy is, egy derekas, ám megfogyatkozott csapat csak elérte a Keleti Földek sziklás vidékét, és ott álltak ők, visszanézve Helkaraksë és Qerkaringa jegén át a tenger túljára, a ködlő hegyekre, mert messze, a meggyülemlő déli ködökben ott emelkedett most már Valinor, komor és dicső vonulata örökre elválasztotta őket övéiktől és honuktól.
Ekképpen jutottak ki a noldók a világba."
És Rúmilnak ezen szavaival Valinor homályba borultának története véget is ért.
"Nagy lehetett Melkó gonosztévő hatalma", vélekedett Eriol, "ha fondorlataival csakugyan tönkre tudta rontani az Istenek és a tündék boldogságát, elsötétítvén lelküket csakúgy, mint ahogy

78 A "lakozóhelyet" után kihagyás van a tünde elnevezés számára.
79 A kéziratban Qerkaringa, de nyilvánvalóan a nyugati kiszögellő földnyelvre utal (a Jégfogó!), s ezért a Helkaraksët tekintettem a helyes értelmezésnek.

lakhelyük fényét is kioltotta, és szeretetüket megsemmisítette. Ennél nagyobb gonoszság el sem képzelhető!"
"Igaz, ami igaz, ily gonosztettekre nem is volt példa aztán Valinorban", monda Lindó, "ám Melkó keze nyomán a világon még cudarabb dolgok támadtak, és a gonoszság magvai, elvetve egyszer, bőséggel hozták termésüket, retteneteket zúdítván a világra."
Az én szívem", felelte erre Eriol, "bizony, mégsem képzelhet nagyobb pusztítást, mint e Fák szomorú veszte és a világ homályba borulta."

Nevek változása
*A noldók futásá*ban

Helkaraksë < *Qerkaringa* (e változtatás részleteiről és magyarázatáról ld. a 3. sz. jegyzetet).
Arvalin < Habbanan.
Amnos < Emmon < Morniento.
Hanstovánen "Mornië öblös helye" - ez az elnevezés először: *Mornielta* (az utolsó betűk bizonytalanok), azután *Vane* (vagy *Vone*) *Hansto*; ez utóbbit apám nem húzta át, de a szövegbéli forma (olvasható úgy is, hogy *Hanstavánen*) láthatóan a végső változat. A *Hanstovánen* után jön "vagy..... *Mornien*".

Kommentárok
*A noldók futásá*hoz

Ebben a "mesében" (mely valójában a *Melkó tolvajlása és Valinor sötétülése* című hosszú mese folytatása, kezdte Lindó, bevégezte Rúmil) lelhető a legrégebbi beszámoló a gnomák Valinorból való távozásáról. Itt az Istenek folytatják Melkó hiábavalónak látszó üldözését, a bűnözők keresését-kutatását, mi több, segítségükre vannak ebben eldák is (a szoloszimpok, kik a későbbiekben, mint *A szilmarilok* teléi, aligha távoztak volna partjaikról, hagyták volna el hajóikat). Fëanor visszatérése Kőrba, majd ahogy a noldókat fáklyafénynél összeverbuválja, s velük együtt másokat is, eredeti mozzanatoknak hat; ám egyelőre nem bukkannak fel még fiai, sem a többi Finwë-sarj noldó hercegnek nincs nyoma, az egy szál Turondót kivéve (néhol Turgon), akiről nyomatékosan elhangzik: "nem volt még e Földön". Szó sincs még itt Fëanor Esküjéről, és a későbbi történetnek az az eleme, hogy a noldók kétféle tanácsot kapnak, csak Nólemë (Finwë) próbálkozásának formájában jelenik meg: hogy tudniillik nyugtatná népét -Nólemë így Finarfin későbbi szerepét játssza (*A szilmarilok*). *A szilmarilok*ban, már az alqualondëi rokonmészárlás után, valamint Észak Próféciáját követően, Finarfin és népéből sokan visszatérnek Valinorba, és a valáktól kegyelmet kapnak; ám itt azok páran, akik visszatérnek, nem élvezhetnek örvendetes fogadtatást, "s bizony Mandoszéi lettenek".
A kiiktatott szakaszban, melyet aztán a Kópasz Alqaluntennél vívott csata leírása helyettesített, az utalás, hogy "megcselekedték mindazt, amit aztán később oly keservesen megbántak", arra vonatkozhat, hogy a noldók eltulajdonították a szoloszimpok hajóit; mert hogy semmi rémségesebb cselekedetről nincs említés (a helyettesítő részben ugyanez a rokonmészárlásra vonatkozik már!). Hogy a noldók valami rosszabbat is elkövettek, mint ez a kópaszi lopás, ennek eszméje látható már, jegyzet formájában, abban a kis füzetben, melyet apám az efféle gondolatainak, ötleteinek megőrzésére használt - sok közülük aztán megmaradt egy szál bejegyzésnek, mondatnak, esetleg összefüggéstelen neveknek; emlékeztetőül, hogy miféle munkát kellene elvégezni, milyen történetet elmondani, változtatást végrehajtani. Ez a jegyzet így hangzik:

> Az Istenek és tündék haragja igen nagy - megengedi még azt is, hogy némely noldók némely szoloszimpokat Kópasznál legyilkoljanak -, és hogy maga Ulmó könyörögjön érettük (? ha Ulmó oly igen rajong a szoloszimpokért).

Mindezt apám kihúzta és ráírta: "elvégezve"; Ulmó könyörgése a noldókért megvan a *Valinor elrejtése* című mesében.

Kópasz leírásából az ott "eleven kő nagy íve" átmentődik a "tengervájta eleven sziklaív" kifejezésbe, mely Alqalondö jóval rövidebb leírásának része (*A szilmarilok*); és itt látjuk, miért volt a Kikötő "aranylámpák gyűrűjével megvilágítva" - mert kevés fény szüremlett ide a Két Fától, méghozzá a körben emelkedő sziklafal miatt (bár A szilmarilok úgy szól Alqalondë sötétjéről, hogy "Eldamar határánál feküdt, Calaciryától északra, ahol a csillagok fénye élénk volt és tiszta").
A Kikötő eseményei - ami a részleteket illeti - itt a későbbi történettől jócskán eltérően alakulnak, nagy vonalakban viszont ugyanarról van szó. S bár az Ulmó kavarta vihar az eredeti változatban még nem jön elő, megmaradt a noldók vonulásának kettőssége, vagyis hogy egyik csapatuk a part mentén, a szárazföldön haladt, a többiek a hajókkal, velük párhuzamosan.
Érdekes utalásokat lelünk itt Észak földrajzi részleteire. Szó sincs nagy pusztaságról (később: Araman) Valinor Északi I-legyei és a tenger között - erre a következtetésre jutottunk már korábban is mellesleg ezt támasztják alá a Mandoszból levezető meredek ösvényről szóló részek is, a hegyekből ezen lehet elérni alant Mornit fekete hajójának kikötőjét. A *Helkaraksë* név: "Jégfogó", először szövegjavítások formájában jelenik meg, ez az elnevezése annak a földnyaknak vagy földnyelvnek, mely a nyugati szárazulatból előreszökken, később a név visszaillesztődött arra a földrajzi "egységre", melynek itt *Qerkaringa* a neve, tengerszoros, és úszó jegek borítják, "összecsapnak, hatalmas a recsegés-ropogás"; ám ez akkor volt, amikor a *Helcaraxë*, a "Jégfogó" meglehetősen más földrajzi jelentőséget kapott, abban a sokkal kidolgozottabb, árnyaltabb világképben, melyet apám a mitológia kidolgozásának következő szakaszában alkotott meg.
*A szilmarilok*ban utalás esik arra, hogy Észak Próféciájának szónoka maga Mandosz volt, Manwënak nem csekélyebb hírnöke, s a Jövendölés súlya, központi szerepe a mitológiában valóban nagyobb; itt szó sincs "átokról" vagy "végzetről", hanem egyszerűen jóslás hangzik el. Ez - a jóslás - a következő sötét szavakban ölt alakot: "Nagy lészen Gondolinnak bukása". A *Gondolin bukása* című mesében (egy betoldott, a jelen mesénél alkalmasint későbbi időben keletkezett mondatában) Turgon, palotájának lépcsőjén állva, a város veszte közepette ugyanezeket a szavakat mondja: "és az emberek összeborzongtak, ilyenek voltak Amnonnak, a vénséges prófétának szavai". Itt *Amnon* (és nem*Amnos*, ahogy szövegünkben áll, eredetileg *Emnon* átalakult alakja) nem hely, hanem személy (Vefántur szotgája, aki a próféciát elmondta). A kis jegyzetfüzetben - a fentiekre vonatkoztathatóan - az alábbi emlékeztető áll:

> Amnon próféciája. Nagy lészen Gondolin bukása. Ím, Turgon nem fakul, míg a völgy lilioma nem fakul.

Az *Elveszett mesék* más feljegyzéseiben ez ilyen formát is ölt:

> Amnon próféciája. "Nagy lészen Gondolin bukása" és "Ha a völgy lilioma fonnyad, akkor sápad maga Turgon."

Ezekben a jegyzetekben *Amnon* lehet személy is és lehet hely is. "A völgy lilioma" - maga Gondolin, a Elét Név egyike *Losengriol* volt, később *Lothengriol*, ennek fordítása a "völgynek virága, avagy: völgy lilioma".
A régi történetben igen érdekes kijelentés, hogy a noldók sosem keltek volna át a jégen, ha már akkor gyötörte volna őket oly kimerültség, betegség, mindenféle gyengeség, mely később osztályrészük lett, miután elhagyták valinori szállásukat. Ám "ereikben hatott még az Istenek itala, mindenükben munkált még az áldott étkek hatása, félisteni természetűek voltak". Ezt visszhangozza *A szilmarilok*, mondván, hogy a noldók "még az Áldott Birodalomból jött újdonat jövevények voltak, nem nyűtte el őket nyűgeivel a fárasztó Föld." Másrészt Észak Próféciájában az is elhangzott, hogy "bár Eru úgy határozott volna, nem halnál Eäban, *és semmi betegség tégedet le nem dönthet*, de megölni megölhetnek, és meg is fognak ölni".
Fëanor fiainak árulásáról, hogy elvitorláznak a hajókkal, és otthagyják Fingolfin seregét Araman partjain, a régi történetben természetesen nincs szó; de Fëanor hibáztatása már felbukkan. (A Mormolás Sátrai.) A mitológia legkorábbi változatának érdekes vonása, hogy míg az elbeszélés szerkezetének számos eleme tartósnak és "strapabírónak" bizonyult, a későbbi genealógiái szerkezet itt még alig lelhető fel. Turgon már megvolt, mint (Finwë) Nólemë fia, ám semmi sem utal arra, hogy Fëanor a noldók urának közeli rokona lett volna, és a többi herceg, Fingolfin, Finarfin, Fingon, Felagund egyáltalán fel sem bukkan.

VIII
A NAP ÉS A HOLD MESÉJE

A Nap és a Hold meséjét „közjáték" vezeti be (a kéziratban ez a megnevezése), amelyben Mar Vanwa Tyaliéva vendégeként megjelenik egy bizonyos Gilfanon of Tavrobel. A közjátéknak - egy elvetett - korábbi változata is van.
Maga a mese majd mindvégig tintával íródott, alatta ceruzával az eredeti szövegezés, ám a vége felé (lásd a 19. sz. jegyzetet) „tiszta" tintaírással van már dolgunk; ennek eredetije, a ceruzás fogalmazvány, egy másik füzetben lelhető.
A Nap és a Hold meséje igen hosszú, kurtább „parafrázisokkal" rövidítettem is rajta némelyütt, ám tartalmát tekintve semmit se hagytam ki, ami érdekes közlendő volt. (Apám úgy ír erről a meséről, hogy „jócskán felülbírálásra szorul, kurtításra és [? átformázásra].")

Gilfanon a·Davrobel

Mármost azt ne higgyük, hogy Eriol, amint a tündék számos és sokféle szomorúságáról hallott mesére mesét, ne szomjazott volna tovább, mi több, mind inkább *a limpër*a, hát igenis szomjazott, közben persze mindig jelen volt a Mese-tűznél is estente, mohón hallgatta a nép történetét, régi napokból, meg mikor a tündék ismét együtt lakoztak a szigeten.
Tudván ezért valamit már hajdani honuknak dicső csudáiról, az Istenek tündökletéről csakígy, Eriol gyakran tűnődött Napfényesség és Holdragyogás napjainak várható jövetelén, meg a tündék cselekedetein a kinti világban, és kalandjaikon, mik az emberekkel estek, mielőtt Melkó el nem érte elkülönülésüket; miért is egy este azt mondta, a Mese-tűz fényében ülvén: „Honnét lenne hát a Nap és a Hold, ó, Lindó? Mert eleddig csak a Két Fáról hallottam, s szomorú elsötétülésükről, de az emberek jöveteléről, vagy épp a tündék Valinor utáni tetteiről senki se beszélt nekem."
Történt mármost aznap este, hogy jelen volt egy vendég, asztalnál is, mesemondáskor csakígy, neve Gilfanon, amúgy mindenki ekképpen nevezte: Gilfanon a·Davrobel,[80] mert a szigetnek arról a vidékéről érkezett, ahol Tavrobel Tornya áll, a folyók mellett,[81] és körötte élt a gnoma-nép egységben még, s a helyeket maga nyelvén nevezte. Ez a vidék volt, melyet Gilfanon a sziget merő legszebbjének látott, a gnomákat pedig a legkülönb nemzetségnek, noha a nép jövetele előtt hosszan időzött a noldóktól távol, járván pedigleg Ilkornisszal Hiszilómëban és Artanorban,[82] és így lett - ahogy igen kevés tünde csak ama korban - az Emberek Gyermekeinek nagy barátja és társa. Legendáikhoz és emlékeikhez hozzáadta ő a maga tudását, mert igen jártas volt számos tudományban, nyelvben, mind Kőr régi napjainak efféle szellemkincsében, és tapasztalatai voltak mindemellett sok hajdani cselekedetet illetően, lévén hogy csakugyan ő volt a tündérek[83] egyik

80 A kéziratban itt: Gilfan a·Davrobel, ám a korábbi, elejtett változatban még Gilfanon aDavrobel, jelezve, hogy nem eleve Gilfan volt az elképzelés.
81 Tavrobel és a staffordshire-i városka, Great Haywood összefüggését lásd korábban. Great Haywoodnál egyesül a Sow folyó a Trenttel.
82 A Gilfanon-történet „közjátékának" elvetett változatában másképp szól ez: „messze rég időn ilkorin volt ő, és korokon át őshonolt Hiszilómëben"; „jött pedig ő Tol Eresséába a Nagy Menetelés után (értsd: a nagy expedíció Kőrból), mert vérrokonságot vett magára a noldókkal". - Ez az ilkorin meghatározás első felbukkanása, olyan tündékre vonatkozik, akik „nem Kőr lakói" (vö. a későbbi meghatározást: Úmanyar, „nem amani" tündék). Artanor - Doriath előzménye.
83 Gilfanon, a gnoma, itt mint a legöregebb tündér szerepel.

legöregebbike, mindenképp a legidősebb, ki a szigeten lakott, leszámítva, hogy Merilé volt a Sziget Ladyje cím, a nagyúrhölgység, vérsége okán.
Ezért mondotta most Lindó, Eriolnak válaszolván: „Halld, Gilfanon itt sokat mesélhet neked ily dolgokról, mi több, úgy volna a legalkalmatosabb, ha vele tartanál, bizony, ott időznél nála Tavrobelben... Ugyan már, ne nézz így", nevetett akkor Lindó, látván, milyen képet vág Eriol, „nem száműzetés ez, semmi sietség, hanem aki *limpë*t akarna inni, nem teszi rosszul, ha előbb Gilfanon vendégszeretetét is élvezi, kinek ősi házában - a Száz Kémény Házában tudniillik, mely Tavrobel hídjánál áll[84] - sok mindent hallhat múltakról, mik voltak, meg arról, ami eljövend eztán."
„Nagyon úgy látom", mondta Eriolnak Gilfanon, „ami Lindó barátunk itten két vendégtől is szabadulni akar egyszerre; persze téved, ha azt hiszi, hogy ez neki könnyen sikerülhet, mert én még itt óhajtok maradni Kortirionban egy hetet, meg hát lakomázni is szeretnék dús asztalánál jó párszor, és a Mese-tűznél terpeszkedni-nyújtózni, lelkemben kedvre gyújtózni - ám azután, nem bánom, mehetünk együtt hozzám, megláthatod a tündérek szigetét a maga teljes szépségében - csak most inkább hadd beszéljen maga Lindó, úgy járunk jól, hallhatunk akkor az Istenek tündöklő csudadolgairól sokat még, és műveikről úgyszintén; mert Lindó ebbe a témába belé sosem fárad!"
Ez a beszéd Lindónak már csak azért is tetszett, mert való igaz, szeretett mesélni ilyesfélékről, és kereste is az alkalmat, hogy emlékeit idézhesse, hát így szólt: „Akkor elmondom néktek a Nap és a Hold s a Csillagok történetét, hadd hallhasson kedvére valót Eriol", és Eriol ennek nagyon megörvendett, Gilfanon pedig szólt: „Kezdd hát, kedves Lindóm, csak ne egy örökkévalóság legyen mégse a mese hossza."
Lindó felemelte akkor hangját,[85] és az ő hangja volt minden mesemondók közül a legkellemesebb, s így beszélt:[86]
„Mondom mesém ma, íme, a gnomák első futásáról, és ne feledjétek, frissiben elmentek voltak ők ekkor. Mármost a gyászos hírek eljutottak az Istenek s más tündék füléhez, és eleinte egyszerűen senki se hitte. Hanem a szó és beszéd a történt dolgokról egyre csak jött, méghozzá különféle hírmondók hozták. Akadtak köztük telék, akik hallották Fëanor beszédét Kőr terén, és látták, ahogy a noldók nekivágtak, magukkal cipelvén, amit csak bírtak; mások a szoloszimpoktól érkeztek, és rémséges újdonságokkal szolgálhattak a hattyúhajók elrablásáról, a rémes mészárlásról a kikötőben, s hogy Alqaluntë fehér partjait vér vöröse borította.
Végezetül érkeztek némely fullajtárok Mandoszból, kik látták, maguk szemével, a tömeget Amnor partjai közelén, és az Istenek ekkor tudták, hogy a gnomák messze úton járnak, és Varda s mind a tündék sírtak, mert most lett aztán a homály igazi éj feketeség, és a nemes Fáknak nemcsak a külső fénye veszett oda.
Különös ezt mondani, mégis, épp Aulë volt az, aki a noldókat minden más tündék felett szerette, a legcsudásabb tudományokra tanította, adott nekik nagy gazdagságot, bizony ő volt most az, aki szívében a leginkább ellenük fordult, mert háládatlanoknak ítélte őket, mert hogy még csak búcsút sem vettek tőle, az meg, hogy a szoloszimpokkal mit műveltek, mélységes gyásszal töltötte el. »Előttem«, mondotta hát, »a noldóknak soha többé még csak a nevét se ejtse ki senki«, s bár továbbra is szerette a kevés ottmaradott, hűséges gnomát, ettől fogva csak úgy nevezte őket: „eldák".
Hanem a telék és a szoloszimpok igen sírtak, mikor a kikötőbéli mészárlásnak híre beigazolódott; aztán meg, hogy könnyeik felszáradtak, riadalmukat s borzadályukat megtartották az ő szívükben,

84 Nem ismerek magyarázatot a tavrobeli híd közelében álló „Száz Kémény Háza" eredetével kapcsolatban, de soha nem is jártam Great Haywoodban, és így az is lehet, valóban van ott egy ház, mely ennek ihletője.

85 A „közjáték" elvetett változata a vége felé meglehetősen másképp alakul:
Ezért Lindó, Eriolnak válaszolván, szólott: „Íme, lásd, Gilfanon itt sokkal többet mesélhet neked ily dolgokról, ám mindenekelőtt hallanod kell arról, ami Valinorban történt, mikor Melkó elpusztította a Fákat, aztán a gnomák kivonultak a sötétségbe. Ez hosszú mese, ám megéri, hogy figyelmesen végighallgasd." Mert Lindó szeretett ilyen meséket mondani és gyakran kereste is az alkalmat, hogy tehesse; Gilfanon viszont mondotta erre: „Rajta, Lindóm, mesélj, ám én úgy vélem, az a mese nem ma hangzik el, hanem más éjszakán, még sokára, mikor én már visszatértem Tavrobelbe." „Nem, nem", tiltakozott Lindó, „nem fogom túlságosan elnyújtani, és holnap te vagy soron már." Gilfanon erre sóhajtott, és akkor felemelte hangját Lindó...

86 Lapszélen: „A Nap és a Hold kezdete".

de a noldókról magukról alig beszéltek, legföljebb szomorú-maguk közt, zárt ajtók mögött; és az a kevés noldó, aki maradt, lett ezentúl Aulëlélek, vagy Aulë-rokon, ily néven emlegették csak őket, vagy befogadták más nemzetségek, de a gnoma-népnek nem volt sem helye, sem neve többé szerte Valinorban.
Mondanunk sem kell, egy idő múlva Manwë is úgy látta, az Istenek hajtóvadászata hasztalan, s hogy Melkó valahogy csak kimenekülhetett végül Valinorból; miért is Manwë Szoronturt elküldte a világba, és Szorontur nem jött vissza sokáig, és közben Tulkász és vele sok más a vidéket pásztázta, keresett-kutatott, ám Manwë ott állt a sötétült Fáknál, és ahogy mélyen s komoran töprengett, a szíve igen nehéz volt, de hát amaz időn kevés remény derengését láthatta. Hirtelen szárnykavargás hallatszott, Szorontur Saskirály tért vissza erős szárnyon a félhomályon, s íme, a sötétült Szilpion ágára leszállván, elmesélte, miként tört be Melkó már a világba, és körötte sok gonosz szellem: »Mégis«, ekképp ő, »úgy vélem, Utumna soha többé meg nem nyílik már neki, és most sietősen készít magának új lakozóhelyeket amaz északi tájon, hol a Vas Hegyei állnak iszonyú magasan, látványnak is szörnyűn. Ám lásd, ó, Manwë, Légnek Fenséges Ura, más hírekkel is kell járulnom füledhez, mert halld! ahogy hazafele lengtem szárnyamon a sötét vizek felett és barátságtalan tájakkal alattam a mélyben, hirtelen ámulva láttam, hogy fehér hajóhad sodródik ott lent, kószán, némely bárka lobogó lánggal lángolt, s ahogy döbbenten bámultam, láttam, hogy a Nagy Földek partján nép nyüzsög, tömérdek, a jégen vándorolván nyugat felé - mert tudd, ez az a hely, ahol régtől fogva ott a sarkantyús Helkaraksë, meg a gyilkos vizeivel áramló Qerkaringa, de a víz árját most jég torlaszolja. Ahogy ott suhantam, mintha még hangok is elértek volna hozzám, panaszos hangok, megannyi jajszó, és elda nyelven; hát ezt a hírt hozom néked, megfejted talán, értelme mi volna.«
De Manwë már tudta, hogy a noldók elmentek örökre, és hajóik elégtek, vagy gazdátlan hányódnak, és ráadásnak Melkó is kint volt a világban, és a hajtóvadászat kudarcot vallott; és talán e dolgok emlékezetére járja a mondás tündék s emberek közt, hogy aki felégeti hajóját, az minden új döntésnek, jó tanácsnak reményét maga mögött hagyja. Ezért is, hogy Manwë fölemelte mérhetetlen hangját, szólítván az Isteneket, és mind Valinor messze vidékén meghallották, s hozzá visszasiettek.
Elsőül érkezett Tulkász, nyűtt volt és porlepte, mert a síkon annyit senki nem rohangált, mint ő. Hétszer átjárta hosszán és háromszor széltén a hegyláncot, bozóton kúszott, sziklafalat mászott, hágókon szuszakolta át magát, lejtőkön lezúdult, de hiába dúlt-fúlt, nyomára Valinor rontójának csak nem akadt. Jött Lórien, s Szilpion kiégett törzsének támaszkodott búsan, és sírt, látva kies kertje roncsait összetiporva; és Meássë is ott volt, s Makar véle, és Makar keze vöröslött, mert Melkó két menekülő bajtársát elkapta, lemészárolta szöktükben, hát neki volt csak öröme ezekben a komor napokban, hogy elégtételt szerzett. Ossë is ott volt, zöld szakálla megtépázva, szeme ködös, botjára támaszkodva zihált, igen szomjazván, mert csak a tengeren volt hatalmas, fáradhatatlan, a kínzó utazás a föld színén elvette minden erejét.
Szalmar és Ómar is ott állt, de hangszereik némák voltak, zene nem zendült, szívük úgy elnehezült, ám mindőjüknél keseredettebb volt maga Aulë, a földet szerető Isten, mindeneknek készítője, elmés-munkás, és Valmárt ő szerette az Istenek közül leginkább nagy szerelemmel, és Kőr s kincsei és a szép vidékek mosolya néki minden mód becsesek s drágák voltak, hanem most komorság honolt szerte a tájon, sebzetten, s Aulë szívében is. Véle volt Yavanna, Föld-Királynő, és ő is az Istenekkel űzte a gonoszt, s megfáradott; Vána meg Nessza pedig úgy sírt, mint a gyermek, arany Kulullin apadt forrásánál.
Ulmó volt az csupán, ki nem jött el a Fákhoz, ő Eldamar partjain állt meg, onnan bámult messze homályba, míg csak tengerek terén ellátott, és hatalmas hangját is hallotta néha, mintha remélné, ezzel visszaszólíthatja az Istenek keblére ama szakadárokat, s miközben vágyó, mély zenéket zendített kagylóin, bűvölt hangokat, s néki - már csak ha Vardának nem,[87] Csillag-Úrnőnek - a gnomák távozta nagyobb bánat volt még a Fák veszténél is. Egykor Ulmó mélyen szerette a szoloszimpokat, de hogy hallotta, mint gyilkolták le a gnomák őket, szívét nem ridegítette harag,

87 „már csak ha Vardának nem" - ez a furcsa kifejezés a kéziratban világosan áll; szokatlan nyelvhasználat, nem vitás, olyasmit jelent, hogy „neki egyedül, és még Vardának is..."

mert Ulmó előre látta a jövendőt, amit csak lehetett látni, többet tudott így, mint mind az Istenek, még a nagy Manwënál is többet értett ő, és talán sok mindent látott, ami majd fakadhat ebből a futamodásból, meg a noldók sok sivár sanyarúságát a világban, azért, hogy Kópasz vérét ontották, bár ne történt volna meg.
Mármost hogy mind így összejöttek az Istenek, szólott hozzájuk Manwë, és elbeszélte Szorontur híreit, és hogy a hajtóvadászat miként vallott kudarcot, ám az Isteneket akkor a tanácstalanság környezte, az lakott szívükben, maguk is kihalt otthonokban éltek, s így a hallottakra csak tovább komorultak, tépelődve magukban, s nagy volt a csöndesség és sötétség. De némelyek fölkeltek, mentek, vágyón nézegették a Fákat, mintha bízhatnának abban, hogy ezek az elpusztult ágak egyszer még újra fényre gyúlhatnak: de ez nem következett, és Valinor teljes homályba burkolózott, árnyak világa volt, és a tündék sírtak, és vigasztalhatatlanok voltak, és a noldókkal keserves szomorúságjárt az északi vidékeken.
Jó idővel később az Isteneket végérvényesen áthatotta annak tudása, hogy ekképp a fény örökre elhagyta Valinort, és félelmetes volt ez szívüknek, hogy a Fák bizony nem virulnak idejükön, és nem is fognak már soha. Csak a csillagok fénye maradt meg, meg az a parányi hely, ahol Kulullin forrása még derengetett valami világosságot mélyen Telimpë közelén,[88] álmok edénye. Hanem ez is apadt-tűnt, hiszen a fák több harmatot nem adtak üdítésére.
Ezért Vána fölkerekedett, megkereste Lórient is, velük tartott Urwendi[89] és Szilmó, meg sokan a valák közül meg a tündék közül; és jócskán gyűjtöttek arany- és ezüstfényt hatalmas edényekbe, így vonultak búsan a tönkretett Fákhoz. Énekelt pedig ott Lórien igen vágyakozó éneket, dala bűvölő dallam Szilpionnak törzse körül, és öntözte tövét Telimpë fényességével; és bőséggel tette, jóllehet e folyadékból már csak igen kevés maradt az Istenek birtokában. Hasonlóan járt el Vána, és régi boldog napok énekeit dalolta, leányait táncra buzdította, járnák úgy a kört, mint egykoron, még Kulullinhoz közel a rózsakertben, és ahogy lejtettek-ropták, ő maga megönté Laurelin tövét aranyköcsögéből.
De mind az éneklés, mind a bűvölés hiába volt, és bár a Fák gyökerei, úgy látszott, mohón isszák, amit rájuk öntenek, hatása nem lett, élet nem moccant, fénynek halvány derengése sem támadott; a fonnyadt levelekbe nem szüremlettek nedvek, bimbók szárak végén nem pattantak. Bánatuk nem ismert határt, s ellöttyentették volna fénykincsük utolsó cseppjeit is, vesszen - ha nem jön arra, szerencsére, Manwë és Aulë maga, de hát nem volt ez véletlen, az ének szava vonzotta oda őket, jöttek hát s mondták: »Ó, Vána, s ugyan, te, Lórien, mi végre e sietség? És miért, hogy fivéreitek tanácsát előbb ki nem kértétek? Mert halljátok, amit szétlötyögtettek, a világ legfőbb kincse, ezzel így bánni nem szabad; ha ez elfogy, ki tudja, az Istenek összes bölcsessége is kevés lesz talán, hogy újat egy csöppet is nyerjünk!«
Vána mondotta erre: »Bocsánat, ó, Manwë Szúlimó, s hadd legyen mentségem megannyi könnyem, nagy bánatom! Hanem hát egykoron emez ital cseppjei mindig is megélénkítették Laurelint, és ha többel öntöztük, hamarább borult fénygyümölcsbe; hittem hát, az Istenek, komoran ülvén sötét csarnokaikban, csak bánatukban nem gondolnak a világosság lombozatával. Sajnos, Lóriennel hiába próbáltuk ki minden varázslatunkat« fejezte be sírva Vána, »látjátok, semmire se mentünk«.
Mármost többen is úgy gondolták, hogy Lórien és Vána varázsolása azért maradt sikertelen, mert a Föld-Hölgyet nem vonták be igyekezetükbe. Mondották hát, akik e bűvölést hiányolták: »Keressük meg Palúrient, mert az ő mágiája lehet talán, ami e Fák régi dicsfényéből valamit visszahoz - és akkor megújulhat a világosság, minélfogva Aulë s derék mesterei rendet teremthetnek rongált birodalmunkon, egyszersmind remény támadhat, hogy valami boldogság Erumáni és a Tenger közé visszatér«[90] - a sötétet és a keserves napokat, mikor még hegyek nem voltak, kevesen akarták felidézni, arról gondolkodni.
Ezért hát mentek valóban Yavannáért, és jött ő, s kérdezte, mit kívánnának, s ahogy sírni látta-hallotta mindőjüket, mondotta nékik: »Tudjátok meg, ó, valák, eldák fiai és leányai, ti, Ilúvatar Gyermekei, Föld vadon tájainak elsőszülöttei, íme, ezek a Fák soha többé nem zöldülnek, nem

88 Itt Telimpë a „Holdüst" neve és nem Szilindrin.
89 Előző előfordulásaikor a név Urwen, nem Urwendi.
90 „Erumáni és a Tenger közé", értsd: a Külső Tenger, Vai, Valinor nyugati határszéle.

virulnak, gyümölcsöt nem hoznak, és hozzájuk hasonló sem lesz élesztheto e világ sok-sok korszakának végezetéig. Sok dolognak kell történnie, az Istenek elagganak, a tündék kevés híján el is múlnak addig, és csak akkor lobbanhat kevéske fény is e Két Fából, vagy a Bűvös Napból«, és az Istenek nem tudták, miről beszél, mikor a Bűvös Napot emlegeti, és még soká nem is tudták meg. Hallván mégis e szavakat, Tulkász mondta: »Miért mondod ezt nékünk, ó, Kémi Palúrien, hiszen te jövendölni nem szoktál, és főleg nem ily komor szókkal! « Voltak pedig ott mások is, kik mondták szintén: »Jaj, Kémi Hölgy, Föld-Úrnő eleddig soha még ily keményen nem szólt, ily rideg tanáccsal nem szolgált, soha nem volt, hogy a legmélyebb bölcsesség gyakorlati jótanácsa ennyire hiányzott volna szavaiból.« Kérlelték, persze, épp ezért, kísérelné meg varázslását. De Yavanna csak így szólt: »A végzet és az ainuk muzsikája tette ezt. Ily csodákat, amilyen az Aranyfa és az Ezüstfa volt, Istenek is csak egyszer mívelhetnek, azt is a világ ifjúságán; az én bűverőm el nem érheti azt, amit ti várnátok tőle; hiába vártok.«
Vána mondta akkor: »Hát te mit szólsz ehhez, Aulë, kit munkáid roppant hatalma okán neveznek így, *i·Talka Marda* - Világ Kovácsa - mondd, mit tehetnénk, hogy újra fényesség támadjon örömünkre? Mert ugyan mi Valinor fényesség híján, vagy mi leszel te, ha hatalmad vész, mert tehetetlennek bizonyulnál, mint hitvesed emez órán?«
»Nem«, mondotta erre Aulë, »fény nem kovácsolható, bizony, pusztán az én munkám révén világosság nem támadhat. Ó, Vána-Laisi, más Istenek sem művelhetnek ily csodát, ha a Fák nedvei örökre kiapadtak.« De Palúrien, szintén megfelelvén, így beszélt: »Már megint, ó, Tuivána, mind a valák és a tündék, már megint csak Valinorra gondoltok, s feleditek rajta kívül a nagy Világot? Mert az én szívem azt mondja, az Istenek még épp idejében vehetnék fel a harcot Melkóval magáért a Világért, mielőtt ő ott túlság elhatalmasodik, végzetes erőre kap!« Ám Vána meg sem értette talán Palúrien gondolatait, ő csak az Aranyfájával gondolt, kedveszegetten kuporgott ott hát; ám Manwë és Varda, velük Aulë és Yavanna távozott, együtt mentek titkos tanácsra, és végezetül reménysugár kelt előttük. S erre Manwë összehívta mind a valinoriakat, még egyszer, és nagy csődület támadt, még Vána rózsalugasain is, ahol Kulullin forrásai voltak, s ahol most minden sötét volt és kihalt hideg. Eljöttek a tündék képviselői is, ott ültek az Istenek lábainál, ilyesmire addig nem volt példa; s hogy mind együtt voltak így, szólásra emelkedett Aulë: »Halljátok ím valamennyien. Manwë Szúlimó Valatúru[91] elhatározást akar közölni véletek, és vele a Föld-Úrnő és a Csillagok Királynője, s magam sem szóltam ellene.«
Nagy csend támadt erre, s Manwë szólalhatott; és ezt mondta: »Halljátok, ó, népeim, nagy sötétség ideje jött el nekünk, ki ne látná, ki ne tudná. Mégis úgy kell éreznem, nincs ez Ilúvatar szándéka ellen. Mert az Istenek kis híján feledték a világot, mely jobb napok ígérete nélkül vár, holott oda Ilúvatar ifjabb fiai eljövendők csakhamar. Ezért húnytak ki talán a Fák, melyek úgy betöltötték földünket szépséggel és szívünket örömmel, hogy szélesebb vágyak nem fértek belé, hát lássátok, mit jelent ez: figyelmünket másfelé kell fordítani, oda, hol nagy fényességet támaszthatunk, betündökölvén a kinti világot, és Valinort, a mi benti birodalmunkat.«
Akkor szólt mindama fénykészletekről, melyek birtokukban voltak még; mármost az ezüstfény igen fogytán volt, annyi volt csak belőle, amennyi Telimpëben, és egy kisebb adag, amit Aulë a kovácsműhelyben őrzött. Az meg, amit parányi kis edényekben az eldák óvón összeszedtek egykor az elfolyt fényből, nagyon kevés volt.
Mármost, hogy fehér fény kevés volt, oka lehetett ennek Varda, aki csillagokat lobbantott belőle az eldák jövetelekor, de más alkalmakkal is, fenn a magas ég terén. Ráadásul Szilpion kevesebb fehér harmatfolyadékot hullajtott, mint Laurelin, s mivel kevésbé volt forró, tüzes állagú, az Istenek s a tündék ezt használták mindenféle mesterségük tárgyához-termékéhez ötvözetül, és ebben a noldók jártak az élen.
Aranyfényt meg még az Istenek se tudtak könnyen maguk céljára szelídíteni, a nagy Kulullin edénybe keservesen gyűjtöttek belőle, szökőkútjait táplálni, vagy udvarok körül nagy tartályokból ragyogna, lévén fénye pompázatos és egészséges.
Mondják azt is, az ékkövek első készítői, kik közül Fëanor volt a leghíresebb, csak ők tudták az eldák közül az aranyfény szelídítése tudományát, finomítását, és e tudásukat igencsak mértékkel

91 A margón ez is szerepel: *Valahiru.*

használták, aztán velük együtt ez is eltűnt e Földről. De még ebből az aranysugárzásból sem volt kellő készlet most, hogy Laurelin édes harmatnektárát többé nem csepegtette. Erre alapozta tervét Manwé, s az ötletet a csillagok készítése adta, ahogy ezt Varda egykoron művelte; mert minden csillagnak szívet adott, ezüstlángocskát-szikrát helyezett kristályedényben minden csillagba, hihetetlen finomságú, áttetsző üvegtartálykák voltak ezek, s némelyikük alakja, mintha hajó volna, és fénymagjukkal jártak Ilwë körül egyre, ám Vaitya sötét s fenyegető birodalmába, mely mindeneknek kívülén van, be nem hatolhattak. Mármost végtelen tisztaságú és szépségű szárnyas szellemek - gondoljunk ama fényes máni csapatocskákra, meg a szúrulokra, akik Manwë taniquetili hajléka körül repdesnek, vagy a leget átalszeldesik a világ felett és körül! -, ily pille lények ültek e csillaghajókban, kormányozván őket magasan a Föld felett merész pályákon, és Varda nevet adott mindőjüknek, de kevés ismert közülük.
Akadtak, kiknek edénye áttetsző lámpásforma volt, így lettek a világ fölé akasztva, Ilwëben, vagy Vilna birodalmában, és levegőnkben, mit belélegzünk, s hunyorogtak, fenti szelekben eltünedeztek, ám szilárdan kitartottak, ahol voltak, nem moccantak; egyikük-másikuk igen nagy és szépséges volt, s az Istenek és a tündék, megannyi kincsük közepette ezeket külön is szerették; bizony, a drágakőkészítők ezektől kaptak ihletést. Különösen szerették nyugaton Morwinyont, melynek neve alkonyati villódzást jelent, és sokat beszéltek arról, hogy került fel az egekbe; és Nielluinról is, ki az Azúr Méhe, Nielluin, ott látja fenn őt mindenki őszidőn és télen, világolván közel Telimektárnak, Tulkász fiának lábaihoz, kinek meséje még elmondásra vár.
De íme! (így Lindó) a csillagok szépsége nagyon elkalandoztatott, holott semmi kétségem felőle, hogy Manwë, abban a nagy beszédében, a leghatalmasabb szónoklatban, mit Istenek valaha is hallhattak, még nálam is nagyobb és méltóbb-értőbb szeretettel szólt róluk. Mert így akarta, értitek, ugye, megnyerni az Istenek szívét az elképzelésének, s hogy a csillagokról beszélt, szavait ekképpen zárta végezetül: »És íme«, így Manwë, »ez az Istenek harmadik kísérlete, hogy fényt árasszanak el ezen a sötét vidéken, és mind Észak és Dél Lámpását, mind a Két Fát Melkó tette tönkre. Mármost Melkónak csak a légben nincs hatalma. Tervem ezért az, hogy készítsünk egy nagy edényt, csordultig aranyfénnyel meg Laurelin maradék harmatával telítjük, és ezt akkor, mint roppant hajót, a Föld sötét égtereibe bocsátjuk. Ott járja távoli útját, öntse világosságát, ahová elér, mind a világra Valinorë és a Keleti Partok között.«
Manwë, persze, azért jelölte ki az égi hajó útját ilyképp, mert Melkó Észak birtokosa volt, Ungweliant Délé, míg nyugaton volt Valinor, meg az áldott birodalmak, és keleten roppant sötét földek áhították a fényt.
Mondják mármost (folytatta Lindó), hogy míg némely Istenek a maguk isteni ereje folytán, ha akarták, nagy sebességgel járhatták Vilnát és az alacsonyabb legeket, ellenben a valák közül senki, maga Melkó sem volt képes, Manwët és Vardát s népüket kivéve, feljebb hatolni: mert az volt Ilúvatarnak szava, mikoron a világba küldte őket, hogy ott lakozzanak örökkön, mihelyt oda beléptek, el ne hagyhassák, míg a Nagy Vég el nem következik, sorsuk szövődjék bele a világnak sorsába. Mi több, a legeslegmagasabb magasok látogatását Ilúvatar már kizárólagosan csak Manwënak tette lehetővé, ismervén szíve tisztaságát és dicső mivoltát; lélegezhesse a nagy, tiszta Szerénét, mely annyira messze magasan a világ felett van, hogy a legfinomabb porszem se libben ide, sem a lenti életnek semmi illata nem száll fel, és dalnak, szomorúságnak semmi visszhangja nem kél; de lent sápadtan dereng a csillagok, a Nap és a Hold árnyéka, ahogy Valinorból ideoda járnak. Manwë Szúlimó pedig maga járdai ottan igen gyakorta, és nagy szeretettel figyeli, mi van a csillagok túlján, s közel van ő bizony igencsak Ilúvatar szívéhez.
Hanem ez mindig is Melkó legnagyobb keserűségére volt, s maradt továbbra csakígy, mert semmi mód nem bírt a Föld kebeléről elszakadni, majd még hallunk róla, mily nagy irigység kelt benne, amikor látnia kellett, hogy megjelennek a nagy fénysugaras edények; de most arról kell mesélnünk, hogy oly hatalmasak voltak az iménti szavak, bölcsességük oly mérhetetlen, hogy[92] az Istenek nagy része jónak találta az elgondolást, egyetértvén céljával így szólottak: »Akkor hát rajta, Aulë lásson

92 A „Mert így akarta, értitek, ugye..." kezdetű szakasz egészen idáig toldalék, külön lapon; egy sokkal rövidebb kifejtést helyettesít, hol is Manwë tömören szól tervéről, és a valák erejét illetően nem hangzik el semmi. De nem hiszem, hogy ez a pótlás sokkal későbbi kelteződésű lenne, mint a szövegtest.

hozzá népével, hogy ezeket a hajózóedényeket elkészítse«, és kevesen szólottak másképp, bár halljuk, hogy Lórien kevéssé örült, félvén, hogy kevesebb lesz az árnyék, a békés és titkos hely, az áldott rejtek, és az is bizonyos, hogy Vána egyébre se gondolt, még most se, csak hogy ő a drága Fákat miként tündököltethetné újra.
Aulë mondotta ekkor: »A feladat, mit nékem szabtok, végtelenül bonyodalmas, hanem hát meg fogom tenni ezúttal is, amit csak tudok«, és Varda segítségét kérte, a Csillagkészítőét, s ők ketten akkor el is tűntek hosszabb időre, tanácskozni, a homályban.
Az elbeszélés a továbbiakban arról számol be, miként vallott kudarcot Aulë és Varda, hogy feltaláljon egy olyan anyagot, mely nem lenne „túl nehéz, tehát úszhatna a legekben, de túl törékeny se lenne, hogy Kulullin sugárzását elbírja"; és mikor ez kiderült, Vána és Lórien azt kérte, hogy Manwë, miután ezzel kudarcot vallott, nem utasítaná-e mégis Yavannát a Fák újjáélesztésének megkísérlésére.
Végezetül hát Manwë szólt Yavannának, lásson hozzá legjava erejéből, és hiába, hogy vonakodott, a nép a dolgot jószerén kikényszerítette; és Yavanna akkor fehér és aranysugárzást kért, de Manwë és Aulë ebből csak két kis tokocskányit őrzött s adhatott, mondván egyébként is, ha ez a szer a Fákat gyógyíthatná, már rég virulnának újra, Vána és Lórien annyi ily fehéret s aranyat pazarolt, öntözgetvén gyökereikre. Akkor a bánatos Yavanna odaállt a síkra, és alakja reszketett, és arca igen belesápadott az erőfeszítés roppant nagyságába, ahogy a sors ellen így, moccanatlan is, küzdeni próbált. Az aranyat őrző tokocskát jobbján, az ezüstöt baljában tartotta, és a Két Fa között állva magasba emelte a tokocskákat, és akkor lángok, mint vörös és fehér virágok, csaptak ki mindkettőből, nyelvekként lobogva, és megrázkódott a föld, megrázkódott és megnyílt, és virágok s növények sokadalma szökkent elő lábainál, fehérek s kékek balján, pirosak és aranylóak a jobbján, és az Istenek csak ültek csöndes ámulatban. Akkor, elindulván, Yavanna a két tokocskát a megfelelő Fák tövéhez hajította, és énekelni kezdett; a nem hanyatló virulás dalát zengette, meg a halál utáni újjáéledését, és reszketett; s hirtelen nem szólt több énekhang. Ott állt a Két Fa közt, félúton, és végtelen nagy lett a csönd, aztán valami roppant zaj hallatszott, senki se tudta, mi történik, de Palúrien ott hevert ájultan a földön; akkor többen is ugrottak, már mellette voltak, fölemelték, és akkor látszott, mennyire reszket a félelemtől.
»Hiába, ó, Istenek gyermekei«, kiáltotta, »minden erőfeszítésem! Látjátok, vágyatok szavára elöntöttem erőm a föld színén, s a föld beitta, mint a vizet, elvette - vége, nincs több, és semmit nem is tehetek tovább.« És a Fák egyre csak kopár daccal álltak, és a társak sírva nézték Palúrient, ám Manwë szólott: »Ne sírjatok, ó, Istenek gyermekei, most még jóvátehetetlen, ami történt, sok derekas tettre van szükség, míg itt remény támadhat, de a Földről azért nem halt ki mind a szépség, és az Istenek ereje sem foszlott semmivé«; így ő, de a nép szomorúan hagyta el a helyet, Vána maradt csak ott, lehorgasztott fejjel átölelte Laurelin törzsét és sírt.
Eljött hát ideje a csaknem teljes reménytelenségnek Valinorban, s oly kétségnek, ami csak képzelhető e földön; és Vána egyre sírdogált, és aranyhaját Laurelin törzsére fonta, és könnyei hulltak puhán a gyökerekre; és ahogy drágaságos szerelmének e harmata megérintette a sötét helyeket, ott rendre világosság kezdett derengeni. Akkor Vána ámulva bámult, s íme, ahová első könnye hullt, vessző bukkant ki Laurelinből, nőttön nőtt, rügy a végén, és a rügy kibomlott, és színarany volt, és ragyogás kezdett áradni ebből, ahogy a nap süt, sugarasan, ha felhő jár előtte.
Vána ekkor sietve távozott onnét, ment ki a síkságra, és édes hangját felemelte, elhalóan és éledően remegve szólott, Valmár kapuja felé fordulva arccal, és a valák mind meghallották. És Ómar mondotta akkor: »Ez Vána panaszolkodása, íme! « Ám Szalmár ellene mondott: »Nem, figyeljetek csak oda, ez a hang mintha inkább az örömé lenne«; és álltak mind, füleltek, és hallották e szavakat: *»I·kal'antúlien,* visszatért a Fény!«
Valmár utcáin mormolás és suttogás támadott erre, és mindenki csakhamar a síkságra tódult, és ahogy meglátták Vánát a Fánál, és az új aranyhajtást is ámulva észrevehették, öröm tört fel minden torkon, és Tulkász mondta: »Ó, íme hatalmasabbnak bizonyult Yavanna bűvölete, mint jövendölő ereje!« Ám Yavanna Vána arcába nézett, s tiltakozott: »Nem, nem, dehogy, én minden bűvöletemet hiába próbáltam, itt Vána tisztaságos szerelme hatott, az tett csodát nagyobb erővel és valóságosan:

a könnyek hatalma. Gyógyítóbb volt e csöppek ereje, mint minden arany- és ezüstnedű és sugárzás, ó, Tulkász, nézz és láss!«
Akkor mind a nép nézte Laurelint, és a rügyek, íme, tovább bomlottak, levelek nyílottak, és ezek is a legfinomabb aranyból voltak egy szálig, de valahogy más volt ez, mint a régi aranyfény; ahogy bámulták, a levelek mellett már virágrügyek is fakadoztak, és aranyszirmok, sűrű fürtök kezdtek előtünedezni. Ám ahogy ezek a virágok teljes ragyogásban álltak, szél támadt, s a szirmok leszakadtak, elrepültek. A nép egy gonosz varázslatot hitt, s ahogy az aranyszirmocskák az eldák feje körül repkedtek, ők kapkodni kezdtek utánuk, hogy kosarukba gyűjtsék a kincset, de ez, mondom, más arany volt, mint a régi, a szirmok érintésre elsötétültek, fényük kihunyt.
Egy, csak egy virág volt, hatalmasabb a többinél, fényesebb is, gazdagabban aranyló, mely ellenállt a szélnek, s bár meglengett benne, nem hullt le; és ez a virág nőttön nőtt, és önnön sugárzása melegsége növesztette. Akkor a szirmok szétpotyogtak mégis, ám mögülük előbukkant egy nagy aranygyümölcs, roppant szépségű, az csüngött ott Laurelin ágán, és egymaga tündökölt már csak, mert körötte mind kihunyt a levelek fénye s az ágé. Ám ez a gyümölcs még a szirmok hulltán-hunytán is sugárzott tovább, növekedett, mert a Fa minden eleven nedve és aranylángja belésűrűsödött, reszketeg ámbrás fények játszottak színén, de mind e tündöklés a gyümölcs belsejéből jött, és a héja áttetsző volt, mint az üveg, és így látni lehetett, ahogy bent a nedvek keringenek és lüktetnek, olyan volt mindez, akár ha az élet kemencéjébe nézne a szem. A fényesség akkora lett már, hogy szinte külön súlya volt, az ág már alig bírta terhét, szinte a földig hajolt le a drága kinccsel. Az odatódult nép egy aranyglóbuszt látott ragyogni.
Yavanna akkor így szólt Aulëhoz: »Tartsd meg az ágat, ó, Uram, mert fenyeget, hogy letörne, és akkor e drágaság durván a földre hull; és az borzasztó végzet volna, mert ez az utolsó életláng, amivel Luarelin szolgálhat nékünk .« Aulë azonban úgy állt ott, mint aki mély gondolatokba mélyed, attól fogva, hogy ez a gyümölcs érlelődni kezdett, és most így felelt, mondván: »Bizony, hosszasan kerestünk Vardával az elhagyott honokon s kerteken kellő anyagot, hogy míves tervünk végbe vihessük. Most azonban látom, Ilúvatar a kezembe adja, amire vágytam.« Szólította pediglen akkor Tulkászt, s ketten leválasztották száráról a gyümölcsöt, s mind, akik látták, lélegzet-visszafojtva bámultak csak, döbbenten, hogy Aulë ily kíméletlenül magabiztos.
Hangos mormolászás indult, majd valaki felkiáltott: »Jaj annak, ki Fánkat újra bántani merészeli!« S Vána is nézte, tébolyult haraggal. Közelíteni hozzájuk azonban senki sem mert, ráadásul azt is látták, hogy Aulë és Tulkász, minden isteni erő ellenére, alig bírja vállán tartani a gyümölcs súlyos aranygömbjét. Aulë, hallván zúgolódásukat, mondotta is hát: »Nyughassatok, csekély tudományúak, és gyakoroljatok türelmet«, de még e szavak is annyi erejét elemésztették, hogy lába kicsúszott alóla, botladozni kezdett, a gyümölcs terhe hirtelen Tulkászra nehezedett mind, és a gömb lezuhant a földre, s mert a talaj kemény volt, rideg, azonnal szét is repedt. Ám abban a pillanatban rögvest oly vakító fényesség kezdett áradni, hogy még a hajdan teljes tündökletével ragyogó Laurelin emlékét is árnyékba borította, és a valák szeme káprázott, szívük döbbenettel telt; s ebből a sugárzásból egyszerre fényoszlop alakult, az egekbe csapódva felszökkent, a csillagok belesápadtak, Taniquetil pedig vörös lett, s a jelenlévők közül csak Aulë nem volt szomorú, hanem így szólott: »Hát ebből megalkothatom a fényhajót - de olyat, hogy Manwë legszebb álmait is felülmúlja«, és most Varda és sokan mások, Vánával együtt megértették, mi is a célja, és boldogság árasztotta el őket. Készítettek akkor egy hatalmas tartót csavart aranyból, és megszórván saját virágainak ékes szirmaival, a gyümölcs két széthasadt felét odahelyezték, s énekelve, reménnyel telve valamennyien megemelték most ezt, vitték Aulë udvarába, kezdődhetne ott a Nap roppant kikovácsolása; és ez volt Aulë Talka Marda leghatalmasabb műve, holott az ő alkotásainak száma tömérdek. Míg körötte reménykedő, boldog ének zengett, ő maga tökéletes hajóformát alakított, tündökleteset, könnyedet, mégis bűvös-erőset, semmi dísze-éke nem tehette törékenyebbé, örök időkre készült.
Gondja volt rá, hogy tündöklő belseje sose apassza fényét, sem a hajótest meg ne sérülhessen semmi hatásra, hanem mindenkor s mindeneken átal úszva szálljon, mintha madár volna; és Aulë , hogy elkészülő műve sikerültét látta, maga is repdesett szinte az örömtől, ám főleg arra volt még gondja most is, jól kovácsolódjék rétegre réteg, kikezdhetetlen legyen a mű.

Beszámoló következik itt arról, hogy Vána, megbánván korábbi zúgolódásait s hitetlenkedését, mint vágta le aranyhaját, adta az Isteneknek, és hogy hajából vitorlákat fontak, köteleket sodortak, „erősebbeket, mint amilyet tengerész valaha látott, ám mégis leheletkönnyűt, lengeteget". A hajó árbocai, ácsolatai mind színaranyból készültek.
Akkor, hogy az Ég Hajója igaz mód kész legyen, összegyűjtötték Laurelin utolsó hullt virágának szirmait, ebből a készletből formáztak csillagot a hajóorr díszének, oldalait is fényességekkel erősítették meg, jól tartsanak; villámot futtattak árbocába, hajlíthatatlan hadd lenne; s az egész hajózóedény csurig volt töltve Kulullin aranyának tündökletével, meg a nappali gyümölcs levének párlatával, s oly könnyűségessé vált ekképpen, hogy a Föld vissza nem tarthatta kebelén, elkezdett lebegni kötelein a mestermívű jármű, éspedig úgy, fel s még feljebb, ahogy a légi szabadságra már rég áhítozó madár, ha végre módja tárul.
Akkor az Istenek elnevezték ezt a hajót így: Szári - ami azt jelenti, Nap; de a tündéknek ez voltúr, vagyis a Tűz;[93] ugyanakkor még sok egyéb nevet is kapott. Hívták Vána Lámpásának, mert ez az Istenek emlékezetében Vána könnyeit idézte, és édes hozzájárulását; és a gnomák úgy hívták, Galmir, az aranysugaras,[94] és Glorvent, az aranyhajó, s Bráglorin, a lángoló fényű edény, és így tovább, se szeri, se száma nem volt a neveknek; és az emberek közti elnevezéseit végképp lehetetlen volna összegyűjteni, oly tömérdek volt.
Mármost történt közben, hogy némelyek, míg e nagyszerű gálya készült, nekiláttak a Két Fa egykori virulásának közelén roppant medence formálásához, és igen szorgosan dolgoztak rajta. Alapzata arany volt, falai fényezett bronzból lettek, és aranyoszlopokon egy tündökletes ív koronázta be díszül, tüzekkel lobogva, már a keleti oldalát kivéve; Yavanna pedig roppant névtelen bűvöletet árasztott körötte, beléje öntötték a nappal gyümölcsének leveit, és tűznek fürdője lett végül ebből. Való igaz, neve nem Tanyasalpë, tűz tányérüstje, vagy Faskala-númen, Bukó Nap Fürdője, mert hogy Urwendi visszatérvén keletről és hogy az első napszállta Valinorra szállt, lehúzták a hajót, és űrterét feltöltötték új, másnapi hajózáshoz sugárzó anyaggal, s addig a Magas Kikötőt maga a Hold tartotta közben.
Mármost a tűz e helyének az elkészítése ámulatosabb, mint első pillantásra látszana, mert oly végtelen finomak voltak ama sugárzások, melyek a magasba kerültek vele, hogy se ki nem löttyentek, sem az egész el nem süllyedt, hanem inkább úszott bizony az egész Vilna felett s tova, és a legpókhálóbb tündöklet, lengő könnyűség volt ez és fényesség; s nem szökött ki semmi Faskalanból, ott égett a síkon, és megvilágította Valinort, mindazonáltal a tartály mélysége okán nem távolodott el messzire, és árnyak sokasága nyüzsgött körüle.
Mondotta akkor Manwë, felnézvén a lebegő hajógyönyörűségre: »Ki fogja kormányozni nékünk e járművet, megtartani birodalma pályáján, mikor még a valák szent teste sem tűnik elég erősnek, hogy ekkora fényességben fürössze magát?«
De akkor nagy gondolat szökkent Urwendi szívébe, és olyképp szólott, hogy ő nem fél, és kérte, távozhassék, hogy a Nap kedvese legyen, és készen azért volt ő e hivatásra, mert Ilúvatar e vágyat, s hozzá a készséget is szívébe helyezte. Valamint számos leányzóját kérte, tartanának véle, olyanokat is, kik annakelőtte Laurelin gyökerét öntözték, és e fényhintők levetették köntösük, s így szálltak belé Faskalan tartályába, hogy az aranyhabzás minden ízük átaljárná, és az Istenek látták őket, aztán egyszerre nem látták őket, és féltek. De kis idő múltán kijöttek megint a rézragyogású medenceszélre, és nem voltak, mint voltanak annakelőtte, mert testük tündök ragyogás lett, és belülről jött ez a fényesség, minden tagjuknak mélyéről, sugárzón szökellt és remegve körülvette őket, úgy, hogy más ragyogás már hozzájuk nem fért.
Voltak ők, mint a lég, innentől, és oly könnyedséggel jártak, ahogy a napfény kél bárhol, megjelenvén, és földi szót többé nem szólván a hajóra szálltak, és a jármű, nagy kötelein, megrengett, a valák csak riadtan nézték.
Akkor Manwë még parancsolta, másznának fel Taniquetil kapaszkodóin, és húznák magukkal i·Kalaventët, a fény hajóját, ez nem volt nehéz; és most itt álltak nagy Manwë kapuja előtt, és a hajó

93 A korábbi szövegezés itt: „Akkor az Istenek elnevezték ezt a hajót, adták pedig néki az úr nevet, ami annyit tesz, hogy a Nap".
94 A korábbi szövegezés itt: „és a gnomák hívják őt így: Aur a Nap, és Galmir az aranysugaras".

a hegy nyugati lejtőjén remegett, kikötözve még, és máris hatalmas ragyogás áradt belőle Taniquetil vállaira, és az égen új fény támadott, és az Árnyékok Tengere, a túli vizek oly tűz érintését érezhették, amilyet soha még annakelőtte. Emez órán, mondják, mind a világon járdaló teremtmények megálltak, néma döbbenetben nézték a csodát, s akkor Manwë Urwendihez fordult, szólván: »Menj most, legcsodásabb tűzben fürdött lány, kormányozd az isteni fény *hajóját* a világ felett, hogy örömük leljék a legeldugottabb zugok is, és mind, mik kebelén nyugosznak még, életre kelhessenek«,[95] ám Urwendi nem válaszolt, csak nézett mohón keletnek, és Manwë parancsot adott, oldoznák el a hajót tartó köteleket, s akkor a hajnal *hajója* fölemelkedett Taniquetil fölébe, a lég kebelére, és a lég befogadta.
S ahogy emelkedett a hajó, úgy ragyogott mind tündökletesebben, tisztábban, és Valinor mind eltelt ragyogásával, és Erumáni völgyei és az Árnyékok Tengere mind fényben fürdöttek, és napfény ömlött el Arvalin síkjain, kivéve, ahol Ungweliantë tapadó-csüngő hálói elhomályosítottak mindent, és terjengő füstjei sötétet árasztottak.
Akkor mind feltekintettek, és kékek voltak az egek, és nagyon fényesek és szépségesek, ám a csillagok futamodtak máris, hogy e roppant hajnal jött a világra; és lágy szellő indult, röppent fel a hideg földről, és megérintette, elkapta s duzzasztotta máris a hajó vitorláit, és fehér gőzök kavarultak a ködös tengereken, szálltak fel az égi jármű felé, melynek orra mintha sűrű habokat hasogatott volna ekképp. Ám nem remegett pályáján, határozottan haladt előre, s magasabbra és mind magasabbra emelkedett, mert a körötte lebegő mánok biztos kézzel vonták erős aranykötelein, és mind magasabban járt ilyképp a Napgálya, végül Manwë már csak aranylemeznek látta, saját tündökletének fátylaiban lebegvén ott, ahogy fenségesenlassan nyugat felé vándorolt. Mármost ahogy haladt útján tovább s tovább, úgy vált Valinorban a fény enyhültebbé, és az Istenek házainak árnyékai növekedni kezdtek, eldőltek a Külső Tengerek vizei felé, már Taniquetil is egyre hosszabb, egyre mélyülő nyugati árnyakat vetett, beköszöntött Valinor délutánja."
Erre Gilfanon, nevetve, így szólott: „Jaj, kedves úr, űzi-fűzi és húzza-nyúzza kigyelmed itt a mesét, úgy érzem én, boldogan pancsikol a részletekben, mik is a nagy Istenek munkái és művei, kérem mégis, mérsékelje magát, idegen barátunk kedvéért, ki soha meg nem hallja, mi történt azután, hogy az Istenek a rég esedékes, soká visszafogott fényt megadták a világnak- nem tudja meg, ha kigyelmed mindegyre ugyanabban a mesében ragad, mikor oly sok szép további is volna, változatosságnak."
Hanem Eriol, aki mindezétig is nagy ámulattal csüggött Lindó ékes és édességes szavain, közbeszólt: „Nem oly rég, hogy itt időzöm, az eldák egy napnak is alig nevezték volna egykoron tán, mégse szeretem már *az idegen* nevet, valamint bármeddig űzi és fűzi is csodás meséjét Lindó, s bármi mese légyen az, szívembe fogadom, és ott fogom őrizni."
Hanem Lindó mondotta ekkor: „Bizony úgy igaz, hogy sok más elmondandó mese is van még, s lesz, ó, Eriol! S amit Gilfanon mondandó lehetne, hát sem én, sem más azt még nem hallotta, nem hallhattuk teljes valójában, ezért hát, mihelyt legeslegcsekélyebb módja eljön, épp ezért abbahagyom a magam meséjét. Akkor következhetik a nagyobb ünnepség, zene zendül majd, és a Tűnt Játék Házának gyermekei mind összegyülekeznek Gilfanon lábánál, hogy meghallgassák meséjét a noldók útjairól és az emberi nem eljöttéről."
Már e szavak aztán igen tetszettek Gilfanonnak, Eriolnak nemkülönben, és a többiek is, kik jelen voltak, örvendeztek: Lindó pedig ekképp folytatta:
„Tudjátok, íme, a Naphajó oly nagy magasságokig emelkedett, és fénye-heve úgy megnőtt eközben, dicse olyképp ragyogott, hogy még az Istenek se hitték, amikor az imént a hajó körükben rengett, hogy így lesz. Mindenüvé elhatolt roppant fényessége, völgyzugokba és sötét vadonokba, megvillogtatott kopár szakadékfalakat, medreket, sziklák tündököltek föl alatta és benne, és az Istenek csak ámuldoztak. Hatalmas volt a Nap varázsa és csodája ezekben a napokban, a tündök Urwendi idejének kezdetén, de nem oly kedvességes-gyengéd fény volt ez azért, mint amilyet egykoron Laurelin, az édes Fa árasztott; és így újabb elégedetlenség suttogása kélt Valinorban, és szó járt az Istenek fiai között. Mandosz és Fui dúlt és fúlt, tessék, Aula és Varda mit képzel, hogyan

95 Különálló jegyzet utal arra, hogy erősebb, egészségesebb teremtmények támadnak, ahogy a Nap kél (ti. a Nagy Földek felett), és „mind a madarak daloltak ez első hajnalon".

merészelik a világ módját így meghatározni, hogy tisztességes árny, búvhely se maradhasson meg abban; de Lórien ott ült és sírt egy kis ligetben Taniquetil árnyán, s nézett hajdan-kertjei felé, melyek elhagyottan és elvadultak álltak, az Istenek nagy hajtóvadászatának még mindig megannyi eleven sebhelyével. Csak ült ott, s szíve nem hajlott rá, hogy hozzálásson gyógyításukhoz. A csalogányok sem daloltak, mert fény táncolt a fakoronákon, és a pipacsok belefonnyadtak a ragyogásba, és az estikék konyultak, nem illatoztak; és Szilmó szomorúan állt Telimpë mellett; hiábavaló kis tündöklet, ahogy a vizek tespednek pocsolyákon, álladozva, úgy elhalványult az új ragyogás fényében. Lórien fel is állt akkor, ment, mondta Manwënak: »Hívd vissza szikrázó hívsághajód, ó, Nagy úr, Egek Mestere, mert szemünk sajog e lángolástól, és tovaűzetik mind a nyugvás és az édes álom. Inkább sötétet nekünk, emlékeink terén időzni, mint ezt, mert ez már nem Laurelin és Szilpion kedvessége, tudd.« S a többi Isten sem volt mind maradéktalanul elégedett, tudván szívükben, hogy nagyobbat tettek, mint amit hittek, és amit tulajdonképpen merészeltek volna, és hogy Valinornak sosem lesz többé oly kora, mint eladdig; kertjei mind kiszikkadtak e hőben, és rózsái elvesztik hamvukat s tündöklésüket, illatuk megfogyatkozik, mert a Nap akkoron a Földhöz, tudjátok, közelebb járt, mint mostanság.

Akkor Manwë megfeddte őket dacosságukért és zsörtölődésük okán, ám ők nem csillapultak; és hirtelen szólott Ulmó, külső Vai felől érkezvén: »Manwë Nagyúr, szó ne érje tanácsaidat, sem magad művét. De hát nem érted-é, vala, ó, mi volt a régi Fák nagy szépsége éppen? - A változás, a lassú átmenet, a finomságok árnyalatnyi léte, lehelet, mely mindig hozta édesen a rá következőt!«

Lórien pedig szólott hirtelen: »Ó, Valatúru, Vai Ura minden eddigieknél bölcsebb szókkal szólott itt most, s engem ez, mit hallhattam, nagy szívsajgással töltött el, vágyakozással.« És távozott is rögvest, ment ki a síkra, és három nappalidő telt, ami egykor Laurelin három virágzásának felelt meg, annyi, hogy a hajnal hajója nekilódult. Aztán négy nappalidőig ült Lórien Szilpion törzsöke mellett, és az árnyak félénken rezzentek körülötte, mert a Nap messze keleten járt, mindenféle kikötőket látogatott arra, mert Manwë nem uralta még útját, és Urwendi a maga kedvére igazgatta futását. Lórien így sem volt megbékélve, s bár a hegyek sötétje végigterült a síkon, és a tenger felől köd gomolygott be, s Valinort megint elborította a jótét félhomály; ő csak állt ott, tűnődvén egyre, Yavanna varázsa miért csak Laurelinre hatott vajon.

Akkor Lórien énekelt Szilpionnak, elmondván, hogy a valák vigasztalan belevesztek „az arany és a hőség tombolásába, vagy a halálos árnyak rút sötétjébe", és megérintette a Fa törzsének sebét.

És íme, ahogy megérintette, a rettentő sebhely halványan, finoman izzani kezdett, derengés támadt, s mélyén mintha eleven nedv kezdett volna pezsegni, és akkor egy alacsony ág, pontosan Lórien feje fölött, hirtelen rügyezni kezdett, igen sötét, zöld levelei támadtak, hosszú, ovális alakú levelek bomlottak ki rajta, holott maga a fa kopár volt, halott, ahogy jó ideje már. Hétszer hét nap telt el azóta, hogy a nappal gyümölcse Laurelinen megszületett, és sok elda és manó, és az Istenek közül is számosan, mindmind közelebb húzódtak, hallgatván Lórien énekét; ám ő rájuk se figyelt, csak a Fát nézte csodálva.

És a Fa újdonat levelei ezüstösen csillogtak, nedvesen fénylettek mind, fonákjuk fehér volt, rajta hártyás-finom rostok, erek dudorodtak rendre.

Az ágon virágrügyek is ütköztek, nyiladozni is kezdtek, ám sötétlő tengeri köd szállt le hirtelen, vette körül a fát, a lég egyszerre roppantul lehűlt, ahogy Valinorban még soha eddig, és a szirmok mind lehulltak, és senki sem tehetett értük semmit. Egyetlen maradt meg csupán az ág hegyén, egy virág, sugározva fényét, s ennek nem árthatott köd, hideg, hanem tovább bomlott-bontakozott, s mintha fel is szívta volna a gőzöket, átalakítván a nyirkot a maga éltető nedvévé; lett belőle végül igen finoman ezüstös, csodálatosan világoló, különös virág, olyan, hogy Taniquetil tündöklő hava sem szégyenítette meg ámulatos fehérségét, és a virágnak mintha szíve dobogott volna, oly elevenség lüktetett minden ízében, és közben csak gyarapodott, növekedett hihetetlenül. Lórien akkor túlcsorduló szívvel mondta: »Nézzétek Szilpion Rózsáját«, és a rózsa nőtt, növekedett, míg parányit még nagyobb is nem lett Laurelin gyönyörű gyümölcsénél, és tízezer kristályszirom volt ebben a virágfejben, és átitatta mindet valami tünemény harmatnedű, mely sűrű volt, mint a méz, áttetsző ugyanakkor. Most Lórien senkit oda nem engedett volna közelébe, s ezt bánta is aztán: mert az ág, melyen a Rózsa csüngött, elerőtlenedett, nedve fogytán fonnyadott, ám Lórien a világért le

nem szakította volna gyümölcsét, örömmel csodálta, hogy dicsőbb, mint a déli termés, hatalmasabb ekképp, mint a Nap.
De akkor az ág nem bírta tovább, és Szilpion Rózsája lebukott, s a földre csapódva fényességéből is kiloccsant valamennyi, és szirmai, melyek övezték, itt-ott letöredeztek, összeroncsolódtak, és Lórien fennszóval felkiáltott, odaszökkent, hogy felemelje, magához szorítsa, védje, de túl hatalmas volt az. Ezért az Istenek rögvest küldöncöt menesztettek Aulë csarnokaiba, tudván, van ott egy nagy ezüsttartó, akkora, mintha óriások asztala volna, és Szilpion utolsó termését-hozadékát erre helyezték aztán, s ott, sérülése ellenére, szépségesen megvolt, dicsően fénylett, illatozott, és bűvös hatása minden mód lenyűgöző volt.
S most, hogy Lórien úrrá lett fájdalmán, előállt Ulmósugallta ötletével: »Íme, az Istenek készítenének a Napéhez hasonló gályát Szilpion Rózsájából«, mondotta, »és ezeknek a Fáknak emlékére úgy lenne aztán, hogy a Naphajó tizenkét órát világítaná Valinort, azután átadná égi helyét Szilpion sápadtabb bárkájának, és pihenése lehetne a fényességtől fáradt szemeknek, hevült szíveknek.«
Ekképpen esett a Hold formálásának kezdete, mert Aulë nem akarta volna megfosztani szépségeitől Szilpion Rózsáját, s a műhöz segítségül hívta a hajdani[96] ékkőkészítő noldókat, kik még fellelhetők voltak Valinorban, velük tanácskozott. Ezek ráadásul rendelkezésére bocsátottak finom kristályüveg készleteket is, miket Fëanor s fiai[97] rejtettek el titkos helyeken Szirnúmenben, és ezeknek a tündéknek a segítségével, meg csillagkészítő Vardáéval, aki a maga törékeny hajóiból kölcsönzött fényességeket a tündökletes alakításhoz, lett így oly leheletfinom anyag, mint az igazi rózsák szirmáé, s áttetsző, mint a leglégiesebb tündeüveg, és Aulë az ő végtelen ügyességével ezt a simaságot alakítgatta kellően, neve szerint a *vírint*. Bizony, *vírin*ből épített ámulatos hajót, s bár sokan emlegették úgy, hogy a Hold Hajója, azért csak kevéssé volt hasonlatos bármi bárkához, mely tengert vagy levegőeget valaha is vitorlával szelt s járt. Hanem inkább olyan volt, mint egy színüveg sziget, igaz, nem túl hatalmas, és pici tavak voltak rajta, szegélyük fénylő hószín virágok sokasága, mert e parányi medencék vize, mely fényüket adta, Telimpë sugárzása volt. Legközepén pedig ennek a villódzva derengő szigetnek ott volt egy faragott-csavarintott tartó, kehelyforma, s ebbe került a bűvös Rózsa, és a jármű tündöklő teste csodás kristályüveg szikrákat szórt a virág gyümölcsének tört felületei szerint. Akár ha árbocok emelkedtek volna ki belőle, szál rudai meredtek az égbe, és könnyed, erős fonalakból volt a kötélzet, fényből az is mind; a legparányibb fénypont-csillagokból s ragyogásukból szőtte-fonta a vitorlákat Uinen - Nielluin sugárzásakor ennek szikrái hulltak a hóra, onnan gyűjtötte anyagát ő.
S ekképpen alakult ki a Hold Hajója, a Rózsa kristályszigete, és az Istenek így nevezték el: Rána, a Hold; ám a tündéreknek Szil volt, a Rózsa;[98] és még sok édességesszép neve támadott s akadt ezek mellett: Ilsaluntë avagy az Ezüstdereglye, úgy is hívták, s ekképp a gnomák mondták ők Minethlosnak, ami ezüstszigetet jelent, és volt Crithosceleg, az üvegtárcsa, sok minden.
Most Szilmó azt kérte, hadd vághatna neki, hajós, az égmélyek óceánjának, ám ez nem volt lehetséges: mert sem a lég gyermeke nem volt ő, sem arra módot nem lelhetett, hogy földiségétől megszabaduljon, ahogy Urwendi korábban,[99] és nem sokat ért volna, ha Faskalanba bejut, még ha merészel is ilyet, mert akkor Rána összezsugorult volna előtte. Manwë így Ilinzort kérte meg, a szúrulok egyik szellemét, aki szerette a havat, kedvelte a csillagfényt, Vardának is sok művében segítője volt; kormányozná ő a furcsa forma, talányosan tündöklő csónakot, és vele tartottak rokon szellemek, ezüst és fehér köpenyegben, a legsápadottabb aranynak színeiben; de egy agg, ősz tincsű tünde is felszökkent a Holdra, eltűnt a Rózsában, és ott lakozik azóta is, kertésze e virágnak, és lett parányi tornyocskája, épített magának ily lakot az ezüst Égi Testen, onnét figyeli gyakran az egeket, felmászva reáj a, vagy nézeget le a Fölre, ő Uolë Kúvion, ki sosem aluszik. Akadnak, kik elnevezték Holdbéli Embernek, ám igazából Ilinzor az, ki csillagok vadásza.

96 Aulë-fiak, Aulë-fik stb., korábban itt: Aulë-rokon.
97 Ez az első alkalom, hogy Féanor fiai felbukkannak.
98 Korábbi változata: „az Ezüstrózsa".
99 Urwendi: a kéziratban Urwandi, ám úgy gondolom, ez nem lehetett szándékos.

Még el kell mesélni, hogy változott aztán Lórien terve, mert Szilpion fehér sugárzása semmi mód nem volt oly tündökletesen teljes, oly éteri, amilyen Laurelin lángolása, és a *vírin* sem mérhető a maga súlyával, terhével gyümölcsének pihe mivoltához; hát mikor az Istenek fénnyel ez újabb hajót megtöltötték, bizony, fejük magasánál följebb alig emelkedett az. Mi több, az eleven Rózsa tovább csorgatta mézét, akárha az üvegszigeten lepárolt fény lenne az, és holdsugarak harmata csillámlott rajta, ám ettől a fehérezüst hajó inkább súlyosult, nem úgy, mint ahogy ellobogó sugárözönével a Nap könnyebb lett. Ezért hát Ilinzornak többször vissza kellett térnie, és a Rózsa túlcsorduló ragyogását felfogták akkor Valinorban, összegyűjtötték, sötétebb napokra - és el kell mondani, ily napok bizony vannak, mert a sziget fehér virága olykor elhalványul, megfogyatkozik, és akkor, föl kell tölteni, ehhez szükséges a begyűjtött ragyogás, meglocsolni véle, s az egész roppantul hasonlított ahhoz, ahogyan Szilpion régen élt.
Ezért készítettek egy tartályt, kemény falút Valmár sötét déli oldalánál, és falai ezüstből és fehér márványból voltak, de körben feketéllő tiszafák szegélyezték, hökkentő terv szerint ültetve, mintázatosan. Lórien ide halmozta a finom Rózsa tisztaságos ragyogását, mit harmataként gyűjtöttek össze, és elnevezte a medencét Irtinsa Tónak.
Ekképp van az, hogy tizennégy napon át az emberek látják Rána bárkáját, ott úszik a légen átal, ellenben a másik tizennégy nap az ég sem ismeri, bizony; mert még mikor ott úszik is, fényes éjeken, lángja nem olyan, mint Szárié, a tündöklően dicsőé, mely lobog, s így vonul, még Ilwë fölött is, a csillagok túlján, könnyű lévén épp önnön ragyogásától-égésétől; míg Ilinzor bárkája súlyosabb, kevesebb benne a bűvölet, ereje fogyatékosabb, s oly magasra az egeken sosem jut, mint Szári, inkább Ilwë szerényebb szintjein lebeg, a csillagok közt. Ezért aztán a szelek meg is tépázgatják szegélyeit, ködös széleit; kiszakítanak belőle egy-egy darabkát, van mit visszafoldozniok az Isteneknek. Olykor a Rózsa szirmait is fosztják, röpülnek is itt-ott fehér lángjai kis gyertyákként a szelekben. Akkor Rúna a légen át mintha kótyagosan kavarulna, ahogy gyakorta látni is, hol fara billen hátra, hol orra dísze előre; és ha rendbe zöcskölődik, megint büszkén hasítja a leget Nyugat felé, és tisztaságos körvonalain át látszik épen-szépen Szilpion Rózsája, s némelyek azt állítják, látják ők még a vénséges Uolë Kúviont is mellette.
Persze, a Hold Hajója valósággal nagyon is szép, kellemes csudalátvány, fényei mintha karcsúak volnának, árnyai gyorsan járnak, sugarai álmokkal kószálnak, és hűs szárnyak körötte mintha lengenének. Lórien nyugtalan mégis, boldogsága teljén bár, mert látja, az ő szép virága, bárhogy ragyog, hordja horzsolódásainak finom sebhelyeit, a bukás tökéletlenségének torz jegyeit, és hogy az emberek mindezt igenis látják.
„De[100] mit is beszélek", így Lindó, „előreszaladtam, hisz eddig még csak annyit mondtam el: az Ezüsthajó megépült, újdonat ott áll, és Ilinzor felmegy fedélzetére, és az Istenek ezt a járművet is felvonják Taniquetil oldalára, s közben énekelnek, Lórien népének dalait dalolják, melyek régóta némák, és most tőlük zeng Valinor. Lassabban ment ez a művelet, a felvontatás, mint a hajnal hajójáé, de a nép mind lelkes örömmel feszült a köteleknek, húzták, nem eresztették. De végül Oromé érkezett, fehér vadlovak sokaságát fogja be a hajó elé, máris lendül föl a jármű a legmagasabb pontra a lejtőn.
Akkor, íme, látják: a Napnak aranygályája messzi Északról veti sugarait, és a valák szemében ki is bontakoznak a fénylő távoli csúcsok, zöld tengerek sötét hátteréből. Ossë felkiáltott: »Ó, nézd, Manwë, kék a tenger, majd oly kék, ahogy Ilwë hullámait te szereted!« »Nem«, így Manwë, »Ilwët ide ne keverjük, mit se irigyeljük, hisz ez a tenger nemcsak kék, hanem zöld is, ezüsttel s bíborlón, és habtaraja fehér szegélyt virágzik rá. De ékkövek semmi színe, porfír, ametiszt, smaragd és jáde kő sem szégyeníti meg e habokat, ha a Nap aranya villog s táncol rajtuk.«
Így örvendeztek, s Manwë akkor küldötte fiát Fionwët, legsebesebben légen járót, és üzente véle Urwendinek, hogy a Napbárka térne vissza kormányzásával Valinorba, mert az Istenek valamit

100 E ponttól A Nap és a Hold meséje nem a törölt ceruzaszövegezés tintás átirata, és ugyaninnen az eredeti szöveg egy másik jegyzetfüzetben lelhető. Tulajdonképpen csekélyek az eltérések A Nap és a Hold meséjének végéig, itt-ott egy-egy szó más; ám az eredeti szöveg megmagyarázza, miért van az, hogy aGilfanon név első megjelenése Ailios volt. Arra gondolhatunk, ez alkalmasint elírás, visszatérés egy korábbi névváltozathoz, s hogy valóban így van, mutatja az első változat, melyben nem az áll, hogy „tele csodás tettekkel, ám ezekről majd Gilfanon mesélhet", hanem hogy „...ám ezekről majd Ailios mesélhet".

lelkére kötnének néki, füle hallja; és Fionwë reptén repült már, készséggel azért is, mert azt a tüneményfényű leányzót ő szívből szerette, régóta, és most minden ékessége, hogy ízig a napfényben fürdött, még szebb volt, beszédesebben sugaras; Nap kedvese volt ő, s Fionwë isteni vágya mohón lángra gyúlt. Így történt hát, hogy Urwendi, kelletlenül bár, visszakormányozta hajóját Valinorba, és Oromé aranyhurkot vetett rá, lassan lehúzta a földre, s akkor Taniquetil erdőségei egyszerre izzottak aranyfényben és ezüstfényben, s mindenki a Fákra emlékezett élénken újra; de Ilsaluntë elsápadt, így állt a Nap Gályájával szemközt, s akkor annak fénye lassan kihunyt Ezzel véget ért a világ első napja, és roppant hosszú nappal volt ez, tele csodás tettekkel, ám ezekről majd Gilfanor mesélhet; az Istenek pedig hagyták, hulljon est a világra, ahogy a Naphajó fénye tűnt, s a tengerek habjai is elszikráztatták belőle az utolsó villanásnyit. Ismét ősvilági sötétség hullt mindenekre, ám Varda boldogan vette, hogy csillagai ismét tündökölve ragyoghatnak. Messze kihúzták a síkra Szárit, s hogy eltűnt ekképp, Ilsaluntët felvontatták a legeslegmagasabb oromra, és a fehér ragyogás eláradhatott a tág világon, s elkövetkezett az első éjszaka. Csak ez az éj már nem a korábbi vaksötét, hanem Szilpion Rózsája révén egészen más, mint annak előtte.

Aulë töltheti most már színültig a virágedényt fehér sugárzással; a szúrulok fehérszárnyú serege is nekilendült, lassan feljebb vonta a Holdhajót, mígnem ott lebegett az a csillagok társaságán. Lassan úszott, sápadt és diadalmas látvány, s Ilinzor és társai ott ültek peremén, és tündöklő evezőikkel maguk vették át kormányzását az égi tereken; és Manwë fújta dagadó vitorláit, míg szépen nem szállt a gálya, méltóságosan, láthatatlan lapátokkal segíttetvén, s ettől mind halványult a sötétség, ezüstfényesség lengett a szelekben.

Hát így esett a Hold első feljötte Taniquetilnél, és Lórien örvendezett, ám Ilinzor féltékeny volt a Nap fölénye okán, és a csillaghajósokat fenyegette, tűnnének előle, s űzőbe vette őket, de Varda apró hajócskái elmenekültek az égi vadászok elől", mondta Lindó, „és így úgy érzem, el is mondtam mindent, amit csak tudok e bámulatos hajók készítéséről, és hogy az ég terébe miként emelkedhettek."[101]

„De hát nem, nem", vágott bele Eriol, „mert a mese elején mintha azt ígérted volna, hallunk majd a Nap és a Hold mostani futásáról, pályájuk miként alakult, meg keleti keltükről, és ami engem illet, szeretnélek szavadon fogni, ha a többiek, kik jelen vannak vélem nem bánják."

Mire Lindó csak nevetett: „Ó, ily ígéretre én nem emlékszem, s ha tettem, hát elsiethettem, mert amire rákérdezel, nem könnyű elmesélni, és sok minden van, ami Valinorban akkoron esett, és tudomása róla csak a valáknak van. Magam ráadásul szívesen pihennék is most, mi volna, Vairë, ha átvennéd tőlem a mesélés terhét."

Valamennyien megörvendtek e szóknak, és a gyermekek tapsoltak, mert rajongva várták mindig is, mikor mesél végre Vairë; ő maga pedig így szólott:

„Jól van hát, mesélek akkor, több dolgot is elmondok amaz időmélye napokról, és az első mese neve *Valinor elrejtése*."

Nevek változása

A Nap és a Hold meséjében

Amnor < *Amnos (Amnos* a szóalak *A noldók futásában,* < *Emnon;* az *Amnon* forma is előfordul.

---

101 Innen a második változat alaposan eltér az elsőtől. Az első így hangzik:

„És ez minden, úgy vélem", mondta Lindó, „amit az Istenek eme legtisztább művéről mondhatok." Ám Ailios szólott „Elég kevés erőfeszítéssel szőtted meséd, főleg hogy Valinorról szólt; egy ideje pedig megajánlottad nékünk, mondasz... egy históriát, mely a Nap és a Hold keleti keltéről szólna, és tömérdek beszéd özöne folyt azóta, íme, de te egyre csak (feszíted) a húrt, és eszedben sincs, hogy ígéreted beváltsd". Mármost ami azt illeti, szavainak nyerseségét meghazudtolón Ailios igenis szerette Lindó mesemondását, mint bárki más, és alig várta, hogy hallja.

„Könnyű azt mondani", vette a szót Lindó...

Ami az eredeti változatban következik, az már a következő fejezet anyagára vonatkozik.

Ailios felpanaszolja itt, hogy Lindó nem váltotta be ígéretét, csakúgy, ahogy - udvariasabban bár - Eriol mutat rá erre a második változatban. Az első változatból nem maradt ránk a mese kezdete, s lehet, hogy abban Lindó valóban ígéretet tett; de a második változat semmi ilyenről nem beszél (ami azt illeti, Eriol kérdezi meg: „Honnét lenne hát a Nap és a Hold...?"), és ennek a mesének a végén Lindó tagadja is, hogy effélét ígért volna.

A nevek változásával kapcsolatban lásd még: a 12. és 13. sz. jegyzetet.
Gilfanon < Ailios ld. 19. jegyzet.
Minethlos < Mainlos.
Uolë Kúvion < Uolë Mikúmi, csak a második előfordulásnál; először *Uolë Mikúmi* marad, bár magam ott is azonnal *Uolé Kúvionként* adom meg.
Hajnal hajója (reggel hajója) < Kalaventë (i·Kalaventë, a Fényhajó, a Fény *Hajója,* javítatlan így áll a szövegben aztán). *a Naphajó lángjai < Kalaventë* stb.
Szári < Kalavénë (ez a forma az eredeti változatban).

Kommentárok
A Nap és a Hold meséjéhez

Ennek a mesének a nyitánya, nem kétséges, erőteljesen nyomatékosítja azt a rémületet, melyet a noldók tettei keltettek - a későbbi beszámolóknál sokkal határozottabban - s kihangsúlyozza, mily keserűen érzett irántuk Aulë, erről aztán nincs szó később, és az sem lehet vitás, hogy távozásuk visszavonhatatlanul Valinorból való kizárásukat jelenti.
Megmaradt azonban az az elgondolás is, hogy a gnomák némelyike mégis Valinorban maradt (az Aulë-fiak v. Aulë-rokonok), vö. *A szilmarilok:*

> Így hát a valinori noldák közül - akik immár nagy nép voltak - csak mintegy egytizednyi nem vállalkozott az útra: néhányan a valák (s elsősorban Aulë) iránti szeretetből, mások a Tirion meg a két kezük munkája iránti szeretetből; egy sem azért, mintha félte volna az út veszélyeit.

Szorontur küldetése, meg a hírek mind, melyeket hozott, később elmaradtak. Nagyon megkapó az a beszámoló, amely az üresen sodródó hajókat említi, ahogy lobogó lánggal égtek: Fëanor *A szilmarilokban* a telék hajóit égeti fel Losgarnál, annak előképe ez itt, bár ott még természetesebb oka van, hogy így cselekedjék. Egyértelműen kiderül, hogy Melkó második lakozóhelye a Nagy Földeken nem Utumna, hanem a Vas Hegyei közt volt; az *Angamandi* név, „Vas Poklai", felbukkant már egyszer az *Elveszett mesékben,* az embereknek a halál utáni sorsáról szóló igen különös beszámoló kapcsán. Későbbi utalások szerint Angband Utumno helyén épült, ám végül szétválik a kettő és *A szilmarilokban* Angband már eleve, ősidőktől fogva létezik, Melkor fogsága előtt is. Ebben a mesében nincs magyarázat arra, miért, hogy „Utumna soha többé meg nem nyílik már néki", ám kétségtelenül az lehet az ok, hogy Tulkász és Ulmó letörték kapuszárnyait és köveket halmoztak a bejárathoz.
A mese következő részében jócskán megmutatkozik, mi is lehetett apám korai felfogása a nagy valák hatalmát és ennek határait illetően. Ekképpen Yavanna és Manwë (kit is épp Yavanna döbbent rá erre?), úgy tűnik fel, mintha azt hinné, a valák rosszat tettek vagy legalábbis tehetetlennek bizonyultak Ilúvatar messzebb ható terveinek megvalósításában. („Mégis úgy kell éreznem, nincs ez [a sötétség] Ilúvatar szándéka ellen."): az „önös", befelé néző Istenek képe világosan kirajzolódik, az Isteneké, akik művelik kertjeiket, a hegyek mögé húzódva tervelik terveiket, és magára hagyják „a világot", formálódjék, ahogy akar és ahogy bír. És ez a felismerés alapvető eleme annak, hogy a Napot s a Holdat végül megformázzák, mert ezek az égitestek nem csupán az „áldott birodalmak" fényhozói lesznek (ez a kifejezés itt fordul elő első ízben), hanem *az egész* (eladdig sötét) Földé is. Mindezeknek alig marad nyoma *A szilmarilokban:*

> Ezeket cselekedték a valák, amikor a félhomályban fölidézték magukban Arda földjeinek sötétségét, s úgy döntöttek, hogy megvilágítják Középföldét, és fény segítségével gátolják Melkor cselekedeteit.

Szintén igen érdekes a korai műben az a „teológiai" kijelentés, mely a valák világhoz kötöttségét jelöli meg világba lépésük alapfeltételének. Erről *A szilmarilok* így ír:

> Ám Ilúvatar azt a föltételt szabta - vagy szeretetük parancsa volt -, hogy hatalmuk attól kezdve ne haladja meg a világ határait, maradjon vele mindörökké, az idők végeztéig, s éltesse a világot, ahogyan az őket. Ezért nevezik őket valáknak, a Világ Erőinek.

A mesében ez a feltétel egyértelmű fizikai korlát: a valák, kivéve Manwët és Vardát, meg az őket szolgáló szellemeiket, képtelenek kilépni a magasabb legekbe Vilnán túl, jóllehet igen sebesen tudnak mozogni az alacsonyabb légrétegben.
Abból a szakaszból - mely szerint Ulmó, bár igencsak szerette a szoloszimpokat, és nagy volt a bánata a rokonmészárlás miatt, mégsem haragudott a noldókra, mert „többet tudott, mint mind az Istenek", „még a nagy Manwënál is többet értett ő" - kitűnik, hogy Ulmó kezdettói törődött az (önkéntes száműzetésbe) elvonult eldákkal - s ez fontos, bár titokzatos mozzanata a történet alakulásának; Yavanna gondolkodásában is ott ez a motívum *A szilmarilokban:*

> Még azok is, akik a leghatalmasabbak Ilúvatar alatt, némely munkát csupán egyszer, egyetlenegyszer végezhetnek el. A Fák
> Fényét én hoztam létre, s amíg Ea áll, erre soha többé nem leszek képes.

Yavanna utalása a Bűvös Napra és újralobbantására (ami előjön a *Tűnt játék kis háza* estéjén a pohárköszöntőben) nyilvánvalóan a szerzői szándék szerint homályos ezen a helyen.
Nincs további utalás arra a fénypazarlásra, amit Lórien és Vána művelt, mikor a Fák gyökereit nyakra-főre öntözgették.
Mármost ami Lindónak a csillagokkal kapcsolatos beszámolóját illeti, *Morwinyon* előfordult már egy korábbi mesében, a történet szerint Varda akkor ejtette el, amikor „nagy sebtén sietett vissza Valinorba", s hogy az „a világ nyugati széle felett ragyog"; mostani mesénkben Morwinyon (mind a quenya, mind a gnoma szójegyzékek szerint Arcturus) ismét különös módon jelenik meg, mint a nyugati ég „mindig-ott-tündöklő"-je. Itt az áll róla, hogy míg némely csillagot a mánok és a szúrulok szeszélyes pályákon vezettek, akadtak olyanok is, mint Morwinyon és Nielluin, melyek egyhelyben lakoztak, onnét nem mozdultak soha. Azt jelenthetné ez, hogy a tündék ősmítoszában volt olyan idő, amikor még nem indult meg minden égitest kelet-nyugat irányú, rendszeres, látható mozgása? Ezt a mozgást egyébként apám kozmológiája mitikusan sehol sem magyarázza meg.
Nielluin (az „Azúr Méhe"): a Szíriusz (*A szilmarilok* elnevezése szerint *Helluin).* Ennek a csillagnak ott volt a helye Tulkász fia Telimektar legendájában, bár sosem hangzott el a történet, hogy hogyan is került az Orion konstellációjába (vö. *Telumehtar:* „Orion", *A Gyűrűk Urában).* Nielluin volt Inwë fia Ingil, aki követte Telimektárt „nagy méh alakjában, lángmézet cipelvén" (lásd *Függelék: Ingil* és *Telimektar).*
A Nap és a Hold pályája kelet s nyugat közt (hogy miért így, és miért nem másként) itt észelvű magyarázatot kap: Ungweliant jelenléte az ok, amiért Dél kikerülendő. Ez a jelek szerint roppantul fontossá teszi Ungweliantot, valamint az is kiderül belőle, mekkora fénynyelő terület birtokosa. A *Valinor homályba borulta* nem tisztázza pontosan, hol is lakozik. Megtudhatjuk, hogyan vándorolt Melkó „Eruman sötét síkságain, és délebbre, mintsem bárki járt volna még, lelt egy vidéket, mit sűrű árnyak fedtek" - ezen a vidéken talált Ungweliant üregére, melynek „a tengerre van föld alatti kijárata"; és a Fák tönkretevése után Ungweliant „veszi útját délnek, át a hegyeken, honába vissza". A korábban közölt kis térkép bizonytalan vonalai alapján lehetetlenség megmondani, hogyan is festett abban az időben a déli szárazföldek és tengerek tája.
A mese befejező részéhez képest - ahol is Laurelin utolsó gyümölcséből és Szilpion búcsúvirágából létrejön a Nap és a Hold, azután hajóikon útnak indulnak - *A szilmarilok* IX. fejezete (két későbbi, egymástól nem túlságosan eltérő változatból összeállítva) rendkívül rövid. A különbségek ellenére a későbbi változatok helyenként úgy hatnak, mint a korai történet tömör összefoglalói, bár gyakorta bajos megmondani, vajon apám úgy érezte, hogy a leírás túl hosszadalmas, tetemes helyet vinne el a szerkezet egészéből, vagy netán a benne foglalt elgondolások váltak számára feleslegessé, mert arra vágyott, hadd lenne kevésbé „konrét" az ábrázolás módja. Az nem is vitás, hogy ez a meseszöveg szinte tobzódik a bűvös anyagokban: arany, ezüst, kristály, üveg; a fény, mint folyékony szubsztancia; a harmat, a méz, amelyben meg lehet fürödni és hajókat tölteni meg vele. *A szilmarilokból* ezek többnyire eltűntek, bár természetesen megmarad a fény, mint folyadék-koncepció, mely lecsöpöghet, tölthető, tárolható, Ungoliant fel tudja szívni, stb., és a Fák történetének is lényeges eleme; később ez nem ennyire kézzelfogható, és az isteni műveleteket kevésbé magyarázzák és indokolják „fizikai" tényszerűségek.

A leírás teltsége, lendületes ereje, a Nap és a Hold eredetének részletes ismertetése talán épp azzal a titokzatossággal marad adós, ami később *A szilmarilok* tömör, kifejező nyelvének sajátja; de itt a „Nappal" vagy a „Dél" Gyümölcsének hatalmas méretét is igencsak hangsúlyozza a szöveg, valamint a felemelkedett Naphajó roppant hő- és fénysugárzását, amiből arra következtethetünk, hogy Valinor a Fák idején nagyon forró hely lehetett. S mindehhez a Nap Laurelin egyetlen gyümölcse csak! A valák döbbenten, nyugtalanul nézik ezt az új fejleményt, tudják, hogy „nagyobbat tettek, mint amit hittek és amit tulajdonképpen merészeltek volna", s a valák némelyikének haragja és ellenérzése a Nap túlságos ragyogásának láttán azt sejteti, hogy Laurelin utolsó gyümölcsével iszonyatos energiák szabadultak fel. Ami azt illeti, a valák nemtetszése tovább él A *szilmarilokban:* „Lórien és Estë kérésére, akik azt mondták, hogy az álom és a pihenés száműzetett a Földről, és a csillagok is eltűntek, Varda megváltoztatta döntését, és újra engedélyezte az árnyék meg a félhomály létezését." A mese részletesen, képek sorával fejezi ki az új Nap roppant hevét: a fák fölött távol a fény, a csalogányok elnémulnak, a pipacsok kókadtan lógatják fejüket.
A régi históriában mitológiai magyarázata van a Hold „fázisainak" (ha nem is fogyatkozásainak), és az „arcán" látható sebeknek (a letört ág, a Holdvirág sérülése stb.) - a történet mindenképpen változata a későbbi, *A szilmarilok* lapjain adott magyarázatnak. A mesében Laurelin gyümölcse is a földre pottyan, mikor Aulë megbotlik a rettentő súly alatt, s Tulkász sem képes egymaga megtartani a gömböt; ennek az eseménynek nem egészen világos a jelentősége, ám minden arra utal, hogy ha Dél Gyümölcse nem tört volna el, Aulë nem értette volna meg szerkezetét, nem készíthette volna el a Naphajót.
A mitológia e részének változatai közti különbségek részben a későbbi tömörítésnek tulajdoníthatók, de így is sok feloldatlan ellentmondás maradt - magam itt csak az alkalmasint legfontosabbak közül emelek ki néhányat - a Hold sebhelyeiről már szóltam. *A szilmarilokban* a Hold kél fel elsőül, és „az idősebbik a két új fény közül, amiképp a Fák közül is Telperion"; a régi történetben fordítva esnek a dolgok mind a Fákat, mind az új fényeket illetően. Azután: *A szilmarilokban* Varda dönt az új fények mozgása felől, és ő az, aki (Lórien és Estë kérésére) változtat is eredeti tervén; itt Lórien aggodalma (a Napfény jövetelének láttán) az, ami Szilpion utolsó virágzását eredményezi, s ekképp a Hold létrejöttét. A valák is más szerephez jutnak; s itt sokkal fontosabbnak bizonyul Vána és Lórien tevékenysége - az ő kapcsolatuk a Nappal és a Holddal később veszít jelentőségéből. *A szilmarilokban* egyébként Nienna öntözi a gyökereket, töveket könnyeivel; a Nap és a Hold közelebb jár Ardához, mint „az ősi csillagok", ám igencsak más szinteken mozognak az égboltozaton.
A későbbi tömörítésből végképp hiányzik a Hold részletező ismertetése (csillámló színüveg sziget, rajta kis tavakkal, melyeket Telimpë fényessége tölt, partjuk virágszegélyes, és egy kis kristálycsésze - vagy kehely - is illesztődik a Holdvirág közepébe; *A szilmarilok* mindössze annyit említ, hogy Tilion „a Hold szigete felé" hajózik). Az agg tünde, Uolë Kúvion, akit némelyek Holdbéli Embernek neveztek, mintha merőben valami más koncepcióból csöppent volna ide; jelenléte mindenképpen bonyodalmas, hiszen épp előtte értesültünk arról, hogy Szilmó a Holdhajót nem kormányozhatta, lévén hogy ő nem volt a lég gyermeke, és lehetetlen volt számára az is, hogy „földiségétől megszabaduljon". -A kis noteszban ott áll: „Uolë és Erinti"; nyilvánvalóan még elmondandó mesékre utal ez a bejegyzés, tehát hogy Uolët illetően okvetlenül szó lett volna még valamiféle más históriáról. Efféle meséknek azonban nyoma sincs sehol, föltehetően meg sem íródtak. A notesz más bejegyzése Uolë Mikúmit (Uolë Kúvion korábbi neve), ahogy jeleztük, így tünteti fel: „A Hold Királya"; s egy harmadik jegyzet egy versre utal, címe: „Az Ember, a Holdbéli", ezt Eriol énekli el, mondván: „eldalolok egy legendát, ahogyan az emberek szólnak a Holdbéli Emberről". Apám írt is egy ilyen verset 1915 márciusában „Az Ember, a Holdbéli" címmel, hanem hát ha Eriol ezt énekelte volna el a Mese-tűznél, roppantul elcsodálkozott volna rajta Mar Vanwa Tyaliéva társasága - és ez enyhe kifejezés! Mert igencsak át kellett volna írni benne a konkrét angliai utalásokat (helynevek és egyebek); abban a korban semmi ilyesmi nem létezhetett még. Bár apámnak ezzel a verssel valami egyéb szándéka lehetett, tanulságos talán, ha megismerheti az olvasó - ezért közlöm mindjárt.

Ahogy a mitológia fejlődött és változott, a Nap és a Hold készítése igen megbonyolított némely dolgot; *A szilmarilokban* ez a fejezet mintha nem is lenne „egy test" az elbeszélés más részeivel, s ez érthető. Élete vége felé apám készen állt rá, hogy „lebontson" ezt-azt, amit épített, azért, hogy ezzel megoldjon néhány alapvetőnek érzett problémát.

A mesék sorrendjéről

Az Elveszett mesék fejlődése, való igaz, roppant bonyolult ügy önmagában is. *A noldók futása* zárszavait követően („Valinor homályba borultának története [ezzel] véget is ért") apám ezt jegyezte fel: „Lásd erről: más füzetekben", valójában viszont ehhez pótlólag hozzátette Lindó és Eriol párbeszédét („Nagy lehetett Melkó gonosztévő hatalma..." stb.) - ami *A noldók futása* végéhez biggyesztődik.
A jegyzetfüzet-lapok számozása mutatja, hogy a következő mese *a Tinúviel meséje* lett volna, mely egy másik füzetben áll. Ez a hosszú história (lásd majd *Az elveszett mesék második könyvé*ben), a „Beren és Lúthien" legrégebbi ránk maradt változata, bosszú átvezető szakasszal kezdődik; és a furcsa az, hogy ez az átverető azzal a párbeszéddel indul, melyre (Lindó és Eriol dialógusa) épp az imént utaltunk, még a szövegezés is csaknem szó szerint azonos, s ez lehetett az eredeti helye - ám apám itt áthúzta.
Említettem korábban, hogy apám egy 1964-ből keltezett levelében azt állítja, *Az ainuk muzsikáját* Oxfordban írta, mikor is a Szótárszerkesztőségben dolgozott, s ezt a munkát 1918 novemberében vállalta, s egészen 1920 tavaszáig folytatta.
Ugyanennek a levélnek a tanúsága szerint: a *Gondolin bukása* 1917-ben született, mikor is apám betegszabadságon volt (a sereg kötelékéből), és a *Lúthien Tinúviel és Beren meséjének* eredeti változata „később ugyanebben az évben" íródott. A kéziratban semmi sem utal arra, hogy *Az ainuk muzsikája* című mesét követő történetek, egészen addig a pontig, ahová most elértünk, nem sorjáztatva, folyamatosan, egyenes időrendben keletkeztek volna, tehát *Az ainuk muzsikája* után szépen rendre-másra, amikor apám Oxfordban tartózkodott.
Első ránézésre reménytelen, feloldhatatlan ellentmondással állunk szemben. Mert az átkötés, amelyet említettünk, kifejezetten a *Valinor homályba borulta* mesére vonatkozik, amelyet 1918-ban, Oxfordban való tartózkodása *után* írt, de a *Tinúviel meséjével* kapcsolódik össze, amelyet apám, állítása szerint, 1917-ben vetett papírra. Viszont a *Tinúviel meséje* (s a megelőző átkötés) valójában a kiradírozott ceruzás eredetire „ráírt" tintaszöveg.
Azt hiszem, biztosra vehető: a *Tinúviel* átírása (a „ráírás") jelentősen későbbi keltű szöveg. *A noldók futásához* Lindó és Eriol beszélgetése folytán kapcsolódik, az átkötő rész szervesen illeszkedik vissza is, előre is, nem későbbi toldás. Ezen a ponton apám azt érezhette, hogy *a Meséknek* (az összefüggő műben) nem okvetlenül a tényleges elbeszélés sorrendjében kell következniök, a *Tinúviel* persze a Nap és a Hold megalkotása utáni idők meséje már.
Az átírt *Tinúvielt* megszakítás nélkül követte annak a „közjáték"-nak az első változata, mely Tavrobeli Gilfanont a ház vendégeként mutatja be, és ez vezet át *A Nap és a Hold meséjébe. A* következőkben viszont apám változtatott a szándékán, s így áthúzta Lindó és Eriol párbeszédét a *Tinúviel-mese* átkötéséből, ami e szerint az elképzelés szerint nem követte volna *A noldók futását,* és kiírta a részt ismét a másik könyvbe, oda vezette át tehát, a másik mese végére. Ugyanekkor átírta és kibővítette a Gilfanon-„közjátékot", és a szövegszakaszt *A noldók futása* végére biggyesztette. Ekképp:

Noldók futása Noldók futása
Lindó és Eriol szavai Lindó és Eriol szavai
Tinúviel meséje Gilfanon „közjátéka" (átírva)

Gilfanon „közjátéka" A Nap és a Hold meséje és
A Nap és a Hold meséje Valinor elrejtése
és Valinor elrejtése

Hogy a *Tinúviel*-átírás *az Elveszett mesék* kompozíciójának egyik legkésőbbi eleme, világosnak látszik abból a tényállásból, hogy követi a Gilfanon-„közjáték" első formája, mely ugyanabban az időben íródott: mert Ailiost később felváltja Gilfanon, és Ailios, s nem Gilfanon a ház vendége *A Nap és a Hold meséje* és a *Valinor elrejtése* korai változataiban, s ő *a Nauglafring meséjének* mondója.

A Holdbéli Ember verse több változatban is létezik; 1923-ban jelent meg Leedsben *(A Northern Venture:* a Leeds University English School Association tagjainak költeményei, Leeds, Swan Press, 1923.)[102] Sokkal később azután, jelentősen megváltozott szöveggel, bekerült a *Tom Bombadil kalandjai* című kötetbe *(The Adventures of Tom Bombadil,* 1962). Magam itt az első megjelent változathoz közeli szöveggel közlöm, ám néhány apró változtatás akad. Az 1923-as változat címe (és alcíme) még így alakult: ‚Miért, hogy az Ember, a Holdbéli korán jött le, senki se vendégli: kelet-angliai fantázia"; az első „kész" szövegváltozat címe: „Egy Tündéres: Az Ember, a Holdbéli - ahogy senki se vendégli", az óangol változat címe: *Se Móncyning.*

Az Ember, a Holdbéli: senki se vendégli

Az Ember, a Holdbéli! cipője ezüst néki,
És fehér, de fehér a szakálla;
Öve színarany, s glóriája van,
Ezzel ragyog ó-haja szála; 4
Köpenye selyem. Az ezüst terem
Ajtaját nyitja csöpp kulcsa,
S már ott oson elefántcsont-lapokon,
Folyosón-suhanó-suttya: 8
Pici lépcsőfokokon, mit Hold fénye fon,
Pók-művön pókos lábbal
S nevetve billeg, sandítva a Földet
Nézi, bűv vonzza bájjal! 12
Elege lett az ezüst minaret
Gyémánt-holt fogságából,
Ember belebódul, ha elege-a jóbul:
Gyerünk, próbáljuk máshol! 16
Kalandra fel hát! Amíg a szem ellát,
A Hold csupa drágakő csak,
Sok emígy, ami sok, s nem csuda dolog,

Hogy a Holdbeli Ember is csélcsap. 20
Unatkozott - s határozott:
Leszáll innét, le a Földre,
Követve csak a Hold-sugarat,
Pók-ezüst létrán pörögve: 24
Ó, vágyott a hideg Hold-havon eleget
Kis jótét forróbbságra,
S lesett, dobogó szívű Hold-lakó,
Rőt-tüzű földi világra, 28
Hol láng-dalnok lelkek, kandallók
Aranya lobog narancsba,
És víg lábak táncot járnak,

102 Magam nem láttam ezt a kiadványt, a részleteket Humphrey Carpenter apámról írt életrajzának köszönhetem.

S kinek se fagy le a karma; 32
S erdőn-mezón zöld színözön
Hullámzik a Yare-nál s Nennél,
Hold-Embere vágyott oda le,
Nem álmodhatott ennél 36
Szebbet! Sok nép a Föld terét
Zsúfoltan ékesíti,
Félig-fagyott hold-alkatok
Kedvét mocorogva hevíti. 40
Oda le! le! várja az illatok árja,
Kéményekből kavargó,
S lát étkeket, s ina-porca remeg,
Nosza, meteorként oda, hajhó! 44
S zuhant már sebesen, és végzetesen
Közelegtek a zöld hullámok,
Holdbéli Ember! ha a víz fültövön ver,
Kótyag lesz az, megládd, ott! - : 48
Almain-óceán, van gondja ám,
Mi-a-hold, hitted-e, ember?
Oka mi lehet, hogy süllyedek...?!

...Halászbárkán éledt fel. 52
Derék kicsi agg; no, a yarmouth-iak
Vitték örömmel - fénylett
Jólelkű szemük, ó meg: mindenütt...!
Érezte, hogy él, ez a lényeg. 56
Vitték, mint a halat, e hajnaliak,
Norwich-nak városába,
Rend-módja szerin' kis grog, kicsi gin
Élessze - nosza, kocsmába! 60
Ám tervez az ember, ha nem kegyelemmel
Mindent Szent Péter végez:
S vasárnap volt, ki-ki még horkolt,
Nem készültek vendéghez; 64
Tűzhely ridegült, szép parazsa kihűlt,
Hold-Embert holt hamu várt csak,
Ezért utazott? Ily dermedten ott
A Holdon se hulltak az árnyak; 68
No de mondtuk, horkolt még fél Norfolk,
Másik fele máshol volt épp,
Igen úgy festett, senkit sem hat meg
A Holdból csöppent vendég: 72
Mi kincsem van? Hát nagy búsan
Aranyos övét lecsatolja,
Avval kopog be, a gazda morog, de
Kis reggelire, egy mosolyra 76
Is érdemesíti - szívét se hevíti
Ez így, hát nem hogy a gyomrát,
De mindegy már; s a tanulság: kár,
Ha az Ember otthagyja a Holdját! 80

Valószínű, hogy az „ezüstminaret" motívuma jelenik meg később a mesében leírt tornyocskában, amelyet Uolë Kúvion épített a Holdon: „onnét figyeli gyakran az egeket, felmászva reája, vagy nézeget le a Földre." Almain-óceán magyarázata egyszerű: az Északitenger lehet csak, s az *Almain* vagy *Almany* szó a korai angol kifejezés „Németország"-ra, *lásd pl. Alemannia* stb., „Germany". A Yare létező norfolki folyó, s ugyanígy valóságos a Nen is.